

DEFENSIO
FIDEI CATHOLICÆ
DE
SATISFACTIONE
CHRISTI,

Adversus

FAVSTVM SOCINVM

F.

Senensem:

15.62

Scripta ab

HVGONE GROTIO.

Cum Gerardi Iohannis Vossii
ad judicium Hermanni Ra-
venspergeri de hoc libro
responsione.

OXONIÆ,

Excudebat GUILIELMUS TURNER,
Impensis GUILIELMI WEBB.

MDC XXXVI.

Логинов Борис Андреевич

1297:00

THE DUTY OF THE CHURCH

VERITATIS EVANGELICÆ

STUDIOSIS

Gratiam & pacem à Domino.

Cum in plurimis doctrinam Catholica-
cam *Socius* sibi de-
serendam putarit,
tum majori cum pe-
riculo nusquam ab ea recessit,
quam in illis, quæ ad gloriam
Christi pertinent, sive naturam al-
teram, eamque nobiliorem, sive
beneficia summa abnegando. Est
enim Christus natura Deus, ante
omnia secula: sed in seculo anima
rationalis & caro accessit in unita-
tem personæ. Beneficia ejus par-
tim in iis consistunt, quæ vita &
morte semel aquisivit nobis: par-

tim quæ quotidie confert. Acquisi-
vit jus duplex: ad effugiendam
pœnam, & ad premium conse-
quendum. Confert verò non hæc
ipsa duntaxat, quæ justificationis &
glorificationis nomine designan-
tur, sed fidem insuper, absque quâ
Deo placere non possumus: & san-
ctimoniam, sine qua nemo videbit
Deum. Néque hæc operatur ex-
teriori solùm doctrinæ cœlestis re-
velatione & perfectissimo vitæ ex-
emplo: sed vel imprimis internæ
gratiæ suæ donis, quibus in soli-
dum, quicquid nobis salutaris boni
inest, debetur. Ex his dogma æter-
næ Christi Deitati adversans, in
Pamlo Samosateno damnavit sancta
& ab Apostolicis uberibus satis re-
cens Ecclesia: ejusdem mali reli-
quias in *Ario* & *Nestorio* posterior
ætas vidit & debellavit. Ad fidem
sanctitatemque inchoandam, pro-
movendam, consummandam ne-
cessaria esse interna ac gratuita
Christi

Christi dona, humanarum virium
prædicator *Pelagius* negavit: mul-
tisq; Scripturarum testimo niis per
Synodorum judicia & Episcopalia
scripta convictus fuit. Supersunt
errores, quibus acquisiti juris be-
neficia evertuntur. Hi sincera quidem
veritatis confessione ab omnibus
retrò seculis damnati fuere,
non tamen ad eos refutandos dili-
gentiam parem contulit quisquam,
quia nec qui propugnando hanc
sibi propriam causam faceret, ullus
erat. Quanquam nec modica in
istis tum *Samosateniani*, tam *Pela-
giani* erroris fibra apparet. Nam
actiones & perpessiones Christi
minoris æstimet necesse est, quis-
quis illum, non quantus est, agnos-
cit: & vicissim qui factis humanis
nimium ponit pretium, facile ad-
ducetur, ut sibi Mediatore haut o-
pus putet. Istos igitur errores ve-
tustati minus notos, cum *Socinus* fe-
cerit suos, pro parte minus tractata

parest majore studio laborari :
quod fieri quotidiè videmus à
Theologis pro Ecclesiæ doctrina,
undique in aciem dimicationemq;
venientibus. Cùm verò duo nobis
peperisse Christum dixerimus, im-
punitatem & prœmium, illud satis-
factioni, hoc merito Christi distin-
ctè tribuit Vetus Ecclesia. Satisfa-
ctio consistit in peccatorum tra-
tione : meritum in perfectissimâ
obedientiæ pro nobis præstitæ im-
putatione. Utrumque horum ve-
hementi cum studio impugnavit
Socinus : sed in priori fundamenta
causæ suæ in quibusdam juris
quasi principiis collocavit. Vedit
hoc V. Cl. *Hugo Grotius*, Civitatis
Roterodamensis Syndicus, & in Col-
legio delegatorum ab Illustribus
Hollandie & Westfriesie Ordinibus
Senator. Quocirca pro suo erga
Ecclesiam Dei amore, non acqui-
escendum sibi putavit, quin, relictâ
aliis Meriti quæstione, ipse eam quæ
de

de Satisfactione est, tractandam
fusciperet. Nimirum, certissimum
ei erat, quam *Socinus* oppugnat sen-
tentiam, clarissimis Scripturarum
verbis contineri: neque minus cer-
tum, Dei dona, verum scilicet juris
naturalis lumen, & augustius lu-
men fidei, minimè inter se pugna-
re. Itaque existimavit, facturum se
rem Christiano jurisconsulto non
indignam, si ea, quæ à jure petun-
tur arma, Catholicæ fidei adver-
sario extorqueret: quod facili ne-
gotio fieri posse, deprehendit. Mox
alia etiam *Socini* ruspanti obtulere
se plurima, quæ partim ad vocum
interpretationem, partim ad histo-
riam pertinerent. In quibus cùm
non minùs aberrare *Socinum* vi-
disset, nec silentio transcendit hæc
putavit. Post ista, non ita multa
ejus argumenti residua jam erant.
Ne igitur hiaret opus, illa etiam
perpetuâ serie connectere animus
fuit. Cæterum in his commentan-
dis,

dis, profitentem sàpè audivimus,
non tam Theologi, quàm Christi-
ani hominis officio fungi voluisse:
solere in bello hastas administrare
etiam illos, qui ad pugnam minùs
sunt idonei: talem velle æstimari
laborem suum: quem interim non
inutilem alii fore sperat, qui, animi
plenus, justum proelium molietur.
Est verò jam biennum & amplius,
quod opera hæc insumpta est. In-
terea liber iste vel delituit domi,
vel versatus est inter manus claris-
simorum aliquot S. Theologiæ
Professorum, doctissimorum Ec-
clesiæ Pastorum, aliorumque qui
non eruditione minùs, quàm dig-
nitate præstarent: premente fœ-
tum hunc suum auctore, spe bonâ,
ut usui hic labor alteri esse possit,
qui singula diligentius elaboraret,
& huic de Satisfactione, alteram
adjiceret de Merito tractationem.
Nos verò, cum præstantium viro-
rum limato & acri judicio non
me-

mediocriter probaretur hæc op-
eræ & publicâ & Ecclesiæ esse ju-
dicavit, ostendere eum, qui vel
Princeps, vel inter primos eò con-
silia componit sua & composuit
semper, ut ne unquam noxiæ dog-
matum herbae in *Batavia* solo pul-
lulent & succrescant, paratisimum
esse, ad eam rem symbolam quoq;
suam conferre. De summa rei,
quam defendit, planè se persuasum
esse, non semel retulit nobis: par-
ticulatim autem, si quid minùs re-
ctum à se dictum sit, hoc indictum
se velle: piorum ac eruditorum
judicia gratissimo se animo accep-
turum: scire non suam agi caussam,
sed Christi: cui grata fore se con-
fidere, & quæ alii ex uberiori gazâ
contulerint, & suum ex tenui (sic
ex animo loquitur) peculio qua-
drantem. Vale quisquis Catholicæ
doctrinæ faves, & nobiscum Vi-
tium Amplissimum, Reip. & Eccle-
siæ caussâ, Deo precibus tuis etiam
&

& etiam commenda. *Lug. Batav.* in
Collegio Theolog. Ill. DD. Ord.
Holl. & Westf. 8. *Kal. Sept.* *An. Chri.*
clo. I o c x v i i .

GER. IOANNIDES

Vossius,

Coll. Regens.

LECTOR I.

Rem nec ingratam, nec
inutilem tibi fore, bene-
vole Lector, spero,
quam in recudendo hoc Scripto-
rum eruditorum pari bonâ fide,
cum aliquâ diligentia susce-
pimus, imò præstitimus: penuria
exemplarium, præsertim tracta-
tus posterioris, magnâ aviditate
expetitorum, operam hanc ex-
torfit; accipe itaque perillustris
viri Hugonis Grotii strenuif-
simi Fidei Catholicæ contra So-
ciistas assertoris opus perdo-
ctum, unâ cum hyperaspiste suo
clarissimo Vossio. Christi sa-
tisfactio,

tisfactio, uti nosti, infirmitatum
humanarum pallium est, quo mi-
seria nostra obtegitur, etiam
immensus Ecclesiæ thesaurus, hoc
surrepto, misere sine spe, aut sa-
lutari consolatione langescere
nobis omnibus necesse est; oppor-
tunum, hic ecce, auxilium in quo
tutò quiescere possis, librum hunc
Consule, & labore nostrum in
tui gratiam suscepimus, ne im-
proba. Vale.

DEFEN-

DEFENSIO
FIDEI CATHO-
LICÆ, DE SATIS-
factione Christi;

Adversus
FAUSTUM SOCINUM
Senensem:

Scripta ab HUGONE GROTI.

CAP. I.

Ostenditur Controversia status, &
vera sententia Scripturae ver-
bis explicatur.

Nequam ad hanc dis-
putationem veniamus,
ponemus primum eam
sententiam quam ex fa-
bris literis de promptam
imperturbata fide hactenus Christi
Ecclesia defendit, ut deinde quid in-
ter hanc & Socini placitum intersit,

A

clare

2. DEFENS. FID. CATHOL.

clarè appareat: deinde eandem sententiam explicabimus allatis quibusdam Scripturæ testimonijs, quæ quia aliò detorsit *Socinus*, obiter vera eorum interpretatio vindicabitur.

Catholica ergo sententia sic habet: Deus motus suâ bonitate ut nobis insigniter benefaceret, sed obstantibus peccatis, quæ poenam merebantur, constituit, ut Christus volens ex suâ erga homines charitate, cruciatus gravissimos & mortem cruentam atque ignominiosam ferendo poenas penderet pro peccatis nostris, ut salvâ divinæ justitiae demonstratione, nos, intercedente verâ fide, à poenâ mortis æternæ liberaremur.

Causa efficiens rei, de quâ agimus, prima est Deus: *Deus Filium suum, nigenitum dedit, ut qui credit in eum non pereat: Joh. 3. 16.* Deus proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. *Rom. 8. 32.* Deus impegit in Christum peccata nostra omnium. *Esaias 53. 6.* Deus Christum fecit peccatum. *2 Cor. 5. 21.*

Causa quæ Deum movit, prior est misericordia sive *misericordia. Ita Deus dilexit Mundum, ut Filium daret.*

Joh.

Joh. 3.16. *Commendat Deus suam in nos charitatem, quod, cum peccatores adhuc essemus, Christus pro nobis est mortuus.* Rom. 5.10.

Causa altera, quæ Deum movit, sunt peccata nostra poenam commerentia. *Traditus est Christus propter peccata nostra.* Rom. 4.25. *Ubi etsi dicitur cum accusativo: quæ apud Gracæ linguae Autores sacros & profanos usitatissima est nota causæ impulsivæ. Ut cum dicitur dicitur tuum, propter hac venit ira Dei in filios contumacia,* Ephes. 5.6. *Quoties verò phrasis ista, propter peccata perpeccionibus jungitur, diversum à causâ impulsivâ sensum non recipit. Corripiam vos septies propter peccata vestra.* Levit. 26.28. *Propter ista abominanda Dominus Deus ejicit eas à conspectu suo.* Deut. 18.12. *Et passim alibi in sacris literis: neque usquam aliter. Idemq; planè valet phrasis altera pro peccatis, quoties & ipsa perpeccionibus adhæret. Huc illa pertinent.* Christus mortuus est ἐφ ἀναπνῶν ἡμῶν, *1 Cor. 15.3. Christus semel passus est ἐφ ἀναπνῶν, 1 Petr. 3.18. Christus dedit se ἐφ ἀναπνῶν ἡμῶν, Gal. 3.4. Christus obtulit sacrificium ἐφ*

Lib. 2.
cap. 7.3. cap.
lib. 2.
25.

ἀναρπάν. Hebr. 10.12. His tamen in locis *Socinus* finalem causam, non impulsivam vult denotari: imo quod amplius est addit, *Pro dictione & Græcā* & nunquam impulsivam, semper autem finalem causam declarari. Posteriori hoc, quo *Socinus* nititur, verum non esse multi loci evincunt. Nam & & significare solent non minus causam impulsivam, quam causam finalem. Dicuntur *Gentes* laudare Deum & ἔλασ. Rom. 15.9. *Gratiae agantur pro nobis* & οὐδὲ inquit *Paulus*, 2 Cor. 1.11. & οὐδὲ οὐδὲ, ad Ephes. 1.16. & & παῖτων, Eph. 5.20. *Oramus* & Χειρ, 2 Cor. 5.21. *Magna est mea gloriatio* & οὐδὲ, 2 Cor. 7.4. & 9.2. & 12.5. *Angustia* & Χειρ, 2 Cor. 12. 10. *Gratias ago Deo* & οὐδὲ οὐδὲ, 1 Cor. 1.4. *Deus arguet impios* & παῖτων τὸν ἔργων ἀσθεῖα, Jud. 15. Sic & *Latini* dicunt, *pro beneficiis gratias agere* aut reddere, ut *sepiissime Cicero*. Idem dixit, *ulcisci pro injuriis, pro magnitudine sceleris penas persolvere, supplicia pro malefactis metuere*: ut *Plautus*, castigare pro commerita noxia. Et *Terentius*, *pro dictis & factis ulcisci*. His omnibus locis *Pro causa* non finalem

nalem, sed impulsivam significat. Sic & cùm pro peccatis passus, aut mortuus dicitur Christus, causam finalem (ut vult Socinus) intelligi res ipsa non patitur. Nam cùm finis sit duplex, πέλε
ω καὶ πέλε
ξ, ut finis cui fit medicina est æger, finis cuius gratia est sanitas, peccato neutrum convenit. Sive enim cum Socino dicas finem esse mortis Christi ut à peccatis retrahamur, sive etiam ut consequamur remissionem peccatorum (ut omittamus hunc finem ex ipsius sententia morti non potuisse tribui nisi remotissimè) neutrum indicari potest ictis vocibus, propter peccata, vel, pro peccatis: Nam finis cui erit homo; finis autem cuius gratia non peccata, sed id quod peccatis maximè pugnat, destruc-
tio peccatorum vel remissio. *Quis unquam dixit pharmacum sumi propter mortem, id est mortis avertendę causā?* sed propter morbum sumi ideo dicitur, quod morbus nos eo adigat. Sequitur ergo ut impulsiva causa h̄ic accipienda sit. Quare cùm & particula *¶* a-
pud *Hebreos* causam antecedentem si-
ve impulsivam denotet, ut *Psal. 38. 9.*
& alibi s̄pè, locus *Esaia 53. 5.* melius
& Scripturis aliis congruentius trans-

6 DEFENS. FID. CATHOL.

ferri non potest quām, *Dolore afficitur ob defelctiones nostras; atteritur ob ini-
quitates nostras*: Et ille *Roman. 6. 10.*
Christus tñ dñsptia a m̄davet, quid aliud
denotare potest, quām, mortuus est ob
peccatum?

Causa autem impulsiva cūm possit
esse multiplex, hoc loco meritoria acci-
pienda est. Agitur enim de pœna, ut
mox ostendemus. Peccata autem pœnæ
causa sunt non aliter quām per modum
meriti. Neque verò ostendi poterit vo-
ces istas, *ob peccata*, vel, *propter peccata*,
præsertim ubi per pœnætionibus jungun-
tur, aliter sumi usquam in sacris literis
quām in hoc meriti significatu. Non
evincit contrarium locus ille *1 Reg. 14.*
*16. Tradet Deus Israëlem propter pec-
cata Jeroboami*. Nam peccata *Jerobo-
ami* illo loco significant genus ipsum
peccati; *idololatriam* scilicet, cuius po-
pulo autor fuerat *Jeroboamus*: idque
manifestè explicant sequentia, *quibus
peccavit, & quibus peccare fecit Israë-
lem*. Hæc enim verior est interpreta-
tio, quām illa à *Socino* allata, *qui pec-
cavit, & peccare fecit Israëlem*. Pecca-
ta ergo illa, quorum autor erat *Jerobo-
amus*, imitator populus, traditionis illam
pœnam

pœnam merebantur: Ut jam taceam, restari sacras literas, meritò imitatores alieni peccati pœnas dare, non tantum ob sua, verum etiam ob aliena peccata; quod tam manifestum est, ut *Socinus* ipse fateri cogatur, puniri aliquem posse, dum culpa affinem ob peccata aliena. Locus autem *Psalmi 39. 12.* quem cap. 7. lib. *Socinus* citat, manifestè contra ipsum 2. & lib. 3. c. 10. facit: Ait enim, *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem, & liquefisi fecisti ut tineam desiderium ejus: hoc est; Si quem velis punire quantum meretur peccatum, protectò ei homini ipsa vita vitalis non erit.* Hac enim ratione Deum vult permissere ad miserationem: ut alibi, *Si iniqüitates observaveris (hoc est rigidè earum pœnas exegeris) quis stabit, aut sustinebit? Psal. 130. 3.* Manet ergo illud inconcussum, phrasin, ob peccata, causam denotare impulsivam, & quidem meritoriam. Nam quod *Socinus* alicubi hoc querit effugium, ut dicat satis esse ad hujus phrasew^s veritatem, ut qualisunque occasio indicetur, id primum ipsius positioni repugnat, quæ dictionem *Pro* dixerat nunquam ad impulsivam, semper vero ad finalem

8 DEFENS. FID. CATHOL.

causam referri, cùm occasio causa finalis sit nullo modo : si autem causa dici meretur, ad impulsivam referri debeat. Deinde verò talem expositionem vocum *pro peccatis*, &, *propter peccata*, tum Scripturæ, tum sermonis communis usus planè repudiat. Intelligi hinc potest, quām non rectè *Socinus* neget, præter Dei & Christi voluntatem, causam antecedentem mortis Christi posse reperiri : quod plane adversatur *Pauli* dicto, *Si per Legem justitia, ergo Christus Iudeus est mortuus*, Gal. 2. 21. Ubi

Lib. 2. cap. 24. vox *Iudeus*, *Socino* agnoscente, significat fine causa : sed addi debuit, fine causa antecedente : quæ originaria & maximè frequens hujus vocis est significatio. Origo est à voce *Iudeus*, quæ donum significat, hoc est, dationem talem, quæ causam juris antecedentem non habeat : unde cœpit ad alia quoque transferri, in quibus antecedens causa non reperitur. Sic *David*, Psal. 35. 19. de inimicis suis loquens, ait, *Oderunt me Iudei*, hoc est, cùm odij causas ipsis nullas præbuerim : quod sibi applicans Christus apud Ioh. 15. 25. ait, *oderunt me Iudei*, eodem plane significatu. *Locus* ipse *Pauli* de quo agimus aliam quām

et inna

quām antecedentem causam intelligi
 non patitur. Nam, quam causam *Socin-*
nus comminiscitur, nimirū ut fides
 fieret vitam emendantibus remissionis
 peccatorum, hæc causa finalis ad præ-
 dicationem & ad resurrectionem, non
 autem ad mortem pertinet. *Quod cùm*
videret Socinus, mortis nomine hīc
 Christum intelligi voluit, & prædicati-
 onem quoque ac resurrectionem inclu-
 di: tum distortè, tum contra *Pauli*
 mentem. Negans enim *Paulus* Christum
 sine causa mortuum, indicat cau-
 sam aliquam esse propriam, quæ ad
 mortem Christi pertineret. Nam alio-
 qui potuit ob certam causam prædi-
 cassé, & ob certam causam præmio esse
 affectus, (nam juxta *Socinum* huc dun-
 taxat refertur resurrectio) & non tamen
 esse mortuus. Præterea, mortem Christi
 à *Paulo* peculiariter respici, satis osten-
 dit id quod præcedit, *qui tradidit se-*
metipsum pro me. Ista enim traditio
 mortem ubique in Scripturis designat.
 Et hoc ipsum Dei gratiam vocans
Paulus, negat id à se sperni aut rejici,
 causamq; continuò reddit. Nam si per
 Legem est justitia, Christus jam sine
 causa erit mortuus: ex contrario desig-
 Lib. 2. cap.
 24.

mans causam propriam, cur se tradidere Christus mortuusque sit, hanc esse, quod nos per legem justi non essemus, sed rei poenae. Nostra ergo *avocatio* causa est antecedens mortis Christi.

Causa efficiens altera est ipse Christus & quidem volens. *Pono, inquit Christus, animam meam: nemo eam tollit a me, sed ego pono eam a memetipso*, Joh. 10. 18. *Christus tradidit se pro nobis, pro Ecclesia*, Gal. 11. 20. Ephes. 5. 2. & 5. 25.

Causa quæ Christum movit, fuit ipius *pietatis*. *Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis alterum alterum, sicut ego dilexi vos. Majorem hanc charitatem homo non habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis*. Joh. 15. 13. *In fide Filiit Dei, qui amavit me, & tradidit seipsum pro me*. Gal. 11. 20. *Qui dilexit nos, & lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Apoc. 1. 5. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem*. Eph. 5. 2. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ*, Ephes. 5. 25.

Materia est tum cruciatus mortem antecedens, tum præcipue mors ipsa.

Cruciatus

Cruciatus *Esaías* efficaci vocabulo
 חֶרְבָּן 53.5. & *Petrus* πάλων appellavit, 1 Pet. 11.24. Ideoque & crucis mentionem videmus fieri, ubi hoc argumentum tractatur: *Reconciliavit utrosque Deo per crucem*, Ephes. 11.16. *Pace factâ per sanguinem crucis*, Col. 1.20. Neque vero cruciatuum nomine intelligendi sunt soli dolores corporales, sed vel imprimis illæ perpessiones animi longe gravissimæ, quas Evangelistæ vocibus ἀντεῖδε, ἐνδαμεῖδε, ἀδημονεῖ, significant, & quas præcipue respiciens Christus à Deo se derelictum exclamat. Altera materiæ pars, mors ipsa pafsim urgetur: *Pono animam meam*, Joh. 10.18. *Reconciliavit nos per mortem*, Coloss. 1.22. *Morte intercedente ad redemptionem transgressionum*, Heb. 9.15. Hæc mors consideratur in sacris literis cum durabus præcipue qualitatibus, ut cruenta, & ut ignominiosa. Qualitas illa mortis cruentæ, voce *sanguinis* denotatur. *Hic est sanguis novi Fœderis*, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Mat. 26.28. Luc. 22.20. *Deus acquisivit Ecclesiam suo sanguine*, Act. 20.28. *Deus Christum constituit propitiatorium per fidem in sanguine*

gnine ipsius, Rom. 3. 25. Iustificati in sanguine ipsius, Rom. 5. 9. Habemus redemptions per sanguinem ipsius, peccatorum remissionem. Ephes. 1. 7. Qui longè eratis, propè facti estis in sanguine Christi : ipse enim est pax nostra, Eph. 11. 13. Habemus redemptions per sanguinem ipsius, Col. 1. 14. Pace factâ per sanguinem crucis, Col. 1. 20. Non per sanguinem taurorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semet intravit in sanctâ, repertâ aeternâ redemptions. Heb. 10. 12. Sine sanguinis effusione non fit remissio, Hebr. 10. 22. Accessisti ad sanguinem purificationis, melius loquentem quam sanguis Abel. Heb. 12. 24. Secundum purificationem sanguinis Iesu Christi, 1 Pet. 1. 2. Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni peccato, 1 Joh. 1. 7. Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. 5. Qualitas autem altera mortis ignominiosæ notatur tum ipsâ crucis voce (ipso enim isti supplicio inest maxima ignominia, unde dictum est : Pertulit crucem, spretâ ignominia, Hebr. 12. 2.) tum voce contemptus, quam usurpat Esaias 53. 3. Notetur hic obiter non tantum locis nunc allegatis, alijsque similibus,

ilibus, qui de remissione peccatorum aut solum aut potissimum agunt, mentionem fieri mortis, crucis, sanguinis; sed passim profiteri Apostolos, se nihil nosse, nihil docere nisi Christum, & quidem crucifixum, 1 Cor. 1. 23. & 2. 2. Ideoque ipsum Evangelium ab ipsis vocari sermonem crucis, 1 Cor. 1. 12. Adde jam quod Christus sanctissimum Cœnæ suæ rittim instituit non propriè ad vitæ aut resurrectionis, sed ad mortis fusique sanguinis memoriam. 1 Cor. 11. 26. Quæ toties repetita manifestè ostendunt proprium aliquem ac peculiarem effectum huic morti & sanguini tribuendum, quod *Socinus* facere non potest. Nam exemplum sanctimoniae tota vita Christi præbuit, magis quam mors ipsa, quæ brevi momento peracta est. Confirmatio autem promissionis de vitâ cœlesti propriè in ipsa Christi resurrectione consistit: ad quam mors solam viæ habet rationem: ita ut huc respiciens Scriptura resurrectionis mentionem facere debuerit: non mortis: certè non toties & adjunctis notis *εὐραῖς*. *Socinus* ipse, lib. 1. c. 3. laborans, ut ostendat viam salutis sanguinis effusione confirmatam, cùm veram sustulisset, quam nos defendimus, nullam aliam pro-

probabilem ejus confirmationis causam substituere potuit; neque ullum verum adferre discrimen, cur id Christi solius, non etiam Martyrum aliorum morti tribui debeat. Neque verò inquam explicare *Socinus* poterit, quomodo Christus sanguine suo fuso Deum nobis devinxerit (quod aliquo modo verum ipse concedit) si Deus ob fusionem sanguinis nihil promisit.

Cap. 3. lib. 1. Forma est poenitentia pro peccatis nostris perfolutio: quod districtè negat *Socinus*. **cap. 9. & li. 2.** Quare hoc ipsum breviter probabimus. *Hebrei* ut significant id quod **cap. 4.** *Latini* dicunt poenas pendere, nullam habent phrasim magis receptam quam hanc, *ferre peccatum*, cui similis est *Latinarum* locutio, *Inere delicta*. hoc est, delictorum supplicia. *Si quis blasphemum non indicaverit, feret peccatum ipsius*, **Levit. 5. 1.** *Qui nuditatem sororis suæ retexit, peccatum suum fert*, **Levit. 20. 17.** Sic expiatoriæ victimæ dicuntur portare iniquitates offerentium, **Lev. 10. 17.** quia sanguis ipsarum est pro animâ humana. **Levit. 17. 1.** Neque tantum coniunctim, sed & separatim istæ voces inveniuntur sensu eodem. *Sic basa* ζ *et* *tau* *xειμα* dicuntur, **Gal. 5. 10.** *Ferre ob peccata*, **Ezech.**

Ezech. 18. 20. Et supervenire alicui peccatum, id est, poena peccati. 2 Reg. 7. 9. Eādem planè phrasē dixit Petrus Christum peccata nostra sursum tulisse in corpore suo in lignum, 1 Pet. 2. 24. Poterat dixisse ἀνέργητον, sed quia simul significare voluit ascensum in crucem, dixit ἀνέργητον; hoc est, tulit sursum eundo: quod de dictā phrasē nihil imminuit, sed ei addit aliquid. Itaque *Syrus* translulit: portavit, & ascendere fecit. *Socinus* ut vim hujus loci enervet, primò ait ἀνέργητον significare abstulit: sed contra naturam usumque vocis. Nam nec particula ἀνέργητον patitur interpretationem, nec quisquam *Gracius* Scriptor ita usus est eā voce. In *Novo* quoq; *Testamento* nusquam occurrit eo significatu; sed aut sursum ferre significat, *Luc.* 24. 51. aut sursum ducere, *Mat.* 17. 1. *Marc.* 9. 2. Et quia victimæ in locum superiorem, hoc est, in aram adferebantur, ideo illæ quoque dicuntur ἀνέργητον, *Heb.* 7. 27. *Iac.* 2. 21. unde & Christus ipse dicitur se ἀνέργητον, *Hebr.* 7. 27. & nos laudis sive spiritualia sacrificia ἀνέργητον dicimur: *Heb.* 13. 15. & 1 Pet. 2. 24. Unum duntaxat locum citat *Socinus*, *Hebr.* 9. 28. ubi vult Lib. 2. ἀνέργητον αὐθίνας, nihil aliud esse quam cap. 6. auferre:

auferre ; sed immerito, & citra exemplum, & non id exigente loci sententiā. Nam opponuntur inter se duo Christi adventus: prior, quo peccata nostra tuliterit; alter, quo venturus sit *χριστός ἀναστάσις*, hoc est, non gravatus, non oneratus ullis peccatis, sed ab ijs solutus & immunitus. Non sunt autem ista *ἀντιστάχα*, esse *χριστός ἀναστάσις*, & peccata auferre, sed esse *χριστός ἀναστάσις*, & peccatis oneratum esse. Unde apparet illo quoque ad *Hebreos* loco *ἀνετεγνωτὸν* esse aut sursum ferre, in crucem scilicet, ut in loco *Petri* (idque appositi, quia hīc quoque ad sacrificia alluditur : crux autem fuit velut arca) aut simpliciter perpeti, ut apud *Thucydidem* *κυνότερος ἀναρρέπειν*. Est ergo *ἀναρρέπειν* ferre, non auferre : quod ipse *Petri* contextus evincit. Agitur enim non de quovis Christi beneficio, sed de summā ejus patientiā, quae non auferendo sed terendo ostenditur. Quod addit *Socinus*, cum hoc sensu, quo Christus dicatur tulisse peccata nostra, non satis recte cohārere quod sequitur, ut peccatis mortui justitiae vivamus, sine ulla causā dicitur. Manifeste enim indicat *Petrus*, Christum ita tulisse peccata nostra, ut nos simul à poenā liberaret: unde addit

addit statim ; *Ipsius vibice sanati estis.*
 Optimè autem hæc cohærent ; si Christi
 fuis tam dura subijt, ut peccatorum ve-
 niam consequeremini, sanè eam adepti
 per fidem, à peccatis cavere debetis in
 posterum. *Dedit nobis Deus, ut, liberati*
ex manu inimicorum nostrorum, ipsi ser-
viamus in omni sanctitate & justitia,
 Luc. 1.74. *Ecce sanus factus es, ne pecces*
posthac, Joh. 5.14. Pretio empti estis: glo-
rificate ergo Deum in corpore vestro : 1
 Cor. 7.20. Nec aliud agit Paulus, cap. 7.
 & sequentibus ad Romanos, quām ut o-
 stendat, summis Dei & Christi beneficiis
 excitari nos debere, ut sanctè vivamus.
 Affinis Petri loco (inò quò proculdu-
 bio Petrus respexit, ut ex verbis quoq;
 sequentibus, *vibice ejus sanati sumus, ap-*
paret) est apud Esai. 53.11. *Iustificabit*
Servus meus justus multos, & iniquitates
ipsorum bajulabit. In Heb. est **וְעַונָּה** **הָוּא** **וְסַבֵּל** : vox autem **וְעַונָּה** iniquitatem
 significat: atq; etiam iniquitatis poenam,
 ut 2 Reg. 7.9. Vox autem **סַבֵּל** est susti-
 nere, bajulare, quoties autem bajulare
 ponitur cum nomine peccati, aut ini-
 quitatis, id in omni lingua, & maxime
 in *Hebraismo* significat poenas ferre.
 Nam **נַשְׁאָה** quidem interdum significat
 auferre :

nasa

sa 66

auferre : **בְּסָבָר** autem nunquam. Dif-
 fertē ergo hīc dicitur Christus latus
 pœnas eorum qui justificantur. Hāc
 phrasis nullam aliam interpretationem
 recipit. Neque obstat, quōd hāc porta-
 tio iniquitatis apud Prophetam videtur
 post mortem poni: est enim reverā mor-
 te posterior, non tempore, sed ordine, ut
 effectus causā simul existente. Quod ve-
 rō, ait *Socinus*, hanc quoq; vocē **בְּסָבָר**
 peccato adjunctam non semper include-
 re imputationem aliquam, sed satis esse
 si designet affigi quempiam occasione
 qualicunque facti alieni, id nullo exem-
 ple probat. neque unquam sacra Scrip-
 tura ita loquitur. Imò *Græci* etiam *La-
 tiniq;* Autores, cùm eā phrasī utuntur,
 semper imputationem includunt. Citat
 firmandæ huic exceptioni *Socinus Iere-
 mie* locum, qui sic habet : *Patres nostri
 peccaverunt, & non supersunt; nos verò
 pœnas eorum ferimus*: neque hīc patitur
 ullam imputationem intelligi. At quo
 argumento probat aliud hīc significare
 eam phrasin, quām aliis omnibus in locis,
 ubi extat? Fateri cogitur ipse *Socinus*,
 quoties filii patrum sequuntur vestigia,
 non propria tantum sed & paterna pec-
 cata ipsis imputari. Est enim manifesta

Dei

n. Di- Dei vox. *Exod. 20.5.* Eos autem de qui-
aturus bus agit *Ieremias*, parentibus suis suis
Hæc similes, ostendit id, quod apud Prophetam
ionem sequitur, *Va nobis quia peccavimus*,
porta- vers. 16. Neque verò hoc alienum est ab
detur *Ieremias* instituto. Ut enim eorum qui
mor- tum vivebant miseriam exaggeret, ait in
ne, ut ipsos redundare & proprietum & avi-
d ve- torum scelerum pœnas: eóq; multo me-
הַבְּ ס
lude- liorem ipsum forte suis parentum
s esse fortem, qui pariter rei ante tamen ex-
tione empti essent vitæ, quām ista acerbissima
kem- supplicia velut in iræ divinæ thesauro
rip- coacervata tandem simul effunderentur.
La- Etiam si verò ambigua esset harum vo-
tur, cum, ferre peccata, in sacris literis signifi-
itat- catio, tamen tuum hoc *Esaia*, tum isto
ere- Petri loco certam faceret interpretatio-
stria- nem adjuncta mentio perpessionum
erò Christi & liberationis nostræ. Peccata
tur enim ferre patiendo, atque ita ut in-
quo de liberentur alii, aliud indicare non
are potest, quām pœne alienæ susceptionem.
cis, Apud eundem *Esaiam*, vers. 6. & 7. est;
us, *Deus conjectit sive impegit in eum pœnā*
ia, *omnium nostrum. Exigitur, & ipse af-*
ec- *fligitur Hic nullum non lapidem movet* Lib. 2.
ta *Socinus*, ut sensum genuinum verbis ex- cap. 52.
ei torqueat; novāmque interpretationem
com-

comminiscitur: *Deus occurrit per ipsum* bitr
 (vel cum ipso) *iniquitati omnium no-* quà
strum. Sed reclamat apertè vox *Hebreæ* circ
payang *הַפְנִיעַ* tuli
 ejus conjugationis quæ non u- vid
 nicam, sed duplìcēm actionem significat.
 Quare cùm *הַפְנִיעַ* propriè significet oc- ta,
 currere, sequitur ut *הַפְנִיעַ* sit, fecit oc- vin
 currere & per metaphoram deprecatus ab
 est: quia deprecator preces suas quasi in- Cu
 terponit. Deprecari hīc locum non ha- mu
 bet. Nam tum diceretur Deus pro Chri- dat
 sto esse deprecatus: ea enim est hujus vo- cur
 cis sequente *בָּ* particulā significatio: *Ier.* me
 15.11. Neq; fecit deprecari hīc cōvenit, 15.
 tum quia sequitur *בָּ*, quod est, *in illum*, bor
 cum alioqui dici debuisset, *fecit illum de-* est
precari, tum quia omnia, quæ proximè ob
 antecedunt & sequuntur, ad afflictionem, cu
 non ad depreciationem pertinent. Non ru
 ferunt ergo verba hæc sensum alium gu
 quām hunc: fecit Deus illi occurtere, IP
 hoc est, impegit, incusit in illum pecca- ta
 tum omnium nostrum. *Exigitur peccatum* re
 (hoc est, secundum phrasin Scrip- qu
 turæ pœna peccati) & *ipse affigitur*. tu
 Objicit hīc nobis *Socinus* locum *Levit.* n
 16.21. & 22. ubi dicuntur peccata im- a
 pni hirco expiatorio, & ipse hircus ferre bitratur
 peccata populi in vastam solitudinē.

sum pitoratur autem nihil esse manifestius,
 quām non posse ullo modo dici hunc
 circum pœnas pro populi peccatis per-
 tulisse: quod quo jure sibi sumat non
 sicut video. Nam pœna sanè generaliter sump-
 ta, etiam in bestias cadit. *Sanguinem om-
 nium animarum vestrarum reposcam:*
 ab omni bestiâ reposcam illum, Gen. 9. 5.
 Cum cornu ferierit bos aliquis virum aut
 mulierem ita ut moriatur, omnino lapi-
 dator bos ille, Ex. 21. 28. Si quis cubuerit
 cum jumento, omnino morte afficitor; ju-
 mentum quoq; ipsum occiditote, Lev. 20.
 15. Maledicta fuit diluvio terra propter
 hominem, Gen. 8. 21. *Creatura subiecta*
 est vanitati, Rom. 8. 20. Nec est quod
 obijiciat *Socinus*, *λατοπάνον* hunc hir-
 cum interimi non solitum: ad peccato-
 rum autem remissionem fusionem san-
 guinis, sive mortem requiri. Nam hunc
 ipsum hircum de loco sublimi præcipi-
 tatum in deserto atq; ita neci datum, et si
 Scriptura disertè non prodit, *Hebrei* In-
 terpretes consentiunt; quod ut non esset,
 quid tamen aliud illa in vastam solitudi-
 nem abactio, quam mortem minimè na-
 turalem, aut ex fame, aut ex ferarum la-
 riatis minabatur? Notanda quoq; est
 apud *Esaiam* vox *¶¶.* *Certissimum*
 enim

nagash.
 nagas

enim est שׁגַג (*Schin* punctum habente in cornu sinistro) propriè significare, *exigere*, ut appareat 2 Reg. 23. 35. Zacher, 9 8. Metaphoricè autem sumi pro opprimere. Passivum ergò שׁגַג est aut opprimitur aut *exigitur*. Opprimitur hic locum non habet, quia sequitur in eodem connate נִזְנִית, & ipse affligitur: unde appareat hoc verbum referri ad aliud nomen, quam ad illud cui aptatur vox affligitur. Nullus enim erit sensus, si quis de eodem dicat: opprimitur & ipse affligitur. Restat ergò ut vox illa propriè sumatur, ut significet, *exigitur*, & referatur ad nomen proximè antecedens, quod est peccatum. *Exigere* autem peccatum nihil aliud est, aut esse potest, quam exigere pœnam peccati. Cohærent ergò exactio pœnæ & Christi afflictio.

Præcesserat apud eundem Prophetam, *Castigatio pacis nostra imponitur ei, et livore ejus fit curatio nobis.* In *Hebreo* castigatio dicitur רָסִיב, quæ vox afflictionem non qualemcunque significat, sed eam quæ pœnæ habeat rationem, sive sit *תְּדִבְרֵי עֲמָנָן*, sive *רְשִׁים* tantum, quibus vocabulis commodè pœnarum genera olim distinxit *Tanrus* Philosopher.

μνυαρ

hus. Atque inde factum, ut quælibet
 adiutoria voce רְשָׁעָה, per ρεταχεντιν significi-
 caretur. Cùm verò *vedicias* significatio
 n Christo locum non habeat, præsertim
 cum de afflictionibus agatur mortem in-
 studentibus; restat afflictionem intelli-
 gamus, quæ conjunctum habeat *magi-
 ceryua*. Nam ab omni culpæ respectu se-
 possum vocis istius *Hebreæ* usum non
 est reperire. Verum est pacis nomine a-
 pud *Hebreos* bonum qualemque signi-
 fieri: sed hic si ex subjecta materia in-
 telligamus bonum impunitatis, appare-
 bit inter se optimè opponi punitionem
 Christi & impunitatem nostram: quan-
 quam nihil vetat pacis nomine reconcili-
 ationem intelligi, etiam nullâ factâ ini-
 micitiæ mentione, quâm præcessisse res
 psa & sequentia Prophetæ verba satis
 indicant. Nam nec inimicitiæ mentio-
 nem fecerunt Angeli, cùm pacem super
 terram promulgârunt venturam, *Luc. 2.*
 4. nec Apostolus, cùm pacem nos dixit
 habere apud Deum. *Rom. 5. 1.* Sicut au-
 tem peccatum pro poenâ usurpant *He-
 brei*, ut præter cætera loca nunc allega-
 ta apparet, *Zachar. 14. 19.* & *Gen. 4. 13.*
 ita & eum qui poenam luit, peccatum
 idem vocant, ut & *Latini* piaculum
 tum

tum pro crimine sumunt, tum pro eo quod
criminis poenas pendit. Unde est quod
hostiam piacularem pro peccato pecca-
tum vocet Scriptura *Levit* 4. 29. & 5. 6.
Hanc ergo loquendi formulam sequens
Esaias de Christo dixit, וְיִשְׁאָלָה נְפָשָׁו : posuit peccatum ani-
mam suam : hoc est, animam suam fecit
peccatorum poenæ obnoxiam. Nec aliter
Paulus: Eum, qui peccatum non noverat,
Deus peccatum fecit, ut nos simus Dei
justitia in ipso, 2 *Cor.* 5. 21. Apparet
apud *Paulum* in utroque membro ad-
junctum sumi pro subjecto. *Socinus* ut
Paulini loci autoritatem eludat, per vo-
cem *peccatum* vult intelligi hominem
pro peccatore ab hominibus habitum
primum sine exemplo ; nusquam enim
vox *Hebræa* aut *Græca* sic accipitur :
deinde *Paulus* Deo hanc actionem tri-
buit, quod Christum peccatum fecerit.
At verò quod Christum *Judei* & alij
pro facinoroso & maleficio habuerunt,
ejus rei nullo modo autor est Deus : Imo
contrà voce cœlesti, editisque miraculis
hoc egit, ut omnibus testatam ficeret
Christi innocentiam. Deinde, ista nova
Socini interpretatio verbis *Esiae*, quæ
sumilem phrasin continent, aptari nullo
modo

Lib. I.
cap. 8.

modo potest. Quod enim *Paulo* dicitur
fecisse Deus, hoc *Esaias* Christo tribuit,
quod nimirum animam suam posuerit
peccatum; sive quod se peccatum fecer-
it. Præterea opponit *Paulus* peccatum
& justitiam. Nos facti sumus justitia Dei,
hoc est nos sumus justificati, sive à poena
divina liberati, Christus verò ut id fieret
factus est peccatum, id est, poenam divi-
nam tulit. Notanda in ijsdem *Pauli* ver-
bis altera quoque *avtideis*: *Eum qui*
peccatum non noverat, hoc est, qui pœ-
nam non merebatur, Deus peccatum fe-
cit, hoc est, pœnas ferre voluit. Christus
innocens fuit non humanæ tantum, sed
& divinæ legi. Requirit ergo vis oppo-
sitionis, ut pœnas tulerit legis etiam
divinæ. Præterea innocentes à malis
malè haberi quotidianum est: At hīc
eximum aliquid notat *Apostolus*.
Hoc autem quid esse potest aliud quām
quod Deus incommerito pœnam inflix-
erit?

Non multum dissimilis est prioribus ille
Pauli ad Galat. locus 3.13. Christus nos
redemit à maledicto legis, factus pro no-
bis maledictum. Scriptum est enim, Ma-
ledictus qui pendet in ligno: ut ad Gen-
tes perveniret benedictio Abrahæ in

Christo Iesu. Hic eo minus laborare nos
necessit est quid voluerit *Paulus*, cum
Christum dicit esse factum *χριστόν*, hoc
est, maledictum, sive execrationem; quan-
do ipse semet interpretatur, & *Mosen*
dicti sui autorem allegans ostendit per
χριστόν se intelligere *οὐχιχριστόν*: *Εμμανι-
τός* autem, ipso *Paulo* interprete, est is
qui est *καὶ χριστός*. Execratio, inquit *Soc-
inus*, hoc loco ipsam execrationis pœ-
nam significat: quod verum est. Nam
χριστός passim pœnam ex legi sanctione
proficiscentem significat: *2 Pet. 2. 14.*

Matth. 25. 41. Et hic addita legis men-
tio vetat maledictum aliter accipi. Hanc
autem *χριστόν*, in Christo fuisse ipsam
crucem fatetur idem *Socinus*. Crux ergo

Lib. 2. Christi pœnae rationem habuit: & hoc
cap. 1. est quod nos dicimus. Concedet forte
Socinus crucem pœnam fuisse, quia Chri-
sto à *Pilato* Iudice per modum pœnae
irrogata est. Sed hoc sententie *Pauli* non
satisfacit. Ut enim probet Christum fa-
ctum fuisse pœnae obnoxium, *Mosen* ci-
tat aperte dicentem, eos qui suspendun-
tur (secundum legem divinam scilicet)
esse *οὐχιχριστούς τοὺς θεούς*: quare & in
Paulo *Mosen* citante, & ad Christum
referente hæc verba vox eadem sup-
plenda

plenda est: quasi dixerit, Christum factum πρὸς Θεῷ ὅπερα πάπαν: hoc est, pœnæ à Deo irrogatæ & quidem ignominiosissimæ obnoxium. Nam Apostoli cùm passionem Christi ad uisus nostros referunt, non in eâ respiciunt hominum facta sed factum ipsius Dei: ut ex multis locis antè allegatis liquet.

His omnibus addi & illud potest, mortem ipsam, hoc est, destructionem ejus Contra Soc. l. 3. c. 7, 8. personæ quam corpus & animus consti-
tuunt, quatenus à Deo infligitur, semper aliquam habere pœnæ rationem: non quod Deo jus nonsit eam aliter homini infligere (est enim Dominus creaturæ) sed quod ipsius bonitati aliter visum fu-
erit. Ut rectè intelligatur hujus peculia-
ris controversiæ status: Non negamus hominem, cùm conditus est, fuisse χριστὸν, cui adfuerit vis quædam vitalis, non au-
tem vis vivifica, ut nos *Paulus* docet *Cor. 15. 45, 46.* ac proindè eam fuisse corporis conditionem, ut Deo non su-
stentante interitura fuerit: attamen ex divino decreto non fuisse eum moritu-
rum, si in innocentia perstisset, contem-
dimus. Evincit hoc ipsa creaturæ istius nobilitas atque eminentia, ut quæ sola ad imaginem Dei condita dicatur, hoc est,

mente liberōque arbitrio prædita, quod fundamentum est dominationis ipsius in cæteras creatureas. Non potest enim rerum aliarum esse dominus, qui suarum actionum Dominus non sit. Hæc igitur excellentia supra res cæteras argumento est, plus aliquid quam temporarium usum in hominis creatione spectatum. Jam verò illâ divinâ voce quid clarius? *Si comedederis, morieris.* De actu mortis hîc agitur, sive illa violenta eset futura, sive citra violentiam. Ipsum ergo mori non erat eventurum homini, nisi peccati conditio extitisset. Non minus clarum & generale Pauli illud, *Stipendium*, id est poena, *peccati mors*, Rom. 6. 23. Antè dixerat, *Per peccatum mors*, & ita in omnes homines mors pervasit. Omnes, inquit, homines: Agit ergo de communis totius humanitatis exitu. *Per hominem ergo id est ex facto humano mors*, & *per hominem resurrectio mortuorum*. Sicut in Adam omnes moriuntur (quotquot moriuntur) ita & in Christo omnes vivificabuntur (quotquot vivificabuntur) 1 Cor. 15. 21, 22. Quis vel ipsa verba legens non videat hanc sententiam ad Corinphios isti ad Romanos respondere ad amissim? Agitur ergo de morte, quæ com-

communis est *Adami* posteris, & ex qua resurgent qui resurgent. Quare & collato hoc loco cum illo ad *Romanos*. agi hic de *Adamo* peccatore dicimus. Quod enim hic dixit *Per hominem*, ibi dixit *per peccatum*. Animalis *Adami* conditio viginti & ultra post versibus ab Apostolo attingitur, aliâ planè occasione: hic enim mors resurrectioni opponitur: ibi vero qualitates primitus creati, ac deinde resuscitati corporis inter se conferuntur: quorum illud habuit cum naturali moriendi possibilitate conjunctam ex divino beneficio vivendi quoq; possibilitatem: hoc vero vitam ita in se habebit, ut nulla ei adsit naturalis moriendi possibilitas. Omittere non possum, quin hic addam locum insignem præstantissimi Scriptoris libri *Sapientia*, qui etsi in *Hebreo* Canone non est, venerandam tamen habet antiquitatem, & apud Christianos semper in pretio est habitus. Ita ergo ille: ο Θεὸς θάνατον ἡν ἐποίησεν, ἡδὲ τέρπηπειπ ἀπωλεῖα ζώντων. ἔκπτε γω εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτίεσσι αἱ γνέσεις τὸ κόσμον, καὶ ἡν ἔστιν εἰς αὐτοὺς φάγκυακον ὀλέθρον, ἡδὲ φάνε βασίλειον ἐπὶ γῆς. Μηκεσύνη ἡ αθάνατος ζῶν. αὐτεβεῖς ἡ ταῦς χερσὶ καὶ ταῦς λόγοις παρεκελέπτω αὐτὸν, φίλον ἡγησάμενος αὐτὸν ἐπάκι-

ετον, καὶ σωμάτιον ἔχεντο περὶ αὐτὸν, ὃν αὐτοὶ
 εῖσι τῆς ἐκείνης μερίδης εἶναι: 1.13. Et mox:
 ἡ Θεοῦ ἔκποστος τὸν αὐθρωπον ἐπὶ αὐτῷ προσάρσια καὶ
 εἰκόνα τῆς ἴδιας ἴδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν.
 Φθόνῳ δὲ Διαβόλῳ θανάτῳ εἰσῆλθεν εἰς τὸν
 κόσμον. πειράζετο δὲ αὐτὸν οἱ τὸν ἐκείνης μερίδης
 ἄντες. 2.23. Mortem hīc quam Deus di-
 citur non condidisse, nec velle, voluntate
 scilicet peccatum antecedente, qualem-
 cunque intelligi ostendit oppositum αὐ-
 τῷ προσάρσιᾳ, in cuius spem homo dicitur con-
 ditus, eaque spes pars fuisse divinæ ima-
 ginis, aut certè ejus consequens non ob-
 scure indicatur. Αὐτῷ προσάρσιᾳ autem mortem
 omnem sive violentam, sive non violen-
 tam excludit. Et quod Apostolus dixit,
 per hominem & per peccatum intrasse
 mortem, auctor hic non minus verè
 dixerat, per Diaboli invidiam mortem
 introiisse. Omnes enim istæ locutiones
 idem factum notant, primum scilicet ho-
 minis peccatum Diabolo sugerente
 commissum. Nec obstat quod auctor hic
 specialem quendam mortis effectum cir-
 ca impios notat: Mors enim ex primo
 peccato ingressa, & in omnes homines
 jus adepta, per singulorum peccata
 gravia & continua vim quandam peccati-
 arem accipit; quo sensu peccatum dicitur
 mortis

mortis stimulus, 1 Cor. 15.56. Itaque hi, quibus morte obitā omnis ad vitam meliorem aditus præcluditur, merito federati mortis, sive dedititij, & peculium mortis appellantur. Faciliūm esset demonstratu, si id ageretur, & *Inde oratione* veterum & Christianorum perpetuam hanc fuisse sententiam, mortem qualem cunque hominis, peccati esse poenam: ut non immerito Christiani Imperatores hoc in *Pelagio & Calestio* dogma præter cætera improbaverint, quod dicerent, mortem non ex insidijs fluxisse peccati, sed exegisse eam penitus legem immutabilis constituti.

Ut ergo quæ hæc enī dicta sunt in unum colligamus, cùm dicat Scriptura Christum à Deo castigatum, hoc est, punitum esse, tulisse Christum peccata nostra, (id est, poenias peccatorum) factum esse peccatum, (hoc est, peccatorum poenæ subditum) factum esse execrationem apud Deum sive execrationi, hoc est, poenæ legis obnoxium: ipsa autem Christi passio plena cruciatibus, cruenta, ignominiosa, aptissima sit poenæ materia: cùm præterea dicat Scriptura, hæc ipsi à Deo inficta ob peccata nostra, (id est, peccatis nostris ita merentibus) cùm ipsa

mors stipendium, hoc est, pœna peccati dicatur: sanè quin quoad Deum pœnæ rationem habuerit Christi passio & mors, minimè est dubitandum: neque audiendæ sunt *Socini* interpretationes à perpetuo vocum usu citra exemplum recedentes: præsertim cùm nulla obsteret ratio, quo minus recepta verborum significatio retineatur, quod infrà planius fiet. Est ergo punitio in Deo activè, in Christo passivè: cuius tamen passioni actio quædam accedit voluntaria, scilicet pœnalis passionis suscepitio.

Finis rei de qua agitur secundùm Dei & Christi intentionem, qui in actu positus, effectus etiam dici potest, duplex est: justitiæ nimirùm divinæ demonstratio; & peccatorum remissio quoad nos, hoc est, impunitas nostra. Nam si summas pœnæ exactionem impersonaliter, finis ejus est divinæ justitiæ demonstratio: si verò personaliter, h.e. cur Christus sit punitus, finis est, ut nos impunitatem consequeremur. Finis prior indicatur à *Panlo* cùm dicit de Christo; quem Deus constituit placamen in sanguine ipsius ad demonstrationem justitiae sue: propter dissimulationem peccatorum præcedentium in tolerantia Dei. Deinde addit verbis

bis prope ijsdem repetitis: ad demonstra-
tionem justitiae suæ hoc tempore, ut sit ipse
justificans eum qui est ex fide Iesu, Rom.
3. 25, 26. Hic proximè sanguini, id est,
cruentæ morti connectitur finis eis ἐν Σε-
ξιν τὸ δικαιούντος αὐτοῦ. Iustitia Dei voca-
bulo non ea intelligenda est iustitia,
quam in nobis Deus operatur, aut quam
nobis imputat, sed ea quæ in Deo est: se-
quitur enim; *ut sit ipse justus, id est, ut*
justus esse appareat. Iustitia hæc Dei, id
est, rectitudo, pro diversis objectis diver-
sos habet effectus. Circa bene aut male Contra
facta creature effectus ejus inter cæteros Socini
est ἀταπόδοσις: quo respiciens Paulus cap. 1. l.
dixit δικαιοντας θεον ἀταποδοσίαν τοῖς ι. S. Di-
ελίσσοι θλίψιν, hoc est, afflignantibus affli- co iugi-
tur.
etionem retribuere. Et alibi: *Omnis trans-
gressio & inobedientia accipit ἐνδικον μ-
αταποδοσιαν.* Et illud, ὃν τὸ κρίμα ἐνδικον δι,
Rom. 3. 8. *Syrus translulit, quorum con-
demnatio justitia reservatur.* Itaq; idem
est ήμέρα ὅρυγγος & ήμέρα δικαιοειδίας, Rom.
2. 5. Et extremum judicium dicitur fu-
turum εἰς δικαιούντα, Act. 17. 31. Et
alibi εἰς δικαιούντα κρίνεται, est severè vin-
dicare, quod ostenditur additâ voce
pugnare, multoque magis ijs, quæ
paulò post sequuntur: *Ex ore ejus*

prodibit gladius acutus ut percutiat
 Gentes; ipse enim reget eas in virgâ fer-
 reâ; & ipse est qui calcabit lacum vini
 excandescens & ira Dei omnipotentis:
 Apoc. 19. 11: & 15. Sic & Deus justus
 & judicia ejus justa dicuntur ideo quod
 in peccata severè animadverterit. Apoc.
 16. 5. 7. Unde & *Δίκην* vocatur tum illa
 ipsa iustitia Dei puniens, *Act. 28. 4.* tum
 poena per eam illata: *2 Thess. 1. 9. Ind. 7.*
 Et *δικαιώμα τοῦ Θεοῦ* explicatur a *Pante* hoc
 esse, quod qui mala committunt aut ap-
 probant digni sunt morte, *Rom. 1. 32.*
 His *παρόντες* sunt *έκδοτοι* punitor, *Rom.*
 13. 4. *1 Thess. 4. 6.* Et *κακίνοις* poenæ
 exactio, *Enc. 21. 22. 2 Thess. 1. 8. 1 Petri*
 2. 14. ejus vis explicatur verbo *αἰτητο-*
σθεῖν, *Rom. 12. 19. Hebr. 10. 30.* Scimus
 iustitiae nomine sàpè veracitatem, sàpè
 etiam *δικαιοίαν* significari: sed cum ea
 voce, ut multis jam testimonij ostendit
 sum est, etiam illa Dei proprietas indi-
 getur, quæ Deum movet ad peccata pu-
 nienda, & quæ in ipsâ peccatorum puni-
 tione demonstratur, dicimus hanc signi-
 ficationem hujus esse loci propriam.
 Opponuntur enim diversa tempora,
 nempe ante Christum, & Christi tem-
 pus; priori tempori tribuitur *τα πεcc-*
pec-

peccatorum, quæ etiam explicatur voce
ἀνοχῆς. Πλάπεσις non remissionem, sed
transmissionem significat, cui rectè ad-
ditur *ἀνοχὴ*, sustentatio, quâ voce indu-
cias etiam *Græci* appellant, quòd per
eas ad tempus inhibeatur bellum. Huic
transmissioni atque inhibitioni opponi-
tur demonstratio talis justitiae, quâ Deus
sit justus, id est, justus appareat. Olim
cùm Deus pleraque peccata impunita
transmitteret, non satis apparebat ipsius
τὸ ἀνταποδοτικόν. Tandem ergo ostendit
quam justus esset ἀνταποδότης, cùm filium
suum voluit hoc nomine sanguinem
fundere, ut placamen fieret humani ge-
neris, redimeretque omnes eos, qui un-
quam credidissent aut essent in Deum
eredituri. Ita simul conjunxit Apostolus
gratiae, id est, bonitatis divinæ quæ in
creaturas fertur, & justitiae illius, quæ
secti ordinis atque etiam ἀνταποδότων
eustos est, apertam demonstrationem.
Sanè ipsa vox sanguinis, vox placaminis,
atque etiam redemptionis ostendunt
non de sola bonitatis testatione hīc agi-
Conjunxit etiam impetractionem cum
applicatione: impetratio est per san-
guinem, applicatio per fidem: rectèque
dicitur illa ipsa, de qua agimus, Dei jū-

stitia manifesta fieri per fidem : illam nimirum, quâ Christi sanguis ad Deum placandum fusus creditur : quæ fides omnem operum gloriationem, omnem in Lege fiduciam penitus excludit. Finis hic, nempe divinæ justitiæ demonstratio ex forma quoque rei de qua agimus rectè colligitur. Pœna enim finis est demonstratio justitiæ *ἀνταποδοτής* circa peccata : item ex causa antecedente, quam suprà ostendimus esse meritoriam. Non potest autem alicujus actionis causa impellens esse meritoria, nisi & finis sit *ἀνταποδοτής*.

Finis alter, ut diximus, est nostra impunitas. Hoc significanter dixit *Paulus*, *πράγματες ἐν τῷ αἷματι ἡμῶν*, *σωματέαν* *ἀπὸ τοῦ ὄργην*, *Rom. 5. 10.* Nam ὄργη, ira Dei, ut & *Socinus* agnoscit, significat interdum affectum (si ita loquendum est) puniendi, *Job. 3. 36. Rom. 1. 18.* Sapè verò pœnam ipsam, *Mich. 7. 9.* unde & *ἀπολεῖας*, id est, exitij voce explicatur : *Rom. 9. 22.* Hinc Lex dicitur ὄργην operari, hoc est, pœnam parere, *Rom. 4. 15.* hinc δικαιούειν ὄργην est punire, *Rom. 3. 5.* & Magistratus dicitur vindex in maleficos constitutus *εἰς ὄργην*, id est, ad pœnam infigendam, *Rom. 13. 4.* eique parendum

non

Lib. I.
cap. I.

non solum *hā τὴν ὁργὴν*, hoc est, pœnæ formidine, sed & propter conscientiam. Impunitas autem pœnæ opponitur. Pœna est mors æterna, sive detentio sub morte, cuius satelles diabolus: qui propterea mortis habens potestatem, per mortem (Christi) destructus dicitur. *Heb. 2.14.* Nam de venie potius impetrazione hīc agi, quām de peccati mortificatione, ostendit quæ sequitur mentio liberacionis à mortis metu. Et Christus dicitur, *οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἦν τὸ τὸ ὁργῆς τὸ ἐγχορεύντος αὐτὸν αἴρα* futura, *Thess. 1.10.* Hæc ipsa impunitas receptissimā phrasī sacræ Scripturæ vocatur peccatorum remissio, quæ propriè mortem Christi consequitur, ut multi loci ostendunt: quales sunt hi; *Hic est sanguis meus novi fæderis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum,* *Mat. 26.28.* *Habemus in ipso redemptions per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum,* *Eph. 1. 7. & Coloss. 1. 14.* *Sine sanguinis effusione non fit remissio,* *Heb. 9.22.* Qui iocci explicant illum Pauli suprà citatum: *Instificati gratis ipsius gratiā per redemptions quæ est in Christo Iesu; quæ proposuit Deus placamen per fidem in sanguine ipsius, ad demonstrationē justitia sue, propter dissimulationem peccatorum*

vatorum antecedentium in tolerantia Dei
 ad demonstrationem justitiae sue, ut sic
 ipse justus & iustificans eum, qui est ex
 fide Iesu: ubi multis verbis idem signi-
 ficantibus res easdem exposuit, *Rom. 3.*
23, 24, 25, 26. Nam sicut demonstratio-
 nem justitiae sue bis expressit, & tertio
 addidit, *ut sit Deus justus* (id est ut ju-
 stus appareat) quæ pertinent ad finem
 priorem: ita alterum quoque finem tum
 repetitâ voce justificationis, tum re-
 demptionis indicavit. Iustificatio, ut
 notum est, passim in sacris literis, sed
 maximè in epistolis *Paulinis* absolutio-
 nem significat, quæ præsupposito pec-
 cato consistit in peccatorum remissio-
 ne, ipso *Paulo* semet clarè explicante,
 præsertim *Rom. 4.2. & 6.* Quare his lo-
 cis remissionem peccatorum fanguini
 Iesu adscribentibus adjungendus ille,
 quem modò citabamus, *Iustificati in*
fanguine ipsius, *Rom. 5.9.* Item hi, qui
 ablutionem peccatorum sanguini aut
 morti tribuunt. *Sanguis Christi mun-
 dat nos ab omni peccato*, *i. Johan. 1. 7.*
In purgationem sanguinis Iesu Christi:
i. Pet. 1. 2. Christus lavit nos à peccatis
nostris in sanguine suo, *Apoc. 1. 5.* Quan-
 quam enim abluere, mundare, & voces
 similes

similes significare possint aut efficere ne peccata committantur in posterum, aut commissa ne appareant, posterior tamen interpretatio Scripturæ phrasī est convenientior. Sic delere iniquitates exponitur peccatorum non recordari, *Esa. 43. 25.* & mundare ab iniquitate idem esse ostenditur quod condonare, *Ierem. 33. 8.* Et ἐλεθῆναι τὰς ἀμαρτίας manifeste eundem habet sensum, *Act. 3. 19.* Planèque pro eodem sumuntur ἀφίσαι τὰς ἀμαρτίας peccata remittere, & καθαρίζειν τὸ σῶμα admissas, mundare ab omni iniquitate, *Iob. 1. 9.* Et alibi ponuntur ut οὐνώνυμα, τὸ καθαρίζεσθ, id est, mundari, & γίνεσθ ἀφεσιν remissionem contingere:

Hebr. 9. 22. Quare & *Socinus* fateri cogitatur, apud *Johannem Apocalypses* cap. 17. 1. vers. 5. ubi τὸ καθαρίζειν tribuitur sanguini, rectius liberationem a poena quam animi emundationem intelligi. His adiungatur illud *Esaiae* modo citatum: *Castigatio pacis nostra super eum*, id est, poena ejus nobis pacem apud Deum parit. De qua pace agunt Angeli, *Luc. 2. 14.* Et illud ejusdem *Esaiae*: *Livore ejus sanitas nobis*; id est, per poenam ejus impunitas nobis. Ex his ergo testimonij manifestum est impunitatem peccatorum nostrorum.

nostrorum finem esse mortis Christi, atque etiam ejusdem mortis effectum.

Socin. 1. c. 2. & 3. qui hanc connexionem mortis cum remissione peccatorum nobis factâ non vult agnoscere, alias adfert, mirum quâm alienas à vocibus & scopo Scripturæ. Videntur autem omnes istæ, quas passim libro suo inspersit, reduci posse ad quatuor hæc capita. Primum est, quod Christus, cùm prædicasset pœnitentibus patere peccatorum remissionem, ad ei prædicationi testimonium perhibendum, mortem non recusaverit. Sed hic sensus mortem Christi magis effectum facit remissionis, quâm remissionem mortis. Nam rei existentia caussa est testimonij, non contrâ. At Scriptura dicit nos remissionem consequi per sanguinem, *Ephes. 1. 7. Coloss. 1. 14.* & sanguinem delere peccata nostra, *Ioh. 1. 7. Heb. 9. 22.* Deinde si vera esset hæc interpretatione, possent & Martyres dici sanguinem fudisse in remissionem peccatorum, & nos per ipsorum sanguinem consequi remissionem: cùm tamen Scriptura hoc privilegium foli Christo tribuat. Accedit quod caussa interfectionis

Christi

Christi quoad homines non propriè fu-
erit prædicatio pœnitentiæ & remissio-
nis peccatorum, sed quòd Deum dixisset
Patrem suum, parem se faciens Deo. *Job.*
5.18. ac proinde Deum se profiteretur,
Job 10.33. Quamobrem mors ejus pro-
priè huic professioni, non prædicationi
veniæ testimonium præbuit. Testatio
denique de doctrina non minùs, imò
magis etiam per miracula Christi facta
est, quàm per mortem. At miraculis nus-
quam tribuitur effectus hic, quòd per
ipsa habeamus peccatorum remissio-
nem. Secundum quod adfert *Socinus*,
est, quòd Christus suā morte consecutus
sit jus donandæ remissionis. Sed evertit
hanc positionem *Socinus* ipse, qui o-
stendit Christum in terris viventem hoc
hoc jus habuisse atque exercuisse. *Quod*
autem meum est, id amplius meum fieri
non potest. Ac nequis existimet (quòd
Socinus innuit magis quàm affirmat)
hanc Christi potestatem ad pœnas dun-
taxat spectâsse temporales & vitæ præ-
sentis, notandum est, cùm Christus dici-
tur jus habuisse remittendi in terra pec-
cata, non illo additamento *in terra* effe-
ctum restringi, sed actionis locum *in mun-
ib; denotari*: nam & Apostolis dicitur,

Soc. I. I.
cap. 6.

Lib. 2.

cap. 6.

quacunque solveritis in terra: ubi quantumcator
quam solvere est solutum declarare, illud enim
tamen *in terra* locum tantum actionis sibi
designat: sequitur enim *soluta erunt in* sum
cælo. Illud ergo voluit Christus, sibi
quantumvis in terris agenti, jus tamen
illud adeo eximum ac cœleste compe-
tere: neque aliud miratur populus, quām
jus tantum hominibus (hoc est, *ergo* *eva-*
λαγὼν, uni ex hominum numero) datum.
Ipse etiam Christus prius peccata remit-
tit paralytico, quām paralysim, pœnam
scilicet temporalem, tollit; apertéque
jus utrumque distinguens, alterum per
alterum probat, invisibile per visibile.
Non est ergo Christus morte demum
suā jus remittendi peccata consecutus,
ac proinde huc trahi non possunt senten-
tiæ, quæ morti ascribunt effectum remis-
sionis peccatorum. Præterea, Scriptura
modum connexionis inter mortem &
remissionem explicat voce placaminis,
aliisque similibus, quæ ad jus donandæ
veniæ aptari nequeunt. Tertium est,
quod in Christi morte exemplum nobis
patientiæ & obedientiæ proponit. Sed
exemplum hoc ad sanctificationem, &
quæ eam sequitur gloriam æternam ali-
quo modo, ad remissionem verò pec-
catorum

quæcavatorum planè non pertinet. Christus illud enim suâ obedientiâ & patientiâ nullam titionis sibi veniam est consecutus, ut qui peccant in eum non haberet. Quare ubi Christus sibi imitandus nobis proponitur, ut viam, amen quam ille ingressus est, insistentes, ad impe- eandem metam perveniamus, nihil esset uâm magis alienum quam remissionis pecca- vœ. torum ullam mentionem facere. Et phrases Scripturæ, Sanguis nos mundat, Per sanguinem ipsius habemus remissio- niam, planè hunc sensum respuunt. Restat quartum quod maximè placuit *Socino*.
 Ita ut hoc ipsum plurimis locis velut Lib. 1.
cap. 5. &
paſſim. cauſæ ſuæ ſtatumen inculcat: Est autem *Socinus*, hoc, quod mors Christi nobis id ipsum persuadeat, quod ad remissionem peccatorum obtinendam requiritur, fidem ſcilicet, ſive, ut *Socinus* ipfe explicat, ſpem consequendæ vitæ æternæ. Sed profectò quid magis est à vero alienum, quam mortem innocentissimi hominis tam cruentam per ſe ad hoc valere, ut nobis persuadeat, sanctè viventibus ſumma gaudia à Deo eſſe præparata? Quare, hujus commenti absurditatem videns *Socinus*, ait mortem quidem hoc non efficere, ſed resurrectionem Christi, & quæ porro resurrectionem ejus ſunt conſecuta.

secuta. Mortem autem debuisse præcōties
dere. Sed hoc si uellet Scriptura, refutari. S
rectionis aut potius evectionis in cœlo. Multu
& sessionis ad dextram Dei perpetuum
meminisset, ubi de remissione agitur
peccatorum; non mortis & sanguinis, tunc
certè nontam sæpè, & verbis tam signi
ficantibus. Illa enim tam frequens, tam
usitata conjunctio sanguinis cum remis
sione effectum aliquem non communem
sed proprium, non longè remotum, sed
propinquum indicat. Quæ enim ista

Lib. 3. Lib. 4.
cap. 11. sunt ambages? Remissio peccatorum
non contingit nisi sanctè viventibus (ita
at ap
max
deci
igno
rect
ver
hoc
sion
rec
sam
qui
per
ren
ne
tar
mi
du

Lib. 2. Lib. 5.
cap. 2. non contingit nisi sanctè viventibus (ita
enim loquitur *Socinus*:) ad sanctimoniam
vitæ facit fides & spes certa præ
mij: hanc fidem ingenerat exemplum
Christi ob vitæ sanctimoniam (ut vult
Socinus) à mortuis excitati & glorifi
cati: istam excitationem mors antecessit:
rectè ergò aptèque dicitur remissio per
Christi mortem obtineri. Nonne hoc
verè est, quod ipse in alijs reprehendit:

Lib. 3. Lib. 6.
cap. 8. Utinam ne in nemore *Pelio*? Pro causa
enim non propinquum aliquid aut sal
tem modico intervallo remotum, sed
quod longissimè ab effecto dissitum est,
adfertur: quod si uno in loco Scripturæ
fieret, esset forte minus mirum; sed
toties,

raecies, tam obscurè, imò tam frigidè lo-
efur, qui Scripturam, quis sanus crediderit?
celo Multum dissimile est *Pauli* illud, Chri-
petu cum à mortuis excitatum ad nostri ju-
gitur tificationem, *Rom. 4. 25.* quod ut ex-
trinis, plicetur nihil opus est tam longo *Socini*
igni ambitu. Resurrectio enim Christi fi-
tam & fiduciam in Deum & Christum
mis nobis ingenerat: cui fidei promissa est
nem peccatorum remissio. Et hæc series ma-
festè ostenditur, *Act. 13. 33. 38. Rom.*
ista 4. & 10. 9. Mors autem tantum abest
rum ut apta sit fidem ingenerare, ut contrà
(ita) maximè homines ab ea fide absterreat.
no. Ideoq; in prædicâdo Evangelio Apostoli
præ- gnominię crucis & mortis miserię resur-
lum rectionem semper opponunt. Per mortē
vult vero, & quam plerūque Scriptura in-
ri- ssit: hoc argumento exprimit, sanguinis effu-
sionem, quæ cauſa propriè non est resur-
rectio nis, sed antecedens duntaxat, ip-
sam resurrectionem velle indicatam,
quid est aliud quām noctem nominare, ut
per eam intelligatur dies? Præterea, si ad
remissionē peccatorum mors non perti-
neret, nisi propter resurrectionem secu-
tam, quomodo accidere potuisset, ut re-
missio hæc ad resurrectionē raro admo-
dum, ad mortem autem innumeris locis
refer-

referretur? Adde jam quod morti etiam eam
seorsim, hoc est, quâ à resurrectione &
gloria Christi abstrahitur, effectum im-
petratæ redēptionis *Paulus* tribuit.
Ait enim: *Sic cùm inimici essemus, recon-
ciliati fuimus Deo per mortem filij
eius, multò magis reconciliati servabi-
mūr per vitam ipsius.* Rom. 5.10. Oppo-
nitur mors vita gloriæ, & ut illi recon-
ciliatio, ita huic conservatio distinctè
ascribitur. Reconciliatio impetratur
inimicis per mortem ut actum sacerdota-
lem: reconciliati custodiuntur regia
virtute, ad quam aditum fecit resurre-
ctio. Sic & alibi reconciliationem ipsa
prædicatione, quæ fidem ingenerat, idem
Apostolus priorem statuit. *Dens erat in
Christo mundum reconcilians sibi, non
imputans eis peccata ipsorum: & posuit
in nobis sermonem reconciliationis: itaq;
nomine Christi legatione fungimur, &
velut Deo rogante per nos oramus Christi
nomine, reconciliamini Deo, 2 Cor. 5.19,
20. Duplex h̄ic reconciliatio ponitur,
prior quæ sermone annunciatur: altera
quæ fit per sermonem: illa est impetra-
tionis; h̄ec applicationis: illa sermone
prior; h̄ec sermone posterior. Nos de
priore illâ agimus, meritōque negamus*

eām

tiam eam referri posse ad fidei ingeneratio-
ne & nem quæ fit per sermonem. Accedat il-
lud *Iohannis* 3.16. ubi *Christus* dicitur
buit, *datus (in mortem scilicet) ut credentes*
non pereant. Ad aliud ergo prodest, quām
ut credant. Et sanè si libeat attendere,
idem non obscurè monstrat is ipse *Pauli*
locus, qui à *Socino* citatur firmandæ sua
sententia: is nempe de quo jam egimus:
Qui traditus fuit (in mortem scilicet)
propter peccata nostra , & resurrexit
propter justificationem nostram. Cū
peccata sint malum, justificatio bonum,
apparet vocem propter in utroq; mem-
bro non similiter sumi: & in posteriore
quidem membro finalem caussam notari
convenit; in priore significari impulsio-
nem satis, ni fallor, suprà ostendimus:
plane ut si dicam pharmacum sumi prop-
ter morbum, & propter sanitatem. Iusti-
ficatio ergo finis est resurrectioni pro-
positus, nempe per ingenerationem fi-
dei, fatente *Socino*. Quanquam equidem
nescio, an resurrectio hoc loco spectetur
ut argumentum ad persuadendam fidem,
an potius totum Christi statum glorio-
sum designet, qui hunc sibi finem propo-
situm habet, inter ceteros, ut Evangelij
præcones mittantur, & uberrimā vi spi-
ritū

ritus ipsorum opera promoteatur, eumque in modum effectâ fide homines peccatorum veniam adipiscantur. Ita enim Christus ipse: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Profecti ergo docete omnes gentes. Ecce ego vobis sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, Matth. 28. 18, 19, 20. Ante à verò, ut Iohannes ait, nondum erat *Spiritus* (eā nimirū vi ac copiā) effusus. Causa additur; quia Iesus nondum erat ad gloriam elevatus, Ioh. 7.39 Paulus quoque de Christo: *Cum in sublime ascendisset, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus: dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad compunctionem Sanctorum*, Ephes. 4.8.12. Utro autem modo sumas, apparet resurrectioni, quā à morte distinguitur, finem aliquem ascribi peculiarem. Viciissim morti sive traditioni in mortem separatim ascribitur, quod ob peccata contigerit. Id autem ipsum & resurrectioni nusquam ascribitur, & hoc loco eidem non obscurè adimitur. Mors ergo Christi in hoc negotio, & à resurrectione, & à fidei ingeneratione sequestranda est; & in ijs locis

qua

quæ ex morte Christi remissionem deducunt peccatorum, distinctus quidam effectus intelligendus est, quem præ fert ipsa verborum simplicitas, consentiens cum aliis Scripturæ vocibus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum cruentâ morte, pœnasque nostrorum criminum ab ipso exactas fuisse pronunciant: de quibus jam egimus: cumque illis quæ Deum nobis pér Christi sanguinem placatum ac reconciliatum, sanguinem ejus pretium fuisse pro nobis datum, Christum vice nostrâ mortuum, & piamen fuisse nostrum non obscurè testantur, de quibus infrâ agendi erit locus.

C A P. II.

Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur considerandum ut rectorem.

Intellecto controversiæ statu, & firmitatâ Scripturis eâ sententiâ, quâ fides Ecclesiæ nititur, ad disjiciendas objectiones, quas *Socino* sua ratio, aut, ut verius loquar, abusus rationis dictavit, in primis opus est intelligi, quæ partes, sive quod officium sit Dei in hac re, de qua agitur,

agitur. Fatetur *Socinus*, agi de libera-
tione à pœnis; nos addimus insuper agi-
etiam de pœnarum inflictione. Unde
sequitur, omnino h̄ic Deum consideran-
dum, ut rectorein. Nam pœnas infligere,
aut à pœnis aliquem liberare quem puni-
re possis, quod justificare vocat Scriptu-
ra, non est nisi rectoris quā talis primō
& per se: ut putā in familia patris; in
republica regis, in universo Dei. Hoc etsi
manifestum est omnibus, probari tamen
facile potest ex eo quod pœna sit ulti-
mum in coactione: coactio autem non
competat nisi superiori, *τῷ ὑπερχεόν ἐξε-
σίᾳ*. Unde *Seneca* clementiam definivit
lenitatem superioris adversus inferiorem
in constitutis pœnis. Nec obstat quod
vindicatio interdum privatis & nullā su-
periori potestate instructis tribui vide-
tur. Nam ista vindicatio aut facti est, non
juris, quæ pugnat cum ipsa naturali a-
quitate, aut jus aliquod significat non
primō aut per se alicui competens, sed
alienā concessionē; quomodo raptorem
raptæ pater, proscriptum quivis interfici-
cit: aut dēnsque non significat ipsum pu-
niendi actum, sed postulationem dun-
taxat pœnæ infligendæ aut à Deo aut ab
alio rectore: quibus vindicandi modis
totidem

totidem modi respondent peccatorum remissionis sive condonationis, quam privatis s^erp^e & Scriptura & communis sermo tribuit. Sed haec assertio eò minus Lib. 3. cap. 1. probationis indiget, quia ipse *Socinus* alicubi fatetur Deum in puniendis, absolvendisque hominibus statuendum esse tanquam Principem: quo nihil verius dici potuit. Nec aliud significavit *Iacobus*, cùm dixit, unum esse Legislatorem qui possit servare & perdere, *Iac. 4. 12.*

Habemus ergo veram Dei in hoc negotio *christi*, quā repertā facile est alias omnes removere. Primum ergo damus hoc postulanti *Socino*, Deum non esse hīc spectandum ut Iudicem sub lege constitutum. Nam talis qui sit Iudex innocentem non posset à poena liberare etiam pœnam in alterum transferendo: non quia id per se inustum sit, sed quia legi non congruat, cuius ipse minister electus est. Quod his verbis expressit *Laetantius*, de ira Dei, cap. 19. *Iudex peccatis venians dare non potest, quia voluntati servit aliena: Deus autem potest, quia est legis sue ipse disceptator & iudex, quam cùm poneret, non ait que ademit sibi omnem potestationem, sed habet ignorendi licentiam.* Reste *Sententia Cle-*

mentia, inquit, liberum arbitrium habet; non sub formula, sed ex aequo & bono judicat. *Æquitas enim est etiam adstricti formulæ judicis: at clementia propriè ita dicta non est nisi summi in quaque communitate rectoris.* Idem *Seneca* Principem hoc jubet cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest; servare nemo prater me.* Agnovit hoc discriminem *Augustinus*: *Iudicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam revocare.* Nunquid & ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli licet revocare sententiam & reum mortis absolvere, & ipsi ignoscere. Et *Symmachus*: *Alia est conditio Magistratum, quorum corruptæ videntur esse sententia, si sint legibus mitiores: alia Divorum Principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflerictere.* Quo & *Cicero* respexit, cùm pro Ligario ad *Cæsarem* dixit: *Non feci, non cogitavi. Ad judicem sic agi solet; sed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam configio: delitti veniam peto; ut ignoscas, ero.*

At *Socinus*, quanquam loco supra citato Deum ut summum Principem statuit, passim tamen in omni hoc actu longè

longè aliam ipsi ~~gēm~~ tribuit, nimirūm partis offendit. Vult autem partem omnem offendit esse poenæ creditorem: atque in ea tale habere jus, quale alii creditores in rebus sibi debitibus, quod jus sæpè etiam dominii voce appellat: ideoque sæpissimè repetit Denim hīc spectandum, ut partem offendit, ut creditorem, ut dominum, tria hæc ponens tanquam tantundem valentia. Hic error *Socini* cùm per totam ipsius tractationem latissimè diffusus sit, & dici fermè possit in hac materia esse ipsius *τὸν ἀριθμὸν*, accuratè refelli debet.

Id ut fiat prima hæc ponatur assertio: Punire non est actus competens parti offendit quæ tali. Probatur hoc, quia alioqui oporteret omni parti offendit competere per se jus puniendi: quod falsum esse ex eo apparet, quod punire probavimus actum esse *τὸν ἀριθμὸν*; ipso etiam *Socino* fatente, cùm Deum hīc spectandum dicit ut Principem, unde aliud argumentum nascitur firmissimum: Si punit Deus & poenam tollit ut Princeps, non ergo ut pars offensa. Non potest enim idem duobus diversis tribui quæ talibus. Interim non negamus Deum, qui peccata punit, vel impunita dimittit,

recte dici partem offendam ; sed punire, aut impunitum dimittere, ei tribui quā pars offendā est, negamus. Notissimum enim est, posse aliquid de aliquo dici quod ei non conveniat quā tali: sicut *Iurisconsultus canit, non quā Musicus.* Notavit hoc recte *Lactantius* ; *Surgimus ad vindictam*
NON QUIA LÆSI SUMUS, SED UT DISCIPLINA servetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. *Hac est ira justa, quae sicut in homine necessaria est, sicut in Deo à quo ad hominem pervenit exemplum.* Est quidem recepta regula, neminem esse idoneum in sua causa judicem : sed hæc regula non est juris naturalis, sed positivi, ideoque nec universalis. Planè enim locum non habet in summis rectoribus, sub quo nomine & parentes quo ad familiæ curam comprehendendo. Imperatores in sua causa judicare, notant *Iurisconsulti ad l.* *Et hoc Tiberius D. de hære. insit.* Hoc accidere etiam in criminibus potest, ut in judicio læsæ Majestatis, & in bellis quæ ob injuriam illatam Regi à Rege indicuntur : cuius rei insigne est exemplum, 2 Reg. cap. 10. Puniunt ergo aut impunita dimittunt crima Principes etiam læsi, non

non tamen quā læsi. Nam si id facerent ut læsi, jam & alijs læsis idem esset juris, qui tamen lædentem nec punire possunt, nec impunitum præstare. Rursum si punire aut impunitum dimittere Princibus quā læsis competenteret, jam jus illis non esset puniendi crimina, in quibus læsi non sunt, cuius contrarium ratio monstrat & experientia. Ac ne quis existimet ideo à Principe maleficos puniri, quod Reipublicæ noceant, cuius ipse præses est; videmus subditos etiam ^{qui} extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquerunt, recte & cum laude puniri. Unde apparet manifeste jus puniendi non competere læso quā læso, cum nec positā læsione statim ponatur, nec remotā removeatur: contrā verò superiori ut superiori idem jus competere. Nam simulatque ^{Capo 27} ponis, & jus puniendi ponis: eāque remotā removes. Quicquid autem de jure pœnæ irrogandæ dicitur, id simul de jure danæ impunitatis necesse est intelligi. Hæc enim naturali nexu inter se cohærent. Fefellit fortè *Socinum*, quod interdum in sacris literis, atque inter cetera in *Dominicā* precatione nobis exemplum Dei peccata remittentis proponitur, ut

nos quoque l*æ*si aliis peccata condonemus. Sed cogitare debuit exempla sumi non tantum à rebus quæ genere proximo sint eadem, sed ab iis quæ aliquid habeant similitudinis, præsertim cùm rebus similibus, et si genere proximo diversis, idem aliquod nomen ob similitudinem imponitur. Sic vetat nos Christus judicare, immisericorditer nimis, ne & ipsi judicemur: additque, quæ mensuræ alios mensi fuerimus, eadem nobis remensum iri. *Matth. 7. 1, 2.* ubi judicare illud prius ab altero distat toto genere. Nam prius est judicium libertatis: alterum judicium potestatis. Eodem modo longè aliud est in Deo & in aliis rectoribus remittere peccata: aliud verò in privatis ab altero l*æ*sis. Illi enim oppositum est punire; huic verò poenam postulare, aut optare, aut etiam conqueri. *Coloss. 3. 13.* Distant ergo intrinsecus, sed extrinsecus quodammodo conveniunt. Nam causa impellens ad utrumque est benignitas sive φιλανθρωπία: effectus verò est, quod is qui peccavit ab incommodo aliquo liberetur: aut re ipsa, aut certè quantum est in remittente: quæ convenientia sufficit ut exemplo sua vis constet.

Altera

Altera hæc sit assertio : Naturaliter pars offensa quæ talis nullum jus habet in poena. Hoc plus aliquanto est quam quod prima assertio collegerat. Ibi enim negavimus actum ipsum puniendi competere parti offendæ : hæc negamus jus aliquod ipsi competere, non modo ad actum per se exercendum, sed etiam ad obligandum alterum ut exerceat: hoc est, partem offensam non esse in poena verè creditorem: quod tamen putat *Socinus*, & tanquam certissimum sàpè repetit. Creditorem hæc intelligo non strictâ significatione juxta vocis originem, eum qui fidem alterius secutus est, sed generalius juxta juris definitionem: Creditores sunt quibus ex qualibet causa debetur. Verum autem esse quod dicimus, sic probatur. Notissimum est duplex esse jus, naturale aut positivum: quare debitum quoque omne aut hinc aut illinc oriiri necesse est. Ius naturale consistit in ipsa rerum inter se adæquatione; tale ergo est & naturale debitum. At jus positivum est, quod ex libero actu voluntatis nascitur: qui est duplex, contractus & lex. Contractus est effectus ejus potestatis, quam quis habet in se & sua: lex vero effectus ejus potestatis, quam

quis habet in alium & aliena. De positivo debito hīc non agimus : ideo addidimus vocem naturaliter. cuius rei causam infrā explicabimus. Natura verò ex facto tuo mihi nihil aliud debetur, ac ne deberi quidem potest quām aequalitas secundūm rem, hoc est, ut quantum mihi per te abest, tantundem reddatur : hoc uno verbo vocare licet indemnitatēm aut restitutionem. Hinc creditorem τὸν ἔλαττον ἔχοντα rectē vocavit *Aristoteles*. Habet autem hoc locum tum in acceptōnibus ἐκστίοις, tum in ἀκεστίοις, ut idem *Aristoteles* notat. Sicut enim reddere teneris mutuum aut depositum, ita & rem furto sublatam. Et hactenus naturaliter etiam ex delicto creditores fieri possumus. Neque id locum habet in his duntaxat delictis, in quibus rei corporalīs acceptio intercedit; sed in alijs etiam factis alicui noxiis : ita qui alterum vulneravit, debet & mercedes medicis præstas, & impendia ob curationem facta, & operarum intertrimenti. L. ult. D. de his qui effud. Mirati sunt quidam quod *Aristoteles* homicidium quoque posuerit inter συναλλάγματα, in quibus versatur τὸ διορθωπεῖν δίκαιον : sed rectē notavit *Emstathius*, non aliā id ratione fieri,

fieri, quam quia uxori, liberis aut cognatis occisi aliqua soleat fieri damni compensatio: de qua videre est in lib. 4. parag. I. ad L. Corn. Sic & is qui mendacio famam laesit alterius, veri professione resarcire debet id quod de dignitate ipsius delibavit. Ex quibus omnibus apparet id quod ex delictis naturaliter debetur diversum esse à poena. Causa enim naturalis istius debiti est primo & per se non vitiositas actus, sed quia mihi aliquid abeat: nam etiamsi citra vitium absit, ut in deposito, non eo minus mihi restitutio debetur. Causa autem poenæ est ipsa actus vitiositas, non autem quod aliquid mihi abeat. Nam etiamsi nihil absit cuiquam, rectè actus punietur, ut in gravibus delictis, quæ inchoata tantum & non consummata sunt. Est & aliud discriminem non minus insigne, quod restitutionis modum & quantitatem ipsa rei natura determinat: poena etsi in genere suo causam habet naturalem aliquomodo (ut infrà dicemus) determinari tamen non potest, nisi per actum liberum voluntatis. Adde quod ante condemnationem, poena, quatenus in dando aut in faciendo consistit, non debetur ordinari: at restitutione omnino debetur. Resti-

tutionis debitum in hæredem transit, pœna non transit. Quæ ideo duntaxat referre libuit, ne quis id quod læso propriè debetur, cum pœna temerè confundat. Interea verum est lege positivâ, ut & contractu, introduci posse ut creditori jus aliquod queratur in pœnam, quam tunc quoq; à rei seu damni persecutione jura manifestè distinguunt L. Si pignore parag. cum furti. D. de furtis Instit. de lege Aquilia parag. his autem verbis. Sed hoc plerunque constitui solet in pœnis pecuniariis, quæ scilicet non modo damnum adferunt ei qui læsit, sed & læso lucrum. In pœnis autem corporalibus, in quibus nullum est verum lucrum læsi, hoc ipsum vix usurpat. Ideoque videmus Reges aliosq; summos rectores pœnam remittere sotibus etiam invitâ parte læsi, injunctâ ipsis solâ damni restituzione: quod injustum nemo iudicat. Effet autem hoc injustum, si pœna læso deberetur, præfertim ubi nulla Reipublicæ necessitas remissionem postularet. L. 2. C. de in jus vocando. Quare quod minores Magistratus pœnas corporales nequeunt remittere, non id evenit ob jus aliquod læsi in pœna (nam læso consentiente nihilo magis possent) sed

sed quia lex superioris illam potestatem
ipsis non concessit, imò expressè nega-
vit: quod similiter intelligendum est de
Regibus cum Deo comparatis, in iis de-
lictis quæ omnino puniri ab ipsis lex di-
vina imperat. Hæc eò spectant, ut ap-
pareat Deum quoque à nobis læsum in
pœna propriè non esse creditorem. Nam
id qui affirmat, aut eo jure nititur quod
ex rebus ipsis nascitur, aut jure constitu-
to. Eo jure quod ex rebus ipsis oritur
læsum non esse in pœna creditorem, satis
ut arbitror ostendimus. Ius autem con-
stitutum, non quo pœna, sed quo credi-
tum tale pœna sit introductum nec al-
legatur, nec, si allegetur, probari poto-
rit: neque ulla cur ita constituendum
fuerit dari potest ratio. Objicit fortè
aliquis, quod Deus pœnam peccato-
rum remittens alicubi cum creditore de
jure suo cedente comparatur, ut *Matth.*
18. 35. Sed, ut suprà ostendimus, com-
paratio non exigit ut res genere proxi-
mo convenient, sed quavis similitudi-
ne contenta est. Sic Christus pedes dis-
cipulorum lavans exemplum dedit dis-
cipulis, ut quémadmodum ipse fecerat,
sic & illi facerent: hoc est, intervi-
rent alter alteri. Similitudo autem
Dei

Dei peccata remittentis, & creditoris de jure suo cedentis major est quam Dei ejusdem peccata remittentis, & laesi condonantis offensas, quam de similitudine modo egimus. Conveniunt enim Dei & creditoris actus non tantum causam moveante, quae est benignitas, & effecto, quod est liberatio a miseriâ aut molestiâ ; sed eo insuper, quod in utroque præcedit jus aliquod, in Deo ad puniendum, in creditore ad exigendum creditum : & utrinque contingit dissolutio quædam obligationis antea existentis ; quanquam in ipsa obligatione, ut & in dissolutione aliquid sit dissimile, quod cum ad eam rem ad quam adtertur id exemplum propriè non pertineat, similitudinem sive ~~consoniam~~ vitiare non potest.

Tertia assertio hæc esto : Ius puniendi in rectore non est aut jus absoluti dominii, aut jus crediti. Probatur hoc primo ex fine, qui optimè solet distinguere facultates. Nam jus absoluti dominii, ut & jus crediti comparatum est ejus gratiâ, qui id jus habet : at jus puniendi, non punientis causa exiit, sed causa communitatis alicuius. Poena enim omnis propositum habet bonum commune; ordinis

nimirum conservationem & exemplum: ita quidem ut rationem expetibilis, non habeat nisi ab hoc fine, cum jus dominii & crediti per se sint expetibilia. Hoc sensu Deus ipse dicit se poenam eorum qui puniuntur non delectari. Rursus nunquam cum justitia pugnat de jure dominii aut crediti cedere: quia natura haec est proprietatis, ut ea tam uti quam non uti liceat. At quædam peccata impunita dimittere (puta non relipiscentium) esset injustum in rectore, etiam in Deo, ut satetur *Socinus*. Non est ergo jus puniendi Lib. v. idem cum jure dominii aut crediti. Præ- cap. i. terea, nemo ob id justus dicitur, ac justitia nomine laudatur, quod dominio suo utatur, aut quod creditum exigat. At quivis rector, atque ipse Deus, justus ob id dicitur, & justitia nomine laudatur, quod poenas non remittat, sed severè exigat. *Justus es Domine, quod sic iudicasti*, Apoc. 16. 5. quod pluribus locis supra probatum est. Iterum, virtutum diversitas oritur ex diversitate objectorum. At virtus quam de dominio aut de credito nostro cedimus, liberalitas vocatur, non clementia: illa vero quam impunitas conceditur, non liberalitas, sed clementia

Quærat fortè aliquis cùm deberi pœna dicatur, quis h̄ic sit creditor? Vix enim videtur posse intelligi debitor, ubi creditor sit nullus. Sed notandum est, vocem debere non semper notare relationem inter duas personas. Sæpè enim, de beo hoc facere, nihil aliud est, quām convenit hoc à me fieri, sine respectu ad personam alteram. Ita de beo pœnam id est, dignus sum pœnā, & pati eam tenor absolute: non autem relatè ad hunc aut illum. Ideò perinde est in qua republi ca, sub quo rectore aliquis pœnas delicti luat; æquè enim apud omnes liberabitur: quod non ita procederet, si, ut aliarum rerum, ita pœnæ certus extaret creditor: uni enim illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius facta solutio debitorem liberaret. Contrarium ferme in præmio apparet: rectè enim dicitur, debetur illi præmium: at certa persona quæ debeat (sepositâ lege positivâ) non apparet. Nam si quis dicat Rem publicam esse certam quæ debeat præmium, quia beneficium acceperit, is gratiam à præmio non distinguet. Quin ipsa experientia docet, à rectoribus eos etiam præmiis ornari, qui non suæ reipublicæ speciatim, sed qui humano generi profuerunt, ut rerum

rerum in commune utilium repertores: imo etiam consiliis praclarè susceptis et si successus defuerit, ac proinde utilitas ad neminem redundarit, reddi præmia videmus. Ergo ne hic quidem nulla est inter definitas personas relatio, qualis in illo debendi genere, quod est *en ον-αλλαγμάτων*. Si quis tamen cupiat in poena aliquid sibi dari, quod sit creditori *πράλογον*, non ineptè fortè dicetur, ordinem rerum, bonumque publicum fungi vice creditoris, cuius ordinis bonique dispensatio rectori permissa est. Hoc enim indicare videtur trita sententia, *Delicta puniri publicè interest*. Atque hinc evenit, quod cum in cauissimis aliis iudex inter duas partes cognoscat, in cauissimis criminum sèpè reus appareat, actor non appareat: quia ordo ipse seu bonum publicum quasi actoris loco est: quod & Scriptura videtur innuere, cum dicit peccatum clamare contra peccatorem. Et ubi quis agit ad poenam, agit aut ut quilibet (quemadmodum iis in locis ubi accusationes promiscuè omnibus patent) aut ut à lege ad hoc ordinatus: quod iis in locis contingit, qui publicè constitutos accusatores habent: quorum utrumque certum est indicium

indictum natura & re ipsa nullum h̄c esse definitum adversarium & pœnæ quasi flagitatem.

Sequitur alia dubitatio, quæ vis sit ejus vocis cùm rector aliquis dicitur peccata aut quod idem est pœnam ἀφίειν aut χαίρεσθαι. Hāc enim voce decepti multi existimārunt dominum hic aliquid aut creditum antecedere, in quo multū falluntur. Nam vox Græca ἀφίειν propriè significat à se amovere; atque ita sumitur *Math. 4.20.* & alibi sūpè: unde sumptā metaphorā significat & deserere & dimittere & permettere, frequentissimè autem rationem alicujus rei non habere: quod *Latini* simili locutione dicunt, missum aliquid facere: itaque Scholiastæ *Graci* pālūm τὸ ἀφίειν exponunt per τὸ ἀμελῆν. Ita sumi hanc vocem apparet *Math. 15.14. 18.12. 23.23.* *Marc. 7.8.* Itaque & αὐθικῶν ἀφίειν est peccata missa facere: quod alibi longius hanc translationem persequens Scriptura vocat peccata in mare projice-re, *Mich. 7.19.* Sicut & *Latini* Poëtæ ea quæ extra curam poni significant dicunt, ventis tradi in mare raptanda. Quare sicut opposita sunt missum aliquid facere & retinere, ita opponuntur

inter

inter se alicuius auctoritas & negat, Joh. 20. 23. Missa ergo facere peccata. ut & delere peccata & tegere, idem est quod alibi planius effertur, non recordari. *Jer.* 31. 34. Non recordari autem, ut Latinum ignoroscere, significat punire nolle. Quare sicut in illis vocibus non recordari, tegere, delere, retinere nolle, non est dominici juris aut crediti significatio, ita nec in voce *ἀφέναι*. Sed quia vox ista quæ missum facere significat, generalis est, ideo & ad ea quæ in dominio habemus, & ad nomina, & ad res alias pari jure appetatur. Sic & vox *χαίρετε* ad omne gratificandi genus pertinet. Christus cæcis *τὸν Ελέετεν ἔχεισαν*, *Luc.* 7. 21. *ἰχθύεις* *vobis pro Christo pati*, *Phil.* 1. 39. Ita & iudex qui in gratiam alicujus hominem condemnat, aut absolvit, dicitur eum alteri *χειροῦτε*, *Act.* 3. 14. 25. 11 & 16. Quæ omnia declarant nullum eā voce aut dominium aut creditum necessariò significari. De *Latinis* vocibus, quæ in hoc argumento usurpari solent donandi, condonandi, remittendi, minus nos necesse est esse sollicitos, cùm in sacris literis non extent. Et tamen earum quoque facile est rationem reddere. Accidit enim istis vocibus quod aliis pluribus, imo

imò fermè omnibus, ut à similibus ad similia producantur. Donare propriè est quod suum dominio sit, id gratis alienum facere: pœna ergo propriè non donatur: nam quod donatum est antea existit & postea manet: pœna nec fuit antequam donaretur, & donando efficitur ne existat. Sed in eo est similitudo, quod sicut donator jus habet in re, ita rector in pœna; non tamen idem jus aut æquè liberum. Nam jus dominii, ut antea diximus, est domini causa: jus puniendi boni communis gratia: cujus ut aliarum rerum communium dispensatio ad rectorem pertinet. Secunda convenientia in eo est, quod tam in donatione jus donantis, tam in impunitatis concessione jus quod fuerat rectoris ad puniendum tollitur. Tertia quod & donatio & impunitatis concessio nascitur ex eodem fonte benignitatis: & alteri prodest. Neque h̄c tantum, sed & alibi s̄pè donandi vox ad ea transfertur, in quibus jus dominicum locum non habet: ita donari dicitur aliquis à Magistratu civitate, vacatione, honore, præmio: ita *Seneca* moram donare dixit pro auferre moram in alicujus gratiam: ita tempus nostrum dicimus donare aliis. Remittere autem pri-

primigenio significati est, ut *Gracum* *ἀφένει*, à se amovere. Sic librum remittit arbor: eques frena. Sic aures remittuntur, & per translationem custodia, disciplina, animus: passimque opposita sunt remitti & intendi. Hinc creditum remitti dicitur, cùm ejus nulla habetur ratio: nec aliter pœna. Neque ea vox pœnæ aptatur propter creditum, neque credito propter pœnam; sed utriusque propter aliud, in quo illa inter se conveniunt. Addi potest aliquo modo dici etiam posse pœnam deberi alicui; non propriè, quia nemo h̄ic est verè creditor; sed ob similitudinem quandam. Quia enim ut creditor jus habet sibi debitum exigendi, ita rector jus habet puniendi, & accusator pœnam flagitandi, propterea *καταχειστικῶς* interdum dicimur pœnam debere aut rectori ut Deo, aut accusatori ut diabolo: quanquam nec diabolo fiat injuria, si pœna non infligatur homini, neq; cum Dei justitiā consistat, ut de pœna quavis in infinitum remittat: quorum neutrum in veris creditoribus locum potest habere.

CAP. III.

*Qualis sit Dei actus in hoc negotio,
& ostenditur esse legis relaxatio-
nem, sive dispensationem.*

Examinatis partibus, quibus in hoc negotio Deus fungitur, facile erit nomen aliquod ipsi actui dare. Ac primum, cum Deus hic, quemadmodum probavimus, sit spectandus ut rector, sequitur actum hunc esse actum jurisdictionis generaliter dictæ. Unde sequitur, non agi hic de acceptilatione, ut putat *Socinus*: illa enim actus non est jurisdictionis. Propius ut designetur suum huic actui genus, potest is ipse actus considerari, aut cum relatione ad divinam sanctionem, sive ut recentiores Iurisconsulti loquuntur, legem pœnalem, aut *citra* eam relationem: quod ideo adjicimus, quia etiam si lex nulla pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, sive etiam extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem, merebatur: hoc est par erat hominem

minem peccatorem puniri. Hic si sub-
sistamus, erit actus Dei de quo agimus,
punitio unius ad impunitatem alteri
consequendam : de cuius actus justitiā
mox agemus. Si verò præterea respicia-
mus sanctionem sive legem pœnalem,
erit actus ipse via ad indulgentiam seu
temperamentum ejusdem legis, quam
indulgentiam hodiè dispensationem vo-
camus : quæ definiri potest, actus superi-
oris, quo legis manentis obligatio circa
quasdam personas aut res tollitur. San-
ctio hæc est : Homo comedens de vetitâ
arbore omnino morietur, *Gen. 2.17.* ubi
per unam speciem peccati, omne peccati
genus indicatur, ut exprimit lex eadem
clarius explicata, *Maledictus qui non*
manserit in omnibus preceptis legis. Deut.
27.26. Gal. 3.10. Mortis autem & ma-
ledicti voce his locis intelligimus præci-
pue mortem æternam. Perinde ergo se-
res habet, quasi in hunc modum lex esset
concepta: *Omnis homo peccans pœnam*
ferat mortis æternæ.

Non est ergo hic legis istius executio ;
nam si legem Deus omnino exequatur,
non posset quisquam peccator servari à
pœna mortis æternæ. At nunc scimus si-
dibus non esse ~~genuera~~, quia liberati
sunt

funt à morte, *Rom. 8.2.* & redempti ab execratione, *Gal. 3.13.*

Non est etiam hic actus legis abrogatio; nam lex abrogata vim nullam habet obligandi. At infideles adhuc obnoxii sunt eidem legi. Ideo scriptum, est quod ira Dei manet ἐπὶ τοῖς ἀπειθεταῖς, Job. 3. 36. & quod illos occupat ira Dei ad finem usque, 1 Thess. 2. 16.

Non est etiam interpretatio Legis ^{magis} ~~et~~ ^{et} interpretatio: nam ea interpretatio ostendit aliquod factum aut personam sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam: sicut opera religionis & misericordiæ sub interdictione operandi in Sabato nunquam fuerunt comprehensa, *Matth. 12. 5. & 6.* At verò omnes homines (quippe conclusi sub peccatum, *Rom. 11. 32. Gal. 3. 22.*) etiam hi qui liberantur naturâ sive per se filii sunt iræ, *Eph. 2. 3.* hoc est, obligati legis sanctione. Non ergo declaratur nulla esse obligatio: sed hoc agitur, ut ea quæ fuit, tollatur; id est, ut relaxatio seu dispensatio legis contingat.

Quare hic possit, an lex ista pœnalis sit relaxabilis. Sunt enim leges quadam irrelaxabiles, aut absolute, aut ~~ex~~ ~~con-~~ ~~statu~~. Absolute irrelaxabiles sunt, quarum oppositum

oppositum immutabilem in se pravitatem continet ex rei ipsius naturā, ut putā lex quæ vetat pejerare, aut falsum testimonium contra proximum ferre. Sicut enim dicimus Deum non posse mentiri, *Hebr. 6. 18.* aut semet abnegare, *2 Tim. 2. 13.* ita non minus rectè dicemus, Deum non posse actiones per se pravas facere, aut approbare, aut iūs ad eas concedere. *Ex iuris* verò irrelaxabiles sunt leges, quæ feruntur ex definito decreto, quod Scriptura vocat *leges auctoritatis*, sive *auteravoniv*, qualis est lex de damnandis his, qui nolunt in Christum credere: *Hebr. 3. 18.* Leges autem positivæ omnes absolute sunt relaxabiles: neque ad necessitatem hypotheticam ex definito decreto confundiendum est, ubi nota talis decreti nulla exstat. *Quod autem* quidam verentur, ne si id concedamus, injuriam faciamus Deo quasi eum statuamus mutabilem, in eo multum falluntur. Nam lex non est aliquid internum in Deo, aut ipsa Dei voluntas, sed voluntatis quidam effectus. At voluntatis divinæ effectus mutabiles esse certissimum est. Neq; verò Deus legem positivam promulgando, quam aliquando velit relaxare,

aliud se velle significat, quām reipsā velit. Seriō enim Deus ostendit velle se, ut lex rata sit atque obliget, salvo tamen jure relaxandi, quod legi positivæ suapte naturā cohæret, neque ullo signo à Deo abdicatum potest intelligi. Imò quod est amplius, ne atrocandi quidem jus Deus à se removet, ut exemplo legis cæremo-nialis apparer. Aliud sanè est, si legi positivæ adhæreat aut juramentum aut promissio, quorum utrumque notatur *Hebr. 6. 18.* Nam juramentum signum est immutabilitatis rei cui adjicitur. *Psal. 95. 11. 110. 4. Hebr. 3. 11. 18. 6. 17. 7. 21.* promissio autem jus dat parti, quòd ab ea auferri sine injuria non potest. Quanquam ergo promittere est li-berum, tamen liberum non est promissa frangere: ideoque id ad ea referri debet, quæ immutabilem in se pravitatem con-tinent. Hoc ergo Deus non potest, qui fidelis propterea dicitur, quòd promissa servet, *1 Thess. 5. 24.* Videamus ergo an in dicta lege pœnali insit aliquid, quòd relaxationem planè repudiet.

Ac primò objici potest, justum esse naturaliter ipsos fontes puniri pœnā tali, quæ delicto respondeat: ac proinde id non subjacere libero arbitrio, neque esse

esse relaxabile. Ut huic objectioni respondeatur, sciendum est non sequi in-justum ex quavis negatione justi, etiam positis iisdem circumstantiis: quemadmodum enim non sequitur, si liberalis Rex dicendus est, qui alicui mille talenta dederit, ideo si non dederit, illiberalem fore: ita non est perpetuum ut id quod justè fiat, non nisi in justè omittatur. Naturale autem aliquid, ut in physicis, ita in moralibus aut propriè aut minus propriè dicitur. Naturale in physicis propriè est, quod rei cujusque essentiæ necessariò cohæret, ut animanti sentire: minus propriè verò, quod alicui naturæ conve-niens & quasi accommodatum est, ut homini dextrâ uti. Sic ergo in moralibus sunt quædam propriè naturalia, quæ necessariò sequuntur ex rerum ipsarum relatione ad naturas rationales, ut perjurium esse illicitum: quædam verò impro-priè, ut filium patri succedere. Quod ergo is qui deliquit pœnam meretur, eoque punibilis est, hoc ex ipsa peccati & peccatoris ad superiorem relatione necessariò sequitur, & propriè naturale est. Ut verò puniatur quivis peccator pœnâ tali quæ culpæ respondeat, non est necessarium simpliciter & universa-

liter: neque propriè naturale, sed naturæ satis conveniens. Unde sequitur, nihil obstat quo minus lex hoc ipsum imperans sit relaxabilis. Nota definiti decreti sive irrevocabilitatis in ea, de qua agimus, lege non apparet: neque est lex promittens; ergo ne horum quidem quicquam relaxationem impedit. Neque enim admittendum est, ut comminatio promissioni adæquetur. Nam ex promissione jus aliquod acquiritur ei cui facta est promissio: at comminatio ne apertius duntaxat declaratur meritum pœnæ in peccante, & jus puniendi in comminante. Neque metuendum est, ne Dei veracitati aliquid decedat, si minas non omnes impleat. Omnes enim minæ, quibus non adest irrevocabilitatis signum, intelligendæ sunt ex siapte naturâ de jure comminantis ad relaxandum nihil immixuere, ut antea expositum est: & divinæ adversus *Ninævitæ* clementiæ exemplo manifestè apparet. Non est hîc omittendum Philosophos veteres ex lumine rationis judicasse, nullam esse materiam magis relaxabilem lege pœnali. Itaque *Aristoteles* τὸν ὄμενον ait esse συγγραφεῖν: & *Sopater* in Epistola ad *Demetrium* sic ait:

ait : τὸ λεγέμανον ἐπεικὲς δίκαιον τὸν αὐτοῖς
 τὸν γέμαν φωνὴν ἀρχαιοτέρων, αὐτομοῆς ἐμοὶ
 δοκεῖ χαρίτων ἀληθερῶν καὶ ἐλευθερῶν πρόσωποις.
 Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ σωαλλάγματα τῆς δίκαιης
 ἐπινορθωτικὴν ἐκφέρει παντελῶς τὸ τὸν χα-
 εῖτον γένος. τὸ δὲ δῆτα τοῖς ἐγκλίνουσι καὶ-
 μένον εἰς αἰνίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλανθρωπον
 τὸν χαρίτων πρόσωπον. Ex his, quæ huc us-
 que dicta sunt, legem istam Dei positi-
 vam & pœnalem dispensabilem fuisse
 appareat. Sed hoc non obstat quo mi-
 nus rationes quædam fuerint, quæ hanc
 relaxationem possent (ut more huma-
 no balbutiam) dissuadere. Hæ au-
 tem peti possunt aut à natura legum uni-
 versarum, aut ex propria legis mate-
 ria. Legibus omnibus commune est,
 quod relaxando aliquid videtur de au-
 toritate legis deteri. Proprium hu-
 jus legis, quod etsi ea lex, ut dixi-
 mus, inflexibilem rectitudinem non
 habet, est tamen ipsi rerum naturæ at-
 que ordini perquam conveniens. Ex
 quibus sequitur, non quidem omnino
 non relaxandam fuisse legem, sed non
 facile, neque levi de causa. Atque
 id secutus est solus ille μάρτυς νομοτί-
 μος. Causam enim habuit gravissimam,
 lapsi in peccatum genere humano,

legem relaxandi; quia si omnes peccatores morti æternæ mancipandi fuissent, periissent funditus ex rerum natura diuætes pulcherrimæ, ex parte hominum religio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ in homines beneficentia testatio. Neque verò Deus in relaxanda lege causas duntaxat, & quidem gravissimas, securus est, sed & relaxationi modum adhibuit singularem, de quo infrà agendi aptior erit locus.

C A P. IV.

*An injustum sit Christum puniri ob
peccata nostra, & ostenditur non
esse.*

Argumenta, quibus *Socinus* hoc dogma it labefactatū, non satis recto ordine ab ipso posita, hoc modo nobis digerenda videntur, ut prima sit classis earum ratiocinationum, quæ id quod factum defendimus injustum fuisse colligunt: secunda earum, quæ causam negant fuisse ita faciendi: tertia, quæ id quod asserimus, à Deo factum negant. Nam si res ipsa in justitiam continet, frustrà ejus causa queritur, cùm in justi nulla

nulla possit esse rationabilis cauſſa : fruſtrā etiam an factum ſit diſputatur, cūm nihil injuſti à Deo poſſit fieri. Cauſſæ quoque exaſinatio, cūm naturā facti antecedat quæſtione, priuis quoque traſtanda eſt. Ut ergo ad juſti atque injuſti veniamuſ quæſtione, priuūm ſeparanda ſunt iſta ; An juſtum fuerit Christum puniri ob peccata noſtra ; &, An id aliiquid facere poṭuerit ad veniam nobis impetrāndam. Nam posterius hoc ad ſecundam clafeſem referendum eſt, quæ de cauſſa facti diſputat : ad priuam verò hanc proprie non pertinet. Nam etiamſi talis cauſſa poenæ non fuifſet, non inde ſequeretur in ipta poena injuſtiam aliquam contineri. Injuria autem videtur quæri poſſe aut in ipta materia, hoc eſt, in gravifſimis afflictionibus & morte comparatis ad ejus qui illa patiebatur innocentiam, aut in forma, hoc eſt, in poena comparata ad peccata aliena tanquam cauſſam meritoriam. Oſtende- muſ ergo in neutro eſſe injuſtiam.

Primum ergo non fuifſe iniuſtum, ut Christus innocentissimus à Deo gravifſimis cruciatibus, ipsaque morte affiſce- Lib. 5. c. 9. & c. 20. retur, fatetur *Socinus*, ut hinc nullum ſuſſidium iſpiuſ cauſſæ poſſit accedere.

Idemque res ipsa manifestissimè demonstrat. Nam gravissima passum esse Christum, mortuum quoque, sacra Historia ostendit; hoc ipsum à Deo factum, non minus clarè Scriptura loquitur. Nihil autem à Deo injustè fieri, sine contumelia divini numinis negari non potest.

Ad alteram ergo partem transgredientes affirmo, non esse simpliciter injustum aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob peccata aliena. Injustum cùm dico, manifestum est me loqui de iniquitia, quæ ex rebus oriatur, non quæ ex jure positivo, ut quo nequeat imminui divina libertas. Dictum probo; *Exod. 20. 5. & 34. 7. Deus visitat parentum iniquitates in filios, nepotes, & abnepotes. Patres nostri peccaverunt, & nos pœnas eorum ferimus. Thren. 5. 7.* Ob factum *Chami* execrationi subiicitur *Canaan*, *Gen. 9. 25.* Ob factum *Saulis* suspensi sunt filii ejus & nepotes Deo approbante, *2 Sam. 21. 8, 14.* Ob factum *Davidis* pereint 70 millia, & exclamat *David*, *Ego peccavi & iniquè feci; h.e oves quid fecerunt?* *2 Sam. 24. 15, & 17.* Sic ob factum *Achanis* filii puniuntur, *Jos. 7. 24.* & ob factum *Jeroboami* posteritas ipsius, *1 Reg. 14.*

Hi

Contra
Soc. lib.
3. 6. 3.

Hi loci manifestè ostendunt, puniri aliquos à Deo ob aliena peccata. Videat, si cui otium est, *Chrysostomum Homil. 29. in Gen. cap. 4. Tertullianum adversus Marcionem.*

Objicit Socinus illud apud *Ezechielem*; *Anima que peccavit ipsa morietur*; *filius non portabit iniquitatem Patris*, neque Pater portabit iniquitatem filii: sed his verbis Deus non quid necessariò sibi faciendum sit, docet; sed quid facere liberè decreverit. Non magis ergò hinc sequitur iniquum omnino esse, ut filius ullam paterni delicti peccatum ferat, quam iniquum esse, ut non moriatur peccator. Locus ipse evincit, non agere hīc Deum de jure perpetuo & immutabili, sed de ordinario providentiae suæ cursu, quo se posthaec adversus *Judeos* usurum profitetur ut omnes calumnias antas abrumpat.

Neque magis ad rem facit, quod scriptum est, *Deut. 24. 16. Ne morte afficiuntur Patres pro filiis*: neque filii pro parentibus: sed quisque ob peccatum suum morte afficitur. Cujus etiam fit mentio, *2 Reg. 14. 6. Lex enim hæc est ex parte positivâ, lata hominibus à Deo, quā Deus non adstringitur*, ut qui eam sibi

nusquam tulerit, neque verò ullā lege poslit adstringi. Manifesta quoque est rationis diversitas, quia potestas hominum arctior est quām Dei; quod infrā clariū explicabitur, ut iam taceam in hominibus metui abusum potestatis, in Deo non metui.

Excipit *Socinus*, nusquam in Scriptura reperiri innocentes ob nocentum peccata punitos. Sed hæc exceptio ad rem non facit. Nam cùm legamus punitos aliquos non ob sua tantūm peccata (quorum ratione nocentes erant) sed insuper ob aliena, sequitur punitos etiam quā non erant nocentes. Si autem ex parte aliquis potest puniri quā non est nocens, quo minus & in totum posst, natura non obstat; partium enim & totius ius est idem. Adde iam quod posteri *Saulis* omnino erant innocentes quo ad peccatum illud ob quod puniebantur. Si autem potest quis puniri quā innocentis est, poterit & innocentis. Ac si quis rectè adverterat, innocentia non magis obstat punitioni quām afflictioni: imò illi neutquam, nisi propter hanc. Quare distinctio innocentis & innocentis ad questionem illam pertinet, An affligi quispiam iure possit: non autem ad hanc, An afflictio eius vim possit

possit habere poenæ. Concesso enim non esse de essentia poenæ relationem ad peccatum proprium, concesso etiam innocentem posse affligi (ut à Deo ad tempus posse fieri fatetur *Socinus*) nihil planè afferri potest, cur ex ipsa rerum naturâ (nam de lege positivâ h̄ic non agimus) iniustum sit innocentem obnoxam alterius tali afflictione puniri, præsertim si ipse ad poenam talem sponte se obligaverit, eiisque suscipienda in se potestatem habuerit: quod infrà tractabitur.

Urget *Socinus*, saltem inter nocentem & eum qui puniatur, coniunctionem aliquam debere esse, quam agnoscit inter patrem & filium; inter Christum autem & nos non agnoscit. Dici h̄ic posset, non esse hominem homini alienum, naturalem esse inter homines cognationem & consanguinitatem, carnem nostram à Christo suscepitam: sed longè maior alia inter Christum & nos coniunctio à Deo destinabatur. Ipse enim designatus erat à Deo ut caput esset corporis, cuius nos sumus membra. Atque h̄ic observandum est, perperam à *Socino* eam coniunctionem, q̄m ad poenas alteri ob alterius peccata irrogandas sufficiat, ad

carnem solam restringi: cum mystica
coniunctio vim non minorem hic ha-
beat: quod in exemplo Regis & populi
maxime apparet. Supradicta est histo-
ria populi Israëlitici ob culpam Davi-
dis puniti. Quā de re sapienter differens
autor vetus quæstionum & responsio-
num ad orthodoxos, quæ Iustini nomine
circumferuntur, sic ait, ὡς οὐ γενεται ὁ ἀ-
δρωπθὲν θυμὸς καὶ σώματθ, ὃ πως καὶ οὐ βα-
σιλεῖα σύγκειται ἐν τῷ βασιλέως, καὶ οὐ βασι-
λεύεται. καὶ ὡσαρεὶς αὐτοῖς ὁ ἀνθρωπος
αμάρτυρις διὰ χειρὸς, καὶ νῦν παπιθῆ εἰς τὸν νεώ-
τον ὡς αδικεῖ ὁ παπίστος αὐτὸν, ὃ πως ὡς αδικεῖ
Θεὸς ἐπὶ τοῖς οὐτιστικέσσιν παίρνεται τὸν λαὸν
τιμωρεῖνθε.

Tandem huc *Socinus* devenit, ut dicat
hoc saltem non inveniri in Scripturis,
punitum innocentem ob eas culpas, qua-
rum ipse nocens impunitatem tulerit.
Sed hoc quoque ad rem non facit. Nam
cum per se & universaliter in iustum non
sit nocenti impunitatem dare (quod
fatetur *Socinus*) neque sit iustum pu-
nire aliquem ob peccata aliena, ne in his
quidem coniunctis iustitia esse pote-
rit. Imò id ipsum iustum non esse, ma-
nifestum facit Scriptura, *Achab* exem-
plo; qui ipse suorum peccatorum acce-
pit

pit impunitatem, quorum pœna de filio ac posteritate ejus exacta est, 1 Reg. 21. 29. 2 Reg. 8. & 9. & 10. Sed hoc accuratiū examinabitur, ubi ad illam veniemus quæstionem, Ecqua causā Deum moverit, ut Christum ob peccata nostra pœnis afficeret.

Neutiquam ergo stant à *Socino* sacræ literæ, quæ id à Deo factum ostendunt, quod ipse in iustitiæ immerito accusat. Sed neque majus illi à recta ratione præsidium, quām mirum est toties ab illo jactari, monstrari nusquam. Sed ut omnis hic error dematur, notandum est, esse quidem essentiale pœnæ, ut infligatur ob peccatum, sed non item essentiale ei esse ut infligatur ipfi qui peccavit: idq; similitudine præmii, gratiæ, & ultiōis manifestum est. Nam præmium sæpè in benè meriti liberos aut cognatos, & gratia in propinquos ejus qui beneficium contulit, & ultiō in ejus qui offendit amicos conferri solet: neque eo definitum esse quod sunt, præmium, gratia, ultiō. Huic illud accedit, quod si contra naturalē esset pœnæ, infligi ei qui non peccavit, jam hoc ipsum non iustum esset dicendum, sed impossibile. Atqui vetat Deus ob patris delictum puniri ab hominibus

nibus filium, non vetantur autem impossibilia. Præterea, in justitia propriæ non accidit relationi, (qualis est punitio) sed ipsi actioni, qualis est materia punitiōnis. Et h̄ic verum discriminē quæri necesse est, cur non æquè sit omnibus liberum punire aliquem ob alienum peccatum atque est præmio afficere, aut gratiā ob alterius meritum aut beneficium. Actus enim cui inest præmium aut gratia, est actus beneficus, qui sui naturā omnibus permittitur. At actus cui poena inest, est actus nocivus: qui nec omnibus, nec in omnes concessus est. Quare ut poena iusta sit, requiritur ut actus ipse pœnalis sit in potestate punientis: quod tripliciter contingit, aut antecedenti jure ipsius punientis, aut justo ac valido consensu ejus de cuius poena agitur, aut ejusdem delicto. Cūm per hos modos actus factus est licitus, quo minus deinde ordinetur ad poenam peccati alieni, nihil intercedit, modo inter eum qui peccavit & puniendum aliqua sit conjunctio. Conjunctio autem hæc est aut naturalis, ut inter patrem & filium; aut mystica, ut inter Regem & populum; aut voluntaria, ut inter reum & fidejusforem.

Provocat Socinus ad omnium Gentium

tium judicia. Sed primū ad Deum quod attinet, non dubitārunt Philosophi puniri ab ipso in liberis parentum peccata: quod *Plutarchus* facundè explicans libro τοῦ τὸν θεῖον θρασύκον παραγένετον, sic ait, ἐτί δίκαιος καὶ γράμματος ἐξηρτημένον αὐτοῖς μᾶς καὶ μαίαμίν πνα καὶ κοινωνίας διαπονικῆς αὐτοφερόντος καὶ τὸ γνωνότεν ἐχόντος τὸ μημέργυνον πεποιημένον ἀπίλλακτο τὸ γνωνότεν θ. ἐξ αὐτοῦ γένος, ὃς ὑπὸ αὐτοῦ γέγονεν, ὡς ἔχει παῖς φέρεται τῷ ἐκείνῳ μέρᾳ οὐκέτι οὐκέτι καὶ κολαζόντες πεσοντέντος καὶ πιωρύσθεντον. Et mox: εἰδὲν Ιενδρὸν αὐτὸν αὐτὸν ἐκείνον ὄντες ἔχοντα τὸν ἐκείνων.

Addit deinde non dissimile quid ab eo, quod ex scriptore Christiano modo citavimus: γελῶθεν ὁ φάσκων αἴδην τοῦτο τὸν πονέντων κάμειν τὸν αὐτίχειρα. *Valerius* autem *Maximus de Dionysio Siculo* agens: *Tamen si debita tot sacrilegiis supplicia non exolvit, dedecore tamen filii mortuus pœnas rependit quas vivus effugerat.* Similes sunt loci sexcenti apud historicos & poëtas. Sic & populum à Deo puniri ob peccatum Regis non minus recepta fuit sententia ab *Hesiodi* usque temporibus, qui dixerat Δίκην θεούs esse filiam, quæ θεοῦ interpellaret ὡρὲς θεοῖς.

Διῆμος ἀπαθαλίας θανάτου.

Punita

Puniri alios qb aliorum delicta non audet negare *Socinus*. Est enim in pœnis pecuniariis res manifesta. Satisfatorem pro reo pœnā pecuniariā plecti, ait *Ulpianus* *l. si quis reum D. de cust. & exhib. reorum*. In pœnam furti rectè accipi fidejussorem ait *Caius*, quia pœnam ob maleficia solvi magna ratio suadeat, *l. Si à reo D. de fidejuss.* Atque hoc ipsum sufficit, ut appareat non esse de natura pœnæ, ut is & solvat, & necessario plectatur qui deliquit. Cur autem in corporalibus pœnis idem jus non sit, hanc adfert rationem *Socinus*, quia pecunia alterius effici possit: atque ideo pro alio soluta brevis manus fictione videatur donata delinquenti, ac deinde ab ipso numerata; corporalis autem vexatio alterius effici nequeat; sed hoc subtiliter magis quam verè dicitur. Nam ista ratio non nihil facit ad pariendam ipsi reo liberationem. Verum ut alteri inflatur poena quam alter sit commeritus ista ratio non efficit. Nam ea si valeret sèpè ne præmium quidem benemeriti solvi possit conjunctæ personæ; quia scilicet res in qua præmium consisteret, non posset fieri ejus, qui bene esset meritus: sive quia is esset mortuus, sive quia

Lib. 3.
cap. 3.

res

res ipsa esset incorporalis. *Athenienses* benè meritorum filios publicè educabant. *Romani* veteranorum filiis privilegia indulserunt decurionum. Perfectissimorum (quos vocabant) & nepotes & pronepotes quæstionibus noluerunt subiici. Memoriam parentum liberis ad impunitatem profuisse, in *Gracis Romanisque* historiis legimus. At educatio, privilegium, impunitas liberorum non potest effici educatio, privilegium aut impunitas parentum mortuorum. Imò si verum esset quod dicit *Socinus*, jam à fidejussore nolente reum fortè absente ab obligatione pœnæ pecuniaria liberari, pœna non posset exigi. Hæc ergo quod ad hanc quæstionem attinet, non est vera differentia inter pecuniarias pœnas & corporales; veriorem mox indicabimus. Illud verò maximè miror, quod *Socinus* dicat, omnium Gentium ac sæculorum legibus & consuetudinibus probatum, non posse corporalem pœnam, quam unus debeat, ab altero persolvi. Nam apud *Persas* sanè antiquitus ob unius noxam peribat propinquitas, teste *Marcellino*. Apud *Macedonas* devota erant capita eorum, qui sanguine perduelles

con-

contingent, *Curtio* narrante. In *Græcia* civitatibus mos fuit cum tyrannis tyrannorum liberos occidi, ut *Halicarnassus* & *Cicero* notant. Non sunt quidem hæc probanda, sed evincunt tamen illud de omnium Gentium consensu non esse usquequaque verum. Et in his quidem exemplis ad poenam sufficere videbatur citra consensum ullum sola personarum conjunctio: quod meritò à *Romanis* repudiatum notat *Halicarnassus*. Ceterum ubi consensus aliquis antecederet, fermè ausim dicere omnium eorum, quos *Paganos* dicimus, neminem fuisse, qui alium ob alterius delictum puniri inustum duceret. O lendit hoc jus occidentorum obsidum humanissimis etiam populis usitatum! *Thessali* olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt, ut narrat *Plutarchus*. *Romani* Volscos trecentos securi percussere: *Tarentinos* dejecterunt de saxo *Tarpeio*, ut est apud *Livium*: *Gothorum*, *Dacorum*, *Anglorum* similia extant exempla. Et ut rectè notarunt viri doctissimi, ita jus esse creditum est. Sic & in capitalibus judiciis vades capite plecti solitos, si rei se non sistent, unde *Græcis* αντίλυχαι appellantur, tum aliundè, tum ex nobili illa *Damonis*

&

& Pythia historia satis apparet. Neque sanè mirum est ita ab illis judicatum. Nam quia credebant unicuique homini non minorem esse potestatem in vitam suam quam in res alias, ut docet frequens atque adeo decantata apud *Gracos, Romanos*, aliasque gentes $\alpha\pi\chi\tau\epsilon\alpha$, planè consequens erat, ut crederent vitâ quoq; non minus quam cætera validè posse obligari. Priore enim posito, posterius concedi erat necesse. Ac sanè si quis omne hoc negotium quâ oportet diligentia excusserit, inveniet verum discriminem, cur ex consensu minus aliquis ad pœnam corporalem quam ad pecuniariam teneatur, hoc esse, quod consentiens patrem in corpus ac pecuniam potestatem non habeat. Neque tamen recentioribus Jurisconsultis assentior, ex *Ulpiani* quodam responso hoc probantibus qui dixerit, Dominum membrorum suorum neminem videri, L. liber homo. D. ad legem Aquil. Domini enim vocem strictè sumit ex usu juris civilis, quatenus servo opponitur. Nam quia lex Aquilia districte de servo loquitur, directam actionem quæ verbis legis respondeat, negat libero homini vulnerato posse accommodari: ita tamen ut ex paritate rationis dandam

dandam putet utilem. Et ut verè dicam quod sentio, quanquam *Romanorum* x-quitatem, in moderandā hāc pœnarum extensione, maximè mirer, induci tamen non possum ut credam, ab illis existimata esse rem planè & per se injustam, unum ob alterius noxam corporaliter plecti. Neque eo moveor, quod fidejussiones sub pœna capitali ab ipsis interdictæ fuerunt. Vetari enim solent multa, non quòd omnino injusta putentur, sed quòd periculosa, ut fidejussiones mulierum omnes, aliorum etiam pro dote. Hoc ergo juris fuit civilis: quod cùm cesset inter populos exteris, ideo in obsidibus aliter ab ipsis *Romanis* ob servatum est. *Quid quòd tanto pòst Christiani Imperatores statuerunt, ut commentariensis, reo per familiæ suæ culpam carcere elapso, pœnam ipsius ferret?* *L. ad commentariensem. C. de custod. reor.* *Quid quòd hodiè quoque, aut non ita pridem, nobiles juris magistri tradiderunt regulam hanc, Ne quis obligare se posset ad pœnam capitalem, cesare si lex aut consuetudo eum morem firmaverit?*

Ad eas verò pœnas quod attinet, quæ non consensum aliquem, sed solam per sonarum

sonarum conjunctionem respiciunt, quanquam vetant leges *Romanæ* filium paternæ pœnæ successorem constitui, aut ullâ ob patris crimen maculâ notari, hoc ipsum tamen, non ab initio, sed ab eo tempore, quo *Sp. Cassius* tyrannidis damnatus est, obtinuisse notat *Halicarnassæus*. Quare nec ipsi quidem *Romani* hoc jus putârunt ex perpetua quadam & immutabili iustitiae regnâ descendere: quippe cùm *Arcadius* & *Honorius* Imperatores eorum qui Majestatem læsissent filiis vitam videri voluerint non ex juris necessitate sed Imperatoriâ lenitate concedere, cùm alioqui, ut ipsi loquuntur, paterno debuissent perire supplicio, *L. quisquis C. ad L. Jul. Majest.* Omitto jam quòd morte in perduellum liberis irrogatam non à *Tiberio* tantum & *Severo*, sed & à *Theodosio*, ex historiis probari potest. Notandum præterea in eadem *Arcadii* & *Honorii* lege filiis perduellum auferri jus omne ab intestato, aut ex testamento cuiquam succedendi, infamiam ipsis inuri, vetari ne ad honores aut Sacra menta perveniant: deinde addi: *sint postremò tales, ut his perpetuâ egestate sordentibus, sit & mors solatium & vita supplicium. Exclusio*

clusio ab honoribus circa liberos eorum, qui in Rempublicam peccassent, jam pri-
dem *Romanis* à *Syllanis* temporibus erat
usitata. Ut autem scelera parentum filii
suā egestate luant, *Cicero* ait & anti-
quum esse, & **Omniū Civitatum**; ac
nominatim addit *Themistoclis* liberos
eguisse: quae eò duntaxat adferuntur, ut
apparet, non eum fuisse consensum
gentium, quem pro se adducit *Socinus*:
neque verò *Romanos*, quorum inter om-
nes populos conspicua maximè aequitas
fuit, id discrimen respexit in pœnis
quod pecunia possit fieri alterius, corpora-
talis pœna non possit. Nam nec egestas
filiorum, nec infamia, nec ab honoribus
exclusio potuit fieri parentum egestas,
infamia aut exclusio ab honoribus, nisi
fortè per fictionem quandam, quae pa-
trem, & liberos pro uno eodemque ho-
mine habet.

Illud quoque mirari libet, quod de *Za-
leuci* facto, cuius historia est apud *Dio-
dorūm* *Siculum* & *Ælianum*, ita pro-
nunciat *Socinus*, ut dicat eum pessimè
audire, ejusque nomen inter impotentes
& temerarios Principes ac populorum
Iudices censeri. Antiquitas sane omnis
Zaleucum, tum ob leges sapientissimas,

tum

tum & istius facti nomine maximè laudavit, ut & ex his quos dixi Scriptoribus, & Plutarcho aliisque apparet: neque puto ullum Scriptorem veterem de eo facto aliter iudicasse. In oculis est omnium *Valerii Maximi* sententia: *Nihil illis etiam justitia exemplis fortius.* *Zaleucus urbe Locrensum a se saluberius atque utilissimis legibus munitam, cum filius ejus adulterii crimine damnatus, secundum jus ab ipso constitutum, utroque oculo carere deberet, ac tota civitas in honorem patris pœnae necessitatem adolescentulo remitteret, aliquamdiu repugnavit.* *Ad ultimum precibus populi evictus, suo prius, deinde filii oculo eruto, usum videndi utrique reliquit.* Ita debitum supplicii modum legi reddidit, aequitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem & justum legislatorem partitus. Ac profecto si quemadmodum exulandi, ita oculum sibi eruendi libera esset homini potestas, nihil posset illo *Zaleuci* facto præclarius reperiri: præsertim cum legis præcisa obligatio aut propter ipsius principatum, aut propter populi consensum cessaverit. Erravit ergo *Zaleucus*, ut *Pagani* fermè omnes, quod ius sibi in

in corpus suum maius vero asseruit. Cæterum factum istud tantoperè celebratum testimonium præbet contra notitiam illam, quam hominum mentibus impressam *Socinus* putat, non posse quemquam alieni delicti in se pœnam suscipere.

Ut quæstionem hanc concludamus, non hoc quæritur, an cuilibet iudici liceat cuivis pœnas quascunque alieni criminis infligere. Nam Iudicibus inferioribus lex superiorum hanc potestatem adimit. Neque hoc quæritur, an summæ inter homines potestati in quavis pœnâ, & in quemvis hoc ipsum liceat. Obstat enim interdum aut lex divina, aut naturalis ratio: sed hoc propriè quæritur, an actus qui sit in potestate superioris, etiam citra considerationem delicti alieni, possit ab ipso superiore ordinari in pœnam alieni delicti. Hoc iniustum esse negat Scriptura, quæ Deum hoc sæpius fecisse ostendit, negat natura, quia vetare non probatur, negat aperte consensus Gentium. Et ut res nudior ponatur, ob oculos, quis iniustum putat decimationem usitatam in *Romanis* legionibus, ubi is qui deliquit, & cui posset ignosci non minus quam alteri, punitur non pro suo tantum,

tantum, sed pro omnium delicto? quis in iustum putet, si summâ potestate legem relaxante vir aliquis reipublicæ utilis, sed ob culpam exilium meritus, retineatur in Republica, alio tamen sponte suâ se ad exilium obligante, ut exemplo satisfiat? quis iustum putet, si Reipublicæ summus rector honores, quibus sustinendis alii & quæ pares reperiuntur, perduellium liberis, alioqui non indignis, neget? Nihil protecto hic iniqui est. Nam in primâ facti specie delictum puniti proprium, in secundâ consensus validus ejus cuius res agitur, in tertiam rectoris libertas permittebant id fieri, quo rector in poenam utitur. In facto nostro habuit Deus potestatem affligendi Christum innocentem ad mortem usque temporariam, fatente *Socino*, jure scilicet dominico: habuit & Christus confessione divinâ, immo ut Deus ipse, potestatem, quam nos non habemus, in vitam & corpus suum. *Ego*, inquit Christus, ἐγεστας, hoc est, ius & potestatem, habeo ponendi animam meam, *Inh. 10. 18.* Nihil ergo iniquitatis in eo est quod Deus, cuius est summa potestas ad omnia per se non iusta nulli ipsi legi obnoxius, cruciatilus & morte Christi uti uoluit ad

statuendum exemplum grave adversus culpas immensas nostrum omnium, quibus Christus erat conjunctissimus, natura, regno, vadimonio: quod quam non modo justè, sed & sapienter à Deo sapientissimo ac justissimo fuerit institutum, sequenti capite magis apparebit, ubi divini hujus consilii causam indagabimus.

C A P. V.

An sufficiens causa fuerit qua Deum moveret ad Christum pro nobis puniendum, & ostenditur fuisse.

Socinus noluisse Deum, ut Christus Lib. 3. cap. 1. spēnas pro nobis penderet, sāpē hoc argumento probare nititur, quod cur Deus ita vellet nulla causa appareat. Non utemur hīc Iurisconsultorum per fugio, qui negant omnium, quā à majoribus sunt constituta, rationem reddi posse: quā: quam nobis hoc multo jussius ipsi patere debebat, cūm humana voluntatis causas hominibus indagare ob communitatem naturae non sit adeo difficile: divinæ autem voluntatis causa ipsa sui sublimitate sāpē nos lateant.

Qui

Quis mentem Domini novit, à consiliis ipsi quis fuit? *Rom. 11. 34.* Itaque sæpè sunt *avæcixpiastis* at *ōddi aūnū*, *Rom. 11. 33.* Addi poterat, sæpè voluntatem Dei ipsam sibi pro causa sufficere. Nam his exemptis quæ certam & ad unum determinatam rectitudinem in se continent, quæ Deus vult quia justa sunt, hoc est, quia naturæ suæ congruunt; in ceteris omnibus quæ vult, justa efficit volendo. Sic, *cujus vult miseretur, & quem vult indurat*, *Rom. 9. 18* Sed ad ista nos confugere nihil necesse est, cùm caussas nobis sui consilii Deus ipse satis aperte patefecerit. Illud duntaxat præfari nos convenit, non recte *Socinum* postulare, ut talis caussa reddatur, quæ evincat Deum aliter agere non potuisse. Talis enī caussa in his, quæ liberè Deus facit, non requiritur. Liberam autem esse hanc actionem qui dixerit, habitus est ad stipulatorem *Augustinum*: qui non alium modum possibilem nos liberandi Deo defuisse, sed sanandæ miseriæ nostræ convenientiorem modum alium non fuisse, nec esse potuisse profitetur. Sed & ante *Augustinum* *Athanasius* dixerat, *in suā ap. xij. mūd. 3. l. 2. cōm̄m̄icāt. Q. 2. art. 1. mō-
r̄or eiwāiō ὁ θεὸς καὶ λύσαι τὸν κράπαραινα*

σχολεῖν δὲ τὸ τοῖς αὐθαύποις λυσιτελὲν, οὐ μὴ εἰ πᾶσι τὸ δυνατὸν τὸ δὲ λογίζεται. Eo autem iniquior est ista *Socini* postulatio, quod ne ipse quidem cruciatum & mortis Christi causas reddit, quæ aliquam secum necessitatem trahant. Nam ad sanctitatis viam nobis monitrondam poterant sufficere oracula & miracula: poterat & Christus sine morte, & mors sine Christo. Nam Prophetarum quoque & Apostolorum afflictiones & inortes: Christi quoque vita hunc usum abunde nobis præstare poterant. Potuit & Christus post vitam hinc innocenter aetam, ut *Enoch* aut *Elias*, in cœlum sine inorte transferri, & inde maiestatem suam terris ostendere. Hæ enim sunt causæ, quibus Christi mortem *Socinus* ascribit, ut cuivis apparet, cum isto effecto nullâ necessitate connexæ. Quod si ipsi sufficit causas allegare non cogentes, ut ita dicam, sed invitantes & suadentes, ut aliis secum disputantibus duriorem legem ferat, æquitas non patitur.

Sufficientem autem causam & quidem gravissimam ex Scripturis assignare nobis non erit difficile, sive id quæramus, cur Deus nobis remittere voluerit pœnas

nas æternas, sive cur aliter quam Christo punito remittere easdem noluerit. Prius illud caussam habet in bonitate, quæ proprietatum Dei maximè Deo propria est. Ubique enim Deus semetipsum hoc maximè attributo describit, quod benignus sit & clemens: *Exod. 34. 7.*
Job. 4. 2. *3 Chron. 30. 9.* *Psal. 86. 4.*
& 14. *Psalm. 103. 8.* *111. 4,5.* *145. 8.*
Ezai. 55. 7. *Ierem. 31. 20.* *Ioel. 2. 13.*
Luc. 6. 36. *Rom. 2. 4.* Propensus ergo est Deus ad juvandum beandumque hominem: at hoc non potest facere manente illâ horribili æternâque poenâ. Accedit quod si mors æterna cunctis incumberet, felicitatis desperatione religio tota perierat. Magnæ ergo parcendi caussæ. Altera ex parte caussam Deo, cur Christo poenam imponeret, illa Scripturæ testimonia jam antè nobis adducta evincunt, quæ Christum ob peccata nostra traditum, passum, mortuum loquuntur. Hæc enim loquendi genera, ut ibi ostendimus, caussam impulsivam notant. Ex his vero, quæ de fine diximus, intelligi potest, non modò caussam fuisse aliquam, sed & quæ illa fuerit: nimirum quod tot & tanta peccata sine insigni exemplo transmittere Deus noluerit.

noluerit. Hoc autem ideo quia omne peccatum vehementer Deo displicet, eoque vehementius quo ipsum est gravius: *Proverb.* 11. 20. *Psal.* 5. 5. *Esai.* 66. 4. *Rom.* 1. 18. *Zach.* 8. 17. *Psal.* 45. 8. *Hebr.* 11. 2. Cum vero Deus sit actius, & ratione utentes creaturas in id considerit, ut suas proprietates magis testatas ficeret, conveniens est illi, etiam quantoperè sibi peccata displiceant, actu aliquo testari: actus autem ei rei convenientissimus est poena. Hinc est illud in Deo, quod quia aliud vocabulum significans non suppetit, iram vocant sacra literæ, *Exod.* 32. 10, 11. *Num.* 11. 1. 16. 22. 25. 3. & seq. *Psal.* 3. 5. 6. 1 *Job.* 3. 36. *Rom.* 1. 18. 2. 8. *Eph.* 5. 6. *Coloss.* 3. 6. *Apoc.* 5. 16. Hac irâ Deus se impediri testatur, quo minus bene hominibus faciat, *Gen.* 6. 7. *Ierem.* 5. 25. *Esai.* 59. 3. *Deut.* 32. 29, 30. Præterea, omnis peccati impunitas per se hoc habet, quod efficit ut peccata minoris aestimentur, sicut contraria ratio expeditissima arcendi a peccato est formido poenæ. Hinc illud, *Veterem ferendo injuriam invitare novam.* Ergo prudentia quoque hoc nomine rectorem ad poenam incitat. Augetur præterea causa puniendi, ubi lex aliqua

publicata

publicata est, quæ pœnam minatur. Nam tunc omisso peccate fermè aliquid detrahit de Legis autoritate apud subditos. Hinc illud Politicorum præceptum ⁷⁸⁵ κειμένος νόμος ἡχώριος θαυματίστειν. Gravissimæ ergo Deo caussæ puniendi, præsertim si & magnitudinem & multitudinem peccatorum expendere libeat. Quia verò inter omnes Dei proprietates attestat amor humani generis, ideo Deus cùm iustè posset & moveretur ad punienda peccata omnium hominum digna & legitimæ pœnæ, hoc est, morte æternâ, his qui in Christum credunt parcere voluit: parcendum autem cùm esset, aut aliquod exemplum aut nullum adversis tot & tanta peccata statuendo, sapientissimè eam viam elegit, quâ plures simul ipsis proprietates manifestarentur, nimium & clementia & severitas, sive peccati odium, legisque servandæ cura. Sic Zaleucus factum laudans *Ælianu*s caussas ejus refert duas, ἵρα μὴ ὁ νεαρίστης πολεμῶν τελέως, &c., ἵρα μὴ διεσδεπη τὸ ἀπειροντεύον : quarum caussarum illa expectat, ut aliquid de lege mutetur per clementiam; hæc verò ne nimium mutetur. Notant qui de legum relaxatione scripserunt eas esse optimas relaxations,

quibus annexa est commutatio , sive compensatio : quia scilicet eo modo & legis auctoritati minimum perit, & rationi ei quæ caussa est legis aliquatenus mos geritur : ut si qui rem teneatur tradere pretium persolvendo liberetur. Proxima enim sunt idem & tantundem. Talis commutatio non modo inter res, sed interdum quoque inter personas admittitur, modo id fieri possit sine altius injuria. Sic in carcerem filii patribus succedere permisso, ut *Miltiadi Cimon.* Et ne extra poenalia judicia, & quidem divina abeamus , extant similis facti expressa in sacris literis vestigia. *Davidi* homicidæ & adultero pronuntiatur Dei mandato à *Nathane* : *Tralatum est à te peccatum* (hoc est, peccati poena) *non es enim tu moriturus* (quod alioqui lex postulabat) *sed quia Dei inimicis occasionem omnino dedisti. Deo contemptum obrectandi, filius iste qui tibi natus est* (tibi scilicet conjunctissimus, tuxq; poenæ vicarius) *omnino moriturus est.* 2 Sam. 12.13, 14. *Achabus* & homicidio se & rapinâ inquinaverat : denuntiat ei per *Eliam* Deus futurum, ut canes lingant ejus sanguinem. Veruntamen mox conspecto ipsius pavore, & quâdam divini

divini numinis reverentiā, dixit idem Deus: *non inducam malum illud* (quod scilicet & ipse meruerat, & ego eram comminatus) *diebus ejus*: *diebus filii ejus* (qui scilicet præter suas, paternas quoque poenas feret) *inducam malum illud super dominum ejus*. Utrobiq; Deus relaxat legem seu poenæ comminacionem, sed non sine compensatione aliqua, ipsam poenam in alterum transferendo: atq; ita simul & clementiam suam & severitatem sive peccati odium testatum facit. Sic ergo Deus credituris in Christum volens parcere, causas habuit sufficientes justas magnasque, cur a Christo volente, poenas peccatorum nolitorum exegerit, nempe, ut verbis *Æliani* utar, *ινα μη δραπετην τὸ αὐτοῦ κειμενόν*, & ne minoris penderentur peccata, sit & tanta sine exemplo transmittentur. Adde quod hoc ipso Deus non tantum suum adversis peccata odium testatum fecit, ac proinde nos hoc facto a peccatis deterruit: (facilis enim est collectio, si Deus ne resipiscentibus quidem peccata remittere voluit, nisi Christo in poenas succedente, multo minus inultos finet contumaces) verum insigni modo insuper patefecit summum

erga nos amorem ac benevolentiam: quod ille scilicet nobis pepercit, cui non erat $\alpha\delta\iota\phi\epsilon\gamma\tau$ punire peccata, sed qui tanti id faciebat, ut potius quam impunita omnino dimitteret, filium suum unigenitum ob illa peccata, poenis tradiderit. Planè ut $\omega\epsilon\iota\sigma\eta\pi\alpha\omega\eta\pi\epsilon\eta$ dictum est à veteribus, esse eam $\alpha\delta\iota\phi\epsilon\gamma\tau$ $\nu\epsilon\omega\eta$, $\alpha\delta\iota\phi\epsilon\gamma\tau$ $\nu\epsilon\omega\eta$, $\alpha\delta\iota\phi\epsilon\gamma\tau$ $\nu\epsilon\omega\eta$, $\alpha\delta\iota\phi\epsilon\gamma\tau$ $\nu\epsilon\omega\eta$, id de hac divina gratia sit verissimum. Supra legem est, quia nos non punimur. Pro lege, quia non omittitur poena: & ideo fit remissio ut in posterum legi divinæ vivamus.

His rectè intellectis, concidunt omnia illa, quæ de causa defectu objicit *Socius*: ita ut per singula ire minimè sit necesse. In quibus tamen non pauci notari possunt errores, ut cum capite primo libri primi, item libri tertii capite primo tradit justitiam punientem non residere in Deo, sed esse effectum voluntatis ipsius. Punire sicut effectus est voluntatis: sed justitia illa sive rectitudo ex qua nascuntur tum alia, tum poenarum retributio, proprietas est in Deo residens. Scriptura enim concludit Deum esse justum, quia poenas reddat delictis, ex effecto causam colligens. Sed in hunc errorum inductus

inductus videtur *Socinus*, quod Dei proprietatum effectus quosvis esse credidit necessarios omnino, cum multi sint liberi, intercedente scilicet inter proprietatem & effectum actu libero voluntatis. Sic bonitatis Dei est effectus bona sua communicare: at hoc ante creationem non fecit. Ejusdem bonitatis est, parcere fontibus: at parcere Deum iis quos poenis aeternis punit, vix quisquam dixerit. Sunt ergo quaedam Dei proprietates quarum exercitium, tum quoad actum, tum quoad tempus & modum actus, immo etiam quoad objecti determinationem, pendet a liberâ ipsius voluntate, cui tamen semper præsidet sapientia. Neque ideo quia liber est Deo proprietatum istarum usus, dici potest cum iis utitur sine causa facere quod facit. Neque enim quia licuit Deo mundum non condere, ideo frustrâ mundum condidit: neque quia licuit Deo quodam non punire (quod in iis præsertim, quorum Deus poenitentiam non expectat, verum esse fatetur *Socinus*.) ideo cum eos punit, sine causa punit. Multa quippe liberè fiunt, attamen ex gravi causa.

Alter error est suprà quoque indicatus;

quod Deum peccata remittentem planè
 idem vult facere quod homines, qui de
 jure suo decedunt. Ostensum est à no
 bis pœnam non esse in dominio aut cre
 dito, aut illis per omnia posse comparari.
 Suum donare, creditum remittere nun
 quam non per se honestum est. Per se
 cùm dicimus, ea quæ adsum $\chi\eta\alpha\mu\kappa\epsilon\epsilon\eta$
 $\kappa\eta\delta$ excludimus, qualis est ipsius donantis
 indigentia: quæ præterea in Deo locum
 non potest habere. At pœnam remit
 tere interdum non fuerit honestum: ne
 Deo quidem, ut *Socinus* agnoscit. Latum
 ergo hic discrimen est: origo autem
 discriminis inde, quod juris dominici
 & crediti proximum fundamentum est
 relatio quædam rei ad personam: pœnæ
 autem, relatio rei ad rem, nimirum
 & qualitas delicti cum nōumento ali
 quo, conveniens ordini & bono com
 muni: quare ne illud quidem verum
 est, quod ut certissimum posuit *Socinus*,
 Rēpublicam nihil commissuram in
 justi, si nocentem absolvat, nisi jus
 proprium privati alicujus simul lœdat,
 aut Dei lœgem infringat. Nam aut Re
 publicæ voce multitudinem intelligit
 eam quæ regit, aut eam quæ regitur.
 Multitudo quæ regitur, ut jus legum
 feren
 Lib. 3.
 cap. 1.

ferendarum, ita & temperandarum non habet. Multitudo autem quæ regit, ut Senatus in statu optimatium, aut major pars comitiorum in statu populari, non plus potest quām alii summi rectores, putā in regno reges liberi & respectu familiæ patres. At iustitiæ rectoris pars est servare leges etiam positivas & à se latae, quod verum esse tam in universitate liberā quām in Rege summo probant jurisconsulti: cui illud est consequens, ut rectori relaxare legem talem non liceat, nisi caussa aliqua accedat, si non necessaria, certè sufficiens: quæ itidem recepta est à jurisconsultis sententia. Ratio utriusque est, quod actus ferendi aut relaxandi legem non sit actus absoluti dominii, sed actus imperii, qui tendere debeat ad boni ordinis conservationem.

Illud quoque reprehensione indiget Lib. 3.
quod dicit *Socinus*, præter Dei & ipsius ^{cap. 10.}
Christi voluntatem, non posse ullam
legitimam caussam reddi mortis Christi, nisi dicamus Christum meritum fu-
isse ut moreretur. Nam inest quidem in
antecedente caussâ meritum, ut suprà
diximus, sed impersonaliter. Mere- ^{cap. 2.}
bantur enim peccata nostra ut pœna
exige-

exigeretur : quod verò poena in Christum collata fuerit, hoc ita ad Dei & Christi voluntatem referimus, ut ea quoque voluntas causas suas habeat, non in merito Christi (qui peccatum cùm non nôsset à Deo peccatum factus est) sed in summa Christi aptitudine ad statuendum insigne exemplum : quæ tum in maximâ ipsius nobiscum coniunctione, tum in incomparabili personæ dignitate consistit. *Socini* autem illa collectio manifestis Scripturæ testimoniis refelliatur. Cur mortuus sit infans *Davidis* causa antecedens aperta redditur ; quia *David* grauissimè peccando occasionem impiis dederat contumeliosè insultandi divino nomini. Est ergo h̄c meritum, sed non infantis. Et in *Achabbi* posteritate piniendâ præter meritum proprium, respexit Deus ad merita peccatorum *Achabbi* : unde apparet causam antecedentem pœnæ esse quidem meritum, sed non semper meritum personæ quæ punitur.

CAP. VI.

An Deus voluerit Christum punire: & ostenditur voluisse; simulque satisfactianis natura explicatur.

Absolutis diaboli questionibus, *An* justè potuerit Deus Christum volentem ob peccata nostra punire; & *An* caussa aliqua sufficiens fuerit cur id Deus faceret; restat tertia, *An* reverè etiam hoc fecerit, aut quod eodem recidit, facere voluerit Deus. Id enim negat *Sosinus*, tum alibi passim, tum ex profess. *ib. 3. cap. 2.* Nos cum Scripturā defendimus, voluisse hoc & fecisse Deum. Traditus enim, passus, mortuus dicitur Christus ob peccata nostra, *Rom. 4. 25. 1 Cor. 15. 3. 1 Pet. 3. 18. Esai. 53. 5.* Imposita est Christo castigatio peccata nostræ. Deus conjectit in Christum peccata nostra, id est, poenas peccatorum, quæ ita exactæ sunt, ut ipse eo nomine affligeretur. Tulit Christus peccata nostra, hoc est iterum, poenas peccatorum, *Esai. 53. 5, 6, 7. 1 Petr. 2. 24.* Christus se peccatum fecit, & Deus Christum fecit peccatum & maledictum, hoc est, poenæ

pœnæ peccatorum obnoxium, *Ezai. 53. 10. 2 Cor. 5. 21. Gal. 3. 13.* Christi sanguis effusus est in remissionem peccatorum, ita ut ea remissio non obtigerit sine sanguinis effusione, sed per eam, *Matth. 26. 28. Hebr. 9. 22.* & alibi passim.

Opponit hic multa *Socinus* : exempla quædam & promissiones ante Christum: dicta quædam de his, quæ per Christum se dare dixit Deus : vocem remittere & condonare, & ipsam liberalitatis naturam, ex quibus consequi arbitratur, velle Deum impunitatem nobis resipiscientibus concedere, nullâ à quoquam pœnâ eo nomine exactâ.

Ad exempla indulgentiæ quod attinet (præterquam quod ex iis nihil universale rectè concluditur) notandum est ea aut pertinere ad pœnas temporarias, aut ad æternas. Si ad temporarias tantum, ut in *Achabo*, manifestum est discrimen: nam, ut vulgô dici solet, quod differtur non auffertur. Adde jam quod in ipso *Achabi* facto, ut & in facto *Davidis*, contrarium ejus appetet quod inferre vult *Socinus*, illa ipsa pro se allegans. Pœna enim temporaria ita ablata est à *Davide* & *Achabo*, ut in alios sit transflata. Et in ipsa lege non remittuntur peccata,

cata, nisi fuso victimarum sanguine, ut infra explicabitur. Si vero de poenae aeternae remissione agitur, nullo argumento probat *Socinus*, eam esse factam cuiquam citra respectum Dei ad Christum.

De promissionibus idem statuendum quod de exemplis: obiterque notandum, cum Deus resipiscientibus promittit gratiam se facturum poenarum temporalium, non id semper intelligendum de totis poenis, sed de tantis. Sæpe enim Deus etiam resipiscentes solet punire, sed paternè & leniter. Sic à *Babylonica* captivitate populum poenitentiâ duces in patriam restituit Deus, sed pristinam libertatem & regni gloriam non reddidit. Ad poenas vero aeternas quod attinet, nulla est remissionis promissio, quæ Christi respectum excludat. Huc pertinent illa sacrae Scripturæ effata, quæ sine ullo temporis discriminé Christum ostendunt pro omnibus gustasse mortem, dedisse se *aväng* pro omnibus, *Hebr. 2. 9.* *1 Tim. 2. 6.* multoque magis illa, quæ per comparisonem additam omnem temporis restrictiō nem repudiant, ut cum omnes dicuntur peccasse & iustificari per redēptionem in Christo, *Rom. 3. 23.* & cum per unum Christum

Lib. 2.
cap. 26.

Christum ita dicitur in omnes (quotquot scilicet justificantur) venisse iustitia, quemadmodum per unum *Adamum* in omnes venit condemnatio, *Rom. 3. 12. 5. 17, 18. 1 Cor. 15. 22.* Hinc est quod Christus dicitur agnus mactatus à jacto mundi fundamento, *Apoc. 13. 8.* quem locum à *Socini* interpretatione satis vindicant tum ipsa verborum series, tum similis *Petri* locus, ubi redemptio dicitur facta per sanguinem Christi agni inculpati & immaculati, præcogniti ante jacta mundi fundamenta, manifesti autem facti ultimis temporibus, *1 Pet. 1. 19, 20.* Quare alibi Christi mors dicitur intercessisse ad redemptionem etiam eorum transgressionum, quæ sub priore pacto fuerant, *Hebr. 9. 15.* & per sanguinem ipsius iustitia Dei demonstrata dicitur ob dissimulationem peccatorum præcedentium, quæ Deus tolerasse interim & sustentasse ostenditar, ipsa iustitiae demonstratione in Christi tempus dilatâ. *Rom. 3. 25.* Accedit illustris ille ad *Hebraos* locus *9. 25. & seq.* Non ut sacerdos offerret seipsum sicut Princeps Sacerdos in sacrarium intrat quotannis eum alieno sanguine (alioqui oportuisset eum sèpè passum fuisse à jacto mundi

funda-

fundamento) sed nunc semel in consummatione sæculorum ad peccatum per immolationem suipius è medio tollendum factus est manifestus. Et sicut statutum est hominibus semel mori, deinde iudicium: ita & Christus semel oblatus, ut sursum ferret multorum peccata, &c. Cujus loci tota series si rectè attendatur, & præsertim conferatur Petri ille locus, 1 Pet. 1. 19. ubi de re eâdem iisdem propè vocibus agitur, apparebit hoc differre Christi sacrificium à Levitico, quod hujus vis esset limitata annuo tempore, illius verò vis se per omnia sæcula extendat: quippe cujus passio apud Deum ante omne ævum pro peractâ sit habita, et si re ipsâ certo tempore peractâ, & sic decretum Deinobis aperi-
tissimè sit revelatum. Ni verò ita esset, oportuissé Christum sæpius subire passiones, non postquam cœpit prædicare, sed ab ipsa mundi origine. Quæ voces nullam planè habent significationem, nisi vis mortis Christi ad omnia peccata se extendat, quæ ab ipsa mundi origine hominibus unquam remissa fuerunt: planè sicut iudicium post mortem ad omnia ea peccata se extendit, quæ vitâ durante homo commisit. Contraria verò

Socini

Lib. 2.
cap. 26.

Socini interpretatio non modò voces reddit inanes, sed argumentum quoque Scriptoris enervat. Non enim sequitur, posito Christum sacerdus offerendum fuisse, debuisse eum pati non tantum sacerdus, sed etiam sacerdus à jacto mundi fundamento, nisi simul ponas Christum sacerdus offerendum fuisse à jacto mundi fundamento. Hæc enim inter se connexa sunt; quia non latius porrigitur effectus oblationis, quam immolationis dignitas. At offerri debuisse Christum sacerdus à jacto mundi fundamento, posita, quam Scriptor epistolæ ad *Hebraeos* oppugnat, paritate sacrificii Christi & *Levitici*, non aliunde sequeretur, quam quia effectus oblationis Christi ad ea peccata porrigitur, quæ à jacto mundi fundamento unquam sunt commissa & remissa. Nam si *Levitico* par esset (hoc est virtutis certo tempore limitata) certè à tempore, quo mortuus est Christus, efficacia ejus ad antiquissima peccata non posset pertingere, sed opus planè fuisse inter utrumq; tempus multos ejus generis actus interponi.

Ad ea nunc testimonia ut veniamus, quæ ad Christi & novi fœderis tempus *Socino* videntur propriè pertinere, dicit quidem

quidem *Hieremias* Deum propitium fore peccatis: sed non negat id, quod dicit *Paulus*, hanc propitiationem fieri in Christi sanguine; sive Christum à Deo respici, imò, omnes Prophetæ (in quibus & *Hieremias*) testimonium præbent, remissionem peccatorum per nomen, hoc est, vim atque virtutem Christi accipi, *Act. 10. 43.* Et liberatio per Christum obtigisse nobis dicitur juxta foedus illud quod cum Patribus Deus fecerat, & juxta ea quæ per Prophetas prænunciauerat, *Luc. 1. 68, 70, 71, 72, 73, 74.* *Baptista* quoque divino mandato pœnitentiâ ductis remissionem pollicetur, eamque propter viscera misericordiæ Dei nostri; sed idem Christum esse dixit agnum qui tollat peccata mundi, per stationem scilicet, quod exprimit *Apocalypsis*, aut per sanguinem, ut *Petrus* loquitur: quibus locis Agni itidem facta mentio clare monstrat quò *Baptista* respererit.

Vox remittendi, quam urget *Socinus*, in *Graco* est *ἀφίειν*, quod vetus interpres *χρήματα* transtulit dimittere. Suprà autem ostendimus neque *Gracæ*, neque *Latine* vocis eam esse vim, quæ juris proprii cessionem omnimodam necessariò

necessariò includat, cùm origo & primitiva vocis significatio opposita sit τῷ χρατεῖν, quod est retinere, aut adducere: unde porrò similitudine quādam tum ad pœnas, tum ad credita transferri cœpit: nec ad illa tantum, sed & alia. Nam ἀφεοντι *Graci* vocant etiam rei insontis in iudicio factam absolutionem. Ostendimus etiam suprà quantum intersit inter remissionem crediti & remissionem pœnæ: & in pœnæ remissione, quæ à rectore fiat, nullam esse juris talis proprii ac privati, quale *Socinus* indicat, dominii scilicet absoluti aut crediti, abdicationem. Hæc igitur illinc peti possunt. Nunc illud duntaxat addendum est, non esse verum quod vult *Socinus*, remissionem pugnare cum quavis solutione antecedente. Quod ut intelligatur, descriptionem quandam ponemus remissionis debiti, quæ species illas duas, nempe crediti & pœnæ, sub se contineat: idque juxta ejus vocis usum tum in jure civili, tum in sermone communi. Remittere ergo debitum est actus aut creditoris aut rectoris, pœnæ seu crediti obligatione reum liberantis. In gratiam eorum, quibus minus sunt cognita juris vocabula, explicacionem fusiorem adhibebimus. Obligationis destructio

destructio in jure liberatio dicitur. Hanc præcedere potest solutio, sequi non potest; quia actus nullus versari potest circa id quod non existit amplius. Contingit ergo liberatio, interdum antecedente solutione aliquâ, interdum citra omnem solutionem. Sed alia solutio ipso facto liberat, alia non ipso facto. Ipso facto liberat solutio rei planè ejusdem quæ erat in obligatione. Perinde autem est ipse reus solvat, an alius pro eo hoc animo ut ipse liberet: quod ideo notandum est, quia si alio animo alius idem solvat, liberatio non contingit. *L. si pœnæ. L. in summa. D. de cond. indeb. L. Cassius. D. de solut.* Ubi ergo idem solvitur aut à debitore, aut ab alio nomine debitoris, nulla contingit remissio: nihil enim circa debitum agit creditor, aut rector. Quare si quis pœnam pertulerit quam debet, liberatio h̄ic erit, remissio non erit. Ac talis liberationis professionem in jure crediti propriè ac strictè ~~ampliè~~ vocant Jurisconsulti. *L. Si accepto parag. 1. D. de Acceptil.* Alia verò quævis solutio ipso facto non liberat, puta si aliud quam quod in obligatione est, solvatur, *L. 1. parag. 2. D. de reb. cred.* Sed necesse est actum aliquem accedere

cedere creditoris aut rectoris, qui a fuis
recte & usitate remissio appellatur. Ta-
lis autem solutio quæ aut admitti aut re-
cusari potest, admissa in jure, speciale
habet nomen satisfactionis, quæ inter-
dum solutioni strictius sumptæ opponi-
tur. *L. Satisfaction. D. de solut.* Atq; hinc
vera cauſſa petenda est, cur poenæ cor-
poralis vicarius ipso facto reum, solven-
do poenam, nequeat liberare: hoc enim
accidit primò & per ſe, non quia aliis
ſolvit, (id quippe liberationem non im-
pedit, dum ea ſit solventis voluntas) ſed
quia ſolvit aliud quam quod eſt in obli-
gatione. Eſt enim in obligatione affli-
ctio ipsius qui deliquit: unde dici ſolet,
noxiam caput ſequi: quod in aliis quoq;
obligationibus ad factum merè persona-
libus videre eſt, ut in ſponsalium con-
tractu, & in obligatione operarum offi-
cialium. *L. opera. D. de operis libert.* In
hiſ enim omnibus, ſi aliis ſolvat, ipſo
facto liberatio non ſequetur, quia ſimul
aliud ſolvitur. Quare ut ex poena unius
alteri liberatio contingat, auctus quidam
rectoris debet intercedere. Lex enim
ipſum qui deliquit puniri imperat. Hic
auctus respectu legis eſt relaxatio ſive di-
ſpensatio, respectu debitoris remiſſio.

Liberatio

Liberatio verò citra solutionem, aut fit substitutione novæ obligationis, aut omnimodā ejus peremptione. Substitutione novæ obligationis quæ fit liberatio, novatio dicitur, & si persona debentis mutetur, delegatio. Illa autem liberatio, quæ citra ullam solutionem debitum planè perimit, si circa creditum verbis quibusdā solennibus peragatur, in jure civili acceptilatio dicitur. Circa pœnam autē nomen proprium (quod solutionem qualemcunq; & quantamcunq; necessariò excludat) non habet, sed communī nomine vocatur, gratia, venia, indulgentia, abolitio. Bis ergo fallitur *Socinus*, cùm ad eam remissionē quam nobis Deus concedit, desumptam ex jure vocē acceptilationis applicat. Primum enim illa vox, etiam cùm solutio nulla antecessit, ad iūs crediti aptari potest, ad pœnas nec potest, nec solet. Nemo enim unquam legit ab ullo veteri scriptore indulgentiam criminum acceptilationem vocari. Nam accepto fertur ea res quæ accipi potest. At pœnā corporalē rector reverā exigit, sed non accipit, quia nihil ex pœna ad ipsū propriè pervenit. Deinde verò acceptilatio opponitur qualicunque solutioni: undē figuratē definitur, solutio imagina-

ria. At Christus *λύσον* dedit vitam suam pro nobis, *Mat. 20. 28.* Et pretio empti, hoc est, solutione aliquā liberati sumus, *1 Cor. 6. 20. & 7. 23.* de quo infra latius. Non est ergo hic acceptilatio; non est etiam solutio rei ipsius debitæ, quæ ipso facto liberet; nostra enim mors & quidem æterna erat in obligatione; non est etiam novatio aut delegatio: neq; enim post nos liberatos aliud simile debitum aut debitor alius succedit: sed est remissio antecedente satisfactione; quæ inter se pugnare malè arbitratur *Socinus*, cùm contrà omnis satisfactio (hoc est solutio reeusabilis) ideo admittatur, ut remissio sit locus. Cùm verò dicimus satisfactionem antecedere, id intelligendum est aut actu ipso, ut in peccatis Christianorum contingit, aut in decreto certo & irrevocabili, ut in peccatis sub lege commissis & remissis. Quod enim Deus facere decrevit, pro jam facto habetur, & dum debitum verè solvatur, nihil referit quo tempore id fiat, præsertim apud eum, qui omnia quæ certò futura sunt compertissima habet, & ea tanquam præsentia perpetuò videt atq; intuetur, quæ est ipsius *Socini* confessio. Quæ ergo adfert *Socinus*, ut probet non posse satjs.

satisfactionem sequi post remissionem, aut omnino simul contingere, neq; vero h̄ic ullam esse novationem aut delegationem, item liberationem esse aliquam posse, ubi non sit remissio, frustrā dicuntur, neque ad nostram quæstionem pertinent. Illud vero quod dicit, satisfactione omnino & statim tolli debitum, ad rem quidem pertinet, sed verum non est, nisi satisfactio contra juris usum sumatur pro ipsis rei quæ debet, ab ipsis qui debet, facta solutione: de qua nos non agimus. At ubi alius solvit pro debitore, & ubi aliud solvitur quam quod debebatur, h̄ic ad liberationem duplex actus voluntatis requiritur. Nam & qui solvit hoc velle debet ut debitor liberetur, alioqui non contingit liberatio, ut supra ostendimus, & alterius rei pro altera solutionem debet creditor aut rector velle admittere. Quare cùm unusquisque actui ex suâ voluntate pendentí legem possit imponere, sicut id quod purè debetur, novari potest sub condicione. *L. quoties D. de Novat.* ita etiam possunt, is qui solvit pro alio, & is qui rei alterius pro altera solutionem adiungit, pacisci, ut aut statim sequatur remissio, aut in diem, item aut parè aut sub

conditione. Fuit autem & Christi satis-
facentis, & Dei satisfactionem admit-
tentis hic animus ac voluntas, hoc deni-
que pactum & foedus, non ut Deus statim
ipso perpetuationis Christi tempore pœ-
nas remitteret, sed ut tum demum id
fieret, cum homo vera in Christum fide
ad Deum cōversus, supplex veniam
precaretur, accedente etiam Christi a-
pud Patrem advocatione sive intercessi-
one. Non obstat hic ergo satisfactio,
quo minus sequi possit remissio. Satis-
factio enim non jam sustulerat debitum,
sed hoc egerat ut propter ipsam debi-
tum aliquando tolleretur.

Voci remissionis, per se inefficaci, ful-
crum addit *Socinus* ex parabola, *Matth.*
18. idque dupli argumento: primum,
quod Deus comparetur Regi pecuniam
debitam servulo remittenti, nullâ additâ
eiusquam satisfactionis mentione: de-
inde, quod nos tacite jubeamur idem
facere quod Deus: minimè vero nos
oporteat ita in nos delinquentibus ig-
noscere, ut pœnas ab amicis ipsorum ex-
petamus. Sed facilis est responsio, com-
parisonem ultra id tendi quo respicit:
quod in omni argumento à similitudi-
ne ducto uitiosum est. Confert se Chri-
stus

stis furi, nos vero quæstori de alieno
 largienti : non quod aut ipse rem aliena-
 nem subtrahat invito domino, aut
 quod nos idem facere oporteat : sed se
 quidem furi, quod superveniat impro-
 visus ; nos vero quæstori isti, quod nos
 de nostro facere oporteat id quod ille
 fecit de non suo. Sic in ista parabola
 Matth. 18. commendatur nobis be-
 nignitas in proximum, quia Deus in
 nos benignus sit. In hoc conveniunt
 Rex ille in parabola & Deus, quod
 benigni sint in eos qui longè infra se
 sunt positi. Hanc benignantem Deum
 testatur pœnas remittendo : Rex ille re-
 mittendo pecuniam debitam. Ut aliud
 debendi genus, ita & aliud remitten-
 di. Disconveniunt quidem in eo Rex
 & Deus, quod Rex citra satisfactionem,
 Deus non citra satisfactionem remittit :
 sed in eo sita non est comparatio. Ra-
 tio quoque est alia. Nam de credito,
 quod jus ad utilitatem creditoris com-
 paratum est, statuendi quisque habet
 liberrimam potestatem : & quo mi-
 nus exigit, eo est liberalior : exigen-
 do autem nullum actum virtutis exer-
 cet. At de pœna, quæ ad bonum
 commune, & ad ordinem pertinet,

habet quidem rector potestatem, sed quæ in infinitum non exeat. Et cùm poenam exigit, virtute quâdam utitur, quæ dicitur justitia ~~ad remedium~~, ut suprà ostendimus. Ad alteram verò comparationem quod attinet, quæ inter Deum & nos in parabolæ ~~comparatione~~ instituitur, nihil aliud inde inferri potest, quâm æquum non esse ut duriores simus in parem, quâm Deus tanto superior est in nos miseros homunciones. Hinc sequitur, non debere nos magis vindictam expetere quâm poenam Deus expetat. Deus autem nos à poena liberavit; debet ergo & nobis abesse vindictæ cupiditas. Quomodo autem Deus istam liberationem peregerit, ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet. In eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo. Deus enim judex est, nos privati. Iudicii convenient sollicitum esse de exemplo: privatos ea cura non spectat. Iudicis officio continetur puniendi potestas: eadem privatis adempta est. Quod si nimis prematur ista comparatio (ut fit à Socino) sequeretur homines quoq; Iudices non debere à sonibus ullis poenas exposcere.

Remissionis vocem non satis esse validam ad omne genus solutionis sive satis-

tisfactionis excludendum *Socinus* aliquatenus agnoscens, aliquanto plus subsidii sperat ab altera voce $\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$, quam in hoc argumento *Paulus* ter usurpat, *Col. 2.13.* & *3.13.* & *Eph. 4. 31.* cuius vocis non aliam esse vim suprà indicavimus, quām ut aliquod beneficium præsertim verò indebitum eā indicetur. *Quod* verò *Socinus* ut certissimum ponit, ad ejus vocis significationem hoc quoque requiri, ut quisquam sibi aliquid adimat, suoque se commodo privet, id planè verum non est. Ut enim omittam omnia illa, quæ $\omega\epsilon\iota\tau\omega\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$ $\tau\omega\Theta\omega$ passim in Scripturis occurruunt, sicut inter alia, exempli causā, cùm nobis dicitur $\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$ in Christum credere, & pro Christo pati; *Iesus* cæco $\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$ $\tau\omega\beta\lambda\epsilon\pi\epsilon\omega$ nunquid id cùm faceret ullo se privavit commodo? Hominem insontem in gratiam cuiusquam qui condemnat, is illum ipsum hominem dicitur alteri $\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$, *Act. 25. 11.* & *16.* qui tamen proprius damnantis non erat. *Pau-*
lus Apostolicæ animadversionis severitatem in reum incelesti distrinxerat, non ipse *Iesus*, neque ullo suo commodo: hanc remittens $\chi\alpha\iota\zeta\eta\delta\gamma$ se dicit, *2 Cor. 3. 10.* *Corinthios* quoque admonens, ut

eundem hominem in pristinæ amicitiæ
jus admittant, hoc quoque *χαριζεσθε* ap-
pellat, *ib.* 7. & 10. Ex his aliisque plu-
rimis tum Novi Testamenti, tum aliorum
quoque Scriptorum locis liquidò appa-
ret, ad vocis *χαριζεσθε* significationem
sufficere, ut ad patientem aliquid com-
modi non debiti perveniat, etiamsi a-
genti nihil decedat. Accedit quod suprà
ostendimus, rectorem in poena nihil
proprium atque privatum à se abdicare:
Idque in hoc argumento eo est mani-
festius, quia non Deo tantum tribuitur
τὸ χαριζεσθε, sed & Christo, *Eph.* 4.
32. at peccati injuria propriè in Deum
fertur, ita ut si eo nomine Deus remit-
tens peccata dicendus sit suum sibi adi-
mere, idem tamen de Christo quâ me-
diatore dici nequeat. Neque magis ve-
rum est quod ex illo antè posito deducit
Socinus, nempe *τὸ χαριζεσθε* pugnare
omnino cum satisfactione quavis. Neque
enim pugnat cum ea quia & liberè ad-
mittitur cum posset repudiari, & ad
quam is qui beneficio afficitur, nihil ipse
contribuit: quorum utrumque accidit in
Christi pro nobis satisfactione. De *La-*
tina voce condonare, cum eo sermone
nihil scribi curaverit *Spiritus Sanctus*,
frustrà

frustrà solliciti simus. Quod si tamē
 hæc quoque in sacris literis appareret,
 tamen cùm in poena donatio propriè
 dicta locum non habeat, neque inusitata
 sit ejus vocis translatio, nihil hinc quoq;
 inferri posset contra satisfactionem,
 quando condonari, quemadmodum &
 remitti aliquid rectè dicitur, etiam ubi
 solutio accedit, sed talis quæ sine actu
 voluntatis vim non habeat pariendæ li-
 berationis. Nam & Principes cùm ca-
 pitalium criminum reis veniam conce-
 dunt, solent & malctæ aliquid, & pub-
 licam quandam culpæ deprecationem
 illis indicere. Neque tamē eo minus
 condonare dicuntur crimina. Quanto
 ergo justiùs ea vox hīc usurpari poterit,
 ubi requisita satisfactione à nobis non pro-
 cedit, sed liberatio contingit plane
 gratis quoad nos, et si non gratis ab-
 solutè: quod Scriptura indicat, cùm
 justificatos nos dicit gratis, & confessi
 addit *Διὰ τῆς ἀπλυτερίας τῆς ἐν Χειρὶ*
Ιησοῦ, & quæ sequuntur: *Rom. 3:24.* Certè cùm Scriptura non uno loco
 redemptos nos dicat, & quidem pre-
 tio, & Christum se, aut carnem suam de-
 disse ad nos liberandos, harum vocum
 vim omnem évertere, condonatio-

nistò p̄ntò, suprà quām usus vocis desiderat, urgendo, a quitas nulla patitur.

Ad aliud verò *Socini* argumentum, quod ab imperatâ nobis Dei & Christi *εστὶ πατέρι* imitatione depromitur, nihil aliud opus est responderi, quām quod ad parabolam, *Matth. 18.* jam diximus: imitandam nobis proponi rem, non omnem modum rei. Res est ipsa benignitas, etiam post peccatum; & ex hac sequens remissio, sive (si ita loqui libet) condonatio: modus diversus: in Deo antecedente satisfactione: in nobis sine illa: neque mirum, cūm iudex sit Deus, nos privati. Quod si quis rem subtilius intueatur, reperiet fortè, ne ab ea quidem quæ nobis præcipitur, condonatione, omnem omnino satisfactionem removeri, sed eam duntaxat, quæ pro ratione persona, paris scilicet, non superioris, modum supereret. Nam ipsa culpa confessio & deprecatio (quam expeti non vetat Christus, *Luc. 17. 4, 5.*) adeò à satisfactione non abhorret, ut hoc ipsum *Latini* elegantiores proprio quasi vocabulo, satisfacere appellant. Sic & *Paulus* vocem *χαρισμάτων* de *Corinthio* usurpat, cūm tamen præcessisset *επηγμάτων* *της πλειόνων*, *2 Cor.*

2. 6. Et proximis post Apostolos saeculis scimus lapsis publicè pacem (quam vocabant) Ecclesiæ non datam, nisi post quosdam demissionis actus publicos, quos propterea satisfactiones vocabant.

Ducta à liberalitate ratio fragili fundamento innititur. Nam ut antè ostendimus, ea virtus, quâ Deus in remittendis peccatis utitur, non est liberalitas, sed clementia, quam *Seneca* rectè definit lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis: *Cicero* non men generis pro specie ponens, hanc ipsam clementiam lenitatem vocavit, eamque definiit, justitiam positam in moderatione animadvertisendi; justitiae nempe voce tam latè sumptâ, ut & pietatem, & fidem, & amicitiam complectatur. Hæc ergo clementia ad eam virtutem pertinet, quam *Aristoteles* in *Ethicis* vocat *εὐελεητη*. Est enim clementia τὸ ἀρχευτὶς ἀρεβόης. Multum autem disjuncta sunt πρᾶσις & ἐλεοειόης. Scriptura hanc Dei clementiam nomine aliquanto generaliori vocat *χειρόνητα*, *Roms. 2.4.* & *11.32.* *Tit. 3.4.* ἐλεοειόητα autem nunquam. Imò quod amplius est, vox ἐλεοειόητος siue liberalitatis

tatis ne in aliis quidem rebus quæ dari & accipi solent, de Deo usurpatur; sed hæc quoque virtus charitas potius Dei dicitur; quia liberalitatis propriè est ita dare aliquid, ut danti pereat. Quod autem *Socinus* magnâ sermonis intemperantiâ perpetuam Ecclesiæ sententiam impietatis damnat & sacrilegii; ideo quòd ipse, ut dicit, duplœ agnoscat Dei liberalitatem, nos autem simplè cœm duntaxat, in ea re magnam veritati injuriam facit. Nam duplœ Dei non liberalitatem (ea enim vox ab hoc argomento aliena & Scripturæ inusitata est) sed beneficentiam nostra quoq; sententia agnoscit, & quidem majorem multo quām ista nuper nata *Socini* opinio. Prior est beneficentia, quod cùm Deus magno odio contra peccatum incitatetur, possitq; tam nobis parcere omnino nolle, quām peccatoribus Angelis parcer omnino noluit, tamen ut nobis parceret, non modò solutionem talem, quam admittere non tenebatur, ad misericordia ipse quoq; ultrò eam repererit. Hoc certè beneficium multò est maius atque illustrias, quām si Deus planè judicans nihil referre exemplum statueret in aliquod necne, peccata nostra reliquisset impuni-

ta, quod vult *Socinus*. Non ergo clementia Dei pœnæ solutione evertitur, cùm talem solutionem admittere multòq; magis invenire ex solâ clementiâ processerit. Altera beneficentia est, quod Filium suum sibi charissimum, imaginem sui, & si ita loqui licet alterum se, morti dederit, non tantum ut doctrinæ veritati testimoniū redderet, & sic ad resurrectionē perveniret (intra quæ sistit se *Socinus*) verū vel imprimis ut eam solutionem sine satisfactionē perageret, pœnas peccatorum nostrorū ferendo: in qua profecto parte fateri debet *Socinus*, multò se Christo minus debere velle quam nos debeamus: imo & Dei charitatem à nobis majorem prædicari, vel hoc evincat, quod beneficia non ex solo impendio, sed præcipue ex utilitate, quæ ex impendio ad beneficio affectum manat, par est estimari. Nos autem præter utilitates quas nobiscum *Socinus* confitetur, unam eximiam, quam ille abnegat, grato animo agnoscimus. Neq; dicimus à Deo impensū esse Filium, ut ipse Deus suum reciperet, ac sic Deum fordidum facimus, quod nobis exprobrat *Socinus*, sed ideo id factum à Deo dicimus, ut peccati meritum suumque adversus peccata odium palam

palam testata faceret, & simul, quantum ejus nobis parcendo fieri poterat, rerum ordini, legisque suae autoritati consuleret. Neque illud minus iniquum, & ut ipsius voce utar, immane est, quod a nobis immanem Deum dicit statui. Nam finis iste satisfactionis superadditus nihil graviores Christi perpetiones facit: quas sine ulla crudelitate ipsi a Deo inflictas *Socinus* cogit fateri: imo quo fines sunt plures, eo a crudelitatis specie longius absceditur. Nam crudelis est qui frustra aut levi de causa aliquem tortuet. Adde iam quod finis hic satisfactionis sive paenae ferenda multo aperi-
tius, imo multo etiam certiore nexu cum morte Christi cohæret, quam isti fines quos agnoscit *Socinus*. Nam testimonium doctrinæ satis atque abunde præbere poterant miracula: gloria quoque cœlestis conferri Christo non interveniente morte facile potuit: at paenæ luendæ mors, talis præfertim, propriè accommodata est, & poena ipsa parienda liberationi.

Quanquam vero haec tenus ostendimus Christi paenam Deo satisfactum, negare tamen nolumus vim satisfactionis esse etiam in ipsa Christi actione. Solet enim

ſapè

s̄pē etiam actio grata adimiti velut in
 pœnæ compensationem. Beneficium ~~sup~~
 perveniens, inquit Seneca, injuriam ap-
 parere non patitur: *De benef. lib. 6. cap.*
 5. quo loco ostendit reddere esse rem
 pro re dare, & solutione non idem solvi,
 sed tantundem. Quamvis autem bene-
 ficium accipere Deus ār̄ d̄s non potest,
 ipsius tamen summa bonitas qualemque
 obsequium quasi pro beneficio accipit.
 Sic Adhabus pœnam temporalem lu-
 crifecit Deum suppliciter venerando.
 Neque tantum sua actio alicui ad impu-
 nitatem folet prodesse, sed & alterius,
 quicum ipse conjunctus est. Sic posteris
 Davidis propter ipsum Davidem pœna
 remissa est, 2 Reg. 8.19. non tantum ob-
 promissiones Davidi factas, verū eti-
 am quia Davidis actiones Deo benignè
 eas extimanti placuerant, 1 Reg. 11. 13.
 2 Reg. 8.19. & 20.6. Sic Æschylus
 narrat Elianus à pœna liberatum, quia
 frater ipsius Amyntas pro patria fortiter
 fecisset. Sic apud Romanos Tito Quintilio
 accusato profuit patris Cincinnati me-
 moria. Livius de Appio, majorum me-
 rita in rem publicam commemorabat, quo
 pœnam deprecaretur. Plantio Laterano
 (inquit Tacitus) mors remittitur ob
 patruī

patrui egregium meritum. Et in universum *Salustius*: *Si delinquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia praesidio adfert. Cicero: oportebit eum, qui sibi ut cognoscatur postulabit, majorum suorum beneficia, si qua extabunt, proferre.* *Quintilianus: Per ielitatem commendant merita majorum.* Sicut autem opera temporaliter bona valent ad temporalem impunitatem, ita Christi opus perfectè & spiritualiter bonum ad liberacionem à poena æterna valuit. *Quo illud*

Contra spectat: Per obedientiam unius, justi Soc. 1.2. constituntur multi, id est, justificantur, cap. 25. habentur quasi insolentes, Rom. 5.19. Et

alterum: *Propter nomen ejus* (Christi scilicet, filius enim Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente *Socino*, ac præterea hoc ipsum evincit similis sententia, *Act. 10. 43. Remittuntur nobis peccata, 3 Joh. 2.12.* Certum enim est hæc phrasí *propter nomen alicujus*, denotari caussam impulsivam: neque ulla Scripturæ loco diversum *Socinus* evicerit. Quod verò de satisfactione iam diximus, eam primè quidem pœnæ, deinde verò ipsi etiam actioni obsequiosæ tribui, idem de placatione Dei, de redemptione nostra, & de expiatione intelligi

intelligi debet, ad quæ explicanda jam accingimur.

C A P. VII.

De placatione & reconciliatione per Christi mortem factâ.

NEQUIS arbitretur de solâ voce disputationem institutam, satis cavit ipse *Socinus*, cùm passim profitetur, à se non vocem nudam satisfactionis, sed rem ipsam eâ voce expressam oppugnari. Itaque hæc omnia, Christus morte suâ nobis Deum reconciliavit, Christus Lib. 2. cap. 26. nos è manibus justitiæ divinæ sanguinem suum redemptionis nostræ pretium illi dans liberavit, Christus scelera nostra suâ obedientiâ compensavit, Christus ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur dignè commeritus est, Christus vitæ jacturâ Dei iram nobis placavit, non minùs quâm ipsam satisfactionis vocem repudiat. Neque tamen si de voce instituta esset disputatio, æquum foret Ecclesiam Scripturas interpretandi libertate fraudari, in qua hoc quoque est comprehensum, ea quæ aut Prophetæ *Hebraicis*, aut Apostoli

Apostoli *Gracis* vocibus, *Hebraismum* plerumque aut *Syriasmum* redolentibus, elocuti sunt, in alios sermones quam commodissime transferre, aut quæ ad idem argumentum pertinentia diversis locis tradidit Scriptura perspicuo verborum compendio in summam redigere. Sic quod Scriptura dixit ob peccata morti traditum Christum, & peccata, id est, peccatorum pœnas tulisse, fusumque sanguinem ad remissionem peccatorum, *Latinè* & significanter exprimitur satisfaciendi vocabulo. Nam ea dictio in Jure & usu communi significat facti aliquid aut rei exhibitionem, ex qua non quidem ipso facto, sed accidente voluntatis actu liberatio sequatur; soleatque non tantum in pecuniariis debitibus, sed & in delictis hoc sensu usurpari: quod lingua ex *Romana* depravata appellat, aliquem contentare. Ut autem appareat idem valentes locutiones, imo illas ipsas, quas rejicit *Socinus*, in sacris literis repertiri, ad ea quæ supra in prima sententiæ hujus explicatione ex sacro codice deprompta sunt, addemus alia quædam testimonia, eaque referemus ad classes quatuor. Prima classis erit earum locutionum, quæ iræ aversionem designant.

Al
de
in
ne
Ch
no
di
se
re,
pit
pre
La
sup
pu
ait
im
ut
ho
tur
sim
ob
ne
ii
su
red
go
pe
tre

Altera earum, quæ liberationem per redēptionem seu pretio dato factam indicant. Tertia earum, quæ subrogationem innuunt. Quarta earum, quæ morti Christi vim adscribunt sacri expiatoryi.

Ad primam classem ut accingamur, notissimum est iram alicujus avertere, id dici *Gracē iλασκεῖν, τίρνωντεῖν, καταλάσσειν, ἀπογαταλάσσειν*, *Latinē* placare, pacare, conciliare aut reconciliare, item propitiare. Tum actus ipse, tum id quo propriè actus peragitur, *Gracis iλαζὺς*, *Latinis* placamen dicitur. In Deo ira, ut suprà diximus, appellatur *αὐθεντοποιῶς* puniendi quasi affectus; quam Apostolus ait retegisiive revelari cœlitus in omnem impietatem atque in justitiam hominum, ut qui veritatem in in justitia detineant, hoc est, cognitis Dei mandatis reluten-
tur. Nemo autem excipitur, cum omnes simus naturā filii iræ, hoc est, iræ divinæ obnoxii. Hæc ira super quosdam ma-
net, *Joh. 3.36*. Super quos non manet, ab iis avertitur. Hanc aversionem Christus suā morte impetrat, ideoque placamen rectissimè dicitur. Sic eum bis appellat Johannes Apostolus, cum dicit: *Si quis peccārit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum illum innocentem*:

Et

Et ipse est iudas pro peccatis nostris: neque verò pro nostris tantum, sed & pro peccatis totius mundi: Epist. 1. cap. 2. vers. 2. Item, In eo sita est dilectio, non quod nos Deum dilexerimus, sed quod ipse dilexerit nos, & Filium suum misericordiam pro peccatis nostris, cap. 4. ver. 10. Cum quo loco conferendus est iste Paulinus: commendat Deus suam charitatem, quod cum peccatores adhuc effemini Christus pro nobis est mortuus, Rom. 5. 8. Uterque enim tam Paulus quam Johannes eodem argumento probant, non priores nos dilexisse, sed dilectos à Deo: & quod Paulus dicit mortuum esse, hoc Johannes vocat placamen esse factum. Addendus præterea locus ille Pauli: Justificamur gratis per redemtionem in Christo Iesu, quem Deus proposuit iudas superior per fidem in sanguine ipsius. Factus est ergo Christus iudas sive iudas superior in sanguine suo: quod quid est aliud quam id ipsum quod negat Socinus, placatum à Christo Deum? Nam quod iudas apud Iohannem expiationem interpretatur, expiationis autem voce peccati destructionem intelligit, id facit nullam de causâ, nullo munitus exemplo: iudas apud Grecos Scriptores omnes, Poëtas,

Historicos,

Lib. 2:
cap. 20.

Historicos, alios, est placare, soleatq; construi cum accusativo designante personam, cuius ira avertitur. Nec aliter apud **70 Interpretes**, & **Luc. 18. 13.** usurpatur. Uno duntaxat loco, qui est **Hebr. 2. 17.** dicitur Christus summus Sacerdos constitutus *εἰς τὸ ἱλασκεῖν τὰς αὐτρίας τὸν λαόν*: ubi est enallage ex **Hebraismo** veniens *ἱλασκεῖν τὰς αὐτρίας*, cùm usitatè dici debuerit *ἱλασκεῖν Θεὸν αὐτὸν τὸν αὐτηνὸν*. Significat ergo ibi expiationem, sed eam quæ sit placando. Alioqui hic vocis vocis usus nihil haberet commune cum naturâ vocis ac perpetuâ ejusdem significatione. Quare talē expiationem, quam **Socinus** comminiscitur, idest, peccati destructionem, quæ sit sine placamento, ista quidem vox *ἱλασκεῖς* & inde derivata *ἱλασμός*, denotare non potest; *ἱλασμόν* autem apud **Paulum** interpretatur **Socinus** id, in quo se Deus placatum ostendit. Non negamus posse hanc significationem voci congruere, ac tali aliquâ ratione tegmen Arcę apud scriptorem ad **Heb.** vocari *ἱλασμόν*. Sed cùm ejus terminationis **Contra** **bula** propriè vim quandam effectivā, im- **Soc. lib.** propriè verò declarativam indicent, à **2. cap. 2.** proprietate nos hic discedere nulla ratio patitur. Apparet enim Christum ita apud **Paulum**.

Paulum dici *ιλασθεον*, ut apud *Johannem* *ιλασθεν*. At *ιλασθεν* omnino significat placamen, non placationis testimonium: quare Scripturā Scripturā interpretante, vox quoq; *ιλασθεις* de Christo activè, non declarativè exponenda est. Accedit quod hoc ipsum ostendit vox adjuncta *sanguinis*, cui placandi vis tribuitur: quia *χρεις αἰματερχοίς* & *γίνεται αἴσθετος*. *Trita* sunt,

Sanguine Placâltis ventos & virgine casas.

Et similia apud Poëtas, de quibus infrâ accuratiūs agendi erit locus.

Contra
Soc. I. 1.
cap. 8.

Similis placandi voci est vox *καταλλάσσεν* & *καταλλάσσειν*, conciliare sive reconciliare, quam in hoc ipso argumento usurpat *Paulus*, *Rom. 5. 10.* & *11. 2*. *Cor. 5. 18.* & *Eph. 2. 16.* & *Col. 1. 20*. Opponit *Socinus* scriptum esse, non Deum nobis conciliatum, sed nos Deo, idq; idcirco quia non Deus nobis iratus, ideoque placandus, sed nos à Deo aversi furerimus. Verum quod sibi sumit, eum reconciliari qui infesto sit animo, non autem ipsi alterum, id minimè verum est. Nam reconciliandi vox, ut & placandi vox, promiscuè utrvis parti, tum quæ infensa est, tum quæ neutiquam aut

minus

minus infensa est, modo dativum, modo accusativum assignat. Idem ergo valet nos Deo conciliari & Deum nobis. *Sophocles Ajace:*

Ἄλλ' ὀιχετάι τοι ποές τὸ κέρδηστν τρεπτεῖς

Γνώμην, θεοῖσιν ὡς κατανακτήν ζόλε.

Ubi *Chorus* id exprimit, quod ante *Ajax* dixerat,

Ἄλλ' εἴμι ποές τε λατρεῖ, καὶ παρακτίς

Λειμῶνας, ὡς αὐτὸν λύναθ' αγνίος ἐμί,

Μῆνιν βαρύταν ἐξαλδίσαμεν θεᾶς.

Videmus hinc manifestè καταλάνεσθαι Θεοῖς, Diis conciliari, idem esse quod iram ipsorum effugere. Et sanè de hac reconciliatione, hoc est, divinæ iræ aversione, aut certè etiam de hac agi nemo negabit, qui locos ipsos modo citatos diligentius inspexerit.

Nam *Rom. 5. Paulus* suo more bis idem exprimens, quod ante dixerat, *pro impiis & pro peccatoribus mortuum esse Christum*, vers. 6. & 8. mox his verbis enuntiat, *cūno hostes essemus reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius*, vers. 10. *Esse autem hoc beneficium prius ipsa conversione ex opposito membro apparet*, si hæc inquit, ita se habent, *multo magis nunc justificati per ipsum ab ira servabimur*, vers. 9. Item, *multo magis recon-*

reconciliati servabimur in vita ipsius. A majori procedit Apostolica argumentatio. Si tam bonus erga nos needum conversos Deus fuit, quis futurus erga conversos? Non potest hic vox conciliationis in membro priore conversionem denotare. Singulare enim aliquid in Christo Apostolus notat. Tale autem non est, peccatores convertere: neque enim convertuntur unquam nisi peccatores: sed rarum planaque singulare est pro peccatoribus mori, & conciliare per mortem peccatores, cum paucissimi semper fuerint, qui pro amicis viris bonis mortem oppeterent, *vers. 7.* Deinde conversio rectius vita Christi gloriosæ, quam morti fertur accepta: at reconciliatio ista morti tribuitur distinctæ atque discriminatae à vita gloriosa, ut ostendit dictionis τὸ αἵτιναχον. Præterea ex posteriore beneficio quale sit prius datur intelligi. Posterior quod conversis contingit, est pacem habere apud Deum, *vers. 1.* servari ab ira Dei, *vers. 9.* & *10.* Hoc ipsum appellat Apostolus, accipere reconciliationem, *vers. 11.* Quid hic est aliud accipere reconciliationem quam accipere remissionem peccatorum, ut Scriptura loquitur, *Act. 10. 43.*

&

& 26. 18. At conversionem accipere
ignotum est loquendi gerus. Si ergo in
posteriore membro accipere reconciliationem
est accipere peccatorum reconciliationem, ipsoque effectu ab ira sive
à pœna liberari, in priore quoque mem-
bro reconciliari significationem habere
debet ἀνάλογον : ut prius beneficium
sit jus ad rem, posterius ejusdem rei
exhibitio. Adde his omnibus, quod non
possit, nisi incommodè aut ineptè etiam
dici charitas Dei ex eo colligi, quia
nos ab odio Dei discesserimus. Nam
etiamsi de conversionis nostræ bene-
ficio agere voluisset Apostolus, erat id
aliâ planè voce exprimendum, quæ non
nostram, sed Dei actionem significa-
ret. Nostrâ verò interpretatione ni-
hil planius, nihil Apostoli proposito
convenientius. *Quod autem Socinus*
objicit, satisfactionis mentionem non
esse hîc appositam, imò charitatis
laudem per eam imminui, vanum est.
Non enim satisfactionis fit mentio qua-
tenus pœna est, sed quatenus modus nos
liberandi. Neque potest, ut suprà
probavimus, ullâ ratione manifestius
ostendi Dei charitas adversum homi-
nes, quam quod iratus, id est, pœnas

expetens, nostrę tamen impunitati viam,
Christo in id impenso, invenerit.

In loco 2 Cor. 5. circa finem, ut in illo ad *Romanos*, duplicitis invenitur reconciliationis mentio. Prior reconciliatio est quā Deus omnia, sive mundum sibi reconciliavit per Christum, sive in Christo, *vers. 18. & 19.* Posterior est ad quam Apostoli, ut ministri reconciliationis, quibus impositus est reconciliationis sermo, homines adhortantur Dei ac Christi nomine, *vers. 18, 19, 20.* Prior ergo illa non potest esse ipsa conversio; est enim antecedens & materia præcipua ejus sermonis per quem fit conversio. Deinde *Paulus* ipse ostendit eam confiterē in non imputatione peccatorum, id est, in decreto non imputandi. Non imputare autem peccata & remittere idem valent, *Rom. 4. 6, 7, 8.* Quomodo autem hoc non imputandi decretum in Christo fundatum est? Dicet *Paulus*: *Eum enim qui peccatum non noverat pro nobis Deus peccatum fecit.* Quod objicit *Socinus*, non imputationem peccatorum pugnare cum isto reconciliandi modo per satisfactionem, caret ratione. Nam, ut supra explicatum est, præcedit satisfactio; sequitur deinde remissio sive

sive non imputatio : ut jam taceam non
absolutè dici, Deum non imputare pec-
cata, sed non imputare ipsis, hoc est,
peccatoribus. Posse autem & huic pec-
catum remitti sive non imputari pecca-
tum & alteri ob exemplum imputari, sive
alterum eo nomine affligi atque puniri,
tum ex multis, quæ suprà allegavimus,
tum imprimis ex eo quod *Davidi* con-
tigit, satis apparet. Neque verò quia non
verbis *ἀπόστολος* cohærent, *Non imputans*
peccata. Et ; *Eum qui non noverat pec-
catum, peccatum fecit*; ideo non ad ean-
dem rem ista pertinent. Conjunguntur
enim ista inter se per voculas *συνδετηράς*
καὶ γάρ. Neque ullus novus, & ab hoc
argumento alienus sermo intercedit: sed
hoc dicitur, Deum beneficij à se præstiti
legatos & ministros tecissé Apostolos :
in hoc scilicet missos per orbem terra-
rum, ut ejus beneficij fidem hominibus
prædicatione suâ insererent. Ei autem
fidei faciendæ argumentum validissi-
mum est, à traditione Christi in mortem.
Minimè enim credibile est, voluisse
Deum filium charissimum & innocentissi-
mum tam graviter affligi, nisi egregio
aliquo fine sibi proposito. Hic autem
finis, proprius inquam & cum isto facto

proximè cohærens, Scripturâ ubique & ipsâ ratione aliquatenus ~~νατ~~ ἐπαγγελτι-
zante, alius esse vix potest, quam
imperandum jus veniæ per antecedentem
satisfactionem. Illud verò, *Roga-*
mus pro Christo reconciliamini Deo,
quanquam ex vocis naturâ potest signi-
ficare, aut odium in Deum abjicite, aut
accipite remissionem peccatorum, (per
pœnitentiam scilicet, ut ostenditur *Mar.*
1.4. Luc. 3.2. Act. 3.19. & 5.31.) ex
rei tamen naturâ de qua agitur, posteri-
orem sensum rectius admittit. Neque
enim solet infirmior rogari, ut poten-
tiorem in gratiam recipiat: & illa *Pauli*
verba exprimunt ipsum reconciliatio-
nis ministerium, quam reconciliatio-
nem jamjam non-imputatione pecca-
torum descripserat. Sic Christus ipse
missum se dixit κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφεσιν,
Luc. 4.18. & Apostolis præcipit κη-
ρύσσειν τὸ ὄντον αὐτὸν ἀφεσιν ἀμύπον, *Luc.*
24. 47. Sic ipse *Paulus* dicit se ~~νατ~~
ταχέλευτον ἀφεσιν ἀμύπον, *Act.* 13.
38.

Eph. 2. 16. scribitur de Christo, ἵνα ἀπογετωνται οἱ τοις ἀμφοτέροις (Judaos & Gentes) εἰς ἕν σώμα τῷ Θεῷ. Hic datum est Θεῷ non potest regi nisi à verbo ἀπογετωνται οἱ τοις ἀμφοτέροις.

trallat. *Socini* autem interpretatio, ut *Deo* h̄c per se subsistat, aut reconciliare *Deo* sit reconciliare ipsos inter se ut *Deo* serviant, distorta est, dura & sine exemplo. Neq; valet argumentum inde ductum, quod eo loco *Paulus* propriè agat de pace factâ inter *Iudeos* & *Gentes*: neque enim sequitur ab hoc argumento alienam esse mentionem pacis quæ utrisque cum *Deo* comparata est. Duo enim diversa quæ junguntur, ita junguntur inter se, ut prius ac potius jungantur ipsi vinculo: neque enim junguntur inter se nisi per & propter vinculum. Amici ergo facti inter se *Gentes* & *Iudei* per amicitiam eum *Deo*. Ac mirum est hoc non agnoscere *Socinum*, cùm dicat ipse *Col. I. 20, 21, 22* Apostolum instituto fermone de partâ inter creaturas concordiâ, statim καὶ ἀμέως subjicere mentionem reconciliationis ejus quâ homines amici *Deo* sunt facti, & quidem interjectâ voce καὶ, quæ non sollet res nullo modo cohærentes conneclere. Unde manifestum est esse h̄c inter se conjuncta, ita ut recte *Paulus*, isto quo de agimus ad *Ephesios* loco, reconciliationem hominum cum hominibus ad reconciliationem hominum

cum Deo, tanquam effectum ad caussam suam, retulerit. Illud addendum est, nominari eo ipso in loco sanguinem Christi, tanquam per quem effecta sit reconciliatio. At sanguini Christi passim Scriptura subjungit, tanquam effectum maximè proprium, peccatorum remissionem, *Matth. 26. 28. Eph. 1. 7. Coloss. 1. 14. Hebr. 9. 22. Rom. 3. 25. Rom. 5. 9. 1 Ioh. 1. 7. 1 Pet. 1. 2. Apoc. 1. 5.* per vim scilicet placatricem, *1 Ioh. 2. 2. & 4. 10.*

Isti ad *Ephesios* loco persimilis mihi videtur is cuius jam injecta est mentio, ad *Col. 1. 20.* planè ut ad explicationem istius hunc potius adferendum existimem quām illum, *Eph. 1. 9, 10.* Plurima enim congruunt; quod illic separatim dicitur *per sanguinem & per crucem*, hīc dicitur *coniunctim per sanguinem crucis*. Ibi est *τοιῶν εἰρήνην*, hīc *εἰρήνην τοιῶν*: ibi, *ut reconciliaret ambos Deo*; hīc, *reconciliare omnia in seipsum*, hoc est, in Deum. Hoc interest, quod ibi duntaxat mentio fiat de hominibus inter se conciliatis, quia conciliati erant Deo, hīc verò de hominibus conciliatis, & inter se & cum Angelis, ideo quia homines conciliati erant Deo. *Εἰς αὐτὸν, omnino*

nino est in se se, Deum scilicet, ut & *Syrus* interpretatur η, hoc est, sibi. Nam si hoc vellent istae voces quod *Socinus*, vult, in unum, scribendum fuerat eis το αὐτὸν, aut saltem eis αὐτὸν, non eis αὐτὸν, aut eis αὐτὸν, quod ad personam certam necessariò refertur. Neque novum est præpositionem IN cum accusativo ponivice dativi, cum apud *Hebreos* frequen-tissima sit particularum η & η permu-tatio. Quid quod ipso *Socino* fatente, usitata est apud *Græcos* phrasis γρανάτεραι πνευματικοὶ ἐπεγγονοὶ? At eis in Aposto-lico sermone ponivice τοις ψευδεσι negare nemo poterit, qui vel paucos locos di-ligenter inspexerit, quales sunt *Matth.* 15. 24. *Act.* 16. 40. *Eph.* 3. 19. earum-que vocum commutatio in profanis quoque Scriptoribus non raro occurrat. Quare verisimile non est, quod vult *Socinus*, hoc commate de sola agi creatura-rum inter se conciliatione: sequenti au-tem commate de conciliatione homi-num cum Deo. Contrà enim quod uni-versum dicitur *vers.* 20. id 21. ad *Colo-senses* speciatim applicatur: quod notat vox η υμᾶς, hoc est, *quin vos etiam*, sive *vos quoque ipsos*. In hoc verò commate non id dicitur quod ait *Socinus*, reconci-

liationem factam nos inculpatos redendo : sed reconciliatos nos ut redderemur inculpati. *Socinus* ex fine modum fecit, sanè prælicenter. Passim indicat Scriptura remitti nobis peccata, ut in posterum sanctè vivamus tanto beneficio obligati, *Luc. 1.74.* Et notandum in hoc quoque commate corporis Christi fieri mentionem, quod quidem pro nobis fractum est, in remissionem peccatorum, *Cor. 11. 24. Mat. 26. 28.* & mortis, cui similiter remissionem tanquam effectum passim tribui jam antè ostendimus. Quod autem addit Apostolus, reconciliatos nos esse cùm alienati & inimici mente essemus, simile est ei quod alibi dixit, Christum pro nobis, cùm peccatores & impii essemus, mortuum esse, *Rom 5. 6, 8.* & Deum esse qui justificet impium, *Rom. 4. 5.* Quare hic quoq; de eodem agi beneficio eo justius creditur, quia initium, quo in hunc sermonem Apostolus devenerat, hoc fuit, habere nos in Christo redemptionem, peccatorum scilicet remissionē. Et profectò non potest rectius intelligi, quantum nos Deus amaverit & Christus, quācumq; nos Deo & Christo debeamus, quām si consideremus nobis sub ira adhuc Dei constitutis,

&

& peccatorum reis, remissionem peccatorum primò impetratam, deinde & applicatam; quæ duo plerumq; conjungit Scriptura. Quod autem alio loco dicit *Socinus*, oportuisse Deum nobis esse placatissimum miniméq; iratum, antequam Christus mitteretur ad fœdus pangendū: id quām sit à vero alienum alibi ipse videtur agnovisse, cùm Deum statuit eo ipso momento, cùm ad amicitiam redintegrandam nobis conditiones offerret, fuisse animo non placato, sed placabili. Et profectò hoc ipsa dictat ratio. In omnibus enim conditionatis conditionalia priora sunt absolutis. Neq; verò conditio offerri, sed & impleri debet, antequam sequatur actus absolutus. Quare pacem apud Deum habere nos dicit Scriptura, postquam per fidem sumus iustificati. *Rom. 5. 1.* Anteā sumus iræ filii, *Eph. 2. 3.* peccata enim nostra causa sunt separationis, hoc est, Deum à nobis aversum faciunt. *Ezai. 59. 2.* Hæc ira excludit pacem sive amicitiam: non autem qualemcumque dilectionem generaliter dictam: ut appareat *Job. 3. 16.* & *1. Ioh. 4. 10.* Et sane peccata remitti hominibus ante pœnitentiam, ne *Socinus* quidem sentit: placatus au-

tem actu, aut quâ voce *Socinus* utitur, placatissimus, dici non potest qui adhuc imputat peccata. Quæ res ut clariùs intelligatur, distinguenda sunt omnino tria, ut ita dicam, momenta divinæ voluntatis. Primum est ante Christi mortem positam, aut re ipsa aut in Dei decreto & præscientia. In hoc momento iratus peccatori est Deus, sed ita ut non aversetur omnes iræ deponendæ vias a rationes. Secundum momentum est positâ jam Christi morte: in quo Deus jam non constituit tantum, sed & promittit iram se depositurum. Tertium est, cùm homo verâ fide in Christum credit, & Christus ex foederis formulâ credentem Deo commendat. Hic jam Deus depositit iram, hominemque in gratiam recipit. Cùm verò verba activa & passiva iisdem respondentia duplicem soleant habere significatum, aut ut intra vim atque efficaciam consistant, aut ut effectum simul includant, sequitur in primo momento neutrum horum locum habere; itaque ejus respectu Deum dici posse tantum placabilem: in secundo & tertio rectè dici eum placari, distinctis duobus quos jam indicavi sensibus. In priore sensu dicitur, *Denuo mundum sibi in Christo*.

Christo conciliasse: &, Nos Deo reconciliati cùm hostes essemus: in posteriore illud, conciliamini Deo: &, reconciliationem accepimus. Eademque vocum redemptionis & expiationis, & ejus locutionis, quā Christus interdum pro omnibus, interdum pro aliquibus mortuus dicitur, est ratio. Illud postremò notandum est, vocem reconciliationis non excludere satisfactionem sive præstacionem omnem & impendium. Nam apud *Livium* est; *Ut eo munere reconciliaret sibi civium animos: & alibi passim similia occurrunt: ut eo quidem nomine nihil minus reconciliator noster Christus dici debeat: quod ipsum quoque monstrat Scriptura, cùm reconciliationi addit mentionem sanguinis.*

CAP. VIII.

De redemptione nostra per Christū mortem factā.

AD secundam testimoniorum clas- Cont. Soc. 1, 2, 3, 4
sein, quæ de redemptione est, ut c. 1, 2, 3
veniamus, ante omnia ponendum est ex-
tra controversiam, redemptionem simi-
lēsque voces in sacris literis aptari ad

liberationem nostram à poena commerita, quod ita esse apparet *Gal. 3.13. Rom. 3.24.* & præcipue *Eph. 1.7. & Coloss. 3.14.* neque diffitetur *Socinus.* Quin & illi loci, qui nos ab iniquitate & vanâ conversatione dicunt redemptos, ut *Tit. 2.14. & I Petr. 1.18.* eodem pertinent, cùm peccatum pro peccati poenâ ponisit receptissimum: idque in loco ad *Titum* addita vox *καταεἰχειν*, id est, ex *cap. 10.* piare, quam infrà explicabimus, & in *Petri* loco *agni*, hoc est victimæ mentio apertum faciunt. Hanc redemptions morti Christi tanquam causâ ascribi, cùm passim testetur Scriptura, ut *Eph. 3.7. Rom. 3.24. Hebr. 9.11.* ne id quidem inficiari potuit *Socinus.* Sed quomodo causa redemptions sit mors Christi, id est, de quo queritur. Nos enim ideo causam redemptions esse mortem Christi dicimus, quod ea Deum moverit, ut nos à poena liberaret: id ipsum verò negat *Socinus.* Quanquam verò si quid esset ambigui in his testimoniis, in quibus redemptions sit mentio, satis esset iis interpretandis alia ejusdem argumenti loca afferre, qualia multa citavimus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum, poenas pro nobis tulisse, &

& sic impetrâsse nobis peccatorum remissionem, Deo scilicet per ipsius mortem placato, non obscurè significante, confidimus tamen eandem sententiam satis aperte ex iis etiam locis, quæ redemptionis vocem similesq; alias usurpant, posse comprobari. Duplex autem in Scriptura ~~oegesis~~ occurrit, altera, quæ delictorum redemptionem nominat, altera quæ nostram, diverso loquendi genere, at significatu eodem.

Prior illa ~~oegesis~~ *Hebr. 9. 15.* ubi Christi mors dicitur peracta *εἰς ἀπλύτωσιν ἡμῶν ἀδελφῶν*. Hoc autem loquendi genere *ἀπλύτην τὰς ἀδελφάς*, aut *Latine*, culpas, delicta, crimina redimere, non tantum significari caussam movertem ad liberandum, sed talem etiam, quæ compensationem aut satisfactiōnem includat, tam manifestum est, ut fateri id quoque debuerit *Socinus*. Cùm hæc ergo istius locutionis usitatissima sit significatio, non licet inde nobis recedere, nisi duo probentur, interdum, et si minus frequenter, aliud eā locutione significari, & caussam hīc esse justam, cur infrequentior significatio frequentiori præferri debeat. Horum neutrum à *Socino* probatur. Nullum enim

enim adfert locum aut sacri aut profani
Scriptoris, ubi ἀπλυτρῶν τὰς ἐλεγάσεις,
redimere peccata, culpas, offensas, aliud
quippiam ab eo quod diximus, designet.
In gnoia *Salomonis*, *Prov. 16.6.* est vox
Hebraea כְּפָר, quæ voci *Græca ἀπλυτρόν*
propriè non responderet: quod ipsum
quoque *Socinus* agnoscit, cum ait expi-
ationem potius quam redemptionem eā
voce designari. Addi potest nativam
maximè significationem ejus vocis esse,
obtegere, atque inde ad alia similitudine
quādam produci. Neque verò sequitur,
si vox כְּפָר, quæ apud *Hebraos*, ut multæ
aliæ, ob primitivarum vocum in ea lin-
guæ penuriam, est πολύτημος, ita ut cum
alia, tum ἀπλυτρῶν quoque possit signifi-
care, ideo & vicissim *Græcum ἀπλυτρόν*
omnes habere significationes quas habet
כְּפָר, cum vocis ἀπλυτροῦ simplex sit
usus apud *Græcos* origini suæ respon-
dens, alias autem significationes vocis
כְּפָר aliæ *Græcorum* voces exprimant.
Apud *Danielem 4. 24.* est vox *Hebraea כְּפָר*, quæ voci *Græca ἀπλυτρόν* minime
intervenit: sed & propriè & frequenter
significat conterere, frangere, avellere:
& propter hoc postremum, etiam libe-
rare. Quanquam etiam si redimere hoc

loco cum veteribus interpretemur, nihil nos coget hanc vocem sumere extra eam quam defendimus significationem. Movetur enim Deus pœnitentiæ fructibus ut inhibeat pœnas temporales, ut anteà quoque notatum est.

Altera vero locutio, quæ personam redemptam indicat, sæpius in sacris literis nostro argumento accommodata invenitur, ut *Rom. 3. 24. Eph. 1. 7. &c* alibi. In *Græco* est verbum *λυτρόν* & *λαύτρωσις*, & hinc verbale *λύτρωσις* & *λαύτρωσις*. Quæritur, hic actus Christi propriè, an impropiè tribuatur. Redemptionem, hoc est, *λαύτρωσις* (nam alioqui vox redimendi *Latinis* est *πολύμην*) propriam, definit *Socinus*, liberationem captivi è manibus detinentis pretio detinenti dato : nimis angustè. Nam vocis & natura & usus non ad captitatem solam restringitur, sed ad omnem genus incommodi, ut & liberationis vocabulum. Rectius ergo definias ; *Απολύτωσις*, sive redemptio, est liberatio alicujus ab incommodo, *λύτρῳ* intercedente. Sic *Maro* redemptionis vocem propriè usurpavit, cum dixit,

Si fratrem Pollux alternâ morte redemit.

Libe-

Liberatur *Castor* à morte perpetuâ $\lambda\upsilon\tau\varphi\omega$ intercedente morte fratris alternâ. Impropriè verò $\alpha\pi\omega\lambda\upsilon\tau\varphi\omega\iota\varsigma$ & redemptio qualemcunque liberationem significat, etiam cui $\lambda\upsilon\beta\sigma\omega$ non intercedit. Sed ut *Socinus* fatetur, & jura nos docent, non est nisi gravibus de caussis recedendum à verborum proprietate. In dubio ergo $\lambda\upsilon\lambda\upsilon\tau\varphi\omega\iota\varsigma$ intelligenda est fieri $\lambda\upsilon\tau\varphi\omega$ intercedente. Sed nunc ne dubitandii quidem est locus, cùm Scriptura ipsum $\lambda\upsilon\beta\sigma\omega$ apertè nominet. *Venit enim filius hominis darë animam suam $\lambda\upsilon\tau\varphi\omega$ pro multis.* Matth. 20. 28. Marc. 10. 45. *cam quibus locis illi conjungendi sunt, qui per mortem, aut in fanguine factam testantur redemptions*, ut *Hebr. 9. 12.* Hi loci cùm validè *Socino* refragarentur, nihil aliud comminisci potuit, quâm ut diceret $\lambda\upsilon\tau\varphi\omega$ sive premium hic dici impropriè. Propriè autem dictum $\lambda\upsilon\tau\varphi\omega$ seu premium definit, id quòd à detinente accipitur. *Hic pri-*
 Lib. 2. *mùn id quod modò diximus repetendū est, non debere deserī proprietatem, nisi res urgeat; at caussas commi-*
 cap. 2. *niscendæ improprietatis *Socinus* si quas attulit, eas à nobis, cap. 4, 5, & 6. solutas confidimus. Nam *Mosis* cum Christo-*
instituta

instituta collatio, responsione vix indiget, cum omnis similitudo certos habeat terminos, quos extra protendi nequeat. Comparantur illi, quā liberatores, non ob liberandi modum. Neq; magis ex eo sequitur, Christum satisfaciendo nos non liberāsse, quia *Moses* id non fecerit, quām Christum nos liberāsse per hostium mortem quia id fecerit *Moses*. Quod si ad modum quoq; liberandi comparatio pertineret, ea ut rectius procederet, dicendum esset, Christum nos liberāsse miraculis, (ut *Moses*) non autē suā morte suōq; sanguine, quod *Mosē* nec ascribitur, nec ascribi potest. Sed præcipuum est, quod vox λύτρως, de cuius vi hīc agimus, liberationi per Christum partæ additur à Scriptura, liberationi per *Mosen* partæ nusquam additur. Quid quod ne ex *Socini* quidem sententiā modus liberandi idem est? Nā *Moses*, *Iosue* & alii liberarunt, nō aliquid faciendo circa liberandos (quod Christo *Socinus* tribuit) sed amovendo eos qui libertati obstabant, hostes sc. Retinenda est ergo ἡ κωνιλογία: definitiōne tamē *Socini* nō nihil correctā: ut propriè λύτρον sit res aut factū, quo movetur quispiā, ut aliquē incōmodo alioqui affetur, eo liberari patiatur. Quod λύτροde-

finimus

nimus factum aut rem, in eo nobis cum *Socino* non disconvenit, qui fatetur propriè dici $\lambda\upsilon\tau\epsilon\gamma\eta$ sive pretium, non pecuniam modò, sed omne id quo alteri satisfit. Sed immeritò ille $\lambda\upsilon\tau\epsilon\gamma\eta$ ad solam captivitatem restringit, cùm & servituti, & exilio, & morti, & omni incommodo, à quo liberari possumus, ea vox conveniat. Nam & origo, $\lambda\upsilon\omega$ scilicet, ad ea quoque pertinet, & communis usus non refragatur. Illud quoque non probamus, quod $\lambda\upsilon\tau\epsilon\gamma\eta$ propriè dictum omnino vellit ab aliquo accipi. Nam si vox accipiendi rigidè sumatur, ut in definitionibus fieri solet, aprari factis non potest, sed rebus solis. At factis quoque potest satisfieri & liberatio impetrari. Atque hoc præcipue apparet in ea liberatione, quæ fit per pœnæ translationem. Pœnam enim propriè non accipi à quopiam, ex iis apparet quæ suprà dicta sunt, ubi ostendimus in pœna neminem esse propriè & naturaliter creditorem. Præterea acceptio vox propriè sumpta, si non dominii translationem, certè utilitatem aliquam accipientis indicat. At in pœna non spectatur propria utilitas punientis, sed bonum commune & ordo rerum. **Acceptor ergo hic nullus est, nisi libeat admo-**

admodum impropriè acceptorem dicere judicem, tanquam juris & æqui ac boni communis curatorem. $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$ nihilominus propriè locum habet & in pœna. Ita *Zaleuci* oculus $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$ fuit oculi filii : & in decimatione qui puniuntur $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$ sunt totius legionis. *Latini* veteres, quorum lingua tota *Gracæ* erat depravatio, litera una interposita, $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$ lustrum dixere, & $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$ lustrare. Lustrare ergo urbem est eam à pœna liberare per lustrum, hoc est, per pœnam succedaneam, quod & piaculum dicitur. Sic ex fatua *Gentium* opinione, *Decii* lustrarunt *Romanum* exercitum: *Thebas* olim *Meneceus*, de quo mater apud *Papinum*,

LUSTRALEMNE feris ego te, puer in-
clyte, Thebis,

Devotumque capit, viliis cœu mater
alebam?

Ad quem locum *Lucretius*, aut quisquis ille est scholiaстes vetus : *Lustrare civitatem humanâ hostiâ Gallicus mos est.* Lustrare dixit, quod *Cæsar* dixerat placare Deorum immortalium numen. Est ergo idem in pœnis placamen & lustrum, *Gracè* *ιλασμὸς* & $\lambda\acute{u}\tau\acute{e}\gamma$: quæ ut *Pagani* in re falso creditâ, ita in re verè creditâ *Apostoli* sensu eodem usurpant.

Itaque

Itaque in Epistola ad *Hebraeos* pro eiusdem ponuntur λύτρωσις & καθαρισμός, ut appareat *cap. 9. vers. 12, 14, 15, 22, 23.* Neque vero ex eo tantum infertur, λύτρον in hoc argumēnto sumendum propriè, quia nulla efficax ratio nos cogit ad improprietatem descendere, sed hinc etiam multo magis, quod neq; ex profano, neq; ex sacro Scriptore locus ullus profertur, in quo λύτρος significatio extra descriptionem à nobis positam porrigitur. E *Graco* locum nullum profert *Socinus*, ex *Hebreo* unum duntaxat, *Prov. 13. 8.* in quo est כְּפָר. Sed præterquam quod latius potest patere כְּפָר quām λύτρον, quia λύτρον est à λύτρῳ, quod liberare significat, cùm כְּפָר, ut suprà diximus, verbum sit πλύσιμον, non potest ullo argumēnto probari isto in loco vocē כְּפָר aliud designari quām id quod nocitum moveare potest ne noceat, sive ille potentiam & affectum nocendi tantum habeat, sive insuper jus etiam & potestatem. Simile enim est *Salomonis* illud ; כְּפָר, aut si ita placet, λύτρον viri sunt divitiae ejus ; isti sententiae apud *Iobum 2. 4.* quicquid habet aliquis, id pro vita sua daturus est. Est enim hic inter cætera divitiarum usus, quod multorum

multorum iram aut justam aut injustam posunt placare, atque ita noxam imminentem avertere; juxta illud,

*Munera, crede mihi, PLACANT
hominesq; Deosq;.*

Ac planè est in istâ gnomâ commodorum, quæ secum fert utraq; fortuna, elegans comparatio : Dives habet quo placet iratum ; Pauper iræ alienæ minus est obnoxius. Quod si maximè verum esset, $\lambda\upsilon\beta\sigma\sigma$ accipi posse pro qualicunque impendio, etiam quoad liberandum nemo moveatur, (quod nullo exemplo probatum est) tamen vox $\alpha\pi\lambda\upsilon\tau\tau\sigma$, quâ Paulus utitur, *1 Tim. 2.6.* significantior est, quâm ut tam frigidam interpretationem admittat. Vox enim $\alpha\tau\tau\iota$, in compositione aut contrarietatem, aut commutationem significat. Hic contrarie- tas locum non habet : significatur ergo compensatio. Neque aliâ formâ Græcè dicuntur $\alpha\tau\tau\iota\lambda\upsilon\beta\sigma\sigma$, qui pro altero morti se devovent, ut ipsum liberent: Sic $\alpha\tau\tau\iota\lambda\upsilon\beta\sigma\sigma$ est tale $\lambda\upsilon\beta\sigma\sigma$, in quo liberator simile quiddam subit ei malo, quod ei imminebat, qui liberatur : estque egregia ejus vocis quasi $\alpha\pi\lambda\upsilon\tau\tau\sigma$, *Galat. 3. 13.* *Christus $\epsilon\pi\eta\beta\sigma\sigma$ redemit nos ab exsiccatione factus*

pro

pro nobis execratio: de cuius loci sensu
suprà egimus. Ad hæc accedit, quod san-
guinem Christi *Petrus* auro & argento
comparat, tanquam majus quiddam eo
ipso quà pretium est, *1 Petri 1.18*. So-
lent autem aurum & argentum esse verè
pretium, non figuratè: quare & sanguis è-
què aut multò etiam magis verè sit pre-
tiū, necesse est. Est autē pretium id cuius
impendio res aut jus aliquod acquiritur:
eaque est pretii natura, ut sui valore
aut estimatione alterum moveat ad con-
cedendam rem, aut jus aliquod, putā
impunitatem. Addi his poslunt illi loci,
qui ostendunt à Christo datam carnem
suam, aut seipsum, pro vita mundi, & ut
nos liberaret, *Job. 6.51. Tit. 2.14*. Est
enim hæc phrasis, dare aliquid propter
aliquid, vero pretio accommodatissi-
ma.

Socinus hæc, aliisque loca plura, in
quibus mors aut sanguis Christi pretium
liberationis nostræ vocantur, aliter elu-
dere non potest, quam ut dicat, esse qui-
dem effectum mortis Christi liberatio-
nem nostram à pœnis (de liberatione
enim à servitute peccati hæc agendi non
est locus) sed quoad nos, non quoad
Deum; id est, non Deum per eam ad-
duci

duci ut nos liberet, sed nos ut ad libera-
tionem perveniamus. Sed hoc effugium
tum ea quæ diximus, tum alia multa ei
præcludunt. Primum enim vox $\lambda\acute{u}tr\acute{a}$,
multoque magis $\alpha\pi\lambda\acute{u}tr\acute{a}$, ejus sunt na-
turæ, ut rem denotent, cuius prior sit
effectus circa liberatorem, quam circa
liberatum. Deinde, quanquam emere
interdum sumitur pro acquirere simpli-
citer, ut vendere pro mancipare, tamen
addita voci emptionis vox pretii (ut *1 Cor. 6.20. & 7. 23.*) propiorem simili-
tudinem requirit. Est enim pretii maxi-
mè proprium, ut ab aliquo tanti aestime-
tur, quanti res. Præterea Apostolus $\lambda\acute{u}tr\acute{a}wov$ exponit per *ιλασίειον*, *Rom. 3. 24.*
Est autem *ιλασίειον* actus, qui versatur
circa liberatorem prius, quam circa li-
berandum. Et alibi *Hebr.* nempe *9.12.*
 $\lambda\acute{u}tr\acute{a}wov$ exponitur per *ναθαειον*, id est,
expiationem: de cuius vocis vi posteā
agemus. His adde, quod cùm effectus
alicui rei tribuitur admodum frequen-
ter, atque ita ut nusquam inveniatur
tributus rebus aliis (quemadmodum ef-
fectus redemptionis ad mortem & san-
guinem Christi refertur, *Gal. 3. 13. Mat.*
20. 28. Marc. 10. 45. Tit. 2. 14. Heb.
9. 15. Apoc. 5. 9. & 20. 28. Rom. 3. 24.

Eph.

Eph. 1. 7.) tum necesse est finem proprium magis & propinquum, quām communem & remotum intelligi. Ac circa nos effectus liberationis & multis gradibus est remotus à morte Christi & adeò non proprius, ut aliis rebus, quibus ascribi non solet, multò magis conveniat. Quicquid enim *Socinus* de nexu liberationis nostræ cum morte Christi loquitur, ita summatim explicari potest. Liberatio (ut ipse sentit) ex sanctimoniâ vitæ sequitur: sanctimonia ex spe præmii: spes primò ac potissimum ex resurrectione nascitur: morti autem tribuitur, aut quā via est ad resurrectionem, aut quā resurrectioni conjuncta ac comparata spem eandem confirmat.

Lib. 2. Unde sequitur, fatente etiam *Socino*,
cap. 3. multò magis liberari nos resurrectione Christi quām morte: imò, si verum agnoscimus, mors illi effectui non nisi per accidens coheret: quia resurrectio fidem non facit, nisi quā est pars gloriae Christi: at gloria summa Christo etiam non mortuo potuit contingere: quod autem Christus patiendo exemplum nobis quod sequeremur præbuit, id ad remissionem peccatorum, quæ Christo non contigit, aptari omnino non potest. Quo ergo

illa toties repetita mortis mentio in hoc
redemptionis negotio? Duo adfert *Socinus* ; primum quia in morte est im-
pendium aliquod, quod non est in re-
surrectione, ideoque mortis mentio
redemptioni est aptior: deinde quia
charitas Dei & Christi in morte magis
indicatur. Ad primum quod attinet,
eodem relabimur. Nam si ex morte Christi
per se liberationis nostræ effectus non
est consecutus (quæ est ipsius *Socini* Lib. 3.
claris verbis edita professio) nihil o-
pus erat Christum & Apostolos aut redem-
ptionis aut pretii meminisse, præ-
fertim toties: cum liberatio aliis ver-
bis commodiùs posset explicari. Altera
verò illa consideratio, ut ad illas perti-
neat sententias, quæ charitatem Dei
commemorant, ad alias certè quæ non
hoc agunt, & ad ipsam redemptionis
vocem explicandam parum commodè
adfertur. Omitto jam, quod ne osten-
ditur quidem charitas eâ re, quod boni
nostrí non tam causa fuerit, quam nuda
occasio. Putat se *Socinus* nostram sen-
tentiam premere cum dicit, ita de re-
demptione per Christi mortem factâ a-
gere Scripturam, ut quiddam apertum
ante oculos ponat, non autem ut occul-

tam quandam indicet virtutem, qualem esse eam putat, quam nos ex Scripturâ deducimus: sed hoc cùm dicit nos non vulnerat, & in se potius telum subministrat. Ea enim quæ sunt Dei, quis novit, nisi spiritus Dei, & cui ille voluerit revealare? *1 Corinth. 2.10.11.* At mortem Christi in hoc à Deo procurari, ut de ipso poenæ peccatorum nostrorum exigentur, & ipse λύτρον nostrum fieret, dixerat multò antè *Esaias*, dixerat Christus ipse, nec aliud adumbrârant sancti ritus in prisco fœdere: ita ut qui ad illa attenderet, non posset Dei circa hoc negotium voluntatem ac decretum ignorare; ut jam taceam, ipsam quodammodo naturam loqui, mortem esse peccati stipendum. Hac Dei voluntate ex oraculis cognitâ, colligitur deinde ingens Dei erga nos charitas, ut *Ioh* indicat *1 Epist. 4.10.* & *Paulus, Rom. 5.10.* Nec aliud est quod voce μητρία indicatur, *1 Tim. 2.6.* ut ex his quæ antecedunt *vers. 4.* promptum est cognoscere. Et hæc quidem sine ullo quærendi labore ipsa verba sacrae Scripturæ simpliciter intellecta secum ferunt: cùm istam liberationis ex morte consequentiam, quam per tot gradus, ac tam variè deducit *Socinus*, adeò

ex ipsis Scripturæ verbis nemo possit colligere, ut ne ex *Socino* quidem facilè possit intelligi, quem esse in istis locutionibus proprium Scripturæ sensum velit.

Probata ergo est à nobis vera redemptio, sicuti modò probata est vera placatio. Utrovis autem horum probato, probatum est id quod intenditur, nos scilicet liberatos poenâ Christi, quam ob peccata nostra pependerit: non quod omnis redemptio, aut reconciliatio talis sit, sed quod subjecta materia aliam non admittat. Inane ergo est, & abs re alienum, quod aliquoties dicit *Socinus*, tum placari aliquem posse, etsi nihil præstetur, tum redimi aliquem vere posse, qui nihil debeat, ac proinde citra solutionem. Nos enim de eâ agimus placatione & redemptione, quam rei alicujus præstatione, morte scilicet fieri Scriptura indicat, & de redemptione eâ, quâ nos à poena commerita liberari eadem Scriptura testatur. Talis autem præstatio, quæ debitorem poenâ à poena liberet, & recte & propriè satisfactio appellatur: quod videns *Socinus*, ut satisfactionem tollebat, placationem quoque & veram redemptionem sustulit.

Lib. 1.
cap. 7.

Libet h̄c obiter in alia cūx̄dam animadvertere, quæ non quidem dum argumentum tractat redēptionis, ad hoc tamen argumentum pertinentia, alibi disseruit. *Mesit̄s* vocem in sacris Literis nihil aliud vult significare quām Dei Interpretē. Mihi aliud planē persuadent loci duo: alter i ad *Tim.* 2.5. ubi unus dicitur *Mesit̄s* Dei & hominum Iesu Christus, qui se dederit *αὐτίλαυτον* pro omnibus. Alter vero *Heb.* 9.15. ubi novi foederis *μεσιτ̄s* dicitur Christus, ut morte intercedente ad redēptionem transgressionum, vocati vitam aeternam adipiscerentur: quibus merito addatur tertius *Heb.* 12.24. de quo infrā agetur. Apparet h̄c τὸ μεσιτ̄dua statui in ipsa redēptione, aut etiā in istâ. Neq; vox repugnat. Nam ad *μεσιτ̄s* officium non minus pertinet hominum vice apud Deum fungi, quām Dei vice apud homines. Neq; apud ineruditos tantum, sed & apud eos, qui elegantius loquuntur, *μεσιτ̄s* dicitur is, qui placat aliquem. Unde *Suidas* eam vocem voce *εἰρηνούσις* interpretatus est.

Lib. 3.
cap. 4.

Alibi dicit *Socinus*, personæ dignitatem nihil facere ad pœnæ ultimatiōnem, atq; adeo divinam Christi naturam & summam ipsius perfectionē ad pœnæ

valorem nihil afferre ponderis. Nos ve-
rò aliter credimus: nempe pœnam hanc
inde fuisse æstimandam, quòd is qui
pœnam ferebat, erat Deus, et si eam
non ferebat quā Deus. Huc enim spe-
ctat illa locutio, quā Deus dicitur ac-
quisivisse Ecclesiam PROPRIO sangu-
ine, *Att. 20. 28.* Quomodo & alibi
Dominus gloriae crucifixus dicitur, *1 Cor. 2. 8.* Personæ quoque totius, hoc
est, Christi dignitas, non parum ad hanc
æstimationem contribuit: ideo *euoz-
mōs in Scriptura dicitur sanguis Do-
mini, 1 Corinth. 11. 27.* sanguis Christi,
Hebr. 9. 14. sanguis Iesu Christi filii
Dei, *1 Ioh. 1. 7.* Venit in eandem æsti-
mationem & perfectissima Christi inno-
centia ac sanctitas. Hinc pretiosus di-
citur sanguis, ut potè agni inculpati, *1 Petr. 1. 19.* allusione facta ad morem,
non *Hebrais* tantum, sed & *Gentibus*
receptum, ut sacris adhiberentur pe-
cudes candore, omnique corporis for-
mā præstantes, quæ quod à toto grege
eximerentur, inde vocabulo nato in
sacris, sed mox ad profana translato,
eximiæ dicebantur. Eodem & ista
pertinent: *Justificabit servus meus
justus multos: Esai. 53. 11.* Eum

quis peccatum non novit, fecit peccatum,
 2 Cor. 5. 21. Quod autem *Socinus* argu-
 mentatur, quia divinitas ipsa non patia-
 tur, ideo haec in pœnæ considerationem
 non venire, perinde est ac si dicas, nihil
 referre privatum an Regem, item igno-
 rum, an patrem verberes, quia verbera
 in corpus dirigantur, non in dignitatem
 aut cognitionem; cui crassus errori jam-
 dudum occurrit *Aristoteles*. Commune
 etiam iudicium à *Socino* dissentit. Nam
 populi, quorum instituta maximè lan-
 dantur, pœnas astimârunt ex persona-
 rum dignitate, & attributis aliis. Quare
 ex *Romanorum* legibus, quas constat
 æquitatis esse plenissimas, pœnæ varian-
 tur pro conditione personarum, atque ea
 vera æqualitas creditur, si inæquales inæ-
 qualia patiantur. L. *Moris*, parag. *istia*.
 L. *in servorum*. & L. *Ant facta* parag.
persona. L. *Capitalium* parag. *ult.* D.
 de pœnis. L. 1. parag. *ult.* & L. *Quicca-*
 dem. D. *Ad L. Corneliam de sicariis*. L.
ult. parag. 1. D. de incendio. L. 3. D. de
Privil. vet. L. *ult.* D. de sepul. vial. L.
 1. & *ult.* D. de furib. barneariis. Neque
 aliter itatuisse gentes alias sapientia no-
 mine celebratas, ab his qui de Republica
 scripserunt, abundè demonstratum est

Probantque id ipsum juris Romani interpretes.

CAP. IX.

Quid sit Christus pro nobis esse mortuum.

IN tertia classe posuimus ea testimonia, quæ subrogationem indicant, ut cum Christus dicitur pro omnibus mortuis Contra Soc. l. 2. cap. 8. gustasse, *Hebr. 2. 9.* mortuus pro populo, *Joh. 11. 50.* passus pro nobis, *1 Pet. 2. 21.* pro nobis impiis & peccatoribus mortuus, *Rom. 5. 7, 8.* unus pro omnibus mortuus, *2 Cor. 5. 14.* Receptum est in omni lingua, ut cum aliquis aliquid fecit aut passus est vice ac loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur. Sic apud *Terentium* est: *Pro illo te ducam: Ego pro te molam.* Neque haec phrasis personis tantum accommodatur, sed & rebus: dicitur enim hoc pro illo dari, poni, haberi, quod ejus voce ac loco datur, ponitur, aut habetur. Declinat hanc interpretationem *Socinus* ambiguitate voculae *pro*, quæ sæpè utilitatem duntaxat alterius significat: quod de *Latinâ* voce verum est, ut & de *Grecâ*

16. sed vocula $\alpha\pi\pi$, quæ repetitur apud
 Matth. 20. 28. & Marci 10. 45. hanc
 significationem planè repudiat: & com-
 mutationem requirit. Sic dicitur reddi
 $\tau\alpha\chi\omega\tau$ $\alpha\pi\pi\tau\alpha\chi\omega\tau$, 1 Petr. 3. 9. Rom. 12.
 17. $\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$ $\alpha\pi\pi\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$, $\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$ $\alpha\pi\pi$
 $\theta\delta\omega\tau\theta$, Matth. 5. 38. Sic dari $\tau\alpha\chi\omega\tau$
 $\alpha\pi\pi\tau\alpha\chi\omega\tau$, Luc. 11. 11. $\tau\alpha\pi\varphi\tau\alpha\tau\omega\tau\alpha\pi\tau$ $\alpha\pi\pi$
 $\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$ $\mu\tau\alpha\pi\tau$, Hebr. 12. 16. $\kappa\omega\tau$ $\alpha\pi\pi\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$
 $\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$, 1 Corinth. 11. 15. Quoties vero
 personis applicatur ea particula, signifi-
 cat alterum successisse in alterius locum.
 Sic Archelaus in Iudea regnasse dici-
 tur $\alpha\pi\pi\theta\varphi\tau\alpha\mu\tau$ $\tau\alpha\pi\varphi\tau\alpha\tau\omega\tau\alpha\pi\tau$, hoc est, ipse
 in regnum successisse, Matth. 2. 22.
 Sic Petrus jubetur dare staterem pro
 se & Christo, Matth. 17. 27. quia ipse
 unus in ea actione duorum vicem susti-
 nebat. Neque aliter apud profanos
 Scriptores $\tau\alpha\pi\pi\tau\alpha\pi\tau$ $\alpha\pi\pi\pi\pi\pi\pi$, & similia. Con-
 strictus hīc Socinus, negare non audet
 illo $\alpha\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ commutationem quan-
 dam indicari; sed miserè effugium qua-
 rit. Cūm de redemptione agitur, inquit,
 locus est illi præpositioni $\alpha\pi\pi$, etiamsi
 captivus nihil pro redēptione debeat.
 Verum hoc est, sed præter rem. Non
 enim ex voce $\alpha\pi\pi$ directè inferimus so-
 lutionem: sed inde colligimus vice
 nostra

nostra Christum mortuum, hoc est, nisi Christus esset mortuus, nos fuistे morituros, & quia Christus mortuus est, nos non morituros morte aeternâ. Omnipotens enim vox *avm* juncta personæ, & verbo *Avra*, requirit ut persona in genitivo indicata idem in genere aut specie datura fuerit, quod nunc alias dedit. Neque refert, jurene, ut in nexu ob debitum, an injuriâ, ut in capto à prædonibus. Hoc verò posito, futurum scilicet ut nos morte afficeremur, nisi mortuus esset Christus, solutio deinde rectè colligitur ex ipsâ rei naturâ. Aut enim injuriâ eramus morte afficiendi, aut jure: non injuriâ: mortem enim commeriti eramus; jure igitur. Si jure, eramus igitur mortis debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Christus impetravit aliquid dando. Dare autem aliquid, ut per id ipsum alter à debito liberetur, est solvere aut satisfacere. Commutationem ergo illa locutio *Avra* *avm* *πολλών* veram indicat, ut semper: non metaphoricam, quam *Socinus* sine exemplo comminiscitur.

Ad alteram verò præpositionem *u-*
mp quod attinet, primum notandum

est illam quoque non quidem semper, at
sapè idem valere quod ait. Optat *Pan-*
bus *ārād̄ua* esse *τοπον* *της αστλαθῶν*, hoc est,
vice *Iudeorum*, quos alioqui perseve-
rantes in incredulitate sciebat futuros
ārād̄ua, *Rom. 9. 3.* [Apostoli] *τοπον* *Χειρ-*
προβάτων, hoc est, legati sunt ipsius
Christi vice, *2 Cor. 5. 20.* Quare cùm
aīt: necessariò commutationem desig-
net, *τοπον* autem pro eodem poni non-
nunquam soleat, quid vetat vocem no-
tationis dubiæ ex certâ interpretari, præ-
fertim cùm eadem de argumento agi-
tur? Imprimis verò eam interpretatio-
nem videtur requirere locus ille *2 Cor.*
5.14. *Si unus pro omnibus mortuus, om-*
nnes ergo mortui. Deinde verò etiamsi
non vox per se ambigua *τοπον* iis in locis
esset usurpata, sed aperte esset dictum,
Christum bono nostro mortuum, hoc
ipso tamen commutatio illa non excluderetur,
imò collatis aliis locis include-
retur potius. Nam & qui in hoc mori-
tur, ut eo ipso alterum à morte liberet,
eius bono moritur. Neque spoteat hic
sensus rejici, quia alicubi Christi factum
nobis in exemplum proponitur. Nam ad
exemplum sufficit generalem quandam
esse similitudinem, et si differentia sit in
modo

modo speciali, cajus tamen mentio sit interdum rei certius denotandae gratia. Quod manifesto liquet ex *Petri adhortatione*, 1 *Petr. 2.19*. Vult nos patientes esse in tolerandis afflictionibus, quas infantes patimur. Adfert Christi exemplum: qui inquit & ipse passus est. Satis hoc erat ad comparationem: sed addidit, *καὶ νῦν*, quod ad comparationem non pertinet, sed rem ipsam, hoc est, Christi passionem clare designat. Commune ergo est patientia; modas ille differt. Alioqui frustra *Paulus* quereret, an *Paulus* pro fidelibus esset crucifixus, 1 *Cor. 1.13*. Poterat enim & ipse pro Ecclesia, hoc est, in usum Ecclesiae crucifigi, sicut pati se dixit pro Ecclesia, *Col. 1.24*. & poste a magno Ecclesiae bono ipse gladio percussus est, *Petrus*, aliquique Apostoli crucifixi. Sed eo modo, quo Christus crucifigi, pœnas vice nostrâ ferendo, nec *Paulus* poterat, nec alius quisquam. Vox ergo illa pro peculiare hinc aliquid denotat, quod Apostolis communicari non potest. Posset autem, si mortis Christi utilitas gradu tantum à morte Apostolorum, non etiam sine proprio segregaretur. Sic in epistolâ ad *Hebr. 2. 10*. exemplum in eo est, quod Christus per

passiones ad gloriam pervenit: modus specialis in eo, quod Christus passus est ~~in mortis~~ ^{in mortis} vers. 9. Ut autem illis in locis patientia, ita aliis in locis charitas nobis commendatur eodem Christi exemplo: modus autem specialis factum Christi apertius designat. Quanquam si eos locos penitus expendere libeat, videbimus, non tam actum mortis quam periculum mortis illuc respici. Nam *πειρατὴν θυγάτιον*, quo solus *Iohannes* uititur 10. 11. 15. & 1 *Ioh. 3. 16.* ut & *Ioh. 13. 37. & 38.* item *Ioh. 15. 13.* non est ibi propriè amittere vitam, sed eam quasi oppignerare, hoc est, mortis periculum subire. Atque ideo illis locis, etiam id quod nobis prescribitur, non solam utilitatem alienam, sed & commutationem quandam continet, eonimicū sensu, quem *Horatius* illis versibus expressit.

*Paratus omne Cesaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo.*

In *Caiapha* autem dicto, non tantum quod ignaro vaticinium excidit, sed & ex ipsius sententiā vera quædam substitutio indicabatur. Fingebat enim ille inevitabile excidium *Iudaorum*, si Christus vivere permitteretur: & contrà, si Christus

Christus occideretur, in columbia tem certam ob hoc ipsum obtinendam: verè ergo mortem Christi excidio alioquin imminentis substituere voluit. Atque ita idem in genere Christo voluit accidere, cum eo quod alioqui populo erat eveneturum; & mortem Christi liberationis populi caussam propinquam & per se idoneam credidit. Quod perinde est ac si dicas: loco populi alioqui (hoc est, sub contrariâ conditione) perituri, perire Christum voluit. Notandum hic obiter, Caipham mortis Christi effectum pri-
mum non circa *Indeos* posuisse, quorum liberationi consulebat, sed circa rectores *Romanos*, quorum iram volebat effuge-
re: ita ut si verum est quod urget *Socinus*, eam sumendam verborum *Caiaphæ* in-
terpretationem, quæ simul & Spiritus Sancti & ipsius menti respondeat, omni-
nō illud mori pro populo, in columbia tem ab altero impetrandam significet: ille au-
tem alter ex mente Spiritus Sancti nemo esse potest, nisi Deus: unde sequitur, a-
ctu hunc Christi prius circa Deum, quam circa homines versari, quod præfracte abnuit *Socinus*. Ea autem quæ de cōmu-
tationis significatione in particula pro à nobis hactenus dicta sunt, ex sacrificii
expiatorii

expiatorii naturā multum illustrantur. Nam in iis dari sanguinem pro anima Scriptura & communis Gentium opinio tellatur : quod jam nunc apertum fiet.

CAP. X

*De expiatione factā per mortem
Christi.*

Restat quippe classis ultima testimo-
niorum, quæ Christi mortem sa-
lib. 11. à cap. 9. crum expiatorium esse significant : quæ,
ad.c.23. quia *Socini* artificio plurimis nebulis in-
voluta sunt, postremo loco reservavi-
mus, ut ex his quæ antè dicta sunt, aliquid
lucis aceiperent. Constat nobis & *Socino*
de voce: Christi mortem fuisse sacrifici-
um expiatorium sive victimam pro pec-
cato, id ipsum clare testante divinæ ad
Hebraos Epistolæ, imprimis cap. 9. Sed
de ejus vocis vi propriâ aliter *Socinus*,
aliter sentit Christi Ecclesia. Dissensus
breviter ac perspicuè sic explicabitur, si
dicamus, juxta *Socinum* expiationis effe-
ctum primò ac propriè versari circa pec-
cata futura ; quia fidem ingenerando
mors Christi nos à peccatis abstrahat :
quoad peccata vero præterita non nisi
secun-

fecundariò, & eatenus quoque omnem
hanc actionem circa nos versari, non
circa Deum, hoc est, non Deum moveri
ad remittendum, sed nos parari ad acci-
piendam remissionem, per vitæ felicèt
emendationem: juxta sensum vero Ec-
clesiæ, qui Scripturis congruit, expiati-
onis effectum propriè versari circa pec-
cata præterita, & actionem primam esse
circa Deum, qui ad remittendum move-
atur. Actionem primam esse circa Deum,
non circa homines, probatur ex naturâ
fæderotii. Sacerdos enim *ναός αὐτοπίστων*
κατίσταται τὸ τοῦ Θεοῦ, *Hebr. 5. 1.* non
autem *ναός Θεοῦ τὸ τοῦ αὐτοπίστων*, quod
est Prophetæ. Cum autem sacrificium,
præsertim expiatorium, sit actus Sacer-
dotis quâ talis, (statuit enim in id Pon-
titex, ut offerat *υστιας ναός αὐτοπίστων*, *Hebr.*
5. 1. 8. 3.) sequitur sacrificium esse co-
rum, quæ sunt pro homine apud Deum.

Sed tota res manifestior fiet collatione
sacrificiorum legis veteris cum hoc sa-
cerocio, cuius collationis autor est nobis
Scriptor Epistolæ ad *Hebraos*, & alibi
Prophetæ atque Apostoli. Lex vetus
dupliciter spectatur: aut carnaliter, aut
spiritualiter. Carnaliter, quâ instrumen-
tum fuit *τέλεια; Indiaico*. Spiritualiter,
quâ

Contra quā σταύρον ἐν χερσὶ πειλόντων: *Hebr. 10. 1.*
Soc. 1. 2. Quod ad priorem considerationem at-
 cap. 9. tinet, sacrificia Legis expiatoria sancti-
 ficabant ad carnis puritatem, *Hebr. 9.*
 13. quod quale sit explicabimus. Lex
 Dei hanc habuit sanctionem: *Execra-
 bilis est quisquis non manserit in omni-
 bus verbis legis*, *Deut. 27. 26. Gal. 3.*
 10. Reus ergo poenae erat quisquis vel
 minimum à lege deflexisset, ut ostendit *Iac. 2. 10.* Poena hæc juxta carnalem
 sensum erat mors violenta: quod ex con-
 trario liquet, quia Legem implenti vita
 promittitur. *Levit. 18. 5. Gal. 3. 12.* Sicut
 autem in omni republica rectè institu-
 tā Rex poenas exigit per judices suos,
 & hi si cessent, per se ipsum: ita & in
Hebraicā republicā, quam *Seorgarīas*
 rectè dixit *Iosephus*, (quia Deus erat
 Rex ejus, *Iud. 8. 23. 1 Samuel. 8. 7.*)
 Deus ordinariè poenas legis per judices
 exigebat: ita tamen ut ipsemet exi-
 geret poenas eisdem, si judices in offi-
 cio cessarent. Populus, inquit, obriun-
 to eum lapidibus, aut ego opponens
 iratam faciem viro illi exscindam illum,
Levit. 20. 3. Neque hoc tantum com-
 minatus est, sed & præstitit sæpè, ut
 multis exemplis veteris Testamenti ap-

paret. Sed quia Legislatori licet suam legem, præsertim pœnalem, non nihil relaxare, Deus Rex *Hebraorum* in quibusdam delictis victimas expiatorias admissit vice ipsius peccatoris, & per illas ac non aliter peccatorem à mortis pœna liberare voluit. Temerè jurans mortem merebatur ex lege *Exod.* 20. 7. sed per victimam expiari poterat: *Levit.* 5. 5. *Expiabit eum Sacerdos*, inquit lex, & remittetur ei, *Levit.* 5. 13. Sic qui fidem depositi aut societatis fefellisset, aut alium dolo decepisset, aut furatus esset quippiam, reus erat inquit lex, *Lev.* 5. 23. Ex edicto nimirum, quod extat *Exo.* 20. 15. & 16. 17. Sed idem reus præter damni restitutionem, ad quam tenebatur læso, victimâ datâ expiabatur, & remittebatur ei quod fccerat, *Lev.* 5. 26. Et passim conjunguntur ista, expiatio & remissio, *Num.* 15. 28. *Lev.* 4. 20. *Lev.* 5. 13, 18, 26. In quibusdam ergo delictis quod ad pœnam carnalem attinebat, admittebatur placamen, redemptio, satisfactio, compensatio denique mortis beltię cum morte hominis alioqui debita. In universum autem pro delictis omnibus lex talem relaxationem pœnæ carnalis non admittebat: quo respiciens

spiciens *Paulus*, dixit per Iesum remissionem peccatorum (spiritualem scilicet) annunciarī: & credentem justificari in ipso ab omnibus à quibus *Iudei* in lege *Mosis* justificari (etiam carnaliter) non potuerant, *Act. 13.38.* quod ita explicat Scriptor sane vetustus responsum ad *Orthodoxos*, quæ *Justino* solent ascribi; *ἥ* γέ *ἄλλων πλαισιάτων γεγεννήσαντων εἰς βλάσφημα πολιτείας* (gravem scilicet & minus tolerabilem) *ἥ γωνίς αὐτοφάσιον.* *ἥ* *τούτων πλαισιάτων εἰς δίκαιοις* (*όντων* scilicet) *συγχώρησον, εἴ τε διὰ τὸ βαπτίσματό,* *εἴ τε διὰ τῆς *ἥ* αλόγων θυσίας, ἀλλὰ μηχαίρων* *ἢ καὶ αξέσιαν αὐτοισιν δίκαιοις τοῖς πλαισιαστοῖς* *διὰ τὸ* *ἴσος τῆς αὐτοπλήξεως.* *Φυχὴν, φυσίν, αὐτὴν* *Φυχῆς, ὄφεις αὐτὸν ὄφειλμα, ὅδεντι αὐτὸν ὁμόνυμό.* *ὅπει γέ τὸ ίσον τῆς αὐτοπλόσιας δὲν* *ἀκρεπίς, ἐκεῖ τὸν διὰ πυρός, οὐ λίθον, οὐ ξίφος* *θάνατον αὐτοποδίσωσι τοῖς πλαισιαστοῖς.* *τέλος αὐτὸν* *γέ θυματέρα τὸ ιερέων πορεύεται διὰ πυρός* *αναλίσκεται τέλος ἐπὶ τὸν λαῖκον αὐτορόποτον, διὰ λίθον* *τέλος ἐπὶ υπανδρον, διὰ ξίφος. καὶ θελαμένος τὸν* *νάμον ἐπι φιλανθρωπίας διὰ βαπτισμοῦ ἐπὶ θυσιῶν σῶσαι *ἥ* τούτων πνά.* *Neque male observarunt *Hebraorum* Magistri ad *Psalm. 51.18.* Davidem pro homicidio atque adulterio victimam non polliceri, quia lex nullam pro istis delictis expiationem.*

onem prodiderat. Quod autem suprà diximus, in expiacione mortem pecudis morti hominis subrogari, id ipsum manifestum quoque est ex eo, quod *Deut. 21. constituitur*, ut homicidâ non reperio populus expietur pecude *caesâ*: ubi & expiandi vox explicatur: *Expiat populum tuum Deus, & ne impunes sanguinem innocentem*. Alioqui verò non poterat terra expiari à sanguine effuso, nisi per sanguinem effusoris, ut ait lex, *Num. 35. 34*. Huic loco addatur alter *Levit. 17. 11*. *Anima cuiusque carnis in sanguine; ego verò destinavi vobis eum in altari, ad expiacionem faciendam pro animis vestris*. Nam *sanguis est qui pro animâ expiacionem facit*. Item tertius *Levit. 10. 17*. ubi victimâ dicitur eorum iniquitates portare, cuius phrasos vim *Lib. 2. cap. 10*. alibi explicavimus. Hanc subrogationem *Socinus* non vult agnoscere, neque fateri per victimas ullo modo *Deum* motum, ne peccata puniret. Idque ut probet, duo hæc adferat; non potuisse errata hominum in bestiis puniri, quia nulla inter homines & bellias sit speciei communio: neque *Deo* dari quicquam posse, qui est omnium *Dominus*: quorum prius falsum est: nam quemadmodum differentia

rentia individualis (ut loquuntur) non impedit, quo minus alter possit luere poenas peccati alieni, modè ipsa mali inflictio per se injusta non sit (ut suprà ostensum est) ita nec speciei diversitas impedit, quo minus bestia, quæ aliqui etiam justè poterat occidi, impendatur exemplo, ut in ipsius morte apparet, quid homo sit commeritus. Neque conjunguntur homo & bestia solo genere animantis, verùm eâ quoque relatione, quæ est inter possessorem & rem possessam. Est enim bestia in universum sub humano dominio: & specialiter expiandus de suo dare victimam jubebatur, *Levit. 5. 6, 7.* Alterum vero nihil ad rem pertinet. Neque enim sequitur, Si Deo nihil accedit per sacrificium, ideo Deum sacrificio non moveri. Hoc ipso enim *dæcis̄nu Θ̄δ̄s*, quod homo se sibi concessâ in honorem divini numinis semet ipse defraudat: solere autem satisfieri ut per poenam, ita per aliquam actionem gratam ac placenterem, alibi *comamonstratum* est. In victimis finè non rem solam spectari, sed & offerentis animum, cum sacra Scriptura indicat, tum *Gentes* ipsæ crediderunt. *Ne in victimis quidem*, inquit Seneca,

Seneca, licet opima sint auroque præfulte-
geant, Deorum est honor, sed piâ ac rectâ
voluntate venerantium. Unde & de
Christi morte agens Scriptura, modò
charitatis, modò obedientiæ facit men-
tionem. Ex his quæ diximus, perspi-
cuum jam est, quomodo victimæ pro
peccato in veteri fœdere peccata expi-
arint, nimirum Deum movendo, ut pœ-
nam carnalem remitteret, idque per sa-
tisfactionem quandam : quod autem
typi præstiterunt carnaliter, hoc & arti-
ficiis Christus præstat spiritualiter, &
quod typi in quibusdam duntaxat deli-
ctis, id Christus in omnibus, Deum sci-
licet movendo, ut spiritualem pœnam
remittat, idque per satisfactionem per-
fectissimam. Plus enim non minus
semper est in te typo designatâ, quam
in typo ; ut ratio monstrat. Comma-
ne est sacrificio expiatorio legali &
sacrificio Christi illud, quod sine san-
guinis effusione non fit remissio, *Hebr.*
9. 22. Hanc impetationem remissio-
nis per sanguinem ibidem divinus Scrip-
tor appellat modò *ἀναστὰς 13.* modò
κατεστὰς vers. 14. & 22. & 23. Sed in
veteri lege victimæ erant pecudes, *vers.*
12. in hoc nostro Christus ipse non Sa-
cerdos

cerdos tantum, sed & victima, vers. 14. &
 24. legalis illa expiatio hujus coelestis
 sive spiritualis ~~vers. 23, & 24. in pro~~
 24. quomodo? quia illa praestabat carni
 munditiem, 14: id est, reatus ablationem:
 non autem spiritui sive conscientiae 9.
 haec autem ipsi conscientiae 14. Quia
 quod in veteri lege erat mors tempora-
 lis, hoc in novo foedere est mors aeterna,
Hebr. 10. 29. ac proinde illic liberatio
 erat temporalis, hic vero ~~aiōnōs~~ ~~λόγωσις~~,
Hebr. 9. 12. Quare sicut eodem loco ab
 effectu legalis victimae ad effectum hu-
 jus per spiritum oblatae argumentum
 producitur, *Quanto magis, &c. vers. 14.*
 sic & nobis licet hunc in modum certis-
 simè argumentari: *Victima legalis rea-*
tum carnalem sustulit, Deum movendo
ad remissionem, ergo multò magis rea-
tum spiritualem, Deum itidem ad remis-
sionem movendo, tollit oblatæ per spi-
tum victimæ.

Eodem respiciunt loci, in quibus
 Christus agnus dicitur. Neque multum
 ad rem faceret, etiamsi non soliti essent
 in lege agni pro peccato immolari. Nam
 etiam sic licuisset viris sanctis pro pecu-
 de pecudem alteram nominare, ut simul
 & in generali pecudis significatione

COM.

comparatio consideret, & tamen agno potius, quam ariete aut caprā nominato innocentia victimæ exprimeretur. Ideò enim & Petrus addidit ἀρνίς καὶ ἀρνίας, 1 Pet. 1.19. potuitque simul & quodam verborum compendio respici ad vaticinium *Esaiae* 53.7. in cuius interpretatione Greca erat vox ἀρνοῦ, ut appareat *Att.*

8. 32. Verum insuper liquet agnum in *Contra contaminationibus expiandis fuisse usurpatum, Levit. 14. 12. Num. 6.12.* quæ 2. cap. 9. quidem contaminationes in lege veteri peccato eosque & quabantur, ut & peccati nomen acciperent. Unde & agnus ille in reatum sive delictum offerri utробique dicitur: & altero loco diserte additur, *quia peccavit circa cadaver.* Effectus quoque idem aliquatenus. Nam contaminati non admittebantur ad societatem πολιτείας *Iudaicæ*, nisi per talem expiationem. Quin & Paschalis victimæ (quam plerumque agnum fuisse constat, *Exod. 12.5.*) in prima institutione aliquid habuit expiatorii. Ait enim Deus se respicientem ad ejus sanguinem aversum ab *Hebreis* id exitium quod alioquin cum *Ægyptiis* (quorum imitatione se contaminaverant) habituri erant commune, *Exod. 12.13. Hebr. 11.28.* Sed &

pro

pro peccato, putà, temerarii juramenti, agnam offerri solitam ostendit lex, *Lev. 5.4, 6.* Agnus autem cùm dicitur Christus, sacrificium notari non tantùm *Pesus* ostendit, redemptos nos dicens agni sanguine, *1 Pet. 1.18.* sed & *Iohannes* in *Apocalypsi* multis locis, atque inter cæteros ubi mactatum eum dicit, *Apoc. 5.6.9.12. & 13.8.* Sacrificium autem aliud quām pro peccato intelligi non potest, quia *Petro* teste, fuit redemptoriū. Tale est solum sacrificium pro pec-

Contra cato. Unde plus quām manifestum est, *Soc. l. 2* cùm dixit *Baptista* Christum esse Ag-
cap. 17. num, qui auferret Mundi peccata, *Ioh.*

1. 29. de peccatis ibi præteritis agi, non de futuris; & de auferendo reatu per remissionis impetrationem apud Deum, non autem per fidei ingenerationem.

& cap. 9. l. 2. Neque verum est, quod dicit *Socinus*, solum Sacerdotem summum Christi, so-

lamque anniversariam expiationem sacrificii ipsius figuram geſiſſe: quanquam enim in summo Sacerdote, & illo solenni sacro figura quædam fuit excellentior, quam propterea singulari cura Spiritus Sanctus in epistola ad *Hebreos* persequitur, negari tamen non potest, quin & Sacerdotes alii, & sacra alia ex-

piatōria

expiatoria obscurius eodem respexerint. Monstrat hoc eadem illa epistola, *cap. 9.* *vers. 13.* ubi omnis carnalis per victimas purificatio cum spirituali per Christum purgatione confertur, multoque magis *vers. 21.* & sequentibus, ubi cum dictum esset universaliter, omnia fermè in lege sanguine purgari, neque aliter quam fuso sanguine contingere peccatorum remissionem, subjungitur deinde, ἀνάγκη εν ταῖς ἀλλαγαῖς τοῦ εν τοῖς ἐπαύοις, τέτοιοι καθαίρεσσι. Sic & *cap. 10.* *vers. 11.* quotidiana sacrificia cum Christi sacrificio comparantur: cuius loci sententiam evertit *Socinus*, quotidie Lib. a. exponens quotannis, nullo exemplo. Nam quod locum *Hebr. 7.27.* adfert huic interpretationi firmandæ, frustra est, cum falso sumat Sacerdotem in solo anniversario sacrificio pro se offerre debuisse. Contra enim offerre pro se debuit, quoties peccati sibi erat conscius, *Levit. 4. 3.* Paschale quoque sacrificium sacrificii à Christo peracti figuram fuisse, ostendit. *Joh. 19. 36.* & *Paulus 1 Cor. 5.7.*

Quanquam autem hæc sufficere poterant, libet tamen ex communi Gentium notitiâ, aut potius ex vetustissimâ

traditione per omnes terras diffusâ, sacri expiatorii naturam paulò uberiùs explicare. Quin ante legem *Mosis* sub statu legis naturalis qui dicitur, sacrificia fuerint, dubitari non potest, quorum ritus à Deo traditos hi, qui diluvio superfuere, per terras omnes dispersi ad posteros transmiserunt: mansitque aliquamdiu non tantum apud *Semî*, sed & apud *Japheti*, (fortè & *Chami*) posteros incorrupta religio, donec plurium ideoq; falsorum Deorum cultus in ejus locum succresceret: sed tunc quoque Deo mutato mansere ritus & cæmoniæ à pio usu ad impium translatæ, magnum aduersus ipsos testimonium acceptæ veritatis, sed per injustitiam detentæ; ut inquit Apostolus, *Rom. 1. 18.* Persuassimum ergo habebant Gentes istæ, delictis hominum offendit & irasci Deos. Ex hac irâ sequi solere magnas calamitates, quæ privatas, quæ publicas. Videatur egregius *Plutarchi* libellus *Deis θεοῖς πανταῖς καὶ τοῖς* in quo si pro Diis Deum rescribas, plurima invenies digna, quæ à Christiano dicantur. Ira ita colligebatur ex cauissis aut effectis. Ex cauissi, si qua facinora ad notitiam pervenissent. Ex effectis, portentis, prodigiis, signis cœlestibus

cœlestibus. Videatur *Cicero de Haruspicis* responsis. *Lucanus* 1. *Pharsalia*. *historici Graci, Romani* que passim. Iram tamen hanc sperabant averti posse quibusdam victimis. His dicebatur placari numen, reus ipse, aut homo, aut populus purgari, sive antiquo verbo februari, peccatum ipsum piari atque lustrari.

Quare eadem sacrificia dicebantur *ιλασμα, ἀγνισμα, καθαρισμα*; *Latinè* placamina, februa, piamina. Vox *ιλασμα* ad victimas ab *Homero*, aliisque sœpissime aptatur. *Αγνισμον τὸν πόλιν καθαρισμον* est apud *Plutarchum in Romulo*: hoc *ἀγνισμόν*, *ἀγισμόν*, quoque & *ἀναζέν* dicitur. Apud *Herodotum lib. 1. Phryx Adrastus* homicidio pollutus *καθαροίς ἐδέστη*, opus habuit sacro expiatorio: *Crœsus* ipsum *ἐκάθησε*, expiavit. Similem autem dicit esse *καθαρον*, expiandi rationem, apud *Lydos & Gracos*. Apud *Hermonem* est, unde *καθηγέσιν θνητούς αποκαθιστάντος*. *Plato 2. de Rep.* pro eodem poni *λύσις & καθαρούς αποκαθιστάντος*. *Plutarchus in Romanis καθάροις* interpretatur *ἀποτρέπταις*, hoc est, averrunca, iram divinam avertentia. Placandi voce apud *Virgilium* aliōsq; in sacris nihil frequentius: cuius vim *Horatius* ita expressit,

Maestata veniet mitior hostia.

Livius s^{ep}è : *Pacem Deos exposcere.*
Plinius pecori gratiam esse ait in Deorum placamentis. *Ovidius Fastorum*
 primo per victimas ait homini Deos
CONCILIARI : quam vocem cum placandi voce idem valere suprà ostendimus. Purgare & purificare ex *Graco* *ayyīz̄w* translatum inde sumitur, quod reatus immunditia quædam videtur. Purificandi vox est apud *Suetonium* & *Plinius*. Purgare moenia luctro, dixit *Lucanus*; sed receptius est lustrare : de cuius origine suprà diximus. Sic exercitum suo vetaurilibus lustrare est apud *Livium*. *Ovidius* per expurgare exposuit 13. *Met.*

— *Ego lustror ab illis,*
Expurgante nefas novies mihi carmine dicto.

Servius apud *Virgilium*, *Lustramurque Iovi*, 3. *En.* exponit, purgamur, piamur. *Seneca* in *Troadibus*, lustrale sacrum, explicat ipse, quo piantur rates. Et *Papius Menœcia* dixit, caput lustrale, quod sic exponit,

Terrigenam cuncto patriæ PRO SAN-
GUINE poscent : Item ;

— *Date gaudia Thebis*

Quæ

*Qua pepigi, & toto qua SANGUINE
prodigus EMI.*

Lustrale ergò sacrum, est quod sanguinem emit, hoc est, redimit sanguinem, quod pertinet ad ea comprobanda, quæ de redemptione superius à nobis sunt disputata. Notandumque imprimis, sanguinem, cùm de sacris expiatoriis agitur sanguinis fieri mentionem, quia ex vetustissimâ Dei lege Noacho data, Gen. 9. 4. atque inde ad populos omnes propagatâ, sanguis est vice animæ, ac propterea animæ nomine appellatur : Hinc illud Virgilii :

*Sanguine quarendi redditus, animaque
litandum :*

Quæ verba explicans ex Trebatio Macrobius eas hostias ait animales sussisse appellatas. Piari propriè dicuntur ipsa peccata, hoc est, lui : sive solvendo pœnam debitam, sive aliud quod pœnæ debitæ in locum succedit. Ut ecce apud Virgilium :

— *Et culpam misericorum morte pi-
abunt :*

Hoc est, efficient ut luantur Plinius: Lux-
um populi expiare solent bella. Cicero :
Tua scelera Dii immortales in nostros
milites expiaverunt. Apud eundem

sæpè est scelera suppicio expiare: & apud *Salustium*, cædem cæde, sanguinem sanguine expiare: imò & supplicii vox primùm in sacrīs fuit, unde ad pœna translata est. *Sed in sacrificiis piare, est luere per successionem rei alterius in locum pœnæ debitæ.* Hinc *Plautus*:

*Men' piaculum oportet fieri propter
ſtultitiam tuam,*

*Ut meum tergum ſtultitia tua ſubdas
ſuccedanem.*

Hinc autor distichorum, quæ *Catōnis* nomen præterunt, ait:

*Cum ſis ipſe nocens, moritur cur vi-
etima PRO TE?*

*Ubi, pro te, eſt tuo loco. Atque ibidem
eos, qui viſtimas offerunt, ait morte al-
terius ſuam ſalutem ſperare. Hinc piacu-
la propriè ipsa ſacrificia: Ea prima
piacula ſunto, *Virg.* 6. Téque piacula
nulla refolvent. *Horatius*: quæ & pia-
mina *Ovidio*:*

*Februa Romani dixere piamina Pa-
tres:*

*Cujus vocis vim ipſe mox exprimit,
quo crimina noſtra piantur: Et piamenta
Plinio. Impropriè piacula crimina,
propter quæ piacula debentur, ut rectè
Servius ad illud *Virgilii*,*

Distulit

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Quanquam autem, ut diximus, piare propriè est luere, ideoque de ipsâ pœnâ aut peccato, id est, reatu & debito, propriè dicatur, cœpit tamen sumi pro significatio[n]is propinquæ vocibus, placare & lustrare. Sic *Cereris* numen expiandum, dixit *Cicero*. Sic *Livius* : *Ut cædes manifesta aliquo piaculo lueretur, imperatum est patri, ut filium expiaret, id est, lustraret.* Sic *Seneca* in *Troadibus* dixit, piare rates, id est, classem lustrare. Prodigia, quoque piare, dixit *Tacitus*, profacini[re]bus ob quæ orta ira prodigiis indicabatur. Locus est ubi de *Iudeis* agit : *Evenerant prodigia, quæ neque hominibus, neque votis piare, fas habet gens sua perstitioni obnoxia, religionibus adversa.* Ubi obiter notari potest, quod suprà diximus, non esse ad quamvis iram divinam placandam in lege *Iudeorum* piamenta prodita. Ex his manifestò apparet, sacra lustralia, sive piamenta, pertinuisse ad placandum numen, & sic impetrandam impunitatem antè commissorum : quod *Plinius* ita exprimit, *Vetus priscis temporibus opinio obtinuit, februa esse omnia, quibus malefactorum Con-*

SCIENTIAE PURGARENTUR, DELE-
RENTUR QUE PECCATA. Neque vero
omittendus est insignis de expiatoriis
sacrificiis *Porphyrii* locus: Πάντες γὰρ εἰ-
τέτωσιν οὐ γένεται εἰς θεολύγοις, οὐδὲ εἰς απόλεσμαν εἰ-
τάντος ἀποιγοπάτοις θυσίας οὐδὲ θυομένων καθαρ-
σίοις τε χρησίοις μηδὲ γὰρ οὐτε πειστασίον, μηδὲ δι-
άσισθικον οἷον, μηδὲ περιτερεργον ἐδῆτα καὶ σῶμα πο-
ταφοῖς ή πηγῇ ἀποκαθίσθε, φασιν. Quod ait
convenire Theologis, iis qui attigerint
victimas expiatorias lavanda esse vesti-
menta, planè cum Lege per *Mosen He-
brais* tradita congruit, ut appareret *Levit.*

16. 26. & 28. Quia vero Gentes iltæ
non ignorabant naturæ ductu, quo majus
esset quod daretur Deo, eo facilius posse
veniam impetrari, præsertim si ἀνηλύ-
πε cum eo quod redimeretur, aliqua esset
æqualitas, ideo à pecudum mactatione
in piaculis faciendis ventum est ad mæ-
ctationem hominum. Caussam expli-
cat *Cæsar de Gallis* agens: *Pro vita
hominum nisi vita hominis reddatur, non
posse Deorum immortalium numen PLA-
CARI arbitrantur.* Primi omnium hoc
factitasse reperiuntur *Cananai*, hoc est,
Phœnices. Nam de his in sacris literis
legimus, solitos eos *Molochum* placa-
re liberorum suorum mactatione: is

Mo-

Molochus fuit *Saturnus*, ut *Hebreorum* Magistri rectè explicant. *Phœnicum* Historiam à *Sanchuniathone* conscriptam plenam fuisse ejusmodi sacrificiorum narrationibus, narrat is, qui apud Interpretem *Philonem* Byblium legit, *Porphyrius*. Pars horum fuerunt *Tyrii*, apud quos antiquitus usitatum, ut ingenuis puer *Saturna* immolaretur: narrat *Curtius* libr. 3. Idem rectè notat, *Carthaginenses*, colonos *Tyriorum*, id factum à conditoribus accepisse: de quibus est illud *Ennii*;

*Ille suos Divis mos sacrificare pu-
ellos.*

Narrat idem de Pœnis *Diodorus*, & *Justinus* his verbis: *Homines ut victi-
mas immolabant, & impuberis aris ad-
movebant PACEM Deorum SANGUINE
eorum exposcentes*, lib. 18. *Silius Ita-
licus* solitos eos dicit, *Poscere cede
Deos VENIAM*. *Lattantius* ex *Pescennio
Festo* narrat, *Carthaginenses*, *IRA-
TUM sibi Deum putantes, ut PIACU-
LUM SOLVERENT*, immolasse dicens
Nobilium filios. *Meminit & Min-
tius Felix*; & *Tertullianus Apologe-
tico*, qui *Saturnum* propterea appellat

tum ait tumulum filiorum, & *Plutar-*
chus libello de superstitione. In *Egypto*
quoque homines, & quidem formæ ex-
quisitæ sacrificatos fuisse antiquitùs,
scripsit Manethos, addiditque, servatum
morem ad *Amosis* tempora, qui pro ho-
minibus cæreas imagines substituerit. Et
de *Heliopoli* traditum, diligenter ibi in-
quisitum, an mundi essent, qui mactandi
destinabantur. In *Cypro* similiter homo-
mactatus ad *Diphili* Regis tempora, qui
bovis immolationem subrogavit. Idem
factum olim in *Rhodo*, *Chio*, *Tenedo*,
Salamine : item *Laodicea* : & apud *A-*
rabas Dumathios. *Perse* vivos defodie-
bant. De *Albanis* hoc specialiter prodi-
tum, solere ab ipsis immolari eum, quem
crederent sanctimoniam maximè pollere.
Jones, teste *Pausaniam*, virginem & pue-
rum immolabant, ut iratam *Dianam*
placarent. De *Blemyis*, *Massagetis*, *Tau-*
ris, *Neuris*, & in universum de *Scythis*,
similia legimus : quæ pro *Asiâ*, *Africâ*
que possunt sufficere : quibus addi potest,
eundem ritum repertum tum in veteri
India (de quâ idem jam olim *Mela* tra-
diderat) tum in *Americano* orbe ab his,
qui illas oras notitiæ hominum reddide-
runt. In *Canariis* quoque Insulis non
diu

diu esse, cum id fieri est desitum. Ad *Eur*
ropam ut veniamus, olim in *Cretâ Sa-*
tuno pueros, *Lacedemone* hominem
Marti immolatum, *Ister* & *Apollodo-*
rus tradiderunt. Quin *Grecis* commu-
niter omnibus morem fuisse eundem
Phylarchus tradidit, *Plinio* assentiente,
extantque exempla etiam belli *Perseci*
temporibus. *Rome* etiam quotannis
maestati *Gracis* & *Greca*, *Gallus* &
Galla: *Latianis* quoque *Iuppiter* humanâ
victimâ colebatur: nec minus *Diana A-*
ricina; olîmque usitatissima fuisse per
Italiam & *Siciliam* id genus sacrificia,
narrat *Plinius*: neque *Rome* abrogata
ante annum *Urbis* sexcentesimum quin-
quagesimum septimum. Nec aliam ha-
bent originem *Deciorum* devotiones,
quibus antiqui, ut *Cicero* ait de *Naturâ*
Deorum tertio, *PLACATOS* Deos cense-
bant: *Livius* vocat Decios piacula om-
nis *Deorum* *IRAE*: item piacula *LUE* *N-*
VIS periculis publicis. Nec omittendus
insignis *Juvenalis* locus:

Plebeia Deciorum anima, plebeia fu-
erunt

Nomina: PRO totis legionibus hi ta-
men, & PRO

Omnibus auxiliis, atq; omni plebe La-
tinâ

SUFFICIUNT DIS *infernis*, *Terraq.*
parenti:

PLURIS enim *Decii*, quam qui ser-
uantur ab illis.

Quo in loco primum is conspicitur usus
particulae pro, quem nos suprà frequen-
tem admodum esse indicavimus, & hu-
jus argumenti quasi proprium, ut idem
sit quod, loco alterius. Apparet deinde,
creditum à *Romanis*, sacrificii aestimati-
onem ab ejus, qui mactatur, dignitate
augeri. Postremo ex collatione Auto-
rum manifestum fit, ista *iooswauen* :
Deum placari aliquā victimā : Deo-
rum iram expiari : aut animam cuius-
piam Diis sufficere pro aliorum animis.
Gallorum mos ex *Cesare* notissimus, de
quo suprà attigimus : quem mansisse
ait *Plinius* ad *Tiberii* principatum.
De iisdem *Cicero* : *Galli* humanis ho-
stiis Deos **PLACANT**. Placare Deos,
dixit *Cicero*, ut & *Cesar* : *Lucretius*,
lustrare civitatem. Idem *Cesar* inter-
pretatur, pro vita vitam reddere. Sic
Thraces *Zamolxin*, sic *Germani* *Mer-
curium*, Deosque alios colebant : de
quibus ita *Lucanus* :

*Et quibus immitis PLACATUR san-
guine diro Tentates.*

In *Britannia* quoque celebrata hujus generis sacra, *Tacitus* & *Plinius* prodiderunt. *Procopius* ad sua, hoc est, ad *Justiniani* usque tempora idem factatum scribit in *Thule Insulâ*. Alias verò per gentes non exolevisse eum morem ante *Adriani* imperium, *Porphyrius* scriptum reliquit. De *Massiliensibus* specialiter memoriæ est proditum, quoties pestilentia laborarent, sole-re pauperem ali publicis sumptibus, qui verbenis ornatus & sacris induitus vestibus, per urbem duceretur cum execrationibus, ut in ipsum omnia civitatis mala reciderent: & sic Diis immortali-bus immolaretur. Quêis omnibus in unum collectis, videbimus haud imme-ritò de his sacris *Plinium* exclamâsse: *Adeò ista Toti Mndo consensere quanquam discordi & sibi ignoto.* Et hæc quidem de humanis victimis obiter dicta sunt: in quibus non ideo tantum pec-carunt *Gentes*, quod Diis falsis sacra fe-cerunt, verumetiam, quod divinum nu-men istâ ratione colendi mandatum nullum habebant, quale *Abrahamus* habuit. Cæterum mos ille *Gentium* in expiandis peccatis hominum aut pe-cudum mactatione, non parum affert

lucis

huc ad intelligendam ipsam sacrificii
expiatoriū naturam, & vocabula propria
ejus argumenti. Eoque minus sperni po-
test hic labor, quod dicit *Socinus*, *Bap-*
tistam, cùm Christum agnum Dei ap-
pellavit, ad sacrificia in universum respe-
xisse, quibus non solum apud *Hebreos*,
sed & apud *Gentes* peccata expiari cre-
debantur. Neque verò dubitandum est,
cùm in hoc ipso sacrificii expiatorii ar-
gumento voces *Gracae* καρδιαί^τειν & ἀγι-
ζειν sèpissimè usurpat divinus Scriptor
ad *Hebreos*, quin eo sensu usurpaverit,
quem *Graca* lingua receperat.

Unde jā promptum est intelligere,
quid illud significet, quod Christus faci-
ficiū pro peccato sive expiatorium
dicitur. Nam cùm tres interpretationes

Lib. 2.
cap. 16.
& 17.

afferat *Socinus* : primam, quòd Christi
mors fidem nobis ingenerando nos à
peccatis in posterum retrahat : alteram,

quòd mors ipsa antecedens sit quiddam
ad peccatorum remissionem consequen-

Lib. 2.
cap. 20.

dam : tertiam, quòd ipsi remissioni aut

decreto de eā facto testimonium quasi
præbeat : ex his tribus sola secunda huc
pertinet : non quòd non alia quoque
illa Christus fecerit, & quidem multò
quām *Socinus* opinatur efficacius, sed

quia

quia ista ad sacrificium pro peccato non
pertinent. **S**imilitudinem enim legalium
sacrificiorum pro peccatis (quibus con-
jungi possunt similia sacrificia *Gentium*
non secundum rem, sed secundum *Gen-
tium* opinionem considerata) & sacri-
ficii à Christo peracti fatetur *Socinus*
consistere in ipsa expiacione. At sacrificia Lib. 2.
illa non abstrahebant à peccato, præfer- cap. 10.
tèm fidem alicujus rei faciendo : neque
etiam remissioni peractæ, aug. certò de-
cretæ testimonium præbebant, sed, ut
ipse *Socinus* agnoscit, erant aliquod an-
tecedens requisitum ad remissionem :
quod ostendunt illa legis verba : *Expi-
abit & remitteretur*. In hoc ergo versatur
comparatio, planèque necesse est idem
significare expiacionem cùm sacrificiis
legalibus, & cùm Christo applicatur,
quia utranque deducit Scriptor ad *He-
breos* ex eodem decreto, nempe ut sine
sanguinis effusione remissio non fiat, sed
expiatio fiat in sanguine, *Hebr. 9. 21.*
Non obstat, quod dicitur ad *Hebr. 10. 4.*
fieri non posse ut sanguis taurorum &
bircorum tollat peccata: rep̄etendū enim
est ex superiori *τὸν σωματισμόν*, ut ma-
nifestò apparet, si cum hoc loco similes
conferas cap. 9. vers. 9. & 14. *Sanguis*
pecudum

pecudum tollebat peccata, id est, reatum temporalem, non autem tollebat reatum spiritualem; ut supra ostensum est. Neque in *Apocalypsi* illud *λέων τοῦ οὐα* Soc. 1.2. *Ἄντοι οὐαὶ ἀπόποντος οὐαὶ* 1.5. fine insigni de cap. 17. torsione interpreteris, qui lotos nos declaravit, aut in *Ioh. 1.7.* ubi est, *Sanguis Christi καθαρίζει οὐαὶ τοῦ πάσους αἰωνίας*, exponere licet, mundos nos esse declarat. Repugnat enim manifeste & verborum proprietas, & perpetuus Scripturæ usus in hoc argumento. Immunditiae nomine significari passim reatum, fatetur *Socinus*. Hinc *καθαρίζειν* & *ἀπολέπειν*, est eum reatum tollere, sive efficere remissionem, ut ipse Scriptor ad *Hebraeos* exponit vocem *καθαρίζειν*. 9. 22. Christus per seipsum fecit hunc *καθαρισμὸν*, *Hebr. 1.3.* Christus *καθαρίζει* conscientiam ab operibus mortuis, *Hebr. 9. 14.* hoc est, Lib. 2. ipso *Socino* interprete, a reatu & poenâ, cap. 15. poenæque timore conscientiam liberat. In veteri quoque Testamento *רְחִיבָה* cunctum habet sensum, *Psalm. 51. 9.* Quod autem his in locis est *καθαρίζειν*, hoc ipsum simili ratione dicitur *παριτίζειν* 10. 22. & *λέων*, hoc est, lavare, *vers. eodem*: quo respicit etiam vaticinum

nium, *Zach.* 13. 1. Cur ab hoc sensu dis-
cedatur duobus illis locis Apostoli *Io-
hannis*, ratio planè nulla est. Non enim, si
Iesus testis fidelis dicitur, *Apoc.* 1. 5. ideo
lavare illud ad testimonium referri de-
bet. Non enim coherent *ἀμέως*, illud,
μάρτυς ὁ μέσος, & *ἐλεγον*, sed intercedit
mentio primogeniturae mortuorum,
regni, deinde charitatis: ut vel cæco
apparet, multa officia ac beneficia
Christi ad illustrandam ipsius dignita-
tem una conjungi. In Epistolâ autem
Iohannis omnino absurdum est *καὶ διπि-
ζειν* de declaratione mundationis, non
de ipsa mundatione interpretari, cùm
paulò post jungantur *ἀπέρανται* & *καὶ διπि-
ζειν*. Argumentatur Apostolus à con-
junctis: Si in luce ambuletis, habetis
mundationem, hoc est, remissionem per
sanguinem Christi: quia nemini in luce
ambulanti imputantur peccata. *Bapti-
ste* verò prædicatio, Christum agnum
nominantis qui mundi peccata tollat,
cùm sacrificia expiatoria respiciat tum
Hebreorum, tum *Gentium*, agnoscen-
te *Socino*, planè non permittit nos,
Tollere peccata, aliter interpretari, *Lib.* 2.
quàm reatum tollere. Hoc enim facie-
bant expiatoria sacrificia, non autem ab-
strahebant

Contra
Soc. lib.
2. cap. 13.

strahebant a peccando. Neque aliud est
eis aeternis culpas, *Hebr. 9.26.* quam
tacitè tò *agdæiſe* tò *īpas*, tacitè tò *īvedet*
īmūn aeterni, ut ex *vers. 22.* appetet. Illa
autem aeternis culpas facta est *du* tò
īvias aut. d. vers. 26-

Quanquam verò *Socinus* quosdam
locos vero sensui conatur eripere, ta-
men, multis aliis convictis, agnoscit in-
dicari in Christi sacrificio expiationem
factam, quæ antecedat remissionem pec-
catorum, tanquam requisitum aliquod.
Attamen negat, Deum isto sacrificio
moveri ut remittat, sed nobis fidem
quandam ait ingenerari, quâ, perducti
Lib. 2. cap. 10. ad emendationem vitæ, porrò remissio-
nem peccatorum consequamur: in quo
primum parum meminit ejus quod dix-
erat, figuram cum figurato congruere
debere in eo in quo fit collatio. Neque
ejus quod ostendit Scriptura, illud *īvias*
īgadæiſe tò *īuan*, eodem modo ad le-
galia sacrificia, & ad Christum pertine-
re, *Hebr. 9. 22.* Sacrificia autem legalia
planè talem fidem non ingenerabant.
Neq; tolerabilis est illa vocis expositio,
expiare, esse aliquid facere, quod ad
remissionem requiratur. Contrà enim
voices istæ omnes, *īgadæiſe*, *īgadæiſe*
&

& similes quibus utuntur Apostoli, suāpte naturā & usū perpetuo non solum ordinis antecessum, sed & efficaciam quandam designant. Alia quoque evertendæ huic à *Socino* repertæ interpretationi certissima argumenta nobis Scriptura suppeditat. Dicit enim opus fuisse novo Sacerdote ex ordine *Melchisedech*, *Hebr. 7.11.* At fidem in Deum prædicare, imò & prædicationem hanc morte confirmare potuerant etiam *Levitici* Sacerdotes. Quare si nihil præterea efficit Christi Sacerdotium (quod vult *Socinus*) sequitur eo opus non fuisse. Præterea hoc ipsum, Christum esse mortuum pro peccatis nostris, ad salutem creditur, *1 Cor. 15. 2, 3.* Non ergo Christi expiatio ad hoc primò compara-ta est, ut ad credendum adducat aliquem, cùm ipsa sit inter credenda. Quod enim ad fidem duntaxat alicujus rei faciendam inservit, id à re credendâ diversum sit, necesse est. Præterea post insitam demum fidem expiatio Christi in nobis effectum habet. Christus enim Pontifex est constitutus ad expianda peccata populi sui, id est credentium, *Hebr. 2. 17.* Non potest ergo expiare, esse ad fidem perducere.

Contra
Soc.lib.
4.cap.10.

Iam

Iam verò, ut non tantum demolia-
musr *Socini* falsam interpretationem,
sed veram simul adstruamus, quæ hæc
est, Christi morte ad remittenda pecca-
ta Deum moveri, notetur illud ad *He-
braos 12. 24.* ubi sanguis Christi purga-
gatorius dicitur melius loqui, quæm san-
guis *Abel*. Sanguis *Abel* clamabat ad
Deum pro vindictâ. Sanguis Christi
clamat ad Deum pro remissione. Negat
Socinus placari Deum sacris expiatoriis.
At contrarium testantur Scriptores su-
prâ à nobis allegati, qui placandi vo-
cem ad exprimenda ea sacra usurpant:
unde & illa nata est phrasis in Epistolâ
ad *Hebraos* positâ. *ιλάσκετε αὐτριας*,
placare peccata, id est, placando De-
um peccata expiare. Satisfactionem
nullam *Socinus* in sacris expiatoriis ag-
noscit. Atqui vox ipsa piandi sive ex-
piandi nihil aliud propriè significat
quæm luere; passimque autores à no-
bis citati, *κÙμ expiare volunt αειφεζ-
ζεν* dicunt dare sanguinem pro sanguine,
vitam pro vita, animam pro animâ:
sanguine aliquid emere, morte
alterius salutem consequi. Neque vo-
ces *Hebræe* hinc dissident. Nam
כפָר 2.ca.11. non modò est tegere, sed & redimere,

Exodi

Exodi 21. 30. Psalm. 49. 7. & placa-
re Gen. 32. 20. atque inde porrò ex-
piare. **NUNC** est luere, Gen. 31. 39.
unde & hoc cœpit ad expiationem sig-
nificantiam usurpari. Tribuitur autem
expiatio primo victimis, ut appareat
Hebr. 9. 13. & 23. deinde Sacerdoti
propter victimas quas exhibet, ut sæ-
pè in *Levitico* : postremò etiam Deo
istam luitiōnem admittenti. Sicut au-
tem redimendi vox impropriè pro qua-
vis liberatione cœpit usurpari, ita &
expiatio dici cœpit ob similem effectum,
etiam ubi luitio nulla intercedit. *Psal.*
51. 8. Christo autem expiatio tribui-
tur ut victimæ, ideoque additur vox
sanguinis : sanguis autem in victimis, ut
suprà probatum, datur vice animæ pec-
catoris. Unde non potest hīc non pro-
priè sumi vox expiationis. His adde,
quod si verum esset, quod vult *Soci-
nus*, expiationem multò magis fieri per
resurrectionem ac ascensionem in cœ-
los, quām per mortem & fusionem san-
guinis, (quia illa aptiora fint persua-
dendæ nobis fidei quām mors ipsa) fal-
tem aliquo Scripturæ loco istis actibus
expiatio tribueretur : quod nusquam
fit.

Falsum

Lib. 2. Falsum est quod ait *Socinus*, patefactio divinæ voluntatis expiationem aut *agadæcius* tribui: neque hoc evincunt loca allegata. Nam *Hebr. 1. 3.* Christus omnia verbo suo portare dicitur, quia illius imperio omnia parent: sicut vox *propheta* eodem sensu invenitur *cap. 11.* *vers. 3.* & *Luca 5. 5.* capite vero 10. *vers. 26.* & 29. non pro eodem ponuntur cognitio veritatis, & sanctificatio per sanguinem, sed plura beneficia conjuguntur, ut eo spectabilius sit crimen hominis ingrati. Adjicitur quidem aliquando sanguini foederis mentio: sed saepius multo rite. quare ea sumenda est interpretatio, quæ ista conjugat. Hoc autem fiet, si foederis illam spectemus partem, quâ Christus stipulatus est, si mortem subiret, fore ut remitterentur peccata in se creditibus, Deus autem id ipsum promisit, ut appareat *Esaie 53. 10.*

Quod vero Christus dicitur in celo offerre sanguinem, hoc est, Patri mortem suam ostendere, & quasi ejus Deum *ἀρματικεῖν*, quod insuper interpellare probis legitur, hæc expiationem in cruce peractam non tollunt. Expiatio enim in cruce peracta, Deum movet ad remittendum

tendum & jus nobis acquirit, sed sub
 certâ conditione & modo: in quibus
 comprehenditur ex parte Christi inter-
 pellatio, ex parte nostrâ fides vera, ut
 explicatum est, cùm de satisfactione a-
 geretur. Pugnat autem cum Scriptura
Socinus manifestè, cùm expiationem nè-
 gat esse factam antequam Christus cœ-
 lum ingrederetur. Passim enim Scriptu-
 ra τὴν ἀπολύπρωτην, τὸν χριστοῦμδν, τὸν αγι- Contra
 αυτὸν, τὴν αδεῖητην τῆς ἀνθράκας tribuit *Soc. l. 2.*
 morti, eaque ipsa jam peracta indicat: *cap. 21.*
 Oblatio verò in cœlo quidem facta est,
 sed ita ut nec morti in terris peractæ
 eum titulum denegare debuerit *Socinus*
 contra clara verba *Pauli, Eph. 5. 2.* ubi
 Christus se dicitur tradidisse p. o nobis
 τερτορεγγ. Solam verborum seriem in-
 spexisse, ipsius interpretationem abundè
 refutasse est. Ibidem merito conjungun-
 tur τερτορεγγ & θυσία. Peragi autem θυσία
 tunc cum morti datur hostia, omnes
Gracorum, omnes *Latinorum* libri indi-
 cant: unde evenit, ut inactare tum sacri-
 ficare significet, tum etiam à sacrificiis
 ad alia porrectâ significatione quovis
 modo interficere. Hinc *Ammonius* θυσία
 & σφέπτην distinguit, ut appellationes ge-
 nericis & speciei: θυσία μὲν γάρ θητὴ ἐπὶ^{τητη}

πατὴρ θεός, σφάλεσθαι δὲ τὸ δίκαιον πατέρων αἰτία φονδίσασθαι. Et *Plutarchus Gallis & Scythis* ait creditum, θεὸς εἶναι χαίρεντας αὐτῷ πάπα ΣΦΑΤΤΟΜΕΝΩΝ αἴρεται, καὶ ταύτην τελετοπάτην ΘΤΣΙΑΝ. Est ergo θυσία εἰς τὸ σφάλεσθαι, in mactatione sacrificium. Neque aliter in hoc argu-
mento loquitur *Scriptura*. Iussus *Abra-
ham* offerre filium, *Gen. 22. 2.* parat e-
um occidere, *vers. 10.* atque adeò,
quia mactationem etsi non manu, ani-
mo jam peregerat, obtulisse filium di-
citur, *Hebr. 11. 17.* Est & ubi θυσία
simpliciter & extra sacrificium mactare
significat, ut *Ioh. 10. 10.* Et *Iohanni*
Christus dicitur ἀπρίων ἐσφαγμένον, ag-
nus ille mactatus sive occisus, *Apoc.*
5. 6. 12. & 13. 8. quod *Paulus* sic enun-
tiat, πάγα ιησοῦ ἐπύθη Χειρός. *1 Cor. 5.*
7. non solebat autem Pascha in adytum
inferri: est ergo ἐπύθη idem quod
ἐσφαγμένος, ut πάγα idem quod ἀπρίων.
Et apparuit Christus in cœlo apud Pa-
trem διὰ τῆς θυσίας, *Hebr. 9. 26.* præ-
cessit ergo sacrificium, secuta est ap-
paritio. Sic alibi in eadem epistola
dicitur Christus in sanctuarium coeleste
intrasse per sanguinem suum, αἰωνίας λύ-
σασιν διόρθωσι, id est, repertâ aeternâ re-
demptione

demptione Hebr. 9. 2. & sedisse ad dextram divini solii καθαίσματον ποιούσαντος
της αὐτοῖς ἡμῖν, facta peccatorum nostrorum expiatione: quibus in locis voces
anteacti temporis ostendunt factam redemtionem aut expiationem, prius. Contra:
Soc. lib.
2. c. 23.

quam Christus cœlestem regiam intraret. Quanquam ergo Christus ejusmodi est Pontifex, qui non in terra manere, ut Sacerdotes *Levitici*, Hebr. 8. 4. sed cœlum penetrans ipso cœlo celsior debuit evadere, Hebr. 4. 14. & 7. 26. quippe cuius Sacerdotium debuit esse aeternum & αἰματικόν 7. 24. verus tam Sacerdos fuit & vera victima, jam tum cum in terris morti se traderet. Ideoque dicitur venisse in mundum, Heb. 10. 5. (hoc est, in orbem terrarum, ipsa Scripturâ interprete, Joh. 18. 37. & Tim. 1. 15.) ut voluntatem Dei faceret, vers. 7. & 9. hoc est, ut corpus suum à Deo aptatum, id est, sanctificatum, vers. 6. offerret Deo, vers. 10. pro peccatis, vers. 8. & 12. Quo loco observandum simul est, sanctificatos nos dici oblatione ἵσταται: cum interpellet Christus toties, quoties opus est nobis: ita ut hic non interpellatio, sed mactatio sit intelligenda. Est ergo duplex, ut legalium

quarundam victimarum, ita Christi oblationis: prior mactationis, altera ostensionis. Legalium victimarum prior peracta in templo, altera in ipso penetrali: Christi prior in terris, posterior in cœlo: prior tamen illa non sacrificii præparatio, sed sacrificium: posterior non tam sacrificium, quæ sacrificii facti commemorationis. Quare cùm apparitio & interpellatio non sint actus propriè sacerdotales, nisi quatenus peracti sacrificii virtute nituntur, sacrificium illud qui tollit, ne sacerdotium quidem Christo verum relinquit, contra manifestam Scripturæ autoritatem, quæ distinctam à Propheticâ & Regiâ Pontificiam dignitatem Christo assignat: non figuratè dictam, sed maximè veram, quippe cùm sacerdotium ipsius *Levitico* sacerdotio, quod verum fuit sacerdotium, opponatur, ut ejusdem generis species perfectior alteri speciei minus perfectæ: neque rectè inferri potuerit, necesse fuisse ut haberet quod offerret Christus, *Hebr. 8. 3.* nisi ex veritate ejus in quod constitutus erat sacerdotii. *d. vers. 3.* Sed profectò minimè mirum est, si qui Christo gloriam naturalem, hoc est, veri nominis Deitatem, sustulerunt, iidem &

officii

officia ipsius imminuunt, & beneficia
ipsius præcipua recusant agnoscere. Tibi
Domine Jesu ut vero Deo, ut vero Re-
demptori, ut vero Sacerdoti, ut verae pro
peccatis victimæ, cum Patre &
Spiritui, uno tecum Deo, sit
honor & gloria.

F I N I S.

K 2

THEATRUM TESTIMONIUM

Sequuntur
TESTIMONIA
VETERVM.

TESTIMONIA VETERVM.

 Renens lib. 5. cap. 1. Neque enim carnem ac sanguinem, quibus nos redemit, verè habuisset, nisi veterem Adami fictionem in se se instaurasset.

Quem locum ex Ireneo Gracè citat Theodoretus Dialog. 2. cap. 26. Οὐδὲ γὰρ ἀλλοτεσσαράκοντα καὶ αἴτια ἐγκρίνεται, διὸ ὁντινάς ἐξαπογονίων.

Tertullianus adversus Iudeos cap. 13. Christum oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.

Origenes in Leviticum homil. 3. penè initio. Si quis benè meminerit eorum quæ dicta sunt, potest nobis dicere, quia sacrificium quod Pontificem pro peccato diximus obtulisse, figuram Christi tenere posuimus, & conveniens non videbitur vero Christo, qui peccatum nescit, ut pro peccato dicatur obtulisse sa-

crificium, licet per mysterium res agatur: & idem ipse Pontifex, idem ponatur & hostia. Vide ergo si & ad hoc possumus hoc modo occurrere, quia Christus peccatum quidem non fecit, peccatum tamen pro nobis factus est, dum qui erat in forma Dei, in forma servi esse dignatur, dum qui immortalis est, moritur, & impassibilis patitur, & invisibilis videatur, & quia nobis hominibus vel mors vel reliqua omnis fragilitas in carne ex peccati conditione superducta est: ipse etiam qui in similitudinem hominum factus est, & habitu repertus ut homo, sine dubio pro peccato quod ex nobis suscepit, quia peccata nostra portavit, vitulum immaculatum, hoc est, carnem incontaminatam obtulit hostiam Deo.

Origenes homil. 4. in numeros. Si non fuisset peccatum, non necesse fuerat filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne positum jugulari, sed mansisset hoc, quod in principio erat, Deus Verbum. Verum, quoniam introiit peccatum in hunc mundum, peccati autem necessitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit nisi per hostiam, necessarium fuit provideri hostiam pro peccato.

In Matth. cap. 16. Tract. 11. Homo quidem non potest dare aliquam commutationem pro anima sua, Deus autem pro animabus omnium dedit commutationem pretiosam sanguinem filii sui. Nec enim empti sumus corruptibili argento vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati.

In epist. ad Rom. lib. 2. cap. 2. Fatemini sine dubio verum esse quod scriptum est in epist. Petri: *Quia redempti sumus non corruptibili pretio argenti & auri, sed pretioso sanguine unigeniti.* Si ergo pretio empti sumus, ut etiam *Paulus* ad stipulatur, ab aliquo sine dubio empti sumus, cuius eramus servi, qui & pretium poposcit quod voluit, ut de potestate dimittat quos tenebat. Tenebat autem nos Diabolus, cui distracti fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pretium nostrum sanguinem Christi. Verum donec Iesu sanguis daretur, qui tam pretiosus fuit, ut solus pro omnium redemptione sufficeret, neceffarium fuit eos, qui instruebantur in lege, ut numquemque pro se velut ad imitationem quandam futuræ redemptionis sanguinem suum dare: & propterea nos pro quibus completum est pretium sanguinis Christi.

non necesse habemus pro nobis ipsis
preium, id est, sanguinem circumcisio-
nis offerre.

Cyprian. Epist. 8. ad Clem. & piebem.
Orabat ille pro nobis cum peccator ipse
non esset, sed nostra peccata portaret.

Idem Epist. 63. ad Cæcilium, parag. 9.
Nos omnes portabat Christus, qui &
peccata nostra portabat.

Idem lib. ad Demetrianum, parag. 22.
Hanc gratiam Christus impertit, hoc
munus misericordiae suæ tribuit, subigen-
do mortem trophyo crucis, redimendo
credentem pretio sanguinis sui, recon-
ciliando hominem Deo Patri, vivifican-
do mortalem regeneratione cœlesti.

*Idem, sive alius potius Scriptor libri
de cardinalibus Christi operibus ad Cor-
nelium Papam, serm. 7. qui est de ratione
Circumcisionis.* Tantæ dignitatis illa una
redemptoris nostri fuit oblatio, ut una
ad tollenda mundi peccata sufficeret,
qui tantâ autoritate in sancta introivit
in sanguine proprio, ut deinceps nulla
supplicantium postulatio sanguine indi-
geret alieno.

*Idem serm. 16. qui est de ascensione
Christi: Qui pro nobis triginta argen-
teis appretiatus, intelligi voluit, quanta
fuerit*

fuerit in pretio quod pro eo datum est, & in eo quod ipse dedit, pro mundo dissimilitudo, cum ipse exiguo argento emptus & venditus, tanto pretio damnatos redimeret: ut dubium esse non possit, quin pretii magnitudo superaret negotium: nec aequari posset damnum, quod omnino damnatio iusta meruerat, obedientiae Christi, quæ gratis usque ad mortem progressa est, & ultrò solvit quod non debebat.

Lactantius de beneficiis Christi.

Quisquis ades mediisq; subis in limina templi,

Siste parium. insontemque tuo pro crine passum

Respice me, &c. Et mox:

Te propter vitamque tuam sum virginis alvum

Ingressus: sum factus homo atque horrentia passus

Funera, &c.

Eusebius Cesariensis lib. 10 de demonst. Evangel. in prefat. Εἰτε γά τὸν ἀμενὸν τὸν θεόν τὸν τὸν μεγάλον ἀρχέτονος αὐτοκράτερτα, τοῦτον τὸν λοιπὸν συγγενῶν ἀμενὸν καὶ τοῦτον πάσον τὸν αὐτοκράτορα ἀγέλην, θυσίαν ποιεῖ θεοῦ αρρεναχθῆναι. Επειδὴν γάρ διὰ αὐτοῦ ποιεῖται θυσία, καὶ δὲ αὐτοῦ ποιεῖται αὐτοκράτορις, οὐτούτῳ νεκρῶν.

Idem lib. 10. cap. 1. Καὶ καθ' ὁ πάρεντος
ἔνδος μέλεις συμπάχει πάντα τὰ μέλη, ὃταν τῷ
πολλῷ μελῶν παρόντων καὶ ἀμφταγόντων, καὶ
αὐτὸς καὶ τὰς ὃ συμπαθεῖας λόγιες. ἐπειδήποτε
ἔνδοκτος Θεῖς λόγῳ οὐν, μερφίῳ δέλευλαβεῖν
καὶ τοῦ κοινῷ παντων ἡμῶν σκηνώματος σωμαφθῆναι
τὰς τῷ παρόντων μελῶν πόνους εἰς ἔμπολον ἀνα-
λαμβάνει, καὶ ταῖς ἡμετέρες νόσους ἐποπεῖται, καὶ
παντων ἡμῶν ὑφραγεῖ καὶ ὑφραγεῖται, καὶ τὰς τῷ
φιλευθρωπίας νόμους. ὁ μόνον τῷ πανταπεράξας ὁ
αὐτὸς τῷ Θεῖς, αὐλαὶ καὶ ὑφράγματι καλεσθεῖς καὶ
πικαλεῖται ὑποχεῖν, οὐν αὐτὸς μὲν ὥκη ἀφειλεν, ἀλλ
οὐμεῖς τῷ πλήθες ἔνεκεν τῷ πεπλημμελημάνων,
ἡμῖν αἴποτε τῷ τῷ αἰματημάτων ἐφέστους κατέτην,
ἄτε τῷ ὑφράγματι αὐτοδιξεῖαμεν τάνατον, μό-
στρας τῷ καὶ ὑπερεις καὶ αἴπριας ἡμῖν ἐποφειλο-
μένας εἰς ἔμπολον μεταδεῖς, καὶ τὸν ἡμῖν περι-
ταμιμόνεος κατάφεν ἐφ' ἔμπολον ἐλκύσας, γνό-
μοντος τῷ ὑφράγματι κατάφεν. Καὶ τί γδ ἄλλο, οὐ
αἴτιοι φυγεῖν; Μίδις φυσίν ἐξ ἡμετέρες πρεσούποτε τὸ
λόγιον, τοῦ μάλωπ αὐτῆς ἡμεῖς ἴαζομεν, καὶ κι-
νεῖται παρέδωκεν αὐτὴν ταῖς ἀμφτίασις ἡμέραις.

Ensebius de demonstratione Evangelicâ, lib. I. cap. 10. Καὶ ἐπειδὲν ὁ Θεὸς ἀπὸ^{τοῦ}
αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς διηγεῖσι ἀπό. δηλοῦται καὶ οὐκανή τοῦ
διηγεῖσι ἀπό τοῦ περιστέρεων. ἐνταῦθη δὲ ἐπιμένεις, οὐσί-
α μᾶλλον δὲ. Σωματητήσας κατόπιν τοῦ Θεοῦ τοῦ
τοῦ γῆς περιγραφόντα τῷ δεῷ τὸν διηγεῖσαν. καὶ
τῶς τοῦ εὐδαίμονος ἀπὸ παντων τῷ κτηνῶν τῷ καθα-
ρῶν, καὶ ἀπὸ παντων τῷ πηνῶν τῷ καθαρῶν
εἰνιώεγκεν ὀλοκαρπωσεις δηλοῦται τὸ διηγεῖσαν, καὶ
οὐσφράνθη καὶ τοῦ Θεοῦ δοσικῶν ὀμοδίας. αὐλαὶ καὶ
αἴρεσθαι δύσπας ἀναγέγεγραται ὥστε, καὶ τὸν της
δειας γεφύρις μητρυρίαν, προώπιον ἀπαντων τὸν

μὰ ζώων θυσίαν ἀπινενοῦμεν τοῖς πάλαι θεοφι-
λέσι. Τέτε τοῦ τοῦ λοχοφόρου πηγώναι εἶναι εἰς τοῦ
πυχούτα, ἐδίνει ἀνθρωπίνως κακοτυμόν, καὶ θείαν
δι' ὀπίνοιαν ψάσσειελημένον. ἐπειδὴ γὰρ ἔσθρον,
ἄτε τὸν τρόπον ἐντοῦτος καὶ θεῖον περιστρέψαμένοις
θείῳ τε πυρίματι τὰς ψυχὰς πεφωπομένοις, με-
γάλης αὐτοῖς θεοφιλείας δεῖν εἰς ἀποχθάρσιν τῶν
θυντῶν πλημμελημάτων λύθην τοῦ αὐτῶν σωτη-
ρίας πολὺ καὶ ζώων καὶ ψυχῆς χρηματοποιεῖται
πηγώντο. ἐπειτα μηδὲν πρειτον καὶ πιστεῖσθαι τοῦ
δικείας ψυχῆς καθίστερν ἔχοντες, αὐτὶ ταῦτις
τένεις τὰς θεῖας αἰλόγων ζώων περιστήρων θυσίαν,
τοῦ σφάντου ψυχῆς ἀντίψυχα περιστομίζοντες. γέδειν
καὶ τότο πλημμελεῖν εἰδίνεικαὶ θυγέματοι, διτε-
μηδὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων λογικῇ καὶ νοερῷ μαθέ-
μεις παραπλανήσιαν εἶναι τὰς ψυχῶν τῶν αἰλόγων
ἐπιαδίοντο, εἰδίνεικαὶ τὰς θεῖας αἰλόγων τὸ αἴνια
αὐτῶν μεμαδικότες, καὶ τὰς ἐν τῷ αἴματι ζω-
πικὰ μαθάμαν. οὐ καὶ παρέχειν αὐτάς, ἀλλαρψίαν
ψυχῆς αἰντὶ ψυχῆς εναφέρεντος τῷ θεῷ. τότο δέ
αὐτὸς μαστίς λαβόντεται περιστρέψει, λέγων, Λύγη
πάσης σφράγεις αἴμα αυτῷ δέσιν καὶ ἐγώ δέδωκα θύμιν
τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. εἰξιλασκεδεῖ τοῖς τῶν
αἰλριῶν ὑμῶν. τὸ γάρ αἷμα αὐτῶν αἰντὶ ψυχῆς
ἐξιλασσεῖ. ματα τοῖς ψοῖς ἰσερπίλ, πάσα
ψυχὴ ἐξίλασθεν φάγει. αἴμα. περίγρας γέγονον ἀπι-
λεῖς εἰν τέτοις, ὅπως εἰρηται τὸ δέσμος δέδωκεν θύμην
ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον εἰξιλασκεδεῖ τοῖς τῶν ψυχῶν
ὑμῶν. τὸ γάρ αἷμα αἰντὶ τὸ ψυχῆς ἐξιλασσεται
σφράγεις αἰδίων ζώων αἴματι φοστην εἰξιλασκεδεῖται.
τότο δέ αὐτὸς καὶ οἱ τοῖς θυσίων νόμοι θυσι-
αλεῖν νοεῖν τῷ τελετερημένως σκοτωμῆπ. πάντα
γόνια τὸν θύσιοντα τὰς κατεργασίας ἀπέβάλλειν περι-
τάξει τῇ κιφαλῇ τῷ θυσιόνευτον περιστομίζειν δέ

τὸ ζώον τῷ ιερεῖ τῷ κεφαλίτι ἐχόμενον, ὡς εἰ τοῦτο
τὸ οὐατόν κεφαλίτι τὸ ιερεῖον φεροφέρεντα. λέγει
δὲ οὐ οὐδὲ ἐκεῖνος φεροτάξει μετὸν ἄναποκεφαλίτη τὸ μάρκον,
καὶ ποὺς οὐδὲ ἐκεῖνος τετάρτην (τὸ) θύματος, οὐδὲ μάς θυσί-
ας ἀλλας σύναψε εργάλευντος. Μηδὲν οὐ λόγος ὅπερ μὴ ἀντί-
ψυχα τοις θύμοις θυχῆς φεροσίγητο τὰ ζωοδιτέμβρια.

Antonius Eremita Epist. 2. In quo & creaturarum Genitor visceribus motus pro plagā nostrā, quē sanari non poterat, nisi per solam ipsius bonitatem, misit Unigenitum nobis, ut per servitutem nostrā, servitatis assumere formam, tradideretq; se pro peccatis nostris. Et peccata quidem nostra humiliaverunt eum, sed livore ejus nos omnes sanati sumus.

Maecarius Episcopus Hierosolymitanus t. 2. aet. concil. Nicani. Sed venit ipse Salvator omniū, & a nobis debita supplicia in suā carne nomine nostro suscepit.

Athanasius de incarnatione Verbi Dei.
Επειδὴ δὲ καὶ τὸ ὀρειλάμψιον παρεῖ πάντων ἐξει-
λοιπον. οὐδοῦτελεῖται. ὀφείλετο γάρ πάντας ὡς
φερεῖπον ὑποδενεῖν, διὸ οὐ μάλιστα καὶ ἐπιδίμησον,
τετὸς ἔνεκκη μὲν ταῖς φερεῖσι θεότητος ἀπόν, εἰκὸν τοῦ
ἱργαληροῦ ποστείτεται, οὐδὲν λοιπὸν καὶ νοῦρον πάντων τῶν
θυσίαν αὐσφέρειν, απότι πάντων τὸ οὐατόν ναὸν εἰς
διάγκυτον φέρειται. οὐα τοὺς μὴ πάντας, αὐτοὺς
παῖδες καὶ ἐλευθέρους τὸν περγαλίας πολεμάσσων
ποιόντος. δεῖην δὲ οὐατὸν καὶ θυνάτως κατείποντα,
καὶ παργάλιτον τὸν ὄλων αναστάσων τὰ θύλαι πάντα
καὶ φερόπτων ἐπιλειχνύμενον.

Et tοιούτοις Θυνάτως μὲν κατίσταται οὐρανούποντας

πάντων ἔδει γέγενες· ἵνα τὸ φέρει πάντων ἐφελό-
μένου γένην³). ὅτεν αἱ παρετίπον, ὁ λόγος ἐπειδὴ
οἰούτε λιγὸς τὸν θεοντανεῖν (αἰδάνατο γε λιγὸς) ε-
λαζεν ἔαυτὸν σῶμα τὸ μωάρμηον θεοντανεῖν, ἵνα
αἱ ίδιοι αὐτὸν πάντων αὐτὸν παρεστένευκτοι· καὶ αἱ αὐ-
τὸς ψεύδει πάντων πάχων διὰ τὴν περὶ αὐτὸν ἐπίβα-
σιν, καταρρυόσῃ τὸ κεράτο ἐχυντα τὰ δακτύλια,
τετέσι τὸ διάσολον. καὶ απαλάξῃ τέτες ἵσσον φέρει
δακτύλια ἐνοχοι ἵσσοι διελέιται αμέλει τὸ κοινὸν πάν-
των σωτηρός θεοδακυόντος ψεύδει τὸ μῆμα, ἐκέπινε
σπαρε παλαιοὶ καὶ τὸ νόμος ἐπειλαῖς δακτύλια
ἀποθνήσκομένοις εἰς χριστὸν πιστοῖ.

Idem in ibidem. Καὶ τῷ τοιάτῳ τῷ δακτύλῳ τρόπῳ ἡ
σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ οἱ κήριοι πᾶσι λελύγεωται.
Ἐτός ἐστιν ἡ παντων ζωὴ καὶ αἱ περίβατον ψεύδει πάν-
των σωτηρίας αὐτίψυχον τὸ ἔαυτὸν σῶμα εἰς δακ-
τυν φέρεισθε.

Idem in passim et ceteris. Domini. Αλλ' ὅρων τὸ μὴν
τὸ κακίας αφόρητον. καὶ τὸ θυντὸν γένος ἐχεικόν
αὐτοῖς οὐ περὶ τὸ δακτύλιον, ὅτε τὸ πιστοῖαν τὸν κα-
κῶν δικαστὸν θεοδακυόνται. ψεύδει γε πᾶσαν πιστοῖαν
ητὸν κακίας ψεύδειον ὅρων οὐ καὶ τὸ πιστός αἰγαθό-
τητα ὅρων καὶ τὸ ἔαυτον οὐκενοπτα καὶ διώδημαν. Χεισός
γε δεκά δικαστοίς καὶ δεκά σοφίας κεκίνην³ τὴν φιλαν-
θρωπίαν, καὶ οἰκτίρεις τὸ αἰθένειαν ἡμέραν, ἐνεδίσατο
ταύτην αὐτὸς γε αἱ παρεφίτης φισταῖς ταῖς ἀδενείας
ημέρῃς ἡρε, καὶ ταῖς νόσοις ἐβασιζε. καὶ ἐλείσας τὸ θυ-
ντὸν ἡμέραν πιστεύειτο τοστο. λέγει γαρ οἱ Παῦλος,
ἐπιποιεῖντον ἔαυτὸν μέχει δακτύλιον, δακτύλιον δὲ
παρετίπον δὲ καὶ τὸ περὶ τὸ θεοδακυόν οὐ μή τὸ πιστοῖας
αδικάσατον, ἐνεδίσατο ταύτην αὐτὸς. Χεισός
γε γέγονεν ψεύδει μῆμα καταίρει, καὶ ὅποι δὴ τὰ ἀγ-
θωπυρα τεκταλλόμενος καὶ αἰρετασσόμενος, δι-
ἔαυτὸν τὰ ἡμέραν περιστήσατε ποιεῖτε, ἵνα αἱ αὐτὸς
πάχων φέντασίν τοι ἀνθρώποι πάροντα γετασκεδά-
ση, καὶ μηδέποτε μηδὲλοτος οὐπικαταλλαξπειται.

*Hilarius Pictaviensis in cap. 14. Mat.
cap. 14. Dominus solus passurus pro om-
nibus omnium peccata solvebat.*

Hymno de Epiphania.

*Iesu refluxit omnium
Pius redemptor gentium, &c.
Felix Ioannes mergere
Illum tremisicit flumine,
Poteft suo qui sanguine
Peccata mundi tergere.*

*Optatus Milevitannus De schismate
Donatistarum adversus Parmenianum
lib. 3. Cum dicitis, redimite animas ve-
stras: unde illas emisisti, ut vendatis? quis
est nescio qui Angelus, qui nundinas fa-
cit animarum, quas ante ejus adventum
Diabolus possidebat? Has sanguine suo
Christus Salvator noster redemit, Apo-
stolo dicente: Empti estis pretio magno.
Constat enim sanguine Christi omnes
redemptos.*

*Victor Antiochenus ad cap. 15. Marci.
Et cur, inquis, universorum Dominus &
opifex nostri causâ homo effectus, tan-
tam ignominiam, tantaque supplicia
pertulit? Nobis ille assimilatus est, no-
strâsq; in se miserias, & crucis suscepit,
quo naturam nostram per peccatum col-
lapsam erigeret, & in pristinum digni-
tatis*

tatis gradum denuò revocaret. Comoda itaque, quæ per illius cruciatuś in nos defluxerunt, sunt permulta : Ipse enim nostra pro nobis debita huit, ipse peccata nostra tulit, ipse nostri causa & doluit, & genuit.

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesis

13. Ἐλιος ἡ πάτης τοῦ οὐρανοῦ ἡ αὐτή τις κατεχομένης, καὶ κόσμου ὅλου ἀνθρώπων ἐλυτρώσασα ποτε καὶ μὴ θεωράσθη εἰς κόσμον ὅλον ἐλυτρώθη. ἐνδέκατη δὲ τοῦ ἀνθρώπου φιλός, ἀλλὰ καὶ φίλος Θεοῦ μονογένειος, ὁ ἀνθρωποθεός τοῦ κόσμου ἡ πάτης τοῦ οὐρανοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ πολὺ πολυπλούματον τοῦ ἐνδέκατου ἀνθρώπου τοῦ οὐρανοῦ, πάτης ἐχεῖ μάλλον τοῦ μητροσύνης τοῦ οὐρανοῦ ἡ ζωὴ βασιλεύστε; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τὸ βράστων ἐξεβλήθητο ὁ μητροπλεῖστος ἄρτος, διὰ τὸ ξύλον ἀποθνήσκει μήκοπάτερον ὁ πιστίοντες, εἰς τοῦ πολυπλούματον τοῦ εἰσελθούντος πατέρα; εἰ δὲ πρωτότοπας οὐτὸν γῆτε πίνευσιν δικαιούμενὸν θάνατον, ὁ πλάσμας ἀντὸν οὐτὸν γῆτος, ἀλλὰ τὸ φρεσὶ ζωὴν αἰώνιον ἀντὸν ὡν ἡ ζωὴ; εἰ δὲ Φιρεές ζηλώπατος τὸ αἰχροποιόν, κατέπιπτε τοῦ Θεοῦ τὸν ὄργην. Ιησοῦς ἡνὶ ἀλλον αἰνελὸν, ἀλλὰ ιαυτὸν αὐτόλυρον πολιτεῖ, ἀλλοτένα τὸν ὄργην τούτον τοῦ κατ' ανθρώπων;

Basilius homilia in Psal. 48. Ἐυρέων, ὅμοιοι πάντων αὐτοῖς οἱ οἰνόθητοι εἰς πατέρας λυ-
ράστεις τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ αἷμαν καὶ πολύπο-

μοναρχαῖς κυρίες ἡμῖν ἵνα τοῦ Χειροῦ.

Gregor. Nazianz. Oratione 42. quæ secunda est in Pascha. Τὸ μέγα καὶ ἀδυτον (ιν' ὅτις εἰπω) δοσον ἐπὶ τῇ φερώτῃ φύσει τὸ νομικός θυσίας ἐγκαταμέμικτος, καὶ τὸ μικρὸν μέρος τοῦ οἰκουμένης, ἐπὲ τοσὶ ὀλίγον, αὐλαὶ πατρὸς τὸ κόσμον καὶ μιανονίζον καθάρον.

Idem ibidem. Parides cœnatur Θεοὶ ὀλίγαις κόσμον διονύσου ἀναπλάττεσσι, καὶ γύναις ἀκαδάπερ ὅπος γάλακτο πάσιν αὐτῷ πότες εἰς τὸν ἡμᾶς σωμάτεσσι καὶ σωμάτυοι.

Et eadem. Εἰς τοίνυν ἐξετάσαι πρᾶγμα καὶ δύγμα, πᾶς μὲν πολλοῖς παρεργάμενον, ἐποὶ δὲ καὶ λίτιν ἐξεταζόμενον. τίνις γάρ τὸν θεόν τὸν μὲν αὐτοῦ, καὶ τοῖς τονθέοντος ἐχέδην, τὸ μέγα καὶ πειθότον τὸ Θεόν καὶ αρχερέων, καὶ θύματος. κατενήθειδα μὲν γάρ τὸν τὸν πονηρόν, πεκεδυμένον, τὸν τὸν αἰμοτίαν, καὶ αὐτοπλασίοντες τῆς κακίας τὸν ἡμίγηλον. εἰ δὲ τὸ λύτρον ἐκ ἄλλων πόνος, οὐ τὸν κατέχοντος γίνεται. Κατὰ τὸν τόπον εἰσινέχειν, καὶ διὰ τὸν πονηρὸν αἴτιαν. εἰ μέρος τοῦ πονηροῦ, φερεῖ τῆς ὑβρεως, εἰ μὲν παρὰ τὸ Θεόν μόνον, αὐλαὶ καὶ τὸν θεὸν πατέτον λύτρον διλησκεις λαμβάνεις, καὶ μάλιν ὅτις τοῦ θεοῦ τῆς ἐαυτός περιεινίδος, διὰ δὲ τὸν καὶ ἡμέραν φειδεῖται μίκρου γένος εἰ δὲ τοῦ πατέρος, φορῶτον μὲν πόνος; οὐχ ὅτις ἐκεῖνος γένος ἐκποτέ μεδατεῖται περιεργοῦ, πίστος ὁ λόγος μενογίνων αἴματα τέρπενον πατέειδος ἐδὲ τὸν Ισαὰκ ἐδέξατο παρὰ τὸν πατέρος φερόμενον. αὐλαὶ κατηλάβατο τὸν θυσίαν, καὶ δὲν αὐτοῖς τὸ λογικόν θύματος. οὐ μῆλον, οὐ πλαματίαν μὲν ὁ πατέρες. ἐκ αἴτιας, ἀδὲν διηδεῖται. αὐλαὶ μιὰ τὸν οἰκουμενίαν, καὶ τὸν χεῖνα αἰσθαντας τὸν αἰθρεστίνον τὸν θεὸν τὸν αὐτῷ πότες ἡμᾶς ἐξέλιπται, τὸ τερέννυν βία κρατήσας, καὶ περὶ αὐτὸν ἐπαγαγάγης, μιὰ τὸν μισθίδωντος,

τιδίσαντο, καὶ εἰς πυλὸν τὸν πατρὸς τὸν οἰκουμενικὸν τὸν, τὸν παῖδα τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ.

Gregorius Nyssenus ad Olympium Monachum de perfecti nominis formâ. Απολύτων γένενται τὸν Χειρὸν μαδόντες, τὸν ἐστόρασθαι λύτρου τοῦ θεοῦ οὐκέτι. τὸν διὰ τῆς ποιητικῆς φωνῆς παραδόντες, τὸν μαθεῖν δὲ παραπομπῆς πηλὸν πνὰ τῆς ἔκτιστης ψυχῆς τοῦ θεοῦ οὐκέτι, τὸν διαταραχαντα κτῆνα οἰδον τὸν ἐκ τῆς Σαβάτου παρά τοῦ διὰ τῆς ζωῆς ἐξαγορασθεῖτας εποίησεν.

Ambrosius lib. de Tobia cap. 10. Ecce venit hujus mundi Princeps & in me sumum nihil invenit. Nihil debebat, sed solvebat pro omnibus, sicut ipse testatur dicens, *Que non rapui, tunc exsolvebam.*

Idem lib. de Joseph Patriarcha cap. 4. Venditus est Joseph in Aegypto, quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est, Peccatis vestris venditi esset. Et ideo suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione, non culpæ, peccatique pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro debitum, non suo arte contraxit: chirographum sustulit, fœneratorem removit, exuit debitorem, unus exsolvit, quod ab omnibus debebatur.

Amb-

Ambrosius de Esau sive de Fuga seculi cap. 7. Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret: & factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim mortem, ut impleretur sententia, satisficeret iudicato per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia.

Idem lib. 9. Epist. 71. Veniens Dominus Iesus, peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione delevit. Hoc est quod ait: Superabundavit peccatum per legem: superabundavit autem gratia per Iesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit.

Lib. 1. Epist. 11. Vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in seipso obtulit. atque in suo immolavit corpore. *Et paulò post:* Quod verò ad altare effundit sanguinem, intelligere licet ablutionem mundi, remissionem omnium

pec-

peccatorum. Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus non irrationalis naturæ, sed divinæ potentiae: de quo dictum est. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Non solum enim mundavit sanguine delicta universorum, sed etiam divinâ potestate donavit.

Idem super Lucam lib. 7. cap. 12. Adversarius tanquam captiva mancipia viliori pretio aestimationis addicit. At verò Dominus tanquam speciosa servitia, quæ ad imaginem & similitudinem sui fecit, idoneus operis aestimator, magno pretio nos redemit: sicut Apostolus: Empti enim estis pretio magno. Et benè magno, quod non aestimatur ære, sed sanguine. Quia pro nobis mortuus est Christus, qui pretioso nos sanguine liberavit, &c. Et benè pretioso, quia immaculati corporis sanguis est, quia sanguis est filii Dei, qui non solum de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetuâ nos redemit.

Idem lib. 10. super Lucam in illud cap. 22. Peccavi quod tradiderim sanguinem innoxium: Pretium sanguinis est pretium dominicæ passionis. Ergo pre-
tio

tio sanguinis emitur mundus à Christo.

Lib. 3. de virginitate sub finem: Erasmus oppignerati malo creditori peccatis : contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Et *mox*: Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus, qui te mundavit, qui te redemit, & si te in peccato invenerit, dicat tibi: Quæ utilitas in sanguine meo ? Quid profeci tibi dum descendo in corruptiōnem ?

Lib. 1. de apologia David cap. 13. Præclarè Apostolus ait, Quia donavit nobis peccata Dominus Iesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit affigens illud cruci. Delevit sanguine suo atramentum *Heva*, delevit hæreditatis obnoxiae obligationem.

In Epist. ad Hebr. cap. 9. Sed illius fuit tota veteris Testamenti corporalis mundatio : nunc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi. Ideò dicit: Hic est sanguis novi Testamenti in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie adspargebatur, & iterum diluebatur aspersus : neque enim cruentatus

tatus semper deambulabat populus. In anima vero non ita est, sed ipsius essentiae commiscetur sanguis, fontem illum faciens mundum & inenarrabilem pulcritudinem producens. Propter hoc agni occasio fuit & sanguis eius super liminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris Testamenti leguntur, ut hoc sacrificium designarent; per quod vera est remissio peccatorum & mundatio animae in eternum.

Idem, seu potius Scriptor comment. in Epist. Pauli Ambrosio tributorum in 1. ad Cor. cap. 6. Quia caro pretio empti sumus, propensiis Domino nostro servire debemus, ne offensus a qua nos redemit, morti nos reddat. Quam enim carissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis.

Idem in ejusdem Epist. cap. 11. Nos calicem mysticum sanguinis ad tuitiolum corporis & animae nostrae percipi mus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit. Caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostrâ effusus.

Idem in Epist. ad Cor. 11. cap. 5. Quoniam

niam oblatus est pro peccatis, non im-
meritò peccatum factus dicitur, quia &
hostia in lege, quæ pro peccatis offere-
batur, peccatum nuncupabatur, ut nos
essemus iustitia Dei in ipso, qui pecca-
tum nesciebat: dicente *Iesaiæ*, Qui pec-
catum non fecit, nec dolus inventus est
in ore ejus, quasi peccator occisus est,
ut peccatores iustificantur apud Deum
in Christo.

Epiphanius Heresi 55. Πρῶτην μὲν ἐκ-
τὸν σεγονέγκας, ἵνα λύσῃ θυτίας παλαιᾶς θια-
θῆκεις, τὸν ἐντελεσέπαν λόσιον ἢνθ' πατρὸς
κόσμου ἱεραρχίας, ἀντὸς ἱερεῖον, ἀντὸς θύ-
μα, ἀντὸς ἱερᾶς, ἀντὸς θυοτάσθεον, ἀντὸς Θεοῦ,
ἀντὸς ἀνθρώπου, ἀντὸς βασιλεῖος, ἀντὸς ἀρχε-
ρᾶς, ἀντὸς ωρέατον, ἀντὸς ἀρνίον, τὰ πάντα
ἐν πᾶσιν ἢνθ' ἡμῖν γνόμοντι, ἵνα ἡμῖν ζωὴν καὶ
πάντα τεσσάρων γέμιται, καὶ τὸ ιεροσύνης ἀντὸς τὸ
αὐτάσαντα ἐδράσωνα εἰς τὰς αἰώνας ἀπεργάση-
ται.

Andreas Cesariensis ad cap. I. Apoc.
Illum, inquit, decet honor, gloria, & im-
perium, qui ardenti charitate incensus,
suā morte genus nostrum à mortis vin-
culis liberavit, sanguinisque vivifici, &
aqua effusione à peccatorum sordibus
nos abluit, ac in regium sacerdotium co-
optavit.

Prudentius in Rom. Mart.

Hec illa crux est omnium nostrum salu-

Romanus inquit, hominis haec redemptio

est.

Chrysostomus proœmio Comment. in
Esaiam. Quam multæ est Deus
erga nos clementiæ? Filio non pepercit,
ut parceret servo: unigenitum tradidit,
ut redimeret servos planè ingratos, san-
guinem filii sui luit in pretium.

Hieronymus lib. I. adversus Pelagia-
nos. Cumque ait, voluerit intrare, offe-
rat vitulum pro peccato, & arietem in
holocaustum, duosque hircos accipiat ab
universo populo: unum ex eis offerat
pro peccato suo, & unum pro peccato
populi, & arietem in holocaustum. Alter
hircorum cuncta peccata suscipit po-
populi, in typum Domini Salvatoris, &
effert in solitudinem: & sic placatur
Deus omni multititudini.

Idem in Esai. cap. 53. Despectus erat
& ignobilis, quando pendebat in cruce,
& factus pro nobis maledictum, peccata
nostra portabat, & loquebatur Patri,
Deus meus, quare me dereliquisti?

Augustinus de Trinitate, lib. 13. cap.
14. Quæ est justitia quæ vicitus est Dia-
bolus?

bolus? Quæ, nisi justitia Iesu Christi; Et quomodo victus est? Quia cùm in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique justum est, ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. Hoc est quod justificari dicimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionem peccatorum nostrorum, innocens sanguis ille effusus est.

Et mox: Pergit inde ad passionem, ut pro debitoribus nobis, quod ipse non debebat, exolveret. *Et cap. proximo*: Tunc sanguis ille, quoniam ejus erat qui nullum habuit omnino peccatum, ad remissionem nostrorum fatus est peccatorum, ut quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis oblitinxit, hoc per eum merito dimitteret, quem nullus peccati reum immerito pœnâ mortis affecit. Hâc justitiâ victus & hoc vinculo vincitus est fortis, ut vasa ejus eriperentur, quæ apud eum, cum ipso & Angelis ejus fuerant vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterentur.

Idem in Ioannem tract. 41. Non reconciliamur, nisi ablato peccato, quod est medium separans: sed mediator est reconlians.

reconcilians. Ut ergo tollatur maceria separans, venit ille Mediator, & factus est sacrificium Sacerdos ipse.

Lib. 7. de Civ. Dei cap. 31. Deus misit nobis Verbum suum, qui est e ius unicus Filius, quo pro nobis in assumptâ carne nato atque passo, quanti Deus hominem penderet nosceremus, atque illo sacrificio singulari à peccatis omnibus mundaremur, e iusque spiritu in cordibus nostris dilectione diffusâ, omnibus difficultatibus superatis in aeternam requiem veniremus.

Enarratione in Psal. 95. Tenebantur homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant; sed redempti sunt à captivitate. Vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit Redemptor, & dedit pretium, fudit sanguinem suum, & emit orbem terrarum. *Queritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit.* Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? *Quid, nisi totus orbis?* *Quid, nisi omnes gentes?* Valde ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt qui dicunt, aut illud tam parvum esse, ut solos *Africos* emerit: aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo exultent,

non superbiant, pro toto dedit, quantum dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit, & quanti dederit.

In Psal. 129. Sacerdos noster à nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim à nobis carnem: in ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est.

Lib. 4. contra duas Pelagianorum Epist. cap. 4. Sed Pelagiani quomodo dicunt solam mortem ad nos transisse per Adam? Si enim propterea morimur, quia ille mortuus est, ille autem mortuus est, quia peccavit, pœnam dicunt transire sine culpa, & innocentes parvulos injusto judicio puniri trahendo mortem sine meritis mortis. Quod de uno solo Mediatore Dei & hominum hominem Christo Iesu Catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est. Sicut enim solus ideo factus est hominis filius, ut nos per illum Dei filii fieremus: ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnam, ut nos per illum sine bonis meritis consequeremur gratiam. Quia sicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali.

Lib. 14. contra Faustum Manich. c. 4.
Suscepit

Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum.

Idem Sermone octavo de Tempore:
 Duplex principaliter caussa est, ob quam Dei filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem, omnia patiendo pro nobis, a peccatorum nos vinculis liberaret. Sic enim *Esaias* Prophetus prædixerat: *Hic peccata nostra portavit, &c.* Altera vero caussa est dominice passionis, ut nos, quos sanguine suo redemit, a vitiis atque criminibus, non solum doctrinæ auxilio & gratiæ; sed etiam exemplo suo ad studium sanctitatis accenderet.

De Temp. serm. 51. Mors nisi a morte superari non poterat: ideo mortem Christus sustinuit, ut in iusta mors justam vinceret mortem, & liberaret reos justè, dum pro eis occidebatur in iuste.

Et serm. 141. Dominus noster Iesus Christus communicando nobiscum sine culpâ pœnam, & culpam solvit & pœnam.

De serm. Domini in Luc. serm. 37. Culpa est quod insultus est: pœna est, quia mortalis es. Ille ut esset proximus,

suscepit poenam tuam : non suscepit culpam tuam : & si suscepit, delendam suscepit, non faciendam. *Et mox :*

Suscipiendo poenam & non suscipiendo culpam, & culpam delevit & poenam,

Cyrillus in Leviticum lib. 10. Tunc clamavit omnis populus, ut *Barrabam* dimitteret, Iesum vero morti traderet. Ecce habes hircum qui dimissus est in eremum vivus peccata populi secum ferens, clamantis & dicentis, crucifige, crucifige. Iste est ergo hircus vivus dimissus in eremum, & ille est hircus qui Domino oblatus est hostia ad repropitianda peccata, & veram propitiationem in se creditibus populis fecit.

Idem contra Julianum lib. 9. Vide igitur Sacramentum & quomodo in duobus hircis benè delinietur. Caper enim, hoc est, hircus pro peccatis Sacerdotis & populorum occidebatur, secundum quod in lege jubebatur. Quoniam autem pro peccatis nostris immolatus est Christus, hirco assimilatur. Nam sic dicit Propheta *Iesaias*, omnes sicut oves erravimus, homo viâ suâ erravit, & Dominus tradidit ipsum pro peccatis nostris. Nam duo hirci assumuntur : non quod duo Christi, hoc est, duo filii secundum aliquos,

aliquos, sed magis quod oportebat videri etiam occidendum pro nobis & morientem quidem secundum carnem, viventem autem secundum spiritum.

Idem in Johan. lib. 2. cap. 1. Unus pro omnibus agnus occiditur, ut omne genus hominum Deo Patri offerat. Unus pro omnibus, ut omnes lucifaciatur, ut omnes non ulterius sibi ipsis, sed Christo, qui pro omnibus mortuus est, & pro omnibus resurrexit, vivant. Nam quoniam in peccato eramus, atque iecircō morti atque intēritui debebamur, filium suum pater in redēptionem pro nobis dedit. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse meliore est.

Idem Homil. Ephesi in Nestorium dicta. Reverā (impii hi hæretici) perditionis sunt filii, & semen iniquum, qui Dominum, à quo sunt empti, negent: Empti enim sumus pretio, non quidem corruptibili, pntā auro & argento, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati & incontaminati, Christi. Quomodo fuisse autem sanguis vulgaris hominis similis nobis orbis redēptio?

Exegeti ad Valerianum de Verbi incarnatione: quæ extat concil. Eph. T. 6. c. 17.

Qui corporis expers erat ut Deus, corpus sibi aptatum satetur, quo eo pro nobis oblatio, suo nos omnes livore, juxta Prophetæ vocem sanaret. Quo pacto autem unus pro omnibus mortuus justum pro omnibus pretium exsolvare potuit, si per pessimum illam puri cuiusdam hominis suisse dicamus? Quod si vero Verbum secundum humanam naturam passum propriæ carnis pessimum, quasi proprias in se transstulit, sibiq; vindicavit, tunc demum unius mortem secundum carnem omnium hominum vitæ præponderasse rectissime assertius.

Theodoretnus Quest. 9. in Num. Μόνος ὁ θεωρητικός Χειρός καὶ αὐτός αὐθαρπτός τὸ αὐτόν εἶχε, καὶ τότο ερούσων οὐ ταργόπτης Ησαίας βοῶς αὐθητίαν ἐποίουσεν, εἰδὲ διέρεσθαι λόγον εἰ πολέμουτοι αὐτοί. Τότε οὐδειν καὶ τὰς τοῦ αλλού αὐθητίας αὐτελαβεν, οὐκέτι εἰπεν εἴτε τοῦτο γάρ εποιεῖ τὰς αὐθητίας ήττο φέρει, καὶ τοιίι οὐδὲν ναῦται. καὶ οὐέτας Ιωάννης: Ιερόαμνοστεπεῖ Θεον οὐ πορν τὰς αὐθητίας τῆς κάστρου. Μιαρ τότο καὶ εἰ περιστρέψεις δερπτός, αἰσθάκως οὐκείνας τὸν δάκαντιν.

Idem Serm. 10. de Providentia sic Dominum inducit loquentem. Αὐτοδέδωκε γάρ αὐτὸς τε θύμος τὸ χρέος. εἰς οὐφείλον γάρ διάφορον,

νατον, θάνατον νοσήμενα, καὶ μὴ νοσοκοίδηθανάτων ὑπερεξάριτον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸν Θεόν, ἐνεγράφων πᾶς νοσήμενοις. καὶ ὁ φλημάτων νοσήρχων ἐλέθερος, μηδὲ τοῦ δρεπλόντων ἐτάχθειν. απέδωκε τοῖναι τὸ τῆς φύσεως ὄρλημα. καὶ θάνατον ἄλλον νοσομείνας, καταλύω τὸ δίκαιον. καὶ τοῖς ἐκτύκαις κατεχομέναις, αἰδίνως καταρρέει τῆς εἰρκτῆς ἀπολύτως. βλέπε τὸ γραμματεῖον τῆς φύσεως ἀπειληπτικούν οὐ πικρὲ θάνατο. βλέπε αὐτὸν τῷ σαρῷ περισταλωμάτον, καὶ τοῦ γραμματών τὸ ἀμφτίτιτον απιλαγμένον. βλέπε αὐτὸν πορνείας νοσηγαρθρὸν καὶ μετεγγένημόν. ἀπέδωκε τοῖναι οὐ τοῦτο τὸ σώματος ὄρθοντο, τοῦτο τοῦ κακῶς θεασαμένων διμάτων. αἱ τεσταὶ ακοαί, τοῦτο τοῦ ακοῶν τὸν μολύσηρὸν μετεγγένετον. οὐ γλαυκία, ωσατως, αἱ χεῖρες, καὶ τα λοιπά μέρη, τοῦτο τοῦ κακῶν ταντανῶν ἀμφτίτιταν μιατεραράσαμένων μελῶν. τοῦτο γένεται ἀποθέτος, περιστίκης τῆς τέττας χάριν καθηγμένες, τὸ εἰρκτός ἀπιλαγμήναι, καὶ τὸ περιστέρεον ἀπολαβεῖν ἐλέθερίαν, καὶ εἰς τὸ πατρῷον χωείον ἐπινελθεῖν.

Proclus Constantinopolitanus homil.
de Christi nativitate. Πολλὰ ὡρεῖτεν ἐξ αἱρπῶν οὐ τοῦ ἀνθρώπων φύσις. καὶ ἀπόρετος τὸ γένετο. Διὰ τὸ δὲ Αδείην πάτετε τῶν ἀμφτίτιτων ἐχειρεγμαφοσαν. δέλεις ἡμᾶς κατεῖχεν ὁ μίλεος. τὰς ὀνόμας ἡμῶν περιέφερε γέραφη καρκηνίθρη τοι πολυποδεῖ ἡμῶν σωματοῦ. εἰσῆκες οὐ κακὸς τοῦ παθῶν πλασογένετος, ἀπτείων ἡμῶν τὸ χρέος, καὶ αἰπατῶν ἡμᾶς τῶν σκληρῶν, εἰς τοῖναι μνοῖν θάτερον, οὐ πάσιν ἀπαχθῆναι τὸν ἐκ τῆς καταδίκης θάνατον, ἀπειδίλλιον πάντες ἀμφτόν, οὐ τοιτον μθητῶν περιέστησιν τίτανα, φαῖ παῖς ὑπῆρχε μητρίωμα πρὸς παρείθησιν αὐθρωπός μὲν ἐν σῶσι ἐκ ἡμίωντο. νοσέκεντο

γάρ τοῦ χρίστοῦ ἀντίτιας. Ἀγγελοθέεις αγροφόσιας τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ Ἰησοῦ. οὐτόρει γάρ τοιότελος λύπης. λοιπὸν δινός ὁ ἀναμάρτητος Θεός καὶ τοῦ ἀνθρωπικότον ἀποδάνειν ὁ φειλευ. Αὐτὴν δὲ ἐλείπετο μόνη τὴν κακὴν ἡ λύσις. Τι δινός ἐπάσσων φύσιν εἰ μὴ σύντονος εἰς τὸ εἶναι φύγαγων, φαντασίας παρεχόμενος, εἰς δῆμος τοῖς κατακείτοις, ζωὴν ἀστεατεῖται, καὶ πάλιν θανάτῳ λύσιν διαφεύγειται, καὶ γίνεται ἀνθρωπός εἰς παρθένον, ὡς διδεῖν αὐτός, λόγοθέεις ἐρεύνωνται τὸ θαῦμα τὸ μαίαται. καὶ ἀποθνήσκειν ὁ ἐγένετο. καὶ λυσοῦται φίλοπρχε, καὶ τὸν λέγοντα Παῦλον, εἰ φέρεοι τὸν ἀπολύτητον διὰ τὴν αἵματον αὐτῆς, τὸν ἀδεστρατεύοντα. ὁ τοῦ μεγάλων περιγμάτων! ἀλλοιος ἐπεργυματίσσωτο τὸ αἰδάνατον. αὐτὸς γάρ σπῆχεν αἰδάνατος.

Leo de pass. serm. 12. Quām sibi in hujus Sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatoris nostri corpore negant humanæ substancialiæ veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sint redempti? Quis est qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suavitatis? Aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quām quod Pontifex verus altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu Domini

Domini multorum sanctorum preciosa fuerit mors, nullius tamen in sortis occasio, propitiatio fuit mundi. Accepterunt justi, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiae, non dona iustitiae. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Iesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati.

Claudianus Mamertus de statu anima lib. 2. Pictavus Hilarius inter complura præcelsarum disputationum suarum, quiddam seculis sentiens, duo haec veris adversa disseruit. Unum quod nihil incorporeum creatum dixit. Aliud, nihil doloris Christum in passione sensisse. Cujus si vera passio non fuit, redemptio quoque nostra vera esse non potuit.

Anastasius Sinaita, Episc. Antiochenus de rectis fidei Catholicae dogmatibus lib. 4. de passione & impassibili Deitate Christi. Effusus est sanguis ejus, qui multis redimendis sufficeret: forsan melius fuerit dicere omnibus; sunt siquidem & omnes multi.

Procopius Gazaeus in Exodi cap. 24.
Cùm Christus naturâ sit conjunctus Patri, si ejus participes facti fuerimus per Spiritum, connectemur per ipsum quoq; Patri, in divinæ naturæ societatem venientes. Nec aliter illi contenderunt in montem, quâm priùs exercitati sanguine Christi, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro nobis, offerens carnem suam, ut irreprehensibile sacrificium Deo & Patri.

Gregorius M. lib. 3. Moral. cap. 13.
Alius ad Paradisum conditus divinæ potentiae similitudinem superbè rapere voluit: sed tamen culpas hujus superbiae sine culpa mediator exsolvit. Hinc est quod patri quidam sapiens dicit: Cùm sis justus, justè omnia disponis: eum quoq; qui non debet puniri, condemnas. Sed pensandum est, quomodo justus sit, & omnia justè disponat, si eum qui non debet puniri, condemnat. Mediator enim noster puniri pro seipso non debuit, quia nullum culpæ contagium perpetrativit. Sed si ipse indebitam mortem non susciperet, nunquam nos à debitâ morte liberaret. Pater ergò cùm justus sit, justum puniens omnia justè disponit: quia per hoc cuncta justificat, quod eum qui sine

fine peccato est pro peccatoribus damnat.

Isyphius in Leviticus cap. 16. Lex filios Israël reos maledicto & morti constituit, ut propterea necessariam haberent expiationem, & pro eis quidem principaliter unigeniti immolatur sacrificium. Immolatur autem & pro omnibus hominibus, ita ut *Caiphas* diceret: Oportet ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quodque dictum erat confirmans, simulque & corrigens Evangelista *Johannes*, addidit: Hoc autem a seipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quia moriturus esset Iesus pro gente, & non solum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant in unum colligeret gentes videlicet. *Et paulo post:* Professibili Israël Iesus immolatus, & pro omni humano genere ad expiationem immunditiarum nostrarum obtulit.

Antiochus in Exomologesi. Verbum tuum nullā prorsus aspergine peccatū decoloratum, quem per tuā viscera misericordia misisti, suum ne plasina revo caret in viam, caro factus, nostri caussa passus est crucifigi, & abolevit quod adversum nos erat chirographum, peccatorum

tonum nostrorum factus propitiatio.

Sophronius Hierosolymitanus Epist ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham. Pro hominibus Christus mori dignatus est, & pro eorum redemptione suum divinum sanguinem fudit, & munis præ omni dignitate divinus suam animam posuit.

Elias Cretenis ad orat. 1. Nazianzen. Christus dictus est redemptio, ut nos, peccato venditos, in libertatem afferens, & quia pro totius orbis expiacione tanquam redemptionis premium seipsum dedit.

Nicephorus Constantinopolitanus Ep. ad Leonem 3. quæ extat apud Baronium som. 9. annal. pag. 587. edit. Mor. 2. Credo eum crucifixum esse, non in quâ splendet cum Patre substantiâ, etsi Dominum gloriæ crucifixum fuisse dicitur, in sermone retributionis, sed in terrena nostra natura, in qua terreltrem noltram massam suscepit, & maledictum pro nobis factus est, ut benedictionis, quæ ab eo est, socios nos efficeret, & malefactorum secundum carnem sustinuit mortem pati, ut mortis aculeum mortem sustinendo condamnet in carne sua, & destrueret hunc, qui habebat mortis imperium, hoc est, diabolum.

Marcus

Marcus Eremita lib. de his qui putant se operibus justificari, cap. 20. Χειρὸς δευτόντος γετ' ἡγίαν καὶ δευτόντος γετ' οἰκονομίαν, ὅπερι μὴ ὄντας ἐποίοις, καὶ τὴν αὐταρτίαν διαρύτας, διὰ τοῦτο οὐκαρτὸς εἰσεγένεται, καὶ τοῖς ὄντας μείζοι τὸ χάρεν εἰσηγήσατο.

Theodorus Abucara Episcopus Carnunti disp. 15. cap. 5. Deus justo judicio suo à nobis omnia exigebat, quæ in lege scripta sunt: quæ, cum solvendo non essemus, idcirco pro nobis Dominus noster illa persolvit: & maledictionem condemnationemque cui obnoxii eramus assumpsit, ultróq; in se recepit: quæ pati debueramus, illa ipse pertulit.

Idem ibidem. Iam mihi quinam sunt hostes illi quinque edissere, à quibus nos Christus liberavit. A. Mors, Diabolus, legis maledictio, atque condemnatione, peccatum, & infernus. B. Quod ad mortem quidem attinet, eam Christi obedientia destructam esse dixisti: sic etiam quonam modo nos à Diaboli servitute liberarit: eloquere jam quid nōs à legis maledictione redemerit, factus pro nobis maledictio? *Et post paucā.* A. Justo suo judicio Deus à nobis omnia illa exigebat, quæ in lege scripta sunt, quæ cùm solvendo non essemus, idcirco pro nobis

nobis Christus Dominus noster illa persolvit, & maledictionem, condemnationemque, cui obnoxii eramus, assumpsit, ultiroque in se recepit, & quæ pati debueramus, illa ipse pertulit, flagellatus, sputis confpersus, percussus, colaphis cæsus, crucifixus, & pro nobis mortuus est.

Theophylactus in cap. 1. ad Hebr. verba illa: Per seipsum faciens purgationē peccatorum nostrorum. Cūm locutus esset de maiestate divinitatis Verbi, deinceps de curā ipsius, quam in homines per carnem gerit, differit, quod multò majus est, quam quod omnia ferat. Duo autem hic ponit, tum quod mundarit nos à peccatis, tum quod per seipsum hoc fecerit. Nam per crucem & mortem, quam ipse sustinuit, purgavit nos, non solum, quod mortuus sit pro peccato nostro, cūm ipse omni peccato vacaret, quodque pœnas hierit, quas ipse tamen nobis non debebat, ac solverit naturam quæ simpliciter ob *Adami* peccatum ac transgressionem condemnata erat, &c.

Ad cap. 9. Eam ob rem mortuus est Christus, ut nos mundaret, ac in testamento reliquit nobis condonationem noxæ, ac usum paternorum bonorum, Mediator factus Patris nostri. Pater enim noluit

noluit nobis dimittere hæreditatem, sed irascebatur ut filiis rejicientibus ipsum & ab alienatis. Christus itaque Mediator factus reconciliavit nobis ipsum. Quomodo? Quod nos oportebat pati, (mori enim debuissimus) hoc ipse pro nobis sustinuit, nosque dignos testamento reddit. 2

Anselmus de concepto Virginis & pecc.
Orig. cap. 21. Dicit aliquis, Si non habent singuli peccatum *Adæ*, quomodo asseris nullum salvari sine satisfactione peccati *Adæ*? Nam qualiter justus Deus exigit ab illis satisfactionem quod non habent? Ad quod dico, Deus non exigit ab ullo peccatore plus quam debet: sed quoniam nullus potest reddere quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui salvantur, plusquam debetur.

Bernardus Epist. 190. ad Innocentium.
Homo qui debuit, homo qui solvit. Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur, qui forefecit, alter qui satisfecit: quia caput & corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis. Arnol-

*Arnoldus Carnotensis opusculum de septem
verbis novissimis à Christo in cruce pro-
latis: Tract. 1. Deseritur cum derelictis,
& pro natura quam assumpserat tribu-
tum solvit, & enecturus secum genus
suum ultra hujus seculi pelagus, piratis
rapacibus naulum carnis suæ protulit,
invicatissime dentibus eorum illusit vo-
racibus, & tam sè quam prædam suam
abstraxit & evexit. Pro debitoribus de-
bitorem se objecit, & quod ex se non
debebat, ultrò debere non abnuit, ideoq;
totius debiti summam ab eo qui pro om-
nibus sè tradebat, exactor exegit.*

*Nicetas Choniates in annalibus, in
Joanne Commeno. Τὸ τῆς ἡμετέρης φύτεως
πλῆκτα ποὺν ανίγετεπεν ὁ Χειστὸς ἐπὶ ταύτῃ τὰς
χεῖρας δτεῖς, καὶ μικροὺς παῖδες κόσμου ὅλου εἰς
ἴνωτιν ἀγαγών.*

*Nicolanus de Cusa Cardinalis Excusationum lib. 10. Propter nostram justi-
ficationem sic actum est per Christum.
Nam nos peccatores in ipso infernales
poenas, quas justè meremur, exsolvi-
muntur.*

FINIS.

XII

S V M M A
E O R V M Q V A E
in Libro tractantur.

C A P U T . I .

O Stenditur Controversie status,
& vera sententia Scriptura
verbis explicatur. Pag. 1. 2
Sententiae defensæ summa. 2
Eiusdem per causas explicatio. ib.
Causa efficiens prior Deus. ib.
Causa impulsiva prior Dei φιλανθρωπία.
(ib.)
Causa impulsiva altera peccata homi-
num pœnam marentia. 3
Hanc causam impulsivam significari per
præpositionem διὰ, id est, propter. ib.
Item per præpositiones ἐπὶ & ἡπὶ, ut que
non minus impulsivam quam finalem
causam denotent, ut & Latinum pro
& Hebraum min. 4.5
Phrasij propter peccata significari semper
causam impulsivam, & quidem meri-
toriam, cum solutione ad objecta loca,
1 Reg. 14.16. & Psalm. 39.12. 6.7
Causam aliquam esse antecedentem mor-
tis

INDEX.

tis Christi probatur ex Gal. 2. 21. 3
Causa efficiens altera Christus. 10
Causa impulsiva Christi in dispensatione. ib.
*Materia cruciatus interni atque externi,
principiè vero mors ipsa crux atque
ignominiosa. ib. & 11*
*Loca indicantia mortis Christi peculia-
rem effectum tribuendum esse. ibid. &*
(12. 13)
*Forma pénarum pro peccatis nostris per-
solusio. 14*
*Hac phrasi ferre peccatum, significari
pénam ferre peccati. ib. & 13*
*Id Christo tribui 1. Pet. 2. 24. qui locus
vindicatur ab objectionibus. ib. & 16*
*Item per Esaiam 53. 2. qui locus itidem
vindicatur. 17. 18*
*Idem significari cum exigi peccatum à
Christo dicitur Esaias 53. 6, 7. qui lo-
cus itidem vindicatur cum solutione
ad objectum locum Levitic. 16. 21, 22.
(19. 20)*
*Idem etiam significari voce castigationis
qua Christo applicatur eodem Esaiæ
loco 5. 5. 22*
*Item cum Christus positus aut factus
peccatum dicitur, apud Esaiam dicto
loco 10. & Paulum 2 Cor. 5. 21. qui loci
vindicantur. 24*
Item

INDEX.

Item cum Christus factus maledictum
dicitur Gal. 3.13. qui locus similiter
vindicatur. 25.26

Probatur id ex eo, quod mors omnis ha-
beat paena rationem, quod ipsum ex-
plicatur, & testimonis confirmatur,
cum solutione ad objectum locum, 27.
Cor. 15. &c. 27. &c.

Applicatur eodem locus ex Lib. Sapi-
entiae, cap. 1.11. 29

Collectio argumentorum pertinentium
ad id quod de forma dictum est. 30

Finis, prior divina justitia demonstratio,
quod probatur ex loco Röm. 3. 25.26.
(32)

Justitiam Dei etiam in puniendo spectari
multis locis probatur. 33.34

Cur talis justitia hoc loco est intelligenda.
(ibid.)

Finis alter, nostra impunitas. 36

Pertinere huc loca que dicunt nos san-
guine Christi ab ira servari. 37.38

Per sanguinem contingere peccatorum
remissionem. ibid.

Aut justificationem. ib.

Aut mundationem, pungationem, lavati-
onem, quarum phrasum interpretatio
firmatur. 39

Probatur idem ex loco Esaiæ 53.5. ib.
Non

INDEX.

Non quadrare his locis Socini interpretationes. 40
Non primam, quæ est de testatione doctrina per mortem. ib.
Non secundam, quæ est de adepto per mortem jure condonandi peccata. 41
Non tertiam, quæ est de exemplo patientia & obedientia præfrito in morte. (42)
Non quartam, quæ est de fidei persuasione per mortem quod refellitur argumentis. 43
Item loco Rom. 5.10. 46
Et 2 Corinth. 5.19,20. ib.
Et Johan. 3.16. 47
Et Rom. 4.25. qui locus explicatur. ib.
Collectio eorum quæ ad fidem pertinent. (ib. & 49)

CAP. II.

Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur considerandum ut rectorem. 49
Pœnas infligere aut à pœnis aliquem liberare primò & per se esse rectoris. (50)
Quomodo vindicatio tribuatur privatis. (ib.)
Deum

INDEX.

Deum ergo h̄ic spectandum ut rectorem,
(51)

Non ut iudice sub lege constitutum. ib.

Nec ut partem offensam, quod specialiter
probatur. 53. &c.

Primo quia punire non est actus compe-
tens parti offensa, qua tali. ib.

Non obstat quod parti offensa exem-
plum Dei peccata remittentis proponi-
tur. 55.56

Secundo, quia naturaliter pars offensa
quà talis nullum jus habet in pœna. 57

Distinctio debiti restitutionis & debiti
in pœnam. 59.60

Non obstat quod Deus pœnam remit-
tens creditor i comparatur, Matth.18.
ver. 35. 61

Tertio, quia jus puniendi in rectore non
est jus absoluti dominii aut jus cre-
diti. 62

Non obstat quod deberi pœna dicitur,
& quid sit vice creditoris in pœna.
(64)

Non evinci contrarium per phrasin aq-
ui peccata. 66

Neque per vocem χαιρετου. 67

Nec per Latinas phrases his responden-
tes. 68.69

CAP.

INDEX.

CAP. III.

Qualis Dei sit actus in hoc negotio,
& ostenditur esse legis relaxatio-
nem sive dispensationem. 70
Actum hunc esse jurisdictionis generali-
ter dictæ. ib.
Nempe punitionem unius ad impunita-
tem alteri consequendam. 71
Simul cum legis dispensatione. ib.
Non esse hic legis excusationem. ib.
Non abrogationem. 72
Non interpretationem nudam. ib.
Quæ leges sint indispensabiles absolute
aut ex hypothesis. ib.&c.
Hanc talem non esse. 73
Non obstatre quod naturale esse dicatur
puniri sontes, nec quod communicatio
hic præcesserit. 74
Fuisse tamen hanc legem non facile dis-
pensandam. 77.78

CAP. IV.

An injustum sit Christum puniri ob
peccata nostra: & ostenditur non
esse. 78
Verus ordo questionum ad hanc mate-
riam

INDEX.

riam pertinentium : & primam esse
questionem, an justum fuerit Chri-
stum puniri ob peccata nostra. ib.

Ostenditur fuisse, quia non fuit injustum
Christum gravissime a Deo affligi ad
mortem usque. 79

Quia simpliciter injustum non est ut quis
puniatur ob peccata aliena, quod pro-
batur Scripturae autoritate. 80

(Solvitur locus apud Ezechielēm 18. 20.
(81

Et locus Deut. 24. 16.) ib.

Quia nec innocens ob aliena peccata pu-
niri simpliciter injustum est. 82

Quia summa est nobiscum Christi con-
junctio. 83

Quia ne id quidem injustum est puniri
innocentem ob culpas quarum nocens
impunitatem ferat. 84

His omnibus rectam rationem non obsta-
re. 85

Quandoquidem de essentia poena non est
infligi ei qui peccavit. ib.

Necesse tamen est, ut actus qui in poenam
ordinatur, & jam citra illam ordina-
tionem licitus fuerit. ib.

Non discrepare huic communia gentium
judicia. 87

Secundum quae alii pro aliis puniti sunt,
non

INDEX.

non tantum pœnis pecuniariis. 88
(Quarum differentia à corporalibus al-
lata refellitur.) ib.
Verum etiam in corporalibus pœnis: sive
ex sola personarum conjunctione, sive
ex consensu solo. 89
Solutio eorum qua ex jure Romano al-
legantur contra pœnam ex consensu.
91.92
Item contra pœnam ex conjunctione. ib.
De Zaleuci facto. 94
Collectio hujus questionis à summa re-
etore conjunctissimum nocenti puniri
justè pro peccato alieno, si actus in quo
pœna consistit justus fuerit ex delicto
eius qui punitur proprio, valido con-
sensu eius qui punitur; aut antecedente
rectoris jure. 96
Hic jus antecedens fuisse penes Deum.
(97)
Accessisse Christi consensum: & quidem
validum; quia jus in vitam suam
habuerit. ibid.

CAP. V.

AN sufficiens caussa fuerit qua De-
um moveret ad Christum pro nobis
puniendum: & ostenditur fuisse. 98
Caussas

INDEX.

Causas esse etiam ubi reddi non possunt. (ibid.)

Voluntatem Dei sapè pro causa sufficere. (99)

Non requiri causas tales ex quibus sequatur Deum aliter agere non potuisse. ib.

Causa quare nobis voluerit remittere pœnas aeternas Dei bonitas erga homines, & cura conservanda religionis. (101)

Causa cur Christus sit punitus, Dei odium adversus peccata. 102. &c.

Cura abstrahendi homines à peccato, ib.

Cura tuendi autoritatem legis latè. ib.

Electum à Deo viam quā plures proprietates testatas facret. ib.

Optimam dispensationem esse qua sit compensando. 103

Dei amorem erga nos hinc optime colligi. 105. 106

Iustitiam secundum quam pœna irrogantur in Deo residere. ib.

Neg, eo minus pœnas plerasq; liberè interrogari. 107

Non remittere sine causa non aquæ liberum esse atque est creditum remittere. 108

Causam antecedentem mortem Christi esse. M

INDE X.

esse meritum peccati, sed aliena. 109,
(110)

CAP. VI.

ANDam voluerit Christum punire: & ostenditur voluisse: simulq;
satisfactionis natura explicatur. 111
Loca Scripturae quibus ostenditur placuisse Deo, ut Christus puniatur. 112
Non obstat exempla remissorum peccatorum sub veteri Testamento. 112
Neque promissiones sub eodem Testamento. 113
Remissionem pena aeterna nemini contigit
citra Christi respectum ostenditur pluribus locis. 113
Præsentem eo qui est ad Hebreos 9. 25.
qui explicatur. 114
Non obstat loca novi Testamenti de remissione. 116
Quod aliis locis collatis demonstratur. 117
Non obstat ipsam vacem remittendi. ib.
Quid sit remittere. 118
Modi destruenda obligationis explicatur. 119
Satisfactio in jure quid sit. 120
Acceptationis vocem huc non pertinere

INDEX.

nere. 122
Satisfactionem cum remissione sequente
non pugnare. 123
Remissionem datâ satisfactione contingere
posse, & in diem & sub conditione. (ibid.
Non obstare his parabolam, Matth. 18.
82,83. 124
Nec vocem χαρίζεω, ut que satisfactio-
nem non excludat. 127
Nec quod in eo ipso Deus nobis propona-
tur imitandus. 130
Liberalitatem propriè dictam bīc locum
non habere. 131
Sed beneficentiam eamq; duplicem: pri-
mmum in admittenda inveniendaq; solu-
tione. 132
Deinde in impendendo filio ad eam solu-
tionem peragendam. 133
Quomodo actio Christi ad satisfactio-
nem concurrat. 135

CAP. VII.

De placatione & reconciliatione per mortem Christi facta. 137
Non esse quæstionem de nulla voce. 138
Quatuor classes locutionum quæ satisfactionem indicant. 138

INDEX.

Prima classis ad ira aversionem perti-
nens. 139. &c.
Quo refertur vox īlatuſ, & vox īlati-
tio, cum ſolutione objeſtionum. ib.
Item voceſ īlatuſ, & īlatiſtio. (142)
Etiam ubi illiſ verbis datiuſ Deo jun-
gitur. ib.
Locus Romanorum v.10. huſ applicatus
& vindicatus. 143
Item 2 Cor.5. 146
Item Ephes.2.16. 148
Item Coloff.1.20. ib.
Deum ante decretum Christi mittendi
placatum nobis non recte dici. 153. (154)
Recte vero placatum dici poſitā Christi
morte quoad efficaciam. ib.
Poſitā autem hominiſ fide, & Christi in-
terceſſione placatum dici etiam quoad
effectum. ib.
Reconciliationis voce non excludi om-
nem preſtationem. 155

C.A.P. VIII.

De redēmptione noſtra per Christi
mortem factā. 155
Secunda classis ad redēmptionem per-
tinens.

INDEX.

tinens. ibid.
Ut cùm Christus dicitur redimisse peccata nostra (cujus phrasos vera interpretatio vindicatur.) 157
Ant nos ipsos. ib.
Ad hanc redemptionem λύτρον requiri, ex proprietate vocis. 159
Et ex claro Scriptura testimonio. 160
Non obstat quod Moses & abii redimisse populum dicantur. 161
Λύτρον esse rem aut factum quo movertur quispiam, aut aliquem incommodo alioqui affecturus, eo liberari patiatur. ib.
Vocem λύτρον extra dictam significacionem non inveniri, cum solutione ad loca objecta. 162, &c.
Urgetur pressius vox αντιλύτρου, & quod sanguis Christi pretium dicitur. (165)
Aliæq; locutiones idem valentes. ib.
In hac liberatione priorem esse effectum circa Deum quam circa homines probatur. 166
Item inde sequi quod hac liberatio peculiariter morti tribuatur, non resurrectioni cum solutione ad objecta. (168, &c.)
Quomodo ex placatione & redemptione

INDEX.

Quae in hac materia satisfactio certò colligatur. 171
Vox nostra explicatur & ostenditur etiam ad placationem sive redemptionem pertinere. 172
Quomodo Christi persona, dignitas, atq[ue] innocentia in pœna estimationem veniat ex sacris literis, & gentium consensus probatur. 173. 174

CAP. IX.

Quid sit Christum pro nobis esse mortuum. 175
Tertia classis ad subrogationem pertinens. ib.
Eam significari vocabula pro. ib.
Prepositionem Graciam aīm atiam significacionem pati. 176
Prepositionem &c in hac materia non aliter exponendam, cum solutione ad objecta. 177. 178
Canapha dictum, Joh. xii. 50. exponitur. (180:181)

CAP. X.

DE expiacione factâ per mortem Christi. 182
Quarta

INDEX.

Quarta classis ad expiationem pertinens.
(ibid.)

Circa sacrificium expiatorium vera & erronea explicationis discrimen. ib.

Actionem primam esse circa Deum, non circa hominem. 183

Quomodo in veteri Testamento victimae per modum surrogationis homines expiaverint, explicatur, & probatur. (184. 185)

Non obstatre differentiam speciei quae inter hominem & bestiam. 187

Nec quod per sacrificium Deo nihil accedat. 188

Christi sacrificio Deum moveri ad remissionem probatur ex collatione Christi cum ultimis legalibus. 189

Et ex locis qui Christum agnum vocant. (190)

Aliis etiam sacrificiis praeter expiationem, anniversariam adumbratum Christi sacrificium probatur. 192. 193

Gentium consensus de victimis expiatoriis & placationem, redemptionsurrogationem iis tribui. 194. &c.

Unde ortae & quam latè patuerint hominum mactationes. 200. &c.

Expiatione non significari abstractionem à peccatis futuris, cum solutione ad loca

INDEX.

Loca objecta. 207. &c.
Neque solam ante cessionem ordinis ad remissionem sine efficacia quod claris locis probatur. 211
Expiationis voce propriè luitionem significari. 212
Patefactioni divina voluntatis non tribui expiationem. 214
Expiationem factam antequam Christus cælum ingredetur. 215
Oblationem & in terra & in cælo factam duplice vocis significatu. ib.
Oblationem in terra factam propriè duxiav dici. ib.
Hac sublatâ etiam Christi sacerdotium tolli. 218
Operis conclusio. 219

FINIS.

Gerardi Iohannis Vossij

Responsio ad Judicium

HERMANNI
RAVENSPERGERI,
DE LIBRO,

A B

HUGONE GROTI^O,
V. CL. pro Catholica fide
de Satisfactione Iesu Christi,
scripto adversus FAUSTVM
SOCINVM.

OXONIÆ,
Impensis GULIELMI WEBB.

M.DC.XXXVI.

MS

И И А М Я Е
К А З З Е Р Г Е Р
С о с с а

С о с с а
К А З З Е Р Г Е Р
С о с с а
К А З З Е Р Г Е Р
С о с с а

С о с с а
К А З З Е Р Г Е Р
С о с с а

1298:00
2/2

PRÆFATI.

N confessio est apud omnes. hæreticis cum melius. quam Catholicis consulere, i qui calidam fidei Christianæ hostem ita in tabella populo spectandum offert, quasi dogmati faveat Catholicos, cui bellum ~~et amorem~~ indixit: strenuum autem veritatis defensorem ita depingit, quasi cum hæretico coludat, quem fortiter oppugnat. Aut qui de manibus excutere conatur argumenta valida munitaque, quibus ad incitas redigi adversarius possit: & ubi quasi decretria ad sunt arma, pugnare illis jubet, quas aptas magis sint ad ludendum, quam lædendum. Nihil vero horum in gravissima controversia de Satisfactione Christi, facere veritus est, non mystes primo suo quadriennio in subdividi hærens, sed epopta aliquis, vel etiam sapientia epoptam, cuius animus in disceptatione

PRÆFATIO.

ejus quæstionis contra *Socinum*, tantâ caligine obseptus fuit, ut neque ea vidisse videatur, à quorum conspectu nec initiati ipsi prohibentur. Est is *Hermannus Ravensteigerus*, Theologus *Groningen*ensis, qui libello quodam oppugnandum cœpit *Defensionem Catholicæ Fidei de Satisfactione Christi adversus Socinum*, susceptam ab *Amplissimo*, & non divinarum minus quam humanarum rerum scientissimo, *Hugone Grotio*. Hoc libello suo Censor iste ea, quæ certa sunt, in dubium vocat, de quibus in Ecclæsia Dei disputatur, inter certissima reponit; quæ dixit *Grotius*, dixisse negat; quæ non dixit, dixisse comminiscitur; & quod caput est, dum credibile faciat, vidisse se aliquid *Grotio* invisum, nihil dixisse *Grotium* *Socino* indictum, parùm pensi habet, si in cardine controversiæ, ubi longissimè à Catholicis abest *Socinus*, singat eos consentire: aut si *Scripturas*, quibus velut amentatis hastis validè pugnatur in *Socinum*, ex ejus mente exponat, & contra eum pugnaturis pro gladiis acutis præbeat hebetes & plumbeos. Hoc ut liqueat omnibus, interest Catholicæ veritatis, ne ejus & defensores & hostes alba, ut dicitur, linea signentur, & sine

P R A E F A T I O .

sine curâ discriminis legantur : interest
studiosæ juventutis, ne ab hoc Censore
discat malè rem gerere adversus *Socinū* :
interest *Grotii*, cui si pro utili operâ ho-
norem habere nolumus, saltem ne malam
reperi gratiam sinamus : interest multo-
rum præstantium virorum, qui autores
fuerunt Amplissimo Viro, ne præclarum
laborē suum diutiūs publico invideret :
interest deniq; nostra, qui hoc ipsum fra-
sisse nos, proloquio operi *Grotiano* præ-
misso, publicè jamdudum testati sumus :
ut cùm *Ravenspergerus* inclementer a-
deo in *Grotium* dicit, nō ejus solūm dig-
nitati illudat, quod per se ipsum grave
erat, sed eādem tum Catholicæ veritati
injurius sit, tum omnibus ejus studiosis
plurimūm incommodet, tum tacitè tot
magni nominis virorum judicium repre-
hendat, tum, si hoc quoq; in rationē ve-
nire æquum est, non obscurè immanis in-
scitias me reum agat. *Etsi* igitur minimè
placent, qui aviūn *νεπόθων* instar, nisi alie-
nis insidient humeris, quiescere non pos-
sunt : ac multūm eorū mores semper sim-
aversatus, qui criminando viros præclarè
de Rep. vel Ecclesiā merentes ad hono-
rem grassantur (a quā cūpā quām immu-
nis sit Censor, rectius alii judicabunt)
tamen

PRÆFATIO.

tamen hoc tempore, ut ipse potissimum
acerbissimæ *Ravenspergeri* accusationi
responderem, passus sum mihi persuad-
eri à viris aliquot piis juxta ac eruditis:
qui judicabant, nebulas, controversiæ de
Satisfactione Christi à Censore offusas,
ociùs esse detergendas: atque id ob eam
quam dixi causam, à me potissimum
fieri debere. Sanè, ut verum dicam,
propriis quidem papulis mederi malim
quam alienis: & minus molestiæ capiam
cum hoste Ecclesiæ confligendo, quam
eius injuriis occurrendo, quem alioqui
ut fratrem amem, & aestimem ut virum
eruditum. Sed tamen æquum fuit retun-
di à nobis gladium, quem Censor in vi-
num incomparabilem strinxit, eumque
non de humanitatis studiis solum, sed &
Rep. Ecclesiæque præclarè admodum
merentem: cui nunc ille protervè adeò
insultat, quasi in controversiâ hâc, in qua
nihil nisi cucurbitas lippit, videat solus
tot clari Dei servi, atque alii non digni-
tate minus quam eruditione præstabilis,
qui præclarè admodum de *Grotii* libro
fentiunt, circumvoltent tanquam um-
bræ. Nec satis fuit Censori, si inscitiam,
quam ipse laborat, *Grotio* exprobraret &
etiam candidissimam animam malitiæ
suspectam

PRÆFATIO.

suspectam facit: in quo ut fidem facilius inveniret, ad *Greanicas* artes se convertit. Eas unde hauserit, scire non laboro: sed in mentem venit comparis ejus apud feliſiſſimum *Horatium*, quo nemo vel venustate, vel industriâ majori mores hominum expressit: adeò ut quam laudem apud *Athenam* *Theophrasto* tribuit æqualis ejus *Hermippus*, hanc inter *Latinos* suo fibi iure vindicet poëta ille *Venusinus*. Inter alios verò ~~zepax-~~
~~mequæ~~ habemus ~~exora~~ hominis maligni, qui rogatus de *Petillio*, primum ejus comitatem, & quæ alia sunt hujus farinæ prædicat: mox mirari se ait, iudicio fuisse absolutum, cùm coronæ ē *Capitellio* sublagæ accusaretur.

— *Hic nigra succus laliginis, hac est
Ærugo mera:* inquit Poëta.

Placuisse exemplum videtur *Raven-*
Spergero. Nam prius extollit ingenium admirandum, & multi jugam eruditio-
nem *Grotii*: quæ; eo etiam tacente, nemo ignorabat. Mox melleis verbis, non

— *Abfincbia tetra medentum,*

Ut Poëta canit, sed, uti terribiles no-
vercas facere, ait Poëta alius, lurida mis-
eret aconita. Nam ea subjungit, quibus
ſuspicionem injiciat imperitis, quasi vit
ille

PRÆFATIÖ.

ille non minùs pietate & numinis reverentiâ quâm ingenio & omnigenâ eruditione spectabilis, non quidem imprudens (quod si diceret, præceps judicium laudare non possemus, ferremus tamen, cùm homo etiam *Grotius* sit, & errare possit) sed verò, ut Censoris utar verbis, sciens *Socino* suppetias ferat, eumq; imitetur, qui osculo prodidit os veritatis: quâ cæcâ suspicione, quod magis venenatum telum in *Grotium* jacere potuisset? aut quid de ipso *Socino*, & quibusq; infestissimis Catholicæ fidei hostibus (quorum multi cum *Paulo* ex ignorantia Ecclesiam sunt persecuti) atrocius valuit suspicari? Minus miraremur, si tenuissimæ suspicioni *Grotius* dedisset locum. Nunc quis non stupeat prorsus, hæc de illo concipere potuisse, qui in Illustrium Hollandie Ordinum Pietate apertè est profensus, cùm heres̄ sit venenum Ecclesiæ, & quidem præsentissimum: sed tamen heres̄os aliqui sint gradus, ut sit hæc illâ nocentior, pejorem aliam non reperiri heresi *Socini*, ad cuius etiam mentionem pii omnes exhorreant. Tamen hîc aquâ hæret censori, eōq; ad Deum cordium scrutatorem provocandum scilicet putavit. *Socino*, inquit, iterum iterumq; suppetias fert:

PRÆFATIO.

fert: quod an consulto sciensq; faciat, iudicet judex ille summus & tremendus, qui justè judicat, et judicabit omnia. Sanè *Grotius* quoq; Deo *ρερωγνωση* atrocem hanc injuriam committit: cui hāc parte innocentiam suam scit esse compertissimā. In scitiæ verò culpa utrūm ipsum teneat an censorem: (nam malitiæ illū accusare et si forte possit, abstinerē tamen mavult) illis judicandū relinquit, qui argumentum intelligunt, & pravis affectibus non abripiuntur. Pot illa profitetur *Ravenspergerus*, velle se totum illum à *Dn. Grotio conscriptū librum in calamo adhuc herere scriptorio*. Quod votum illi commune est partim cum *Socini* amasiis, qui magis quam antè periclitari caussam suam vident: partim cum iis, quibus cègrè est tantam in quoquā Remp. capessente rerum sacrarum intelligentiam inveniri: partim iis, qui rebus suis sic expedire censem, si calumnia ista inveniat locū apud vulgus, quasi process illi, qui moderationē aliquā piā & necessariā Ecclesiæ paci constitū voltint, à *Socini* dogmate non sint alieni. At eoru nos iudicio accedimus, quos nec *Socini* amor abripit, nec alienæ eruditionis splendor strabones facit, nec infelicitas téporum,

PRÆFATIO.

ru, quam omnes peccatis nostris prome-
ruimus, ad potestati summæ maledicen-
dum compellit. Sanè quibuscumque is
animus est, sive harum sive illarum par-
tium fuerint, uno ore prædicant; pul-
cherrimum hunc summi viri fœtum
maximo Ecclesiæ bono natum esse.
Quem cùm Censor ille negat, vel char-
tis concipi, vel conceptum in lucem edi-
vel editum tellure suscipi, vel susceptum
in acta referri debuisse: quid mirum, si
nunc conceptum, editum, susceptum,
actis insertum, tam inclementer & inhu-
manè censoriis suis virgis castiget, ut
etiam cæco appareat, quæ fuerit illi vo-
torum summa. Nempe quæ alia, quām, ut
quia in manu ejus non erat, ut qui natus
erat, hemerobiorum instar, denasceretur
quamprimum; saltem tanquam quartâ
lunâ natus ærumnabilem viveret vitam,
lateraque in honestis vibicibus à Censore
suo inusta circumgestans, atque ab eo-
dem in Ceritum tabulas relatus, non jam
ad genitoris sui gloriam per ora homi-
num viveret, sed ad perennem contume-
liam. At benè est, quod censuram hanc
exercet sine suffragio eorum, qui illum
ut ætate, ita rerum Theologicarum pe-
ritia longè antilant: quibus non sua-
den-

PRÆFATIO.

dentibus tantum; sed & impellentibus, non quidem librum hunc edidit Vir Amplissimus, sed ut ederetur permisit. Horum numerum inire animus non est. Sed tamen partim propter eos, qui auctoritate magis, quam ratione ducentur, partim etiam honoris causa, aliquos eorum nominabimus, qui diatribam illam *Gratii*, cum cura legerunt, ac præclarum de ea judicium tulerunt. Fecit hoc Vir Cl. *Johannes Polyander*. S. Theologiæ in *Lugdunensi* hâc Academiâ Professor, & nunc temporis Rector Magnificus: qui Amplissimo Viro librum suum de Satisfactione Christi remittens, rescripsit in hunc modum:

Disputationem tuam adversus Socium non minus aptis & homogeneis, quam eruditis & solidis argumentis, perspicuisq; diversarum vocum ac phrasium interpretationibus exornasti: ex quibus, sicut te legum, divina scilicet & humana, linguarumq; peritum: sic Socinum aut earum frusso imperitum, aut, si eas intellexit, veritatem sibi cognitam ex anima detinuisse, quilibet insignes tuas observationes, absque prejudicio perlegens, facile animadvertis. Et mox: Gaudeo quod hostilia arma adversus Immanuelis hostem

PRÆFATIO.

hostē capitalem indueris, atq; opto, ut alii,
vestigii tuis insistentes, errores ipsius per-
niciosissimos similibus scriptis refellant.

Fecerat idem præstantissimus vir, *Antonius Thysius*, S. Theologiæ in Illustri *Hardervicenâ Scholâ* Professor, qui eodem de libro judicium suum perscripsit ad *Amplissimum Virum Fredericum Sandium*. Est verò istiusmodi :

*Scriptum illud cruditissimi virt super
Redemptione & Satisfactione Salvatoris
nostrī Iesu Christi in Socinianam blas-
phemiam conscriptum (quantum quidem
ego judicare possum) variā est eruditione
expolitum, Socinianas hypotheses, iisq;
firmandis adducta argumenta seu sophis-
mata, ex lingue Hebreæ, Græca, Lat-
inæq; proprietate, Sacra Scriptura testi-
moniis, Philologorum sermocinationibus,
ac Philosophorum ratiocinationibus, atq;
Iuris & Naturalis Gentiumq; & Civi-
lis (quantum quidem humana cum di-
vinis componere licet) collatione & con-
sensu, eleganter & solidè refutat.*

Idem etiam factum ab eximiæ virtutis & eruditionis viro, *Antonio Walao*, fido Dei servo in Ecclesiâ *Middleburgensi* : cuius hæc sunt verba ad *Amplif-
simum Virum* : *Defensionem*, quam ad
me

PRÆFATIO.

me misisti, non tantum diligenter, sed etiam cum voluptate legi. Adeò & doctè & solide sententiam orthodoxam in ea affiras, & contrariam infirmas. Deus animum illum tibi perpetuum servet, ut similia pietatis & doctrina monumenta nobis plura publicentur, quibus veritas salutaris ab hereticorum malitia vindicetur. Et aliquantò pòlt: Argumenta nostrorum à violentis Socini torsionibus egregiè vindicas, & ea quæ à natura & autoritate humanà petuntur, meo judicio satis plenè refutas.

Tergeminum hoc Clarorum Theologorum iudicium, eò adduxi, quia vel Censore judice, *της ὁρθοθεσίας* sunt retinentissimi: cùmque provinciis totis sint divisi, tamen sententiis inveniuntur concordes.

Huic *τετάρτῃ* *τετράδᾳ* adjungam, ut ita compleam *τέτταρά*, quam tanti fecere *Pythagorici*, ut nunc *σεπτάδα* vocarint, tanquam numerum *σεπτήν* ac *veneratione dignum*: nunc etiam *Admārū*: ut *έπτας* sita præstantissimorum virorum verè nobis esse possit, quod proverbio dicitur, *της Αδμάρας ψηφος, Μινέρβας calculus.* Commemorabo autem tales, qui (ne Censor de compacto rem agere causatur,

PRÆFATI O.

tur, ut in velabro olearii solent) majori etiam locorum intervallo disjungantur, quam quos produxeram priùs.

Familiam horum ducat Reverendissimus, nostraque laude major *Johannes, Episcopus Coventrensis & Lichfeldensis*: cuius hæc verba sunt literis ad *H. Grotium*: *Cæterum quod ad tuos libros attinet, Clariss. D. magnum sanè & Iurisperitum & Theologum & Politicum reprehæstisti. Defensionem tuam fidei Catholicae de Christi D. N. satisfactione adversum Socinum, non possum non plurimum probare & laudare.*

Alter est Nobilis & Amplissimus Vir, *Georgius Michael Lingelshemius, Eleotori Palatino à consiliis arcanis*, cuius verba ipsa apponemus ex epistola ejus ad Ampl. *Grotium: Ternas tuas pr. Kal. 3. & 8. Sept. datas rectè accepi, cum longè gratissimo munere Apologia tua de Satisfactione Christi, ad quas ideo tardius respondeo, ut desiderio tuo satisfacere possem. Summè cum voluptate & fructu legi tractatum tuum, in quo admirabilem industriam in tuendâ cœlesti veritate adhibuisti, & rectam rationem propagnanda veritatis ostendisti. Omnia ex fundamentis sacrae Scripturæ, ex rationibus*

PRÆFATIO.

tionibus ita demonstrasti, ut dubii nullus amplius locus relictus sit. Non tu hic pro more aliorum adversarium exagitasti, ut invidiam conciliares, aut in improbitatem adversarii invectus es: rem ipsam clarè & perspicue exhibuisti, & demonstrationibus ita firmasti, ut veritas nuda pateat, & fallacia omnes profligentur. Idem judicium est omnium, qui laudissimam hanc tuam lucubrationem legerunt. cumq; hactenus doctrinam tuam in bonis literis ac scientiis admiratus sim, jam etiam exactam peritiam tuam in sacris suspicio & exoscular. Det tibi Dominus vitam & vires, ut porrò de Ecclesiâ & Rep. optimè mereri possis.

Tertius est è vicina *Geldria*, Amplissimus & Doctissimus *Fredericus Sandius*, *ouargeimus*, qui Clarissimi *Thysii* judicium, quod antè adscripsimus, in *Bataviam* transmisit, suoque calculo approbavit. Eo verò libentius *Sandii* meminimus, quia *Cl. Theologus, Sibrandaus Leibertus*, in scripto nupero, hoc eum elogio omittat, ut virum excellentem ac præstantem appelleat; magna que dignitates magna cum laude obisse testetur.

Quartus est *Clarissimus Generatus Elmhovius*, vii in clambitione do-

cissimus,

PRÆFATIO.

Etissimus, déque Patribus antiquis optimè merens, quod inter alia ostendunt ejus *Arnobius & Gennadius*, & testatius facient *Zonaras* in *Concilia, Euthymius*, *Concilium Calchedonense*, aliaque plurima, quæ ejus beneficio, magno Ecclesiæ bono, propediem adspicient lucem. Is *Hamburgo* ad virum maximum inter alia hæc scribit: *Nemo hac atate extitit qui tam dextrè hanc partem tractaverit: quod verè, non oratoriè dico.*

Simile planè judicium tulerunt complures alii, atque hi partim in *Batavia*, subi si numerare occipiam suffragiorum puncta,

Ante diem clauso componit Vesper Olympo: sed, ne quasi domesticos testes cauillaretur, Censori hoc dandum putavi ut in ea præter uiam nominarem neminem:) partim etiam extra Bataviam: neque isti homines vulgares, sed qui in inclytis Germanie ac Belgice Academiis vel Scholis illustribus, aliis: Theologiam, alii alias facultates & scientias magnâ hactenus cum laude pro- fiteantur. Hæc etiam addaceee in pro- clivi erat; scùm sponte judiciorum suum in Bataviam prescripserint aut sed non vi- omnia facias scuimus patidit. Vel, angellis.

Vel,

PRÆFATIÖ.

Vel, ut apertiùs promam, quod iam-
dudum cogito, putidius sit istis diutiis
immorari, quando vera virtus alienis
præconijs non eget. Et sanè ea, quæ an-
tea adduximus, commémoravimus pro-
pe inviti. Sed temporibus aliquid dan-
dum fuit: quoniam quibus nunc vivi-
mus, magis à quibus dicatur, quām quid
dicatur, spectare homines solent. Nobis
vero φίλος Πλάτων, ἀλλά μᾶλλον ή ἀληθινα.

Sed porrò Censoriæ præfationis ver-
ba persequamur. Scripseram præfatione,
quam Amplissimi viri libro præmiser-
am, existimasse eum *facturum se rem*
Christiano jurisconsulto non indignam, si
ea, que a iure petuntur arma, Catholica
fidei adversario extorqueret. Ad hoc re-
spondet Ravenspergerus: *Persuasum se*
esse, ita adversario satisfactionis, arma
illa ex iure petita extorqueri, ut reliqua
*eiusdem, ex scripturis præseri im desum-
ta, non leviter firmentur.* In quo quan-
soperè eum fallat opinio suæ, responso,
quod nunc damus, ostendere propositum
fuit. Imò non tantum hanc accusatio-
nem eis exarmabimus, sed etiam doce-
bimus, cuius ille criminis Amplissimum
Virum reum agit; huius ipsum meliori
iure peragi reum posse.

Vel,

P

¶.¶.

P R A E F A T I O.

Præfatione eâdem etiam dissidentes Bataviæ fratres ad pacem & concordiam adhortatur Ravenspergerus: quod dum facit, atrocibus quibusdam suspicionibus, ut ego quidem censeo, mirum in modum indulget. Verùm istæc iis examinanda relinquo, quos ea res propriè tangit. Interim moderationem illam animi, quâ schisma dissuadet, non possum non utroque, ut aiunt, police laudare. Siquidem unicè hoc semper habui in votis, ut Ecclesiæ homines charitæ potius quam odiis certent: nec tam ea consilia festentur, per quæ cause adverse oppressionem, suæque certiorein victoriæ sperent: quam hoc agant, ut circa Catholicæ fidei justitiam, concordibus animis iterum coalescamus: quod faxit ille misericors Deus in Christo cum Spiritu S.

Atq; hæc ea sunt, quæ præfari visuntur partim ut argumentum commentiunculæ nostræ exponerem: partim ut iudicium refellerem, quod præfatione suâ de Grotij diatribâ perperam tulera Ravenspergerus. Nunc ad ipsam eius dissertationem accedo: in eius exame, non verborum profluviam confectabimur, sed operam dabimus, ut ea so-

PRÆFATIO.

Item dicamus, quibus illustretur doctrina de plenissimâ Christi satisfactione pro peccatis nostris: & honos fidesq; libri eius vindicetur, qui nobile hoc beneficium Christi contra Catholicæ fidei adversarium fortiter defendit.

GER. IOANNIDES VOSSIUS
Coll. Regens.

P 2

Литература

ANSWER

LECTORI.

Quis nescit perterritum latè mundum contremuisse, cùm primò Christum, iustitiae solem salutares spargentem radios, Socinianismi nimbus ab inferno exhalatus obtenebraret? Quid horribilius vel ab hominibus credi, vel ab ipso Damone excogitari poterat, quām totam posteritatem in pristinas catenæ conjicere, & redemptum orbem nova captivitati proddisse? En victos, (amicus lector) hostes tuos, tuos inquam, & saeculorum omnium hostes infestissimos, qui vivificam ruinam aeterni redemptoris, morboſo mundo inviderunt: & medicinalē lacerati Dei sanguinem, quo enutrite animæ nunquam morientur. En illos qui Deum quem crucifixum negant, negando crucifigunt: qui vulneratum spinis lilium, et sanguineo rore distillante conculcarunt, parum hoc, nisi mortis et Inferni victorem, proprijs telis transfigerent, et temporale dei Verbum aduersus aeternum, armarent. Difficile quidem, deum aliquando mortuum credere, quem

LECTORI.

semper vixisse, nulla unquam secula negarunt, at dixit Deus, quem periculosius est, mendacem, quam crucifixum confiteri, hoc enim mirum. Sed illud impossibile. O dogma cruentum, et homicidale, quod si obtineret,

Post obitum nemo, supremaque funera, felix.

Quanto melius fuerat mortem Christi quam mortis vigorem denegasse, quanto innocentius dixissent non perisse, quam frustra perisse? cuius sanguis, si frustra diffluxerit frustra etiam nostre lachrime: frustra bibimus viles illius sanguinem, quem credidimus tantum mundi redemptorem. Quis nimium? immo vel sat is meditetur felicissimum, morientis usque, prodigium & furoris paterni telis, innocentissimi filij sulcatam animam? Quis nescit quid illi mereantur, qui Christum nihil meruisse contendunt? quis nescit cuius sit ille filius, qui Christum Dei filium esse negat? In qua opinionum monstrantur quam facile feruntur, qui veritatis amorem perdidere? Multi gloriosum puerant, toti antiquitati bellum indicere, nec floccipendunt, si heretici, modo & docti, habeantur. Speranunt quidem erat cum Socino, ipsum etiam Socinianum ex-
pirasse

LECTORI.

pirasse, & diram heresin in tantu patroni
tumulo obdormivisse, sed eā Grotii mo-
destia quā patet illum heresin, non her-
eticum odio habuisse, occasionem dedit, ut
quibusdam imbellis, nec veritatis hostem
satis furiose insecurus videretur. Hinc est
quod careat vindice: habes igitur in hoc
posteriori tractatu, doctissimum Vossium,
Grotij vindicem, in priori, Grotium Chri-
sti vindicem, utrumq; Socini hostem,
quem victrii furore in sequentes toti hu-
mano generi invisum reddiderunt, nec
immerito qui hominem trucidat, mortem
meretur, quid ille qui Deum? qui redemp-
torem? qui Deum redemptorem? Miren-
tur nonnulli, cur antiquatam & semisec-
pultam, aeternisq; tenebris dignissimam
heresin, in lucem revocemus: ignoscas
(Lector) anguem hic habes, sed non la-
tentem, sed capite contrito expirantem,
habes hic venenum, sed medicorum arte
tam feliciter mixtum, & contempera-
tum, ut in saluberimam mitescat medici-
nam. Incusabunt alii, quod negligendi Sa-
bathi occasionem praebeamus, quod ipsum
etiam rebelles Schismaticorum catervae,
quieti Ecclesia, inimicum reddiderunt.
Qui de Sabatho scripserant, quietem mo-
mentaneam, hic liber eternam pollicetur.

Christi

LECTORI.

*Christi amicus non est, qui non exultat,
quoties hostem Christi profligatum intu-
etur. En Vossum vobis militantem, ne ve-
nenata imbibentes dogmata, meritisq; ve-
stris nimium tumescentes, in aeternum pe-
reatis, hunc ergo librum consulite, quem
librum vita futurum cupimus, speramus,
credimus, & faxit gloriofissima Dei &
coeterna proles, cuius in illo causa agitur,
ut omnes argumentis hinc depromptis
confirmati, pro nobis, vicisti Galilae, con-
clamemus.*

*Vale, liber enim ipse iubet, &
docet, te valere.*

GERARDI IOHANNIS VOSSII

Responsio ad Iudicium

HERMANNI
RAVENSPERGERI,
de libro,

Ab HVGONE GROTIO

V.Cl. pro Catholicâ fide de Sa-
tisfactione Iesu Christi scripto ad-
versus Faustum Socinum.

C A P V T I.

Respondetur Ravenspergero, censenti TEKEI.
posse inscribi operi Gretiano, neganti item no-
dum ab eo questionis attingi: ad hec reprehend-
enti, quod multa magnaꝝ, & ea inter de-
Merito questionem, omittat.

PRODIIT his diebus
in lucem dissertatiuncula
Hermannii Ravenspergeri,
Theologi Groningenſis, quæ
illustri titulo omnium in se
oculos statim convertit.
Nam uti januae antiquorum
vel Apolline ornari solent, quem mythologi fo-
lem interpretantur, vel Antheliis, quorum etiam
in nomine sol relucet: ita in libri eius ingressu,
Clarissimi & plane incomparabilis viri Hugonis

A

Grotij.

RESPONSI O AD

Grotii nomen latè radio: um suorum lumine re-splendebat. Sed non solùm Ægyptiorum tem-pli, verùm iste etiam illepidus novus libellus ex-emplu: fuerit, quàm multa extrinsecùs pulcra ap-pearant, quæ intùs fœda inveniantur. Eo enim summà ope nititur Ravenspergerus, ne existimati-onem fidemque inviolatam relinquit luculentæ defensioni, quam Amplissimus Grotius pro fide Catholica de Christi satisfactiōne, suscep-erat ad-versus Socinum. Nec diffiteri possum, statim ip-so opusculi, quo nos beare scilicet placuit Censo-ri, titulo perlepto, tale aliquid fuisse me suspica-tum. Verumtamen exspectabam, ut Christianæ charitatis doctor, nec verbo à viro summo lacessi-sus vñquam, vbi cum eo consentire non posset, modestè dissentiret; quædam cum non vidisse, humanitùs aliquid paucum esse diceret. Sed ni-mium quantum ea me spes fefellit. Nam in p̄fatione sua ad Hollandicarum Ecclesiarum presbyteros, cùm priùs magnificè Grotium laudâsse, mox ambigit, vtrum ut perditionis ille fli-us prodidit Dominum nostrum Iesum Christum, qui ipsa est veritas: ita Grotius Catholicam veri-tatem de Christi satisfactiōne prodiderit Socino. Et in ipso libelli vestibulo affirmare iterum non erubescit, nisi p̄claræ illæ ingenij dotes & mul-tijuga eruditio obstante, non peccatum eum, qui tractatui eius aduersus Socinum inscriberet interpretamentum illud vocis TEKEL, quod est apud Danielem: quasi Grotius, qui adeo sobrie, piè, religiosè, ac Theologoruni quisquam tra-ctavit illum *sacræ Theologie* (ut censor ipse ap-pellat) principem locum; elogium hoc commer-tus fuerit, quod rex Balthazar, cum ei ebrio & impuris manibus impiè tractanti sacra templi va-

IVDICIVM RAVENS P.

sa, apparuerunt digit*i*, quasi manus hominis, scri-
 benti*s* in pariete aule regie, TEKEL: hoc est, vt
 propheta Daniel interpretatur, appendit, appen-
 sus fuisti lancibus, & inventus es minore ponde-
 re. Qua ipsa nocte, horrendo Dei judicio, Baby-
 lon capta, rex interemptus, & imperium eius Da-
 rio, Medorum regi, & Cyro, Persarum principi,
 traditum fuit. Hæc cuiusmodi animum spirent,
 me etiam tacente, omnes intelligunt. Quid ergo,
 num propterea Ravenspergero suum TEKEL re-
 ponemus? num simili dolo & verè arte Pelasgā,
 dubitare nos fingemus, an non censor ipse me-
 reatur comparari cum Iuda Iscariote? Minimè
 verò. Aliud siqui insurpare vultis, *ιστε ιστε ιστε*
 θεοντοι. Apage illam erga suos in Christo fratres
 Atticam hostilitatem. Apage istam à piis omni-
 bus, quibus aliquando factorum dictorumq;
 omnium accurata coram Deo ratio reddenda erit,
 apage, inquam, istam malè Christianam malum
 malo redhostiendi voluptatem. Nec profectò
 subsidiis istis causa hæc eget. Nam quod fortasse
 credit Censor, apud viros bonos & eruditos
 maioris fore judicium suum de summo viro,
 quam huius de ipso: jure equidem metuo, ne vt
 Suffenum Catulli, aut Horatij Mævium, ita il-
 lum decipiatur *Cæsus amor sui*. Sed difficile pro-
 fectò est ventos cuiquam de pulmone revellere;
 præsertim cā, quā nunc Censor est, ætate. Ni-
 quid *ιδεινα τάτα ἀστρα, καὶ οὐχειστονα*: ut verissimè
 scripsit Aristoteles. Sed videamus, quid in scenam
 afferat, vt audaci isti, de Amplissimo viro, asser-
 tioni faciat fidem. Primum, inquit, nodum, quod
 aiunt, raro & leviter attingit: tantum abest,
 vt scindat, aut resecet. Sed nodumne tangat
 Grotius, an ipse potius controversiam totam, e-

4 R E S P O N S I O A D

gregius scilicet censor, ignoraverit; planum ex iis fiet, quæ ad singula deinceps respondebimus. Ecquid amplius? Plurima, ait, & longè præcipuæ, in hac satisfactionis doctrinâ, momenti præterit. Quæ illa? Quæstionem de merito Christi intelligere, ex iis, quæ subiungit, apparet. Sed de hoc jam dixeram præfatione eâ, quam diatribæ Grotij præfixi. Imò, inquit ille, non satis commode excusat autor præfationis, cùm scribit, *D. Hugonem Grotium, relictâ altis meriti quæstione, eam, quæ de satisfactione est, trattandam suscepisse.* Quamobrem verò incommodè hoc dictum arbitratur? Ex iis, quæ subjungit, liquet, putare illum, me satisfactionem à merito dispartasse. At fallitur planè. Non enim divisi, sed distinxi. Hæc siquidem est sententia nostra, Christum obedientiâ suâ vtrumque præstissem, ut non tantum à pœnâ debitâ liberaret, sed etiam præmium indebitum conferret. Vbi duplex Christi beneficium se ostendit. Prius est ablatio mali: quo liberamur per satisfactionem. Nam malum illud sunt debita nostra; quomodo etiam in scripturis peccata hominum appellantur. At satisfactio, ut ex relatorum naturâ constat, est pro debito satisfactio: non propriè præmij adeptio. Alterum igitur, & distinctum Christi beneficium est, quod etiam acquisivit præmium vitæ æternæ. Atque hoc meritum vocamus propriè, & strictè, ut satisfactione non includitur, sed ab eâde in distinguitur. Nihil ergo clarius est, quâm, ethi satisfactio & meritum sint indivisa, non tamen esse indistincta. Quid autem prohibet, quo minus de iis, quæ distincta sunt, distinctè etiam agatur? Atqui hoc solum volui, cum scriberem, de Satisfactione tractâsse virum Amplissimum; de Merito,

IUDICIVM RAVENS P.

to, alteri agendum reliquisse. Mirabilis autem est Censoris argumentatio. *Si satisfactio & meritum disparantur, cur, inquit, hic agitur de reconciliatione & redēmptione?* Ipse in iis, quæ addit, objectionem non firmat, sed solvit. *Satisfaciendo, inquit, hoc est pœnas pro peccatis nostris solvendo, & mortem perferendo, reconciliationem nostri cum Deo & redēmptionem nobis acquisivit.* Quid enim hinc aliud sequitur, quām satisfactionem, etiam citra meritum, tractanti, non omittendam fuisse reconciliationis & redēmptionis quæstionem? Nec quidquid aliquis acquirit ac parit, hoc est meritum propriè dictum, quando per fidem acquirimus salutem, & pleriq; Ecclesiae nostræ doctores existimant, Christum per obedientiam verè acquisivisse summam dignitatem ac gloriam: pro merito verò non esse. Ut aliquid pro instituto afferret, dicere debuerat Censor, redēmptione & reconciliatione meritum vitæ æternæ contineri. *Quod etiam si daretur, non tamen evinceret, satisfactionem seorsum à merito explicanti, reconciliationis & redēmptionis omittendam fuisse quæstionem, cum ad satisfactionem illa ipsa pertinere negari non possit.* Propriè autem directeque vocibus istis, præterit, si scripturarum loca pensiculatiūs considerentur, satisfactionem magis pro pœna, quam adepitionem præmij denotari; satis ea ostendunt, quæ Amplissimus Vir septimo & octavo libri sui capite disputavit.

Q 3

C A P.

RESPONSIo AD

CAP. II.

Postquam reprehendit Ravenspergerus, quod aliqua Grotius omisit: ea se aggredi vellet, quæ commisit, & asterisco digna sunt. **O**nus Aristarche,

—moiōr et Itas φέγας ἵπας οὐδέτερος;
Sic censuram exercere vis, ut iis, quae Grotius
dixit, apponas notam, quasi non dixerit? Aut e-
tiam, quae malè, judicio tuo, dixerit, notare vis,
quasi laudabilitè dixerit? Sanè hoc dicis. Nam
cum eum reprehendisses, quod quædani præteri-
sunt, & negāsles hoc commodè à me excusari,
subjungis ista: *Sed valeat excusatio præterito-*
rūrum: nunc commissa quædans Dn. Grotiū, que
uferisco digna videntur, anno tabimus. At præ-
terita alteris locis notantur: vel dicta quidem, sed
laudabilitè dicta. Audi doctissimum Thessalonici-
censium episcopum et τιμ. H. μαρτυρας το Ιανου.

Pag. 599. Τι θέλειν ούτως θεούς παλαιούς απειλήσαι, ος είναι α' σέ-
edit. Rom. εγε ουκετόν ουχετόν, ήχων ού ή πλακετός γνώμων στην-

Pag. 1627. Συνδέεται λαμπεστήτων οὐς οὐ καλοῦ τόπῳ περιβάν. Similiter οὐς τὸ I. μέτον. τὸ Ουναν. Δικός τὸ σημεῖον ὁ ἀστερός, οὐς πέριττα οὐ τῷ περιβάνῳ τὸ θεός, καὶ οὐς ἀκλημάτῃ. Aperte ait, iis, quae egregiè & suo loco dicerentur, asterisci huc stellulæ notam solere apponi, quod instar stellæ relucerent. Sed etiam præteriorum, eoque addendorum, signum erat. Hieronymus præfat. in Paralipomena: O-

IUDICIVM RAVENSP. 9

rigenes in editione Septuaginta, Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans, quæ minus fuerant, virgulis, quæ ex superfluo fuerant apposita. Cur verò vel omissis, asteriscus: vel male ad. ditis, obelus sive virgula soleat apponi; docet idem Hieronymus ad Suniam & Fretelam: *Vbi quid minus habetur in Greco ab Hebraicâ veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit asteriscum, id est stellam, quæ quod prius absconditum videbatur, illuminet & in medium proferat. Ubi autem, quod in Hebreo non est, in Græcis codicibus invenitur, id est, iacentem preposita virgulam, quam nos Latine Veru possumus dicere: quo ostenditur, iugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non invenitur: que signa & in Græcorum Latinorumq; poëmatibus inveniuntur.* Augustinus similiter asterisci & obeli noram distinguit lib. xxi de Civ. Dei cap. xli: *Ad-diderunt, quæ in Hebreis inventa, apud LXX non erant, eaque signis quibusdam in stellarum modum factis ad capita eorundem versuum notaverunt, quæ signa, asteriscos vocant. Ita verò, quæ non babent Hebrei, habent autem LXX, similiter ad capita versuum, iacentibus virgulis, sicut scribuntur unciae, signauerunt. Et multi codices Græci, has notas habentes, usquequaque diffusi sunt, & Latini. Isidorus Origin. lib. i. cap. xix: Asteriscus apponitur in iis, quæ omissa sunt, ut illestant per eam notam, quæ deesse videntur. Stella enim & Græco sermone dicitur, & quo Asteriscus, stellula, est derivatus. Obelus, id est virgula iacentis, apponitur in verbis, vel sententiis, superflue iteratis: sive in iis locis, ubi lectio aliquâ falsitate notata est, ut quasi sagitta*

RESPONSI O AD

zugulet supervacua. atq; falsa confodiat. Sagitta
enim Græcè ἐσὶν dicitur. Et ante hos oīnes
idem scripscrat Epiphanius lib. ἡδε μετέστη καὶ εα-
μῶς: 'Ο ἀγερόσιος σπουδῆς τῷ ἐμπειρόμοιο ἔμετεν τῷ
"Ἐβραϊκῷ κεῖδαι καὶ ἐμπειραῖς πατεῖ' Ακύλα καὶ Συμ-
μένος, σπουδῶς ἔτι, καὶ πατεῖ Θεοδοσίου· οὐ δέ τοι ἐβδημ-
ποντανόν ἐρμηνευταῖς παρῆκεν, καὶ τούτοις ἐρμηνευσαν. Ετ
ποκ: Ορεγάντις λογοτεχνησιν τῷ ἐκάστω τίκτε τὸ ἀλλεί-
ποτε λόγῳ, φαρεῖσθο τοῦτο τὸ ἀντί τὸ ἀστέρισκον. Ετ post
aliqua: 'Οβελὸς καὶ λαζαρίτης Ατταλος ἀρχῆπιος, ἀλλοις ἔ
καλεῖται δόρυν, οὐτοὶ λογογένες. φαρεῖσθο τοῦτο τὸ θεῖας
γεγραῦτε λέξεισιν, τοῖς πατεῖ τοὺς ἐβδημηκοντανόν ἐρμη-
νηταῖς λεμφάσις, πατεῖ τοὺς πεδεῖ Ακύλαν καὶ Σύμμα-
χον μὲν ἐκτερομέρειας. Αφ' ιανοῦ γάρ οὐτοὶ ἐβδημηκοντανόν
ἐρμηνευταῖς ταῦτα τὰς λίγες φερούσινται. Ήτοι fusiūs
sumus prosecuti, partim quia facem allucent
plurimis cūm aliorum, tum Ecclesiasticorum
Scriptorum locis: partim quia vsum necessariūs
habent in præclarā illā editione Iosuæ, quam
cum asteriscis, obeliscis, lemniscis, Origenis ex-
emplo, repræsentavit doctissimus & diligentissi-
mus Andreas Masius. Mirum verò, Ravensper-
gerum, qui κείσθε & censuram alieni operis pro-
ficiet, & quid asterisco vel obelo dignum sit
pronunciare ausit: ne quidem, quid asteriscus no-
ret, scivisse: cūm eo veteres Critici ac censores,
non perperām dicta, ut hic Censor credidit, sed
vel addenda, vel laudabilitè dicta significarint.
Sed quid mirum, si in notis erret, qui vbiq; judi-
cio peccat in rebus ipsis: ac dicta pro indictis,
indicti pro dictis habet, optimēq; dicta tan-
quam male aut periculoσē dicta traducit? Quod
ut verissimè à nobis dici, omnes videant: Prius,
quæ Socinianorum de Satisfactione fuerit sen-
tentia, ipsorum verbis ostendemus: deinde à
Censore

Censore statum ipsum quæstionis minimè fuisse intellectum, comprobabimus.

CAP. III.

*Socinianorum de Christi satisfactione doctrina,
ipsorum verbis explicatur, & cum eâ, Petri
Abailardi sententia confertur.*

VErba sunt Socini, disputationis de Christo Scivat. part. I. cap. I. Ego censeo, Iesum Christum ideo servatorem nostrum esse, quia salutis eterne viam nobis annunciauerit, confirmaverit, & in sua ipsius personâ, cum vite exemplo, tum ex mortuis resurgendo manifestè ostenderit, vitamq; eternam nobis ei fidem habentibus ipse daturus sit. Divine autem justitiae, per quam peccatores damnari mereremur, neq; illum satisfecisse, neq; ut satisficeret opus fuisse affirmo. Atq; hæc summa eorum est, quæ quatuor de Servatore libris, probare conatur Socinus. Similiter summam eorum, quæ in prælectionibus Theologicis fusæ tractat, complectitur his verbis cap. xv. eius operis: *Quarimus, utrum in iustificatione nostra, per Christum, peccata nostra compensatione seu satisfactione aliqua dilecantur, an verò remissione & condonatione? Pleriq; satisfactione ne interveniente id fieri arbitrantur: nos verò simplici condonatione. Nam quod satisfactionem cum remissione eâ in re coniunctam fuisse asserunt, planè nugatorium est. Cur verò passioni ac morti Christi liberationem nostri à peccatis tribuat scriptura: hanc adserit causam prælectionum Theolog. c xix: A peccato liberamur, id est secessatores bonorum operum efficiuntur, si Chri-*

10 RESPONSTO AD

stī verbis fidem adhibeamus, qui nos pœnitentiā agere iussit, & novos homines fieri, cœlestis hereditatis præmio proposito. Atqui Christi resurrectio potissima causa est, cur eius verbis fidem adhibeamus: ad resurrectionem verò non nisi per mortem perventre is poterat: & simul eius in cœlis gloria atq[ue] potentia, ad quam, ita Deo statuente, per violentam mortem eum perduci necesse erat.

Similiter sensit Socini discipulus, Valentinus Smalcius, lib. de divinitate Christi cap. xi. **SALUS ēTERNA** ut nobis ANNUNCIARETVR & CONFIRMARETVR, ideo D. Jesus in mundum missus fuit. At his peractis duo restabant. Primum, ut nos salutem illam amplectemur, hoc est credēremus ita rem se habere, quemadmodum Christus promiserat. Alterum, ut eandem salutem tandem re ipsa consequeremur, hoc est ex morte resuscitati ad ēternam vitam transferremur. Hæc duo ut effici possent, ideo Christus mori non dubitavit: & sic ut ē nos sit causa mortuus est. Siquidem, morte eius interveniente, salutem ēternam amplectendi, & tandem eam consequendi spem certam habemus, vel salutem habere possumus. Quis enim rem desiderabilissimam, qualis est vita ēterna, si certa sit, non libenter amplectetur? At quis modus confirmationis certior esse potest, quam si is, qui p[ro]missus eam annunciārat, & alii eam antea rationibus demonstrārat, mortem etiam truculentissimam sponte sūt in hunc ipsum finem subeat, ut eandem confirmet? Magis etiam offendit, quam promissa. At ipsa salus offendit, dum Christus ex morte resuscitatus, & deinde exaltatus fuit. Quia vero salus

hæc nostra, hoc est resurrectio, ostendit non poterat, nisi mors antevertisset, id est ut nobis ea ostendi aliquo modo posset, spente suâ Christus mortuus est. Ad salutem vero re ipsam consequendam, maximè opus est, ut ipse D. Iesus potestatem habeat nobis eam donandi. Facilius enim homo mortalis credit datum sibi iri vitam aeternam, si Iesus Christus, qui & ipse olim mortalis, & mortuus, & dux fidei fuit, potestatem habeat eam dandi, quam si ipse Deus eam daturus sit. Hanc igitur spem consequendi salutem aeternam ut habere possumus, ideo Christus mortuus est, & sic verissime pro nobis, & nostri causa mortuus est. Hic vero notandum est, quod in tota hæc re maximi momenti est: nempe per quandam metonymiam tribui id sapissime cause efficienti & antecedenti rei, quod effecto sive consequenti rei tribuendum erat: hoc est, morti D. Iesu tribui id, quod eam consecutæ resurrectioni & omnium maxime potestati eius divinæ tribuendum erat. Quamvis enim ipsa etiam mors vim habeat, eamq; non vulgarem, in nobis excitandi cupiditatem & desiderium salutis, & spem consequendi illam: tamen multo plus hæc in re valet ipsa Iesu Christi resurrectio, vel summa eius potentia, quam ipsa mors. Nam ad Hebr. ix. videre est liberationem a peccatis contigisse hominibus, non per ipsam quidem Christi mortem (hæc enim nobis spem omnem istius felicitatis eripere potius potuisset) sed, ut ipse auctor ait, morte interveniente per eiusdem resurrectionem & exaltationem, vel divinam potestatem, quæ mortem consecuta est. Apertissime igitur constat, postquam mortuus fuit Christus, factum esse id, unde liberatio a metu mortis promanare perpetuo poterat omnibus credentibus:

12 . R E S P O N S I O A D

nempe Christi resurrectio & divina potestas consecuta est: quod utrumque planè ab omni metu mortis liberare potest eos, quicumque Deo per Iesum Christum confidunt & eidem obediunt. Atque ita certum est, Christi morti id tribui in negotio salutis nostræ, quod resurrectioni, & divine Christi potentie, quæ mortem eius consecuta sunt tribuendum erat. Hactenus Smalcius.

Catechesis Polonica Loco de propheticō Iesu Christi munere cap. viii.

Pag. 223. *Qui sanguis aut mors Christi nobis voluntatem Dei confirmavit?*

Duplici ratione: primum, quod nos manifestè de ingenti in nos charitate certos reddiderit, idque adeo, quod Deus velit nobis id donare, quod in novo fædere promittat: unde etiam sanguis novi fæderis est dictus, qui præstantiora loquatur, quam sanguis Abel: & ipse Christus testis verax, & fidelis dictus est: deinde, quod resurrectione Christi, quæ non nisi morte ipsius interveniente fieri potuit, de resurrectione nostrâ & porrò vitâ aeternâ consequendâ certiores facti sumus, si præceptis Domini Iesu pareamus.

Pag. 227. *Nonne est etiam aliqua alia mortis Christi causa?*

N U L L A P R O R S V S. *Etsi nunc vulgo Christiani sentiunt, Christum morte suâ nobis salutem meruisse, & pro peccatis nostris plenariè satisfecisse quæ sententia fallax est, & errornea, & cùmodum pernicioſa.*

Hæc satis ostendunt, varios à Socinianis modos agnoscit, quibus nos servet Christus: at modum satisfactionis per solutionem pœnaru[m], qui familiariter dicit, hos penitus diffitari. Nempe existimant, remitti nobis peccata, nullâ intervenientia

niente satisfactione aut pœnâ: imò non contenti negare satisfactionem vel necessariam fuisse, vel à Deo postulatam: contendunt eam esse *ix dñs dñs uâr. Atque in hoc argumento, quod vnuma est ex quatuor istis, quibus imprimis satisfactionem impugnant, multum præsidij collocant. Ipsi sum verò triplici fulciunt tibicine: primùm, quia iniustum sit, ut vnum pro altero corporales pœnas luit: deinde, quia peccato mereamur pœnas æternas: at qui caput futurus erat Ecclesiæ suæ, æternum puniri non potuerit: ac denique, quia & præcepto legis, & decreto divinæ voluntatis aduersetur, ut alius anima moriatur, quām qui peccavit, Deuter. xxiv. 16. Ezech. xvi 11. 20. Hæc ita esse, iterum Socini verbis ostendemus. Sic igitur ille Prælectionum Theolog. cap. xv. QUÆRIMVS, utrum in iustificatione nostrâ per Christum, peccata nostra compensatione seu satisfactione aliqua de leantur, an verò remissione & condonatione? Pleriq. satisfactione interveniente id fieri arbitrantur: nos verò simplici condonatione. Nam quod satisfactionem cum remissione eâ in re coniunctam fuisse afferunt, planè nugatorium est.*

RATIONES, cur ita statuamus, quatuor sunt. VNA est, quod nusquam in sacris literis istius satisfactionis fit mentio, nec alterius rei cuiusquam, que tantumdem valeat. ALTERA, quod compluribus in locis aperte testantur sacre literæ, nullam in iustificatione nostrâ per Christum, satisfactionem intervenisse. TERTIA, quia satisfactionis ista Dei gloriam maximè obscurat, & Christi potestatem labeficit. QVARTA verò, & ultima, quia fieri nullo modo potest, ut, salvis nobis, pro peccatis nostris Deo satisfactionem fuerit

fuerit, ne per ipsum Christum quidem.

De quartâ verò ratione, scribit in hunc modum cap. xviii. **NON POTVIT per pænarum solutionem pro peccatis nostris satisfieri, DVPLICA potissimum DE CAVSA: quarum VNA hæc est: quod pæna nostris peccatis debita mors æterna erat; mors autem æterna corporalis pæna est. At corporales pænas nemo pro altero pendere potest. Pecuniariæ pænæ ideo pro altero pendi possunt, quia unius pecunia alterius effici potest: & cum quis pecuniam pænæ nomine pro alio quopiam solvit, tunc is, pro quo solvitur, tacitè re ipsa prælus eâ pecuniæ donatur, ipseq; eam soluisse censetur. At mors unius, corporisve vila vexatio, alterius fieri non potest. ALTERA CAVSA est, quod cum unusquisq; nostrum propter peccata sua æternam mortem deberet, (sic enim, ut rem diligenter explicemus, loquendum nobis est) unus autem qui: piam non nisi unam æternam mortem solvere possit, necesse fuisset totidem invenire, qui æternam mortem subirent, quos nos sumus; qui ipsi scilicet nihil peccâissent, neq; ei pænæ pro se ipsis solvenda obstricti essent. ADDE QVOD, etiam si maximè fieri potuisset, ut alterius siue unius, siue plurium innocentium æternâ morte pro nobis nostrisq; peccatis Deo satisfieret; id ramen ut fiat, nulla ratio patitur. Quid enim ini quis, quam insontem pro lontios PVNIR, præserit cum ipsi santes adiunt, qui ipsi puniri possunt? Quod si ex Dei ipsis sententia atq; decreto, nec filius ipse propter patris peccata, nec pater propter peccata filii puniri debet: quomodo tandem fieri potest, ut ipse Deus FOENAS peccatorum nostrorum ab alio ullo reposcere volunt? Atq; hoc pro Tertia causa esse potest, cur**

pro

pro peccatis nostris, salvis nobis Deo satisfieri non potuerit. Propter hæc non dubitat Socinus, dogma de satisfactione Christi vocare frigidum, falsum, absurdum, fœdè summèq; injustum & horribilitè blasphemum. Sic enim scribit libro 111. de Servatore, cap. x. *Vides igitur præter cætera ini-qua & absurdæ, in quam horribilem blasphemiam incideris, dum Christo peccata nostra impura-ri potuisse contendis?* Paulo post ista subiungit: *Fam quid tibi tandem de tuo illo axiомate vide-atur: Nemo moritur, nisi pro peccatis aut suis, aut alienis: sive priorem eius, quam nos fecimus, sive posteriorem partem species; præsertim, si ad Christi personam accommodari debeat?* Potuitne aliqui alicui in mentem venire, quod vel magis falsum, vel magis absurdum, atq; adçò impium sit? Num aliud, aut insulsius, aut frigidius, quod attinet ad questionem nostram, excogitari potuit? *Uter tandem nostrum imprudens Deo fœdissimam iniustitiæ notam invrere tentat?* An ego, qui Christum à Deo, ut eā ratione nobis æterna salus compararetur, turpissime & sevissime mori traditum fuisse affirmo, QVAMVIS NVLLA PRÆTEREA ANTECEDENS CAVSA ESSET: an petius tu, qui ideo Christum ex Dei decreto, morti traditum fuisse ait, quia illi peccata nostra univerfa imputata fuerint: quod sine summa iniustitiæ fieri nullo modo potuit.

Atque hæc (quibus omnibus solidè respondet Amplissimus Grotius in Défensione Catholici dogmatis) ex Socinianorum scriptis in eorum gratiam excerptimus, quibus ea legendi haec tenus vel otium aut occasio defuit, vel voluntas. Porro (ut hoc in magistris addamus) eadem, saltem in p̄cipuo capite, ante annos quingentos senten-
tia

tia erat Petri Abaillardi. Siquidem Abaillardus ille (ut testatur Bernardus Clarævallensis epist. **cxc.** ad Innocentium Papam) primus docuit, non alio fine apparuisse Christum in carne, aut mortem subiisse, quam ad instructionem nostri per verbum, & testationem charitatis suæ per mortem: mysterium verò incarnationis, quod post Apostolos ab omnibus doctoribus creditum esse fatebatur, partim eo impugnabat, quod nullâ opus fuerit satisfactione, quia solâ verbi prædicatione potuerit Deus instaurare genus humanum: partim quod crudele & iniquum sit, ut per cruentam & ignominiosam mortem eius, qui ipnicens & ipsius Dei filius sit, pro alienis peccatis Deo satisfiat.

Abaillardi verba erant: *Sciendum est, quod OMNES DOCTORES NOSTRI POST APOSTOLOS IN HOC CONVENIVNT: quod diabolus dominium & potestatem habebat super hominem & iure eum posse debet: ideo scilicet, quod homo ex libertate arbitrij, quam habebat, sponte diabolo consensit. Ajunt namq; quod si quis aliquem vicerit, vicitus iure victoris servus constituitur. Ideo, inquit, sicut dicunt doctores, hæc necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem in noxentis, iure liberaretur a iuga diaboli. Sed UT NOBIS VIDETVR, ait, nec diabolus unquam ius aliquod in hominem habuit, nisi forte Deo permittente, ut carcerarius; nec Filius Dei, ut hominem liberaret, carnem assumfit. Aliquantopost, sic de Abaillardo scribit Bernardus: TOTVM, quod Dominus gloria semetipsum exinanivit, quod minoratus est ab Angelis, quod natus de fæmina, quod conversatus in mundo,*

do, quod expertus infirma, quod passus indigna, quod demum per mortem crucis in sua reversus; ad id solum putat & diputat redigendum; ut tradiceret hominibus formam vitae, vivendo & docendo; patiendo autem & moriendo charitatis metam praefigeret. Et post aliquam multa: *Dicit, TOTVM esse, quod Deus in carne apparuit, nostram de verbo & exemplo ipsius institutionem, sive (ut postmodum dixit) instructionem: TOTVM, quod passus & mortuus est, sue erga nos charitatis ostensionem, vel commendationem.* Ut verò satisfactione liberaremur, necessarium fuisse negat Abailardus, his verbis: *Sine iniuria diaboli, iure Deus perfugam suum, si velllet, miserereri, repetere, & solo verbo eripere posset.* Quæ itaq; nece sitas, aut quæ ratio, aut quod opus fuit, cum solâ iussione suâ divina misericordia liberare hominem à peccato posset; propter redemtionem nostram, filium Dei carne suscep-tâ, tot & tantas inedias, opprobria, flagella, spuma, deniq; ipsam crucis ignominis sám & asper-rimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret? Idem Abailardus: *Cur per san-guinem, quod potuit facere per sermonem?* Nec contentus erat dicere, modum satisfactionis non fuisse necessarium, sed (uti postea Socinus) aie-bat esse impossibilem, utpote naturæ Dei re-pugnantem. Verba Abailardi sunt: *Cui non cru-dele & iniquum videtur, ut sanguinem innocen-tis in pretium ALIQVOD quis requisiuerit, aut ullo modo ei placuerit, innocentem interfici? ne-dum Deus tam acceptam filij mortem habuerit, ut per ipsam universo reconciliatus sit mundo.*

Mirari verò subit, quod Abailardus dicat, DOCTORES NOSTROS POST APO-STOLOS

18. **RESPONSIO AD**

STOLOS aliter *omnes docuisse*: ut ex verbis apparet, quæ primo loco citabamus. Nam annis circiter septingentis ante Abaillardum idem docuisse videtur Pelagius: ut qui & ipse gratiam Christi statuere soleat in doctrina & exemplo Christi: quemadmodum sexcenta Augustini loca evincunt. Vnde etiam Ioh. Driedo Pelagium **A**bailardi præcursorum facit initio lib. de captivitate & redēmptione generis humani: *Fuerunt, inquit, iam olim Pelagiani heretici, qui iniuriam facientes divinæ gratiæ, docuerunt Christum non liberasse genus humanum ab ulla captivitate, non ab ullo carcere, aut vinculis, non ab ulla servitute; sed eundem solum in hoc venisse, ut demonstraret nobis viam salutis, & vitæ æternæ traderet documenta, præbeat ergo salutaris vitæ exempla, doceretq; nos evangelium vitæ æternæ, & voluntatem patris sui, se ipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, quod spectemus, quod imitemur, in quo & erudiamur, ut caveamus elationem atq; superbiam.* Paulò post verò subiungit: *V/q; adeo hac pernicioſa pestis suâ contagione Ecclesiam Christianam tempore Augustini infecerat, ut ad tempora usq; Bernardi, remanserint huius pestis reliquæ: quod manifestum est ex his, quæ vir ille sanctus scribit adversus Petrum Abailardum.*

CAP.

CAP. IV.

Refellitur censoris opinio, existimantis à Socinianis agnoscī, Christum pro nobis pœnas pependisse.

Existis, quæ Sociniana, atq; adeo etiam Abaillardi ac Pelagij fuerit sententia, omnes intelligunt. Nunc videamus, quantum opere claro meridie cœcutiat Ravenspergerus. **S**ocinus, inquit, non negat Christum pœnas pependisse, eamq; pensionem eo quadammodo prodeſſe, ut nos à pœna mortis eterne liberaremur. Et mox: **N**ullus Socinianorum negabit, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet pro peccatis nostris. Nisi oculis nostris crederemus, ecclsi, prope jurato testi, tantum fidei haberemus, ut hæc à Ravenspergero esse scripta, persuadeat nobis? Nam quid ex iis, quæ diximus, apertius est, quam à Socinianis negari, Christum quicquam pro nobis esse pepersum, quod pœnæ rationem haberet? Siquidem passionis ac mortis Christi causam fuisse aiunt, ut nos eius verbis credemus: alias causas prætereunt: imò alias fuisse dissentim negant. Etiam dicunt, posse quidem unum pro altero solvere multam pecuniariam: sed quemquam pro altero corporales pœnas subire posse, hoc verò fateri nolunt: & quamobrem nolint, hanc afferunt causam, quia contra quam in pecuniis sit, unius corporale supplicium alterius fieri non possit. Vnde, ut Christus insens in corpore puniatur pro fontibus, divinæ aīnnt justitiae repugnare. Et quam aperte omnem pœnam tollit Socinus, part. 11. de Servat.

cap.

cap. viii, vbi ait, **NVNQVAM** Deus aliena peccata in **QVOQVAM** VERE PVNIT, qui culpa affinis non sit. Etiam eiusdem partis cap. iv. ferre peccatum saepè idem valere agnoscit, quod poenam subire, sed in Christo interpretationem hanc rejicit, aliamq; subjecit de ablazione peccatorum. Idem passim negat, ullum verum pretium, aut quicquam, quod vero pretio respondeat, intervenisse. Ut cum eiusdem partis cap. i. disertim ait: **redemptiorem nostram per Christum factam esse metaphoricam**, id est, in ea peragendā **NVLLVM** verum pretium intervenisse, sive **NIHIL** cuiquam pro nobis solutum esse. Et in capite ipso. **Nihil aliud est redimere, quam liberare, aut sibi afferere, quamvis veri pretii vera solutio ALIQUA non interveniat.** Item: **Quemadmodum Moses, Deo ita iubente, Israëlis populum potentiam & autoritatem sibi a traditâ, non autem alicuius pretij solutione ex servitute redemit, & ipsi Deo afferuit: sic Christus supremâ potentiam & auctoritatem sibi à Deo concessâ nos ex peccati & mortis servitute, Deo ita iubente, NVLLO vero pretio cuiquam soluto redemit, & ipsi Deo afferuit, ac postmodum in cæli possessionem nobis promissam ipse introduceret.** Et post aliqua: **Cum legis nos ab iniquitatibus nostris & ex nostrâ vana conversatione fuisse reditos: quâ sit ut non videoas aperte, verbum redimenti usitatissimâ & frequentissimâ metaphorâ liberationem simpliciter significare, si ne VLLA veri pretii solutione?** Alioqui nonne ipsis iniquitatibus, nonne ipsis vane conversationi, de quarum manibus redimenti dicimus: **vel saltē alicui, qui nos in ipsis detineret, pretium resolvere oportuisset? quo quid ineptius dici, vel**

exco-

aliena
 T, qui
 is cap.
 gnoscit,
 preta-
 blatio.
 im ve-
 pretio
 partis
 n per
 in eâ
 serve-
 lutum
 imere,
 veri
 eniar.
 bente,
 bi ab
 ne ex
 Chri-
 Deo
 Deo
 pluto
 m in
 ucer.
 s no-
 re
 bum
 eta-
 si-
 son-
 sa-
 vel
 um
 vel
 co-

excogitari potest? Perlege omnes locos novi fæde-
 ris, in quibus redemptionis fiat mentio: & nullum
 invenies, ubi de VERI ALICVIIS PRETII
 SOLVTIONE, seu de SATISFACTIONE
 ALIQVA evidenter agatur. Sed in omnibus
 (de iis loquor, de quibus inter nos potest esse con-
 troversia) manifestè deprehendes, de simplicè
 liberatione seu assertione verba fieri. Et eodem:
 Tunc denum ritè redimendi metaphora procedit,
 & absolute suis partibus constat, cum in sim-
 plici liberatione ALIQVID intervenit, quod per
 translationem ALIQVO PACTO pretio re-
 spondeat. Similia eodem capite alia quoque com-
 pluria habet, quæ sciens omitto. Præterea quid
 planiùs dici potuit, quām cùm negat idem, ali-
 quid intervenisse, quod Deum placaverit? Ita e-
 nim scribit eiusdem libri cap. xxvi: Non solum
 satisfaciendi verbum, cùm de salute nob's per
 Christum parta agitur in sanctis scripturis, ut
 ipse fateris, nusquam apparet: sed NIHIL E-
 IVSMODI, ne semel quidem, expreßè in eis
 scriptum reperitur. Quale esset, quod Christus
 morte suâ nobis Dcum reconciliâsse; vel quod
 panas universas nostris iniquitatibus debitas
 moriendo divinæ iustitiae persolvisset: vel quod
 nos è manibus iustitiae divinæ sanguinem suum
 redemptionis nostræ pretiū ille dans liberâsse: vel
 quod scelera nostra obedientiâ suâ compensâsse: vel
 quod, ut remissionem peccatorum nobis Deus
 largiretur, dignè commeritus es, vel deniq; sal-
 tem, quod ALIQVA RATIONE Dei tram
 nobis placâsse. Idem siue alias, in eis de ju-
 stificatione, edita sub nomine Gratiani Turpion-
 is Gerapolensis: Expurgare nostra peccata &
 nos à peccatis nostris redimere dicitur Christi
 sanguis

sanguis, quia ut nos à peccato cesseremus, efficit. Quod profectò longè aliud est, quam pœnas nostris peccatis debitas eo per solutas fuisse, nec cum ei re **QVICQVAM** commune habet.

Quis ex iis omnibus non videt, juxta Socium, in liberatione nostri, nullam satisfactionem, nullam pœnam veram, nullam verum pretium, aut quod vero pretio respondeat intervenisse: nec perpessiones Christi quicquam cum ipsis habere commune? Quanta igitur in Charibdi laborandum erit Censori, ut doceat nos, passionem & mortem, ex Socini sententiâ, habere rationem veri supplicij! Et tamen ait, **Socinus non negat Christum pœnas pependisse.** Nec nam eo contentus, **Nullus** inquit, **Socinianorum negabit, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet pro peccatis nostris.** Quod profectò nullus Socinianorum fatetur: ac Socinus etiam pro execrabilis errore habet: uti vidimus. Quid illum in hac causâ videre credamus, qui nec statum controversiæ Socinianæ intelligit? Aut quam judicij aequitatem deinceps ab eo expectabimus, qui in ipso tractationis ingressu Amplissimum virum sugillat, quia laborem suscepit probandi adversus Socinum, id in quo controversiæ carda versatur?

CAP. V.

Ostenditur superiorem Censoris errorem inde profluxisse, quod non distinxerit inter afflictionem & paenam pro prię dictam.

NON abs re verò erit, si ostendamus, quid precipitem adeò egerit Ravenspergerum, ut vix iter egressus turpiter ceciderit, verè que fuerit, quod dici solet, cantherius in porta. Fons igitur caputq; erroris est, quod non animadvertis, distinguere Socinum inter afflictionem & veram paenam. Atqui quemadmodum philosophi, cum rerum naturam describunt, veri hominis naturam exponunt, non mortui aut p̄i: ita nec Theologi cum Satisfactione Christi paenarum persolutione factam docent; aut Socius, cum eandem negat, alias intelligit paenas, quam veras: unde lib. 11. de Servat. cap. viii. ait: *Nunquam Deus aliena peccata in quoquam VERE punit, qui culpe affinis non sit.* Nempe facitur potuisse Christum affligi, præsertim volenter, quod & bono nostro factum ait: sed negat eam afflictionem habere rationem veræ paenæ, quam eo ab afflictione distinguit, quod etiam insens, si in nostri sit potestate, affligi possit vel invitus; dum evidens inde capiatur eniolumenatum: at puniri insens pro noxio non possit, ne quidem si ipse subire supplicium sit paratus. Itaque sic inter alia scribit lib. 111. cap. x. *Quemadmodum, ut quis verè puniri possit, non satis est, quod ipse puniri velit, nisi delictum aliquod commisit: (relativa enim sunt paenæ & delictum, ita ut, ubi*

ubi delictum non est, ibi pœna esse nullo modo pos-
sit) sic, ut alicui verè aliena peccata possint im-
putari, non satis est ipsum ita velle; nisi imputa-
tionis antecedens alia digna causa subfit. Poteſt
quidem is, qui nihil deliquerit, affligi; nec iniuria;
non modō ſi ipſe velit, ſed etiam invitus, ſi is in
alterius potestate fit, qui optimo aliquo conſilio,
et fortassis illi ipſi ſalutari, ipſuſu licet et im-
merentem et invitum, affligi velit: ſed ea af-
flictio NVLLA PRORSVS ratione pœna ſive
punitio censenda erit. Sic etiam, qui nihil aut fa-
cit, aut in ſe habet, quare aliena peccata ſibi im-
putari merito poſſint: poſteſt quidem ſine iniuriā
affligi: ſed interim ea afflictio nullo modo imputa-
tio ſive effectus imputationis alienorum peccato-
rum eſſe ceneſebitur. Hinc fit, ut ſi Christo à Deo
aliena peccata verè imputata fuerunt; non ſatis
fuerit, ipsum Christum id fieri alacri animo vo-
luiſſe; ſed neceſſe fit, ipsum, ut ea ſibi imputa-
rentur, commeruiſſe: quo nihil execrabilius ex-
cogitari poſteſt. Idem Socinus Prælectionum
Theologicarum cap. xxii. At enim, inquiet ali-
quis, ibidem apud Esaiam ſcriptum eſt, caſti-
gationem pacis noſtre ſuper Christum fuſſe: quod
ſatis oſtendere videtur, in Christo fuſſe punita
peccata noſtra, atq; ea ratione ea ipſa peccata, id
eſt eorum pœnas in ipſo poſitas, unde factum fit,
ut nos pacem habuerimus, et cum Deo in gratiam
redierimus, eiq; reconciliati ſimus. Reſpondeo, Caſ-
tigationis verbum hoc apud Esaiam loco non pu-
nitio ſignificare, ſed afflictionem, id quod an-
titheſis verbi Pacis ſatis demonſtrat: neq; enī re-
cte paci punitio opponitur, ſed afflictio rectiſſi-
mē. Si quidem pax apud Hebræos ſepe nihil aliud,
quam quietem et felicitatem declarat. Caſti-
gationem

tionem autem pro afflictione sumi (iij enim qui cassis
figantur, affliguntur) docet Psalm. LXX III. 14.
ubi scriptum est: Et fui flagellatus tota die, &
fuit caligatio mea singulis matutinis: quem lo-
cum sit interpretatus est Vatablus: Nam quotidie
plagas fero, singulisq; matutinis afflictio mea
est. Eadem autem pacis & afflictionis antithesis
habes Ierem. xxix. 11. Itaq; loci nostris sensus
est, Christum afflictionem subiisse, que nobis quic-
tem & felicitatem peperit. Hactenus Soci-
nus.

Nihil igitur certius est, quam negare Socinum,
ullas à Christo poenas esse persolutas pro peccatis
nostris: & hoc cùm negat, veras poenas intelli-
gere, non poenas ~~ex~~ acceptas, quatenus
pœna idem est quod afflictio. Nam, ut vidimus,
Christum bono nostro afflictum fuisse agnoscit-
sed negat afflictionem illam habere rationem
pœnæ: quæ ab afflictione differt, ut species à ge-
nere: quia omnis pœna est afflictio, at non con-
trà omnis afflictio est pœnalis. Quod si pœnæ vo-
cem latè adeò extendamus, ut etiam non veram
pœnam, hoc est universè afflictionem signet; ne-
gari non potest, Socinianos esse fasiliros, Chri-
stum pro nobis esse punitum. Sed si istiusmodi
~~ex~~ ludere visum est, etiam idem fatebun-
tur, non per simplicem peccatorum remissionem,
quod ubiq; contendunt, sed per satisfactionem
aliquam, & quidem à nobis præstitam, à pecca-
tis nos liberari: nempe quatenus vitæ integritas
ab omnibus requiritur, quibus ignoscuntur pec-
cata. Sed hæc vera satisfactione non est. Vnde ipse
Socinus in prælect. Theol. cap. xvii: Deum nul-
lā verā satisfactione accepā peccata condonare
docebimus. Veram autem satisfactionem ubique

nomino, quia nihil dubito, quin Deus ab iis, quibus peccata ignoravit, semper aliquid requisiuerit, siue aliquid in ipsis esse voluerit, quod satisfacti-
onis cuiusdam loco censerri possit. Id autem nihil
aliud est, quam vita puritas atque innocentia, eaque
vel iam praesens, cum errata committuntur, que
ignosci debent: vel ipsa errata subsequens.

CAP. VI.

*Contra Censorem probatur, caput controversiae in-
ter Socinum & Catholicos minimè in eo consi-
stere, quod neget Socinus, Christum pro nobis
pependisse pœnas aeternas. Edem demonstra-
tur, quod à nonnullis asseritur, Christum esse
perpeccatum cruciatus infernales, vel magnitu-
dine injinitos, id pro dogmate universalis Ec-
clesiae haberi non debere.*

VIdimus in quo existimârit Censor, Soci-
num cum Catholicis probè convenire.
Nunc de iis videamus, in quibus negat
conspirare. Quæ ita tractat, ut contradicendi studi-
um magis magisq; eluceat. Nam eo occurrat,
meliorem Socino, quam unquam habuit
sententiam adfingit. Duo, inquit, inficiatur So-
cinus. Prius est, Christum pœnas aeternas, siue du-
ratione, quod utrinque est in confessio, siue inten-
tione, pependisse. Sed hoc sponte corruit ex an-
dictis. Socinus enim, uti ostendimus, non solum
negabat, Christum pro nobis solvisse pœnas aeternas;
sed nullas subiisse pœnas contendebat.
Præterea, quod ait Censor de pœnis intentione
aeternis, id Bœotium ænigma est. At rebus natu-
ræ obscuris convenislet magis ὅγει λόγος, non illi-

Heraclit

Heracliti, cuius illud, Σένων: nec ille Carciu,
vel Lycophronis, vel aliorum, qui studeant,

---- *Tenebras inducere rebus.*

Quod cùm dico, non ignorans sum, non neminem alium similiter hodie loqui. Sed hac parte eum Censor imitari non debuerat. Nam planè novum est, ut æternitas ex intentione, quantitas nempe ex qualitate definiatur. Si quidem æternitas durationis est vocabulum: ut quod temporale est, eo ipso quod huiusmodi sit, æternum (nisi durâ admodum *περ ταχητες*) dici minime possit. Fortè illud voluit Censor, quamquam Christus non sit passus tempore infinito, tamen infinitam pertulisse acerbitatem. Sed ignorare non potest, loquendi hunc modum plurimis Catholicorum displicere. Nam, inquit, unumquodq; quod recipitur, ad modum recipientis recipitur natura autem humana secundum se est finita, eoq; cruciatum naturâ & secundum se infinitorum cæpax neutiquam fuit. Vnde & esse contendunt, quod damnati in gehenna, cum perpeti non possint poenas in se infinitas, patiantur poenas duratione infinites. An illud potius voluit Censor, Christum esse paup' poenas infernales? Sanè non solum corporis dolores, sed etiam maximos & inenarrabiles animi angores persensisse, confessat. Hoc enim, Evangelistæ & Apostoli significant verbis istis *πειθεῖσθαι, διηποτέρη, εὐθαυμεῖσθαι*, id est, *contristari, gravissime argi, expavescere*. Item Christus ipse, cùm animam suam tuisse ait *σωτήρων*, id est *merore obfessan*: pluraq; alia in hanc mentem apud eos legere est. Quare, si non aliud Censor per poenas infernales intelligit; nemmo, puto, controversiam ei de hoc movebit. Si autem, qui illi qui in inferno sunt, peccatorum

suorum conscientiā se excruciant, favore divino excidisse se dolent, nec in tantis malis consolationis quicquam persentiscunt, sed de divinā gratiā & liberatione a pœnis penitus desperant: eo persuadeat sibi, Christum, qui pœnas nosti: s pertulit, vel cuncta hæc, vel aliqua etiam ex ipsis, fusile perpeſsum: non exposcam, ut advocet ad partes, qui seculo nostro huiusmodi aliquid senserint, vel scripserint (nam supersedere Censorem ipsis commemorandis non uno nomine maius) sed illud exquiram, utrum hanc putet Catholicam esse sententiam, à qua abit Socinus, & quam solam, non singulas doctorum opiniones, tuendas Grotius suscepit. Nunquam, spero os ita perficabit, ut hoc dicat. Quamquam si faci ut, nihil proficiat. Nam trecentos possumus laudare, qui seculis senserint, sed eorum nominibus abstinebimus, ne occasionem demus censori vicissim obducendi nobis illos, quibus ipsismodi aliqua exciderunt, quæ fortasse æterni silentij nube tepeliri, quæ in apertum proferti satius sit. Iccirco unum tantum, cumq; nuperum scriptorem laudabimus, qui fuse hanc quæſtionem pertractavit. Est is Robertus Loëus, Exonensis Ecclesiæ Thesaurarius, in Effigiatione veri sabbathismi, quam dicavit Serenissimo Iacobo, magnæ Britanniæ Regi. Sic enim ille inter alia scribit: *Nou solūm charitatem, sed normam charitatis, religionem, vehementer à nobis flagitare arbitramur, ut reformatores nostros amicè de illis moneamus: quæ turbulenter in pacem, improbè in Christianam pietatem sepiùs effuderunt. In quibus illud primò reprehendendum occurrit: quoniam cœlorum gloriam, terrarum salutem, inferorum terrorem, Christum, tartareos in cruce cruciatus subiisse*

subiisse dicunt. Tartareos enim cruciatus, vel
 cum dulcis spei solatio coniungi, vel à discrucian-
 ti desperatione separari, omni omnino rationi re-
 pugnat. Sed virtutum perfectionem, Christum, de-
 amoris in se amore vel leviter dubitasse, horret
 aninus cogitare. Interea fatetur idem tantum
 doloris subiisse Christum, quantum cadere potuit
 in animam, quæ beata sibi præmia destinari cog-
 novit. Faterur, cum Damasco lib. 111. Or-
 thod. Fid. cap. xx. quod omnia mala suscepit
 Christus, que nec scientie obscurant lucem, nec
 perfectioni resistunt gratiae. Fatetur subtrahita illi
 ad tempus fuisse solatio, quibus semper antea
 sanctissime fruatur: luctuosa illi tenebrarum
 horæ occuluisse se maiestatem Dei, & vixit
 al Christum solatia non permisisse desluere: eoque
 in lacrimabilem illam (que à desperatione ta-
 men non minus est aliena, quam in pietatis & amo-
 ris plena) querelam erupisse, Mi Deus, mi Deus,
 quare me dereliquisti? Solum negat, sanctum Dei
 filium, vel de sanctissimi Patris amore levissime
 dubitasse: vel cum beata aliis promitteret gau-
 dia, ne æternis ipse oppimeretur doloribus, timu-
 isse: vel affectionum modum ac moderationem in
 timore non tenuisse: vel nimia perturbationum
 vehementia dulcem virtutum harmoniam in suâ
 ipsius animâ violasse. Contendit item aequitatem
 nexu & tyrannide diaboli homines esse liberatos
 per cruciatus Christi, non quod tempore AVT
 MAGNITUDINE fuere infiniti, sed quod in fi-
 nitâ fuit eius personæ dignitas, quæ tam acerba
 pro indignissimis supplicia patiebatur. Et sanè,
 si antiquos etiam Patres audimus; vel omnes, vel
 prope universi, quoties sermo est de satisfactione
 culpæ, ita soluti pretij magnitudinem ei, quod

debebatur, respondere, & cumulatè respondere agnoscunt, ut interea infinitum illum valorem non petant ex solâ passione & morte Christi simpliciter, sive intrinsecè & secundum naturam suam considerata, (quamquam & inde vim maximam trahere fateantur) verum etiam, & multò magis ex personæ virtute ac dignitate, quæ infinitè erat sancta, infinitè Deo grata: ut mēritò Deus Christum (utpote verum, naturalem, & unigenitum filium suum) non minus amavit, quam universam sceleratorum colluviem oderat: vitaq; eius non minoris, inq; majoris multò debuerit æstimari, quæna vita omnium mortaliū. Hinc Cyrus Hierosolymit. Catech. xiiii. Mā θεαυτός, εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρόθυ. ἡ γὰρ τοῦ φιλόσεαρ-θρων, ἀλλὰ υἱὸς θεῖς μονογενὴς, ὁ ἡτεροεθνοστοχος. Alter Cyrus, putā Alexandrinus, epist. ad Aegypti monachos T. i. concilij Ephesini cap. i. "Ηρκαστος εἴτε θεοφόρος θεοδωρός, οὐ πάντων αἰγαίνετος. Et commentarii in Ioh. / qui Græcè nondum prodierunt lib. ii. c. i. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse melior est. Similiter idem Homil. Ephesi in Nestorium dicta, Ambrosius in cap. viii. Lucæ, Proclus Constantinopolit. Homil de Christi nativitate, Anselmus lib. ii. cur Deus homo, & alij, (quos enumerare sit longum) imprimis interpretes in cap. v. ad Rom. & illud Psalmæ, Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio Atq; eadem Scholasticorum mens. Thomas Aquinas iii. dist. xx. 3. Vita corporalis Christi habebat quendam infinitum valorem ex coniuncti divinitate, in quantum non erat vi-
z apud hominis, sed Dei & hominis. Idem 3. par. quæst. xlvi. art. 2. Ille propriè satisfacit pro offensæ.

offensa, qui exhibet offenso id, quod aequè, vel magis diligit, quam oderit offensam. Christus autem ex charitate & obedientia patiendo, maius Deo aliquid exhibuit, quam exigeret recompensatio totius offensæ humani generis. Primo quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebatur. Secundo propter dignitatem vitæ suæ, quam pro satisfactione ponebat: que erat vita Dei & hominis. Tertio propter generalitatem passionis, & magnitudinem doloris assumti. Et ideo passio Christi non solum sufficiens, sed etiam superabundans satisfactione fuit pro peccatis humani generis: secundum illud 1. Ioh. 11. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Nec aliter Bonaventura in Breviloqu. p. iv. cap. vii. Trecenti etiam sunt è reformatæ Ecclesiæ doctòribus, apud quos eadem legas: sed contentus ero nominare Clariss. præceptorem & locerum meum Franciscum Junium, qui aperte cùm Cyrillo docet non tam redimi nos sanguine ac passione Christi, ut est hominis innocentis, quam ut idem est Christi ~~de~~ sanguis. Sic enim scribit Parall. lib. 111. in cap. ix. ad Hebr. Quia potuissent nonnulli obijcere, materialem illum sanguinem Christi, qui profusus est in remissionem peccatorum, non minus per se carnalem esse substantiam suam, quam sit animalium sanguis, que Lex imperaverat: propterea sanctissimam quâdam occupatione ostendit Apostolus, maximum discrimen esse inter hæc duo comparationis membra: quia sanguis Christi non eo simpliciter nos purgat & abluit à peccatis nostris, quia sanguis materialis est; sed quia sanguis Christi est, sermonis illius aeterni, qui carnem sibi assunxit in unitatem personæ

sonæ, ut ea ipsa caro filii Dei in ipso sub susteret: ac proinde vis æterna filij Dei in eo sanguine, cum eo & per eum, servat utriusq; nature proprie-
 tate, operatur ad purgationem & sanctificatio-
 nem nostram: quemadmodum virtute illâ divinâ
 totus ipse Christus, & per consequens, sanguis
 ipsius Deo acceptus est, & consummata nostra
 redemtio. Atq; hoc illud est, quod sibi volunt hæc
 (Apostoli) verba, Christum per spiritum eter-
 num, id est Deitatem suam, secundum quam spi-
 ritus est coessentialis & coæternus Patri & Spi-
 ritus S. se ipsum obtulisse inculpatum Deo. Sic
 enim constat, non carnale, sed spirituale Christi
 sacrificium habendum esse: quamvis materia car-
 nis & sanguinis, quam Christus propterea assum-
 serat, ab eo sacrificio excludi pie nullo pasto possit.
 Nam quantulum est illud, quod de carne & san-
 guine Christum in ictuq; hoc sacrificio pro nobis
 oblatu predicatorum, si cum personâ ipsâ Filij Dei
 comparetur, que assumpti carnem & se ipsum
 obtulit Deo ad remissionem peccatorum & recon-
 ciliationem nostram. Et paulo post: Non simpliciter
 sanguis, sed sanguis Christi appellatur, de-
 terminatione tam necessariâ quam quicquam esse
 possit: quia (ut ex Cyrillo antè dicebamus) non
 eo purgat, quod sanguis est; sed tantum, quod
 sanguis est Christi, qui se ipsum tradidit pro no-
 bis & sanguinem suum effudit. Atq; hæc satis
 ostendunt, eos, quos diximus, effusionem san-
 guinis, hoc est corporis & animi pœnas à Christo
 persolutas, ita æternis suppliciis dixisse æquals,
 ut æqualitatem eam non à pœnarum intentione,
 sed personæ dignitate deducant. Et sanè hoc magis
 rationi videri consentaneum, etiam ea evin-
 gunt, que disputat vir Amplissimus in fine cap. 8.

CAP.

CAP. VII.

Ostenditur Censorem incidisse in superiorem errorem, quod non distinxerit inter id, quod p̄cipue Socinus intendit, & quod ex eo consequitur, atq; ad eius probationem affertur.

EX his vel cæco perspicuum est, cùm in eo constituit Censor caput controversiæ, utrum Christus subierit poenas æternas, siue Tartareas aut intentione ac magnitudine infinitas; atq; hoc solum negâisse contendit; nihil vel à vero alienius, vel de Socino benignius, scribere potuisse. Ut qui illi tribuat opinionem, quæ non solum præstantium seculo nostro virorum, sed saniorum etiana scholasticorum, & vel omnium, vel prope omnium veterum Ecclesiæ doctorum fuit. Quid eum in errorem istum induxit, hoc loco explicabimus, ne postea alius eodem implicetur. Nempe uti, cùm non distingueret inter afflictionem, & veram poenam, credidit Socinum, quando Christum pro nobis afflictum fuisse concedit, etiam concessisse, punitum fuisse pro nobis: ita cùm videret, subinde à Socino negari, Christum æternas poenas subiisse; nec (quod Socinus facit) inter principalem & incidentem quæstionem satis distinguueret; hoc caput fuisse controversiæ putavit. Atqui principalis quæstio est, utrum Deus poenas ullas pro peccatoribus exegerit, an vero, multa interveniente poenâ aut satisfactione, offensam deposituet. Hoc assertit; illud negat Socinus. Atq; ut suam sententiam probet, eo pugnat argumento, quod peccatum ex sententia nostra mereatur poenam æternam: Christus autem non subierit

poenam æternam: unde concludit, cum non satisfecisse, siue non punitum esse pro nobis. *Si*ne igitur siue principalis quæstio est, an Christus poenias peperderit pro peccatis nostris. *Kept' heq; ei' d'z*, siue quæstio incidens est, An punitus sit poenias, vel æternis, quod nemo asserit; vel quæ pretij magnitudine respondeant æternis; uti Catholicorum sententia est. Hæc ita esse, ostendunt loca, quæ ex Socino suprà citabanius: imprimis illustris ille Prælect. Theolog. cap. xv. & xvi. quem non repono, ne fiat, quod dici solet, *Crambe repetita.*

C A P. VIII.

Ostenditur falli Censorem, cùm contendit, non negaturum Socinianorum quempiam, Christum esse punitum ad demonstrationem alicuius iustitiae divine.

Vidimus de priori capite, in quo Ravenspergerus existimabat, Socinianos à Catholicis possimum dissidere. Ad alterum accedamus, quod in eo idem constituit, quia Socinus neget, illa pœna (intentione æternæ) pensione seu perpetuacione divine iustitiae pro nobis, seu pro pœnis, quæ nos debebamus, satisfactum esse. Sed nihilo retius Socini hac parte mentem intellexit, quam in illis, de quibus antea diximus. Nec enim, qui Christum pro peccatis nostris verè poenias peperdisse fateatur, satisfecisse pro nobis inficias ivit; quando penam pendere & soluere idem est. Atq; iccirco Socinus, ne posat *et' s' am*, quod à Censore sit, non minus poenias peperdisse, quam satisfecisse pro nobis negat. Verum, ut aliquid dicere

dicere videatur, distinguere Socinum ait, inter iustitiam perpetuam, & non perpetuam: quarum illam exerceat Deus erga impenitentes; hanc erga simpliciter peccatores, cum, non expectans eorum penitentiam, punit illos, et si nondum contumaces aut desperatos. Christum igitur, ex Socini sententiâ, punitum pro nobis esse arbitratur ad demonstrationem iustitiae, quam non perpetuam vocârat. Sed profecto illa iustitiae distinctione solum hoc fine à Socino adfertur, ut ostendat aliquam in Deo esse iustitiam, quâ uti possit, possitq; non uti. Nusquam verò vel Socinus, vel eius sectatores accommodant illam ad persecutio-nes Christi; neq;, nisi pugnantia dicere voluissent, facere id potuissent. Siquidem alias assignant passionis mortisq; Christi causas, & ita assignant, ut præter illas esse alias negent: quod imprimis liquet ex iis, quæ anteâ citabamus ē Catechesis Polonicae Loco de Propheticâ Christi munere cap. viii. 1. Et tamen non dubitat Ravenspergerus, tanquam ē tripode, pronunciare, neminem id Socinianum negaturum: quod profecto fatebitur nemo. Ita ille adspicuit Attico eum in certissimis, tam aperto capite adversus Grotium sententiam fert,

Quam in tribus aperto capite fontes condensant reos:

Vt ait ille. Atqui si Socinus vel asseclarum quisquam fateretur, esse in Deo iustitiam, ad cuius demonstrationem Christus penas pependit: non negarent passim, ullam in eo iustitiam esse, cui quicquam fuerit persolutum. Vti cum Socinus disputationis de Iesu Christo Servatore part. ii. cap. viii. ait: *Ego nego Christum iustitiae Divine QVICQVAM pro nobis soluisse.* Et ibidem

bidem: Fateor Iesum Christum propter iniquitates nostras & pro peccatis nostris mortuum esse; sed inde tamen consequi constantem nego, ipsum Christum ALICVI divine iustitie pro peccatis nostris satisfecisse, siue id soluisse, quod nos propter peccata nostra solvere debuissimus. Motu enim propter peccata, seu pro peccatis alicuius, NIHIL ALIVD est, quam in causâ siue occasione peccatorum illius mori. Causâ autem siue occasione peccatorum alicuius is certe moritur, qui ideo moritur, ut quis à peccatis suis retrahatur, atq; illi fides fiat, peccata sibi, si ab illis se retraxerit, condonatum iri, ac præterea, ut is fructum eiusmodi condonationis, & ita ipsam condonationem re ipsa sentiat & consequatur. Atqui, ut nobis hoc omnia evenirent, mortuus est Christus, & cap. VII. Reconciliandi verbum non divine ALICVI iustitiae satisfaciendi vim habet: sed nostram TANTVMODO ad Deum conversionem, quam ipse procuravit, atq; hac ratione cum renovata vel potius initam amicitiam significat. Et sane, cum Socinus totum illud de punitione pro nobis præfracte neget, uti abunde ostendimus; quomodo potuisse in Deo iustitiam aliquam constituere, ad cuius demonstrationem Christus pœnas pro nobis pependerit? Miro sane affectu præpeditum esse Censorem oportuit, qui hoc de argumento acturus, quid illud sit, quod Socinus dicat aut neget; quodq; controversæ caput est, planè prætervidit, egregiè scilicet ad agendam censuram comparatus. Nempe hoc est verè, quod scripsit Ennius: Qui sibi semitam non sapient, alijs monstrant viam.

CAP. IX.

Ostenditur contra Censorem, Grotium & manifeste & directe contradicere Socino: breviter quidem, cum sententiam Catholicam explicans, Christum dicit penas peperisse, hoc est soluisse pro nobis, & demonstratam esse hoc pacto justitiam divinam: fusiūs autem, cum argumenta, quibus hoc colligitur, pertractat.

AT bellus ille pictor, qui Socinianos nobis ~~adversarii~~ ac meliores multò depingit, quam sunt, vel haberi velint: idem fortē Socinianorum adversarium ita nobis describit, quasi idem, quod Socinus dicat. Sanè patritiæ istæ artes sunt: cum inter Socinum & Grotium tanta sit diversitas, quanta inter Æthiopem & Belgam solet; ut eoncolores videantur, illiū quidem pigmentis quibusdam dealbare, hunc aliis denigrare. Hoc verè est facum facere lectori. Sed nos pigmenta illa ablueremus, ut nativi appareant colores. Primum, quod Socinum ait in eo cum Catholicis consentire, quod Christus pro nobis penas pepererit: hoc falsissimum esse, satis antea eviciamus. Deinde quod hic negat Grotium, Catholicæ fidei caput defendere adversus Socinum, hoc & què est à veritate alienum. Atqui, inquit, non affirmat Grotius, Christum penas æternas peperisse. *Credo* equidem: nec vana fides. — Nam Christianus qui esse volet, necesse est statuere Christum à mortuis resurrexisse, ascendisse in cælos, sedere ad dextram Patris. Æternis vero penas fuisse addictum — *Credit* *Judeus Apella*: Christianorum nemo. At dicet se loqui de poe-

nis intentione æternis: atq; ita se explicasse. Ego verius dixerim implicatis. Verum ne de verbis velitari, atque, ut Madaurensis ille loquitur, verbigerare velle credamur, intellexerit sanè vel tartareos cruciatus, vel magnitudine infinitos; quando ea quorundam sententia est: quid? non ipsa Grotiani operis inscriptio docere eum poterat, Amplissimum virum, uti antea etiam dicebamus, non particulares doctorum opinio-nes, sed veritatem Catholicam defenden-dam suscepisti? Atqui an pœnæ, quas Christus est perpetius, ob magnitudinem sui: an potissi-mum, ob personæ dignitatem, æternis fuerint æquales: hoc illud est, de quo nondum satis con-venit inter Ecclesiæ doctores. At in eo conspirant universi, quod pœnæ à Christo persolutæ, eti-amsi fuerint temporales, æternis tamen, pretio ac dignitate respondeant. Æ qualitatem verò in-ter pœnam Christi & pœnam nobis debitam, clarè probat Grotius cap. v. ubi de pœnæ relaxa-tione per compensationem tractat: item cap. viii. ubi pretij vox explicatur, atq; eius hoc ei-se propium dicitur, ut tanti, quanti res est, æsti-metur. Verum picturæ sue alium etiam colorem inducit Ravenspergerus. A Grotio, inquit, non affirmatur, illâ pœnæ pensione seu perpessione di-vinæ iustitiae pro nobis, seu pro pœnis, quas nos debebamus, satisfactum esse: quod liquidò hic af-firmandum erat, ubi contra blasphemum Socini placitum Catholicæ sententia ponitur. Imò, quis Catholicæ hic sententia ponitur, eò æternæ pœ-næ perpessione Deo esse satisfactum, affirmare hic nihil attinebat: quando istoc, uti vidimus, Ca-tholicum dogma non est: sed illud potius, satisfa-cum esse divinæ iustitiae solutione pœnarum,

quæ tempore æternis essent pretio æquales. Ab-
sit vero, ut hujusmodi poenæ divinæ esse justitiæ
satisfactum, non agnoscat Vir Amplissimus. To-
tus enim liber hoc potissimum agit, ut probet,
perceptiones Christi fuisse satisfactorias. Hac au-
tem satisfactione demonstratam esse justitiam di- 320
vinam, prolixè docet cap. 1. ubi contra Socinum
asserit, Dei severitatem justitiæ etiam nomine in Pag.
sacris literis nuncupari. Etiam cap. 5. ostendit pœ- 160.
narum retributionem nasci ex justitia Dei. Imò
ipsa illa Amplissimi Viri verba, *salva divinæ ju-
stitia demonstratione*, quæ Socino adversari
Censor negat, è diametro ei repugnant. Nam
inficiatur Socinus, justitiam Dei, quâ pœnæ in-
fliguntur, demonstratam esse morte Christi:
quippe quæ non habeat rationem pœnæ. Vnde
& idem Socinus lib. 11. cap. 11. justitiæ nomine
non illam, quæ puniendo ostenditur, sed veraci-
tatem Dei, vel justitiam nostram intelligi cen-
ser Rom. 11. 24. Quare in afflictionibus Chri-
sti nec perpetuam, nec arbitriam justitiam ag-
noscit Socinus. Imò ubiq; negat, motum esse
Deum pœnæ Christi ad peccata nobis
remittenda. Et hic est eitorum eius fons ac radix;
non illud, quod Censor Socino affingit, quod
est planè *q[uo]d u[er]o* *sunt*.

CAP. X.

Offenditur, falso Grotium accusari, quasi cum Socino dicat, præter fidem & paenitentiam, nullo alio medio interveniente, liberari hominem à peccato.

Pergit Censor, Socinus inquit, securitatem nostram à rigore divine iustitiae ad respectum siue condicionem fidei in Christum astringit: hoc est, docet, iustitiam fidei per fidem in Christum & paenitentiam, **NVLLO ALIO INTERVENIENTE MEDIO**, mutari. Negat deinde Grotiana verba huic commento repugnare. Sanè de discretis Myorum ac Phrygum terminis celebre est illud:

Xωσί τε Μυσῶν καὶ οὐρανῶν οὐρανούτε,
Τὸ δὲ διορίζειν χαλεπόν ---
Fines seorsum Myse sunt & Phrygum,
Finire vero est arduum ---
Sed de Socinianæ & Grotianæ, hoc est Catholice sententiae finibus, hoc dici non potest.

---Πολλὰ γάρ οὐ μιταχμένα
Νότος καλύπτει μύκαι, θύεταις, αλός.

---*Inter has enim Noto
Volvuntur unde plurimæ vaste maris.*

Siquidem Socinus, ut ipse Censor agnoscit, **nullo alio medio interveniente**, hanc fidei attribuit securitatem: id est liberationem à poenâ. Grotius vero aliud statuit medium intervenire: siemper **permissiones Christi**, habentes rationem poenæ, propter quas Deus nos à poenis velit liberare. Grotio igitur prius est medium satisfactionis, quam fidei: at Socino solum medium est fides,

non satisfactio: quæ inter si pugna dicitur non est,

Nil intra est oleam, nil extra in nuce duri.

Adde quod Amplissimus Vir, cùm fidem VERAM ait intercedere, fidem eam intelligit, quæ satisfactionem ipsam apprehendit: qualem Socinus non agnoscit. Hujusmodi verò fidem intervenire ante ultimum satisfactionis effectum; & scriptura manifestè ostendit, & nemo Orthodoxus negat. Lucillianum igitur illud,

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa, verissimè de Ravenspergero dici potest, quando ait, *Nullum Socinianorum negaturum, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet pro peccatis nostris, ut salvâ divinæ justitie demonstratione, nos, intercedente verâ fide, à pœna mortis æternæ liberaremur.* Nullus enim eorum fatebitur Christum verè esse punitum, sed illud de pœnis in totum omnes negant: nullus etiam fatebitur, id factum esse ad demonstrationem divinæ justitiae; cum in Deo hic non agnoscant justitiam ullam, quæ puniendo ostendatur: nullus deniq; fatebitur, Christum pependisse pœnas, ut intercedente verâ fide liberemur à peccatis: quia si ad historiam Evangelicam pertinet, quod Christus pro nobis pœnas pependerit, historica etiam fides (quam à Socino intelligi, ait Censor) istud agnoscere debet: at Sociniani satisfactionem in totum negant, nedum in eâ fiduciâ certâ recumbant; quod veræ & salvificæ fidei Theologi communiter adscribunt.

CAP. IX.

*Iniquè usum vocis PLACITI, Grotio objici
comprobatur.*

DE Placiti autem vocabulo prope est indignū, quod moneamus. Dicendum tamen propter Censorem, qui Virum Amplissimum reprehendit, quia eo utatur, cùm de noxio Socini dogmate sermo est, satis grave esse vocabulum negat: & quasi id semel monuisse non sit satis, etiam postea semel iterumq; uncialibus illud literis amat objectare. Atqui PLACITVM τὸ δόγματος vocabulo respondet: quod, ut neq; Grammaticorum pueri nesciunt, universè notat philosophorum sententias, etiam absurdissimas, & noxias planè: cuiusmodi sunt δόγματα seu placita Epicureorum, & aliqua Stoicorum. A qua generali notione est, quod philosophi universi à Laertio si Diogene dividuntur in δόγματις, Ακαδημίκες καὶ σκεπτικές, & à sexto philosopho in δόγματις, καὶ σκεπτικές, quodq; à Galeno (si illius est liber τοῦ φιλοσόφου ισορίας) quatuor statuuntur τὸ εἰλεσθεῖν αἴρεσθε, δόγματική, σκεπτική, ερεσική, καὶ μητή. Interdū autem τὸ δόγματος vocē reservant Latini, interdum vertunt decretā, quod Tullio imprimis placuit lib. iv. Tus. Quæst. & iv. Academ. Quæst. interdum item Placitum transferunt: unde Gloss. vet. *Placitum, δόγμα, αἴρεσθε*. Atque hinc Plinius Veronensis, etiam opiniones medicorum, quas damnat, hoc nomine appellat lib. xiv. cap. xxi, quo, de vitandā ebrietate tractans, inter alia inquit, *Tiberio claudio principe ante hos annos XL. institutum, ut ieunii biberent, potusq; vini antecederet cibos, externis*

et hoc artibus, ac medicorum placitis, novitate aliquā sese commendantium. Quod autem Latini sic vocarunt, hoc ipsum fecerunt imitatione Græcorum, qui dicunt τὰ ἀριστονα τὰς φιλοσοφίας. Ita Plutarchi (forte junioris alicujus, quando Chæronensis illius & dictio & sententia longè alia est) quinque habemus libros, cum inscriptione istiusmodi, οἳ τὰ ἀριστά τὰς φιλοσοφίας. Dæcissimus Budæus, qui eos Latinos fecit, vertit: *De placitis decretisq; philosophorum.* Sed nullo hoc pulvere Grammatico, ad ea, quæ majoris sunt momenti, transeamus.

C A P. X I I.

Cause satisfactionis, impulsuæ explicantur.

Postquam Censor impugnavit, quæ ad statum controversiæ inter nos & Socinum, constituendum pertinent; gradum ad ea effert, quæ de causis Satisfactionis à Grotio dicuntur. In his ita versatur, ut omnia confundat,

Delphinum sylvis appingen, flutibus aprum. Nam cùm satisfactione sit pretii sive poenæ personæ pro peccatis nostris, ut nos à miseria libemur: oportet distinctè consideremus, tum malum, quod passus est Christus; tum bonum, quod obtigit nobis. Bonum illud est placatio Dei Patris, sive liberatio nostri à miseria. Malum quod Christo obtigit, est passio & mors: quæ vel consideratur simpliciter & in genere, ut est punitio; vel ut est punitio pro alio, sive translatio poenalis. Singulorum causas ordine considerabimus.

Liberatio à malo vñiversè spectata non includit liberationis modum, quia etiam liberatio sit, si non interveniente satisfactione, simplici peccato-

rum condonatione, consequamur vitam aeternam. Citra hunc modum. considerata, ~~οὐαγγελίου~~ sive internam causam habet, bonitatem & misericordiam Dei: ~~οὐαγγελίου~~ vero sive externam, misericordiam nostram.

Causa meritoria hujus liberationis nostrae est satisfactionis Christi: quam considerari diximus, vel ut punitio, vel ut poenae est translatio.

Punitio omnis quæ talis, sive impersonaliter spectata, causam ~~οὐαγγελίου~~ habet iustitiam Dei ~~οὐαγγελίου~~ sive retributivam: ~~οὐαγγελίου~~ vero causa sunt peccata, itidem impersonaliter & in genere spectata, sine determinatione, num quis pro suis peccatis patiatur, an alienis.

Punitio vero, quæ pro alio est, sive ut est translatio poenæ, plane misericordiæ divinæ opus est, quia haec impellit Deum, ut filium det nobis: ut autem filium, quem dare vult nobis, etiam pati velit bono generis humani, impellunt Deum peccata nostra. Ergo cur poena transferatur in Christum, ~~οὐαγγελίου~~ quidem causa est bonitas & misericordia Dei, quæ, ne periremus, filium nobis dedit. ~~οὐαγγελίου~~ vero causa sunt peccata nostra satisfactionem exigentia: per quæ sit, ut non simpliciter à miseriâ liberemur, sed per translationem liberemur.

Hæc omnia, quasi ~~πάτερ πάλλος~~ miscendum esset, confudit Ravenspergerus: quemadmodum ex iis liquebit, quæ deinceps dicemus.

CAP. XIII.

*Caſligatur error Censoris, Grotium culpantis,
quod peccata pœnam commerentia retulerit in-
ter causas ſatisfactionis.*

Tergeminum se errorem Grotii observasse ait in explicatione causarum. Primus est, quod scripſerit, *caſam, quæ Deum movit, eſſe peccata pœnam commerentia*. Atqui scriptura ſic loquitur, quæ Christum mortuum eſſe dicit, propter peccata noſtra. Verum, inquit, Censor, *Res, de qua a-
gitur, eſt ſatisfactionis, ut appetat vel ex libri titu-
lo*. Imò res eſt totum illud, nempe noſtra libera-
tio per ſatisfactionem. Duo Dei actus totidem
cauſas requirunt. Actus noſtræ liberationis di-
vina bonitatem cauſam habet. Sed alter actus,
exactio nimirum pœnæ per modum ſatisfactionis,
cauſam eam habet, quæ ad pœnam exigendam
irritat, id autem eſt peccatum. Quare, qui
peccato cauſam hujus ſatisfactionis assignat, non
habet neceſſe id dicere, quod vult Censor, *peccata pœnam commerentia eſſe illud, quo Deus extrinſe-
cūs motus & provocatus fit ad mittendum miſeri-
cordiēr filium ſuum, qui pro nobis ſatisfaceret*:
(hoc enim eſſet cauſam reddere totius complexi
non membra vnius) Sed peccatis Deum motuim,
ne nos liberaret aliter, quam de filio pœnas ex-
igendo. Totius autem complexi, nempe quod
Christus nifilus fit, datusque in mortem ad no-
ſtram liberationem, cauſæ ſunt & bonitas Dei, &
peccata noſtra. Bonitatis Dei donum eſt, quod li-
berare nos voluit: quod verò aliter, quam tali mo-
do, liberare nos noluit, peccatorum noſtrorum
eſt

est meritum. Primus hic Censoris lapsus est, quod distincta sententiae totius membra non distinxit, & eandem statuit causam miserendi, quæ causa fuit pœnam exigendi.

CAP. XIV.

Ostenditur contra Censorem, iustitiam Dei a Grotio inter causas satisfactionis reponi: item auctoritate esse, quæ de immutabili Dei iudicis postulato & moderamine eiusdem, à Censore dicuntur.

EXinde reprehendit Grotium, quod qui peccata in causis Satisfactionis explicandis ponat, iustitiam Dei in iis non ponat. *Quid, inquit, animi cordatos viros gerere putat super silentio illius, quo iustitiam tacitus præteriit?* Atque hic ait, alter est Grotii lapsus, subtilior quidem, sed periculosior. Nos etiam alterum, eumque gravem hic lapsum videmus, sed Censoris: qui dum, reprehendendi studio Hypsea cæcior factus, nec ea, quæ ante oculos sunt, videt, dixisse Grotium negat, quæ ab eo dici etiam lusciosi vident. Nonne enim dicit, Christum pœnas pependisse pro peccatis nostris? Atqui hic dupliciter iustitiam includit: primum, quia punitio est aetus iustitiae, deinde quia peccata sunt, quibus iustitia pœnam retribuit. Sed cum ob peccata Christum traditum esse dicat scriptura, cum ipsa, quam extra ipsam loqui Grotius maluit. Etiam iustitiam ibidem expressit, quando, cum eadem scriptura, ait, à Deo punitum esse Christum *ad demonstrationem iustitiae sue*, Rom. 11. 26. pro quo vers. seq. dicitur, *ut sit ipse iustus*. Vterque enim hic loquendi modus

dus suapte vi finem significat: ut alter ille, ob peccata, impulsivam. Non igitur justitiam transiit Grotius, sed suo eam loco collocavit. Nec ictus negat justitiam esse causam impulsivam, quia demonstrationem ejus causam finali, peccata vero impulsivam causam facit. Nam illud quoque facetur cap. 1, vbi disertim testatur, *injustitiae nomine significari illam Dei proprietatem, quae Deum MOVET ad peccata punienda.* At in illa brevi sententia sua explicatione iis uti locutionibus voluit, quibus scripturæ verba directe responderent.

Facetur mox Censor, peccata posse dici causam externam, irritantem Dei justitiam, ut postulet satisfactionem. Cur ergo Grotium reprehendit in eo, quod verum agnoscit? Propterea, inquit, quod justitiam non facit causam impulsivam. Imo vero facit, alibi claris verbis: eo vero, quem reprehendit, loco implicitè. Nam, ut diximus, demonstrationem justitiae facit causam finali: quod qui dicit, presupponit justitiam esse causam ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~. Etiam Christum ait penas pendiisse: punitio autem est actus justitiae. Dicit punitum ob peccata, quæ Deum moverint ad puniendum. At secundum quam proprietatem? Sanè eam, quæ est retributiva, quam in scripturis sacris appellari justitiam, à Grotio adversus Socinum ostensum est. Idem ergo dixit, quod Censor, sed sententiam suam paucis complexurus, maluit proximè sequi vestigia scripturæ. At Christum datum esse in mortem ob justitiam divinam (ita enim ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~ ~~et~~ causa significaretur) ut satis commodè dicatur, certè cum scripturis non dicitur.

Parcere igitur operæ potuit Censor, cum probandum

bandum sibi putavit, justitiam inter satisfactionis causas ponи debuisse. Sed tamen, quo id argumento ostendat, videamus. *Iustitia Dei*, inquit, *poenam peccatis promeritam irrogari homini: misericordia Dei, hominem ē miseria liberari volebat. Ergo iustitia prius, & quidem IMMVTABILITER satisfactionem postulabat: misericordia postea per Christum eam fieri procurabat.* Paulè post de justitia misericordiaque subiicit ista: *Hic locus est distinctioni inter postulatum Dei iudicis, quo IMMVTABILITER NOS VRGET ad satisfactionem: & MODERAMEN Dei patris, quo sit, ut satis sit, vnum, nempe Iesum Christum, satisfacere pro nobis omnibus.* Vbi si non aliud voluit, quam punitivæ seu vindicativæ justitiæ eam esse naturam, ut exigat satisfactionem pro culpa; atque hoc ei immutabilitè competere: rem certissimam dicit, quando quod formale seu essentiale est, idem immutabile est. Sin illa potius, (vñ quæ inferis dicet, satis ostendunt) ejus mens et alem esse justitiæ naturam, ut Deus, vi illius impulsum, necessariò puniat peccatum, ac nisi poena exigat, mutabilis sit dicendus: illud sibi sumit, de quo nondum convenit inter eruditos. Nam plurimi contra pertendunt, cùm bonitas & misericordia Dei non minus proprietas eius sit, quam justitia: ac quamquam ex misericordia non egisset, sed puniisset vñiversos, minimè eo mutabilis vel etiam immisericors potuerit dici: similitè neque, extra decreti considerationem, mutabilis vel iniustum dici potuisse, quamquam ignovisces vñiversis citra vñllam satisfactionem. Atque hoc qui dicunt, satisfactionem, ante decretum Dei considerant ut liberam; in decreto, ut magis congruam; post decretum, ut necessariam: quam tentiam

tentiam sanctis etiam Patribus placuisse, inferius ostendemus.

Sed aliud etiam est in proximè citatis verbis, quod ei, dum animus in Bataviâ peregrinatur, excedisse credibile est. Nam quod ait, iustitiam Dei, sive postulatum Dei iudicis nos (nos ipsos, inquam, qui peccavimus) IMMUTABILITER ad satisfaciendum urgere, nec rectè dicitur, nec congruentè illi, quod addit de moderamine Patris, quo fiat, ut satis sit vnum pati pro omnibus. Quod enim illa Dei proprietas immutabiliter exigit, id moderamen non recipit. Siquidem moderamen immutat aliquid: pura personam, quæ pœnam fecit. At Dei proprietates, ut distinctæ sunt, ita minimè inter se pugnant: eoque non potest vna immutabilitè postulare, quod per alteram immutetur. Gravis hic est Censoris lapsus, & divinæ naturæ simplicitati injurius.

CAP. XV.

Refellitar Censoris tergeminus error, quod peccata neget esse causam satisfactionis ~~meritoriam~~ sanguinem Christi dicat esse causam satisfactionis meritoriam, quodque naturam potius quam morbum dicat impellere ad satisfactionem.

Tertium in explicatione causarum errorem Grotii facit, quod dicat, peccata esse causam impulsivam & meritoriam pœne. Nam, inquit, hoc à proposito alienum est: quia non queritur de causa procatartica meritoria pœnarum, sed de procatartica meritoria satisfactionis. At nos contrâ pertendimus, de causa pœnarum propterea

agi, quia agitur de caula satisfactionis. In ipsa enim poenarum susceptione satisfactione est. Peccata verò satisfactionis esse causam, etiam scriptura indicat, cum ait, Christum esse traditum pro peccatis nostris. Liberationis autem, quæ per satisfactionem sit, aliam esse causam, nempe bonitatem divinam, superius diximus: atque id ipsum à Grotio tum hoc loco, quem Censor reprehendit, tum etiam cap. v. clare explicatur. Nempe, ut istis in locis dicitur, aliud est querere, cur Deus

101. **Pag.** remittere nobis voluerit poenas æternas: aliud, cur aliter, quam punito Christo, remittere eas no-
luerit. Utrumque distinctè explicandum, non ve-
rò à Censore confundendum fuit.

Sed qui Grotium culpat, quia peccata statuat satisfactionis causam, videamus sancè, quam ipse ejus causam esse arbitremur. *Procatarctica*, in-
quit, *meritoria causa satisfactionis est pretiosus Christi sanguis pro nobis effusus, quo satisfactum, sive satisfactione promerita est.* Dictoni omnino du-
rior: pro qua dixisse poterat, cuius merito satis-
factione est acquisita. Sed de verbis non erimus sol-
liciti: res ipsa sancè quam inepita ac ridicula. Nam
causa impulsiva satisfactionis impulit Christi vo-
luntatem ad satisfaciendum. Sed sanguis Christi
non impulit eum, ut satisfacere velleret. Causa im-
pulsiva est causa antecedens. At sanguinis effusio
non antecessit satisfaciendi voluntatem. Causa
impulsiva & meritoria est causa externa. At san-
guis Christi non est aliquid extrinsecum Christo.
Et si igitur sanguis Christi est illud, cuius merito
Christus acquisivit nobis liberationem à miseria,
placationem Dei patris, reconciliationem cum
Deo, remissionem peccatorum: non icturco ta-
men is impulit, vel promeritus est, ut vel Deu-

Christo

Christo imponeret pœnas noſtras : vel Christus
eas fuſciperet, & pro nobis pateretur, ſanguinem-
que ſuam effunderet; quemadmodum & pretium
quod pro captivo ſolvitur, promeretur quidem li-
berationem è carcere: ſed non impellit, aut me-
retur, ut ſatisfacere quis velit. Omnis error ex eo
eſt, quod non diſtinxit cauſam peccataſticam
meritoriam in ordine ad efficientem, & in ordine
ad eſſetum iplum. Quæ dum confundit, ea dicit,
quæ manifeſtè contradictionem involvant. Nam
ſi ſatisfactio eſt pretii ſeu pœnæ ſolutio: pretium
autem pro peccatis perſolutum eſt ſanguis Chri-
ſti pro nobis effuſus: ſancte pretiosi ſanguinis ef-
fuſio erit ipla ſatisfactio. Hoc ſi eſt, qui dicit, pre-
tiolum Chriſti ſanguinem ſive effuſionem ſanguini-
ſe eſſe cauſam impulſivam meritoriam ſatisfacti-
onis, idem dicit, effuſionem ſanguinis impulſio &
promeritam eſſe, ut ſanguis Chriſti effunderetur
quomodo idem erit cauſa ſui 'ipſius: quod ~~et non~~
~~et aliud~~. Sed eò ineptiarum prolabi ſolent,
quos illa prurigo tenet contradicendi etiā in iis,
quibus ob ingenium admirandum & eruditioñem
vndeſcunq; majorem, falſces ſubmittere oportet.

Post hæc fatetur, morbo & debito assimilari peccatum: at sequi negat, ut morbus medicum ad curam; debitum, sponsorem ad sponzionem; sic peccata movere Deum ad misericordiam. Atqui peccatis Deum moveri ad misericordiam, nemo dicit, sed moveri iis ad pœnæ expeditionem, dicit Grotius. Quare cum umbrâ suâ Censor luctatur. Nec enim de causa boni, quod obtigit nobis; sed de causa mali, quod Christo infictum est, agit Grotius, cum de peccatis agit. Ad totius autem negotii explicationem, & mali hujus, & boni isti-

53 . . . RESPONSI^O AD

us causas allatas oportuit; ut satisfactionis, & eam secutæ liberationis natura explicaretur.

Ibidem contendit Censor, durius dictum videri, morbum esse impulsivam sanationis causam. Quamobrem verò? Si, ait, *morbus, quia morbus, impellit, cur non aequè morbus bruti animalis, quia in rationalis hominis impellit extrinsecus medicum ad curam?* Impellit igitur, inquit, medicum extrinsecus dignitas creature ad imaginem Dei conditæ; sive miseria dignissime illius & nobilissime creature, in quam per morbum incidit. Sed his facile est occurtere. Nam qui hoc medico propositum esse ait, ut morbum hominis depellat, idem ei propositum dicit, ut præstantem illam naturam conservet. Imò rectius morbus, quā natura, ad sanandum impellere dicitur, quia si natura ut talis impelleret, jam in omnibus, qui ejusdem naturæ sunt, impelleret. At hoc non fit, quia, ut Salvator noster ait, sanis non opus est medico. Quemadmodum igitur homo risibilis dicitur, non quā animal, quia alioquin omne animal risibile foret; sed quā rationalis, vnde solum rationale risibile est: ita natura hominis non impellit ad sanandum, qua talis, quia alioqui etiam impelleret in sanis; sed quia morbida, cuius in sola exigit sanationem. Vnde illud Medicorum Morbus exigit, natura permituit. Sed neq; solius hominis natura medicinæ est obiectum, verum etiam ignobilior illa bestiarum, quando *Mulomedicina apud Græcos Latinosq; autores, non sicut cura postrema: ut Vegetius ait, cuius de arte veterinaria quatuor libros habemus. Quemadmodum & quæ de eodem argumento Apollonius, Hierocles, Tiberius, Eumelus, Theomnestus, Anatolius, aliquique apud iamanæ, scriptores Græci scripti consignarunt.*

CAR

CAP. XVI.

Ostenditur, quâ ratione Sociniani exponant particulam PRO & PROPTER, cum Christus pro peccatis, aut propter peccata nostra mortuus dicitur.

DE causis satisfactionis impulsivis satis dictum puto. Deinceps controversiam Censor movet de significatione particulæ PRO & PROPTER, cum Christum pro peccatis nostris, aut propter ea mortuum Scriptura testatur. Digna plane est hæc quæstio, cui pauxillum insistamus. Ergo tria hæc distinctè agemus. Primum Socinianam sententiam proponemus. Hinc eam refellimus. Denique respondebimus Ravenspergero, qui hâc parte prope à Socino abest.

Quæstio igitur istiusmodi est, vtrum cum Christus pro peccatis nostris, aut propter ea mortuus dicitur, PRO & PROPTER significant causam antecedentem, eamque meritoriam: an verò causam finalem. Posse peccata dici causam antecedentem mortis Christi, fateri videtur Socinus, cum Prælect. Theolog. cap. xx. ait: Propter peccata per se nihil aliud unquam significat, quam causa sive occasione peccatorum. Quod ad locos apud Iesaiam, dicitio Hebræa, quæ redditæ est propter eis lo quæ non causam finalem, (quam vocant) sed efficientem declarat: ut nihil aliud ex Esaie verbis his colligi possit, quam Christum à peccatis nostris quodammodo occisum fuisse, id est, peccata nostra Christi mortis antecedentem causam fuisse, non autem Christum mortuum esse, ut inde efficiat aliquis nostra peccata respiciens consequere.

tur; ut certè *necessè* fuisset, si *iccirco* mortuus
 fuisset, ut *vel* pro *peccatis nostris* *satisfaceret*, *vel*
in ipso *quomodocunq;* *peccata nostra* *punirentur*.
 Eadē penè *isdem* *verbis* *legas* *part.* 11. *de* *Ser-*
vatore *cap.* v11. *vbi* & *inter alia* *inquit*: *Mori pro-*
pter peccata, seu pro peccatis alicuius, nihil aliud
est, quam in causa *sive occasione* *peccatorum* *illis*
mori. Atqui *occasio*, *si* *inter causas* *locum* *mer-*
etur, causa *fuerit* *antecedens* *ac* *impulsiva*. *Quare*
existimare *aliquis* *possit*, *etiam* *ex* *Socini* *mente*
peccata *esse* *causam* *antecedentem*, *nempe* *occa-*
sionalem. *Sed* *quia* *occasio* *causæ* *non* *meretur*
nomen, aut *vix* *sanè, eò* *alibi*, (*nisi* *contradicere*
sibi *dicendus* *fit*) *negat* *peccata* *esse* *causam* *mor-*
tis *antecedentem*. *Vt* *cum* *parte* 11. *de* *Servat.*
cap. x. *clarè* *ait*: *Christum à Deo turpissime &*
seu iusta morti traditum, ut ea ratione nobis æ-
terna salus compararetur: **QVAMVIS NVL-**
LA PRÆTEREA ANTECEDENS CAV-
SA ESSET, cur ille eam morte perferre deberet.
Nec *est, quod* *oggerat* *quisquam*, *voce* **DEBEN-**
DI *necessitatem* *significari*. *Nam* *universè* *ante-*
cedentem *excludi*, *argumento* *est*, *quod* *eodem*
cap. *dixerat*: *Vt quis verè puniri velit, non satis*
est, quod ipse puniri velit, nisi delictum aliquod
commiserit. sic, ut alicui verè aliena peccata pos-
sint imputari, non satis est ipsum ita velle, nisi
imputationis antecedens alia digna causa subfit.
Et *eodem* *cap.* *disertum* *scribit*, *aut* *nullam* *est* *le-*
gitimam *causam* *antecedentem* *mortis Christi*,
aut *eam* *est*, *ut ipse* *Christus* *mortem* *sit* *comme-*
ritus; *quod* *blasphemum* *est*. *Addis*, *inquit*, **Nulla**
cum legitimâ causa. *Quæ* *verba*, *cum de finali*
causa *intelligi* *nequeant*, *de* *antecedente* *ut* *intelli-*
gantur, necesse *est*. *Vnde* *apparet*, *te* *anteceden-*
tem

IUDICIVM RAVENS P. 55

tem a'iquam legitimam causam mortis Christi,
 præter Dei & ipsius Christi voluntatem (quippe
 quod tibi in Christi morte tradendo Dei ipsiusque
 Christi voluntas satis esse non videatur) omnino
 statuere. Ea vero nulli alia esse potest, nisi quod
 Christus id meritus fuisset. Ex his satis liquet,
 juxta mentem Socini, cum scriptura ait, Christum
 mortuum esse PROPTER PECCATA nostra,
 intelligi causam verè finalem, non anteced-
 entem legitimam, qualis est causa meritoria. Sed
 cum Christus PRO PECCATIS mortuus di-
 citur, negat vlo pacto antecedentem vocari posse:
 quia etsi PROPTER nunc antecedentem, nunc
 finalem causam signet, PRO tamen semper indi-
 cet causam finalem. Verba sunt Socini Praelect.
 Theolog. cap. 20. Sequitur, ut de dictione PRO
 videamus. Sciendum est autem, ubiuncq; ea est,
 quod ad locos attinet, de quibus querimus, eius lo-
 co dictiō PROPTER reponi potuisse: quod
 tamen propterea factum non est, quia in illis locis
 dictiones Hebræe aut Græce eiusmodi erant, que
 non nisi finalem causam significare poterant: ve-
 rum dictio PROPTER non finalem tantum, sed
 efficientem quoq; causam significare potest: dictio
 autem PRO tantummodo finalem. Cum igitur
 scriptum legimus, Christum pro peccatis no'l ris
 passum & mortuum fuisse, intelligendum quidem
 est, id propterea factum esse, ut inde effetus ali-
 quis nostra peccata respiciens consequeretur, non
 tamen, ut pro illis divinæ alicui iustitiae satisfie-
 ret, sed, ut dictum est, ut nos à peccatis retrahere-
 mur, utq; nobis fides fieret, peccata nostra, si ipsi
 Christo obediremus, nobis divina benignitate re-
 missum iri, ac deniq; ut remissionem peccatorum
 istam re ipsa eiusq; structum sentire & consequi-
 possemus.

possemus. Eadem iisdem penè verbis habet parte 11. de Servatore cap. vii. Similiaq; legas apud Valentimum Smalcium lib. de Christi divinitate cap. xi. Nunc hæc veritatis trutinâ expendamus.

CAP. XVII.

superior Socinianorum interpretatio refellitur.

A Crectè quidem Socinus, cùm Christus ob vel propter peccata nostra mortuus dicitur, causam interdum antecedentem vocat: sed malè intelligit causam ~~peccatis nostris~~ dictam; meram putat occasionem, quæ secum trahat esse cùm ad hominem potius quām ad peccatum pertinentem. Nempe quasi sententia sit, peccata effecisse, ut Christus nèc mortem recusarit, quò homines à peccatis retraheret. Nam Catholica sententia est, peccata esse causam verè efficientem, ut Christus neque mortem recusaret, quò pro peccatis ipsis satisfaceret. Siquidem peccata merentur afflictionem per modum penæ: ut liquet ex Levit. xxvi. 21. Deuteron. xviii 1. 12. & 1. Reg. xiv. 16. Psal. xxxviii 1. 12. LXX 11. 19. cvi. 17. & sexcentis aliis Locis. Atque hic primus est Socini error, quod etsi interdum videatur peccata habere pro causa antecedente, tamen antecedentem legitimam, hoc est verè proprièque dictam, extra voluntatem, agnoscat nullam: ideoq; in solâ finali causa acquiescat.

Alter error est de locutione illa PRO PEC-CATIS. Nam non tantùm cùm OB vel propter peccata, sed etiam cùm pro peccatis mortuus dicitur Christus, significatur causa efficiens, quia sententia

IVDICIVM RAVENST.

57

sententia est, peccata nostra effecisse, ut Christus affligeretur: eoq; particula *pro* non accipitur, ut si jubeamur vigilare pro animabus fratrum, ubi causa finalis sive utilitas indicatur: sed prope quemadmodum cum dicimus pati pro nomine Christi, hoc est, propterea quod nomen Christianum profiteamur. Atq; hoc inde etiam liquet, quia Christus non simpliciter pro nobis mortuus dicitur, (quae locutio quo minus utilitatem, vel vicariam successionem in peccatum signet, minimè repugnamus) sed quod, ut peccator, vel pro peccatoribus mortem dicitur appetuisse. Ita enim *Isai. LIII. 6.* legimus: *Posuit Dominus in eo iniuritatem omnium nostri.* *Rom. v. 6.* *Pro in- piis mortuus est. 2. Cor. v. 21.* *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut efficeretur iustitia Dei in illo.* *Gal. III. 13.* *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, maledictus omnis qui pendet in ligno.* *1. Pet. III. 18.* *Passus fuit iustus pro injustis.* Quemadmodum autem cum miles pro patria fortiter rem gerens occiditur, ut miles occubuisse, non ut sceleratus mortuus perhibetur, ac cum demum sic de eo loqui possumus, si propter delicta sua, vel aliena in se recepta, operat mortem: similiter credendum est, Christum peccatorum nostrorum peccatum in se suscepisse: quia non simpliciter pro nobis, sed ut peccator, sive pro peccatoribus mortuus dicitur. Sed quid opus est multis? Locutio illa *ob vel propter peccata, vel pro peccatis,* quoties perpeccitionibus jungitur, nec in scripturis, nec in idoneo quam scriptore finale unquam, sed semper antecedentem, eamq; meritoriam significat causam. Sanè quādū contrarium exemplum obducet:

nemo, citius Herculi, quod aiunt, clava, quām
hoc nobis argumentum de manibus extorque-
bitur.

Neq; est, quod dicat aliquis, parum referre,
utrum finalē, an efficientē meritoriam intel-
ligi dicamus. Nam nisi, quod de finali causa di-
citur, restringatur ad impetrādā remissionē
peccatorū: certē posūnt hæ causæ maiori di-
stare intervallo, quam *τὸ Μήπα καὶ Σθανῶ παν-*
γωνατος. Siquidem qui causam dicit finalē, non
siccirco fatetur efficientē: quia non si Christus
in bonum nostrum mortuus est, eo pœnas subiit
pro nobis: cum alij esse fines mortis possint, quos
Socinus agnoscit. At verò qui causam dicit efficientē
meritoriam, is finalē & antecedentē
comprehendit: ac primariō quidem & directē
antecedentē, secundariō autem, significat &
indirectē finalē: nam si peccata nostra fecere,
ut Christus afflictionem, tanquam pœnam pec-
cati nostris debitam, in se recipere; consequitur,
ut loco nostri sit punitus, eoque in gratiam ac bo-
num nostrum moriūs sit.

CAP. XVIII.

Occurritur iis, quæ de usu particularum PRO &
PROPTER à Ravenpergero dicuntur ad
infirmandū argumentum, quod Grotius pro-
duxerat adversus Socinum.

Hactenus ostendimus particulam PRO in
præsenti materiā, ubi aliquis pro peccatis
mortuus dicitur, non solum aliter, quām Soci-
nus & congreges existimārunt, posse exponi: sed
verò etiam firmum præbere argumentum ad sta-
bilendā

biliendani Catholicorum, & evertendam Socinianorum sententiam. Nunc videamus, utris in hac palæstrâ aggregare se maluerit Ravenspergerus. Affirmare is veretur, verba istæc *pro peccatis, aut propter peccata, quoties adhærent perpeccationibus, diversum à causa impulsivâ sensum non recipere.* At cur, quæso, non audet, cum neq; scripture sacræ, neq; idonei ullius scriptoris loco contrarium appareat: & Socini errorem nullo argumento facilius sit revincere? Cui nunc suppetias fert, cum eximio cuidam Theologo assentitur, qui verbis illis PRO PECCATIS aut PROPTER PECCATA utilitatem ait significari. Nam quid pro Socino aptius dici possit? Imò quid aliud est, quod urget Socinus, uti antea vidimus? Certum quidem est, ex eo quod propter peccata nostra mortuus sit Christus, redundâsse ad nos utilitatem maximam. Sed non hoc queritur: verum an locutione istâc PRO PECCATIS primò ac directè utilitas significetur, aut causa finalis: quod meritò cum Amplissimo Viro negamus. Nam finis semper habet rationem boni. *Τὸ τέλος τοῦ φύσεως αἰτίας* ut inquit Philosophus lib. 11. Eudemiorum cap. x. Malum vero culpe simpliciter est malum. *Solum enim est peccatum, quod anime nocet:* ut Euthymius ait in cap. xv. Matth. *Εἰς δικαίος, ἡ ἀμαρτία, τοχεῖ τὸ δικαίον,* ut Nazianzenus inquit, orat. in laudem patris. Quare & idem ille eximius, quem Censor indicat, Theologus, rectius alibi, ex probatis linguae Latinæ scriptoribus ostendit locutione eâ, PRO PECCATIS, causam significari impulsivam; ut illo Comici Andr. v. sc. 111. *An ut pro huius peccatis ego supplicium sufferam?* Et Eun. Act v. sc. v. *Ego pote pro ipsis dictis & factis, scelus, kleiscar,*

ut ne impunè in nos illuserit. Similiterque Plautus, *Castigare pro commerita noxia: Tullius, Supplicia pro maleficiis metuere, & alia alij.* Iccirco, si tanti Censor putat, ut etiam juniores advcentur, sanè & Otho Casmannus, in Antisociao suo, PRO & PROPTER efficientem impulsivam, in que eâ imputationem indicare agnoscit. Et Iacobus ad Portum adversus Ostorodium scribens, *Christus, inquit, cum mortuus dicitur pro peccatis nostris, causa impulsiva mortis, nempe peccatorum nostrorum imputatio, sine quâ peccata nostra ipsi mortis causa existere non potuerunt, denotatur.* Et profectò, ubi voces iste pro peccatis, vel propter peccata, per perssonibus juncta, alium habent sensum, nec in scripturis, nec veterum scriptorum quoquam, uspiam arbitror inveniri. Ut autem finalem causam signent, planè à ratione abhorret. Nam peccator quidem est finis ϕ , at peccati remissio est finis τ ; peccata verò ipsa neutro modo sunt finis: quia, uti dicebamus, causa finalis bonum est aliquid, peccata sunt malum omnimodo. Quod autem dicat forte Censor, per peccata intelligere se expiationem vel remissionem peccatorum: hoc verè esset per opus diabolicum intelligere opus divinum. Atqui sapientis & sinceri veritatis patroni non est, ad istiusmodi $\chi\pi\alpha\tau\alpha$ confuzere, quando non solum nulla exigit necessitas: sed etiam verba propriè accepta fortius muritusq; argumentum præbent ad adversarios refellendos.

C A P. XIX.

Probatur contra Socinum & Ravenpergerum, in loco Pauli ad Gal. 11.21, *deponit* non significare privationem cause finalis, sed antecedentis. Coarguitur etiam gravis error Censoris, contendentis eadem interpretatione firmari dogma Socini, quo Christum esse mortuum *patuit*, ut fieret obiectum fidei in N. T.

A Bunde evicimus, cum Christus pro peccatis, aut propter peccata mortuus dicitur, significari causam impulsivam, eamq; meritoram: non causam finalem, ut credunt Sociniani, & cum illis Ravenpergerus. Ex his vero multum lucis accesserit quæstioni sequenti: quæ est de verbis Paulinis Gal. 11.21. *Si per legem justitia, ergo Christus deponit est mortuus.* Vbi iterum Socino patruncinatur, non contra Grotium modò, sed etiam virum illum eruditum, qui locum istum in Socinum torserat olim: ut fatetur Socinus lib. 11. de Servat. cap. xxiv. Socinus enim in superiori Apostoli loco intelligi vult privationem causæ, non antecedentis, sed finalis: ac tale censet esse Apostoli argumentum. *Si per legem est justitia;* sanè cum Christus nullus sit ad vitæ emendationem hominibus venire spe commendandam, jam finis ille nullus erit. Atq; ita elusit vim argumenti obiecti sibi à viro illo crudito, quem non nominat Socinus. At doctus ille vir hunc Paulini loci sententiam esse aiebat: *Si per legem est justitia, nihil fuit, quod requireret Christi pro nobis satisfactionem:* quando pro innocentibus generalis satisfactionis locum non habet. Hæc interpretatione

pretatio & verbis & sententiæ Apostoli examus-
sim convenit. ~~A~~postolus ita sumi, negare Socinus
non potest. At, inquit, illa vox *sine causa* signifi-
cat. Non negatur id quidem, sed qualis sit causa
quæritur. Antecedentem ea voce removeri, liquet
ex verbis Christi Ioh. xv. 25. & illis Davidis,
(quæ sibi Christus applicat) Pslal. xxv. 19: *Ode-*
rant me domini, hoc est, cum odij causas il-
lis nullas præbuerim. Proprietas vocis co-
dem nos trahit. Est enim à *domina*, quod donum
significat. Donatio autem finales causas habet,
antecedentes non habet, quæ donatio est. Quam-
quam verò hæc satis sint aperta, Censor tamen
cum Socino *domino*, idem hic esse vult, quod fru-
stræ: nec causam impulsuam, sed finalem eo re-
moveri existimat. At cur tandem? *Alioquin*, in-
quit, *infirmatur Apostoli argumentatio*. Sed toto
errat cœlo. Sententia enim Apostoli hæc est: Si
ex lege est justificatio peccatorum remissiva, ne-
cessum non erat Christum mori propter peccata.
At opus fuit, ut iopterea moreretur. Nec enim
legale prostum, sed solus Christi sanguis remissio-
nem peccatorum poterat præstare. Vnde scriptor
commentariorum Ambrosio adscriptorum in su-
periorem Apostoli locum sic scribit: *Nil tam a-*
pertum, quia si per legem potuisset homo iustifi-
tari, Christum non oportuerat mori. Sed quis lex
dare remissionem peccatorum non poterat, icirco
Christus mortuus est, ut ea præstaret, que lex non
poterat: ac per hoc non gratis mortuus est. Mors
enim eius justificatio peccatorum est. Eti in Cne-
tanus ita Apostoli verba exponit: si per observa-
*tionem legis tam in moralibus, quam in iudiciali-*bus* & ceremonialibus, iustitia hominis, quæ in-*
stiscamur, quæ remittuntur peccata, esset: habe-
rebus

retur iustificatio remissiva peccatorum sine morte Christi, Satis indicat uterque, hoc velle Apostolum, si ex lege justitiam ac remissionem peccatorum consequi possemus: nihil opus fuisse, Christum mori ob peccata nostra, morteq; suâ impetrare nobis peccatorum remissionem. Et tamen ait Censor, Apostoli argumentum infirmari à Grotio. Atqui si ficalna pugnat machæra, qui ita ratiocinatur, nonne idem locum habet, si dicitur, Apostolum hoc solum velle, mortuum esse Christum, ut impetrat nobis remissionem peccatorum? præsertim cùm hic finis constitui non possit, nisi insimul statuiatur, peccata esse causam impulsivam mortis. Sanè eodem recidit, seu dicas, Christum frustrà esse mortuum, quia remissionem peccatorum ac justitiam non impetraverit nobis: sive dicas, nullam fuisse mortis causam antecedentem, hoc est necessum non fuisse, ut Christus propter peccata nostra moreretur, si ex lege iustitia habeti posset. Quare, si firmum est argumentum Censoris, fateti cogitur, infirmum esse argumentum Apostoli. Ergo illud Burdigalenis poëtæ cogitet nunc secundum Censor:

Tibi, quod intristi, exedendum est: sic vetus verbum iubet,
Compedes quas ipse fecit; ipsius ut gestet faber.

Sed audiamus, quo pacto probet Apostolicum à Grotio argumentum infirmari. *Argumentatio*, inquit, talis est: *Si per legem est iustitia, Christus frustrà est mortuus. At Christus non est frustrà mortuus. Ergo per legem non est iustitia.* Verum istiusmodi esse argumentationem Apostoli, sumit sibi, non probat. Quare nō ē ἀπό-

nūpārē, cum sic colligit: *āpia'* est fruſtrā, quia
 Apostolus dicit, si per legem est iustitia, Christus
 fruſtrā est mortuus. Nam rō' *āpia'* rectius tranſ-
 fertur *sine causa*, quām *fruſtrā*: ut optimē mo-
 net Clarissimus Beza, probante etiam hanc ex-
 positionem Dominico Soto in *IV.* Sentent. dia-
 stinct. *11.* quēſt. *1.* artic. *4.* Removetur enim ab
 Apostolo causa antecedens: ut liquet ex *iis*, quā
 suprā diximus. Quare nos dicimus, ita potius ar-
 gumentari Apostolum, Si per legem est iustitia,
 nulla erit causa antecedens, ob quām Christus
 moreretur. At causa aliqua est antecedens. Non
 est ergo per legem iustitia. At, inquit, Censor,
 quāquam ex lege & eius observatione iustitia
 effet (etiamſi ex lege effet, dictum oportuit, si
 vellet intelligi) poſſet tamen effe causa antece-
 dens mortis Christi alia, & si Socino credimus,
 hēc unica, ut fēdus viamq; salutis morte ſuā con-
 firmaret, utq; nos fidem in Iesum Christum habe-
 remus. Hoc quod ait, & ipſi & Socino, cui aux-
 iliariſ manus p̄t̄ebet, plurimū nocet, & eam,
 quām Grotius posuit, interpretationēm ſtabilit.
 Nam quod Christus eſt niſſlus ad fēdus confir-
 mandum, finalē causam ponit, non antecedē-
 tem. Quare rectē contra Socinum argumentatur
 vir ille eruditus, apud Socinum de Servat. part.
III.C.XXIV. Paulus qui iustitiam ex lege proficiſci
 non poſſe, oſtendere volebat, si dixiſſet, alioqui
 Christum fruſtrā, vel sine causa mortem ſubiſſe,
 nihil egiffet. Potuiffet enim illi responderi; quam-
 vis per legens sit iustitia, non tamen Christum fru-
 ſtrā vel sine causa mortem ſubiſſe. Mortuum
 namq; eum ſuiffse, ut nos ad ipsam legem ſervan-
 dum, reiſurrecſione deinde conſecutā magis acce-
 deret, fide videlicet immortalitatis ſat̄a, quām
 adep-

adepturi sint ij, qui legem servaverint. Optimè neque potuit hinc se extricare Socinus, ut illud suum interpretamentum, quo *suprà*, frustrà exposuit, defenderet, nisi dicendo Paulum pro confesso ponere, Christum justitiam consequendi viam docuisse longè à viâ legis diversam. Hoc autem quomodo confessum fuerit apud Galatas pro legis observandâ necessitate certantes, planè non video. Imò id ipsum potius erat, quod inter Apostolos, & illos Christianos Iudaizantes, præcipue disputabatur. Ergo pro eo, quod dicit Censor, infirmam esse consequentiam, si *suprà* idem esset, quod sine causa antecedente, ego verius & rectius dicam, infirmam fore consequentiam, si *suprà* idem sit quod frustrà. Nam plures causæ dari possunt, quarum ergo Christus sit mortuus, etiamsi ex lege esset justitias putat ad dandum patientiæ, humilitatis & obedientiæ exemplum; at nulla alia causa antecedens. Et ipsi visans, quam adfert Censor, ad finalem, non ad antecedentem pertinet causam: quod mirum est à Censore non visum, qui in Amplissimo viro ea quoque videt, quæ non sunt.

Nec contentus genuinam hanc interpretationem negare, quæ vocis proprietatem pro se habet: etiam altius supercilium tollit, & orthodoxam negare audet gravis Censor. Quod ut credibile faciat, ridiculè adeò turpiterq; se dat, ut multum quidem ejus miserear: sed magis tamen misericordiam sui commoturæ sint Ecclesiæ nostræ, si unquam talibus definitoriis credere cogantur, quid sit orthodoxum, quid hæreticum. Sed nolo tanquam ungus esse temporibus satis exulceratis. Quare hoc agamus. Ait igitur Censor: Interpretationem illam, Christus *suprà*, id est, sine antecedente

cedente causa est mortuus, non satis esse orthodoxam, nisi cautè admodum & commode expliceatur. Nam inquit, accedit prope ad errorem Socini, non justificatos esse Patres in V.T. fide in Christum, sed fide in Deum. Cui commento, ut ait, interpretatio Grotij probè subservit. Quid si esset, ut Grotianus interpretatio vocis & ab heretico ad hereticum sensum, & à Catholicis ad Catholicum posset accommodari: an in circa falsa esset talis alicuius vocis explicatio? Et haec ab eodici, qui verba Apostoli ita planè interpretatur, ut facit Socinus? Nam Socinus finalē causam amoveri ait: quod Censor concedit. Idem Socinus de antecedenti causā agi negat, non facturus, si id sententiae ipsius inservisset, acutissimus disputator. Sed cor Zenodoti audiamus. Si ex lege, hoc est ex fædere legali, quod Deus per Moysen dedit, est iustitia, frustra, id est absque causa antecedente, Christus est mortuus. Nam si per fidem, quæ in fædere legali erat tantum in Deum, nos sub N. fædere iustificari debuimus, quid movit Christum, ut mortem subiret, si inquam morte suâ non obtinuit, ut fides etiam ipsum respiciat? Quid facias homini isti, qui cum ita argumentatur, non videt in suum se mucronem incurrere, proq; Grotio pugnare apertissimè? Nam qui Christum esse mortuum dicit, ut morte suâ obtineret, esse objectum fidei, is causam finalē, non antecedentem, adfert. Mirum quoties ipse faciat id, cuius Amplissimum virum accusat, ut Socino ferat suppetias, sed inutiles. Pergit mox, Finis mortis Christi fuit, ut nobis mereretur remissionem peccatorum. Verum dicit: atq; id ipsum ab Amplissimo Viro cap. 1. abunde est demonstratum. Sed nec minus verum est,

fateante

fatente Censore, causam impulsivam sive ~~egregia-
repietiar~~ mortis Christi, quâ pœna est fusile pe-
cata nostra. Cur ergo hunc sensum rejicit, cùm
tamen vox ~~depiet~~ proptè removeat causam an-
secedentem?

CAP. XX.

*Ostenditur contra Censorem, non detrabere pretio
mortis Christi, qui eam brevi momento per-
actam ait.*

AB loco illo Apostoli accedit Censor ad illa Grotij verba: *Exemplum sanctimoniae tota
vita Christi præbuit magis, quam mors ipsa, quæ
brevi momento peracta est.* Iis censuram istiusmo-
di apponit: *Illa num Theologi vox sit, Christi
mors brevi momento peracta est, ipesus Dn. Grot-
ij, postquam rem accuratius in timore Domini
perpenderit, arbitratus est.* Sed quod de brevi
momento objicit, hoc parvi sanè, vel nullius
potius momenti esse scimus. Nec primus tamen
in notione hujus vocis errat Ravenspergerus, in
quâ jam ante seculum à Badio notari meruit Val-
lensis. Non utar patrocinio Accursij, qui Imp.
Constantinum ad Proculum (Cod. lib. viii.
Tit. lxxi.) voce eâ uti censet pro tempore, quo
roboratur consuetudo, scilicet decem annorum: de
momento enim non temporis, sed ponderis lo-
qui censeo Imperatorem. Neque item ad partes
advocabo eruditissimum Rob. Stephanum, qui
scribit, *Momentum esse qualemque spatium tem-
poris, & qualemque pondus, seu magnum, seu
parvum: neque enim repugno, quò minus mo-
mentum, quoties de tempore usurpatur, breve
semper*

semper spatiū notet. Tantūm dico, non semper, imo nec propriè signare punctum temporis. Nam Latini veteres usurpant de tempore longiusculo, si in se spectetur: sed brevi, ratione reliqui temporis, quicunq; instituitur collatio. Exempli gratia, Dig. Lib. xlvii i. Tit. x. sic scribit Ulpianus: *Tantūm ad meritoria, vel stabula non pertinebit, ceterū ad hos pertinebit, qui inhabitant non momenti causa, licet ibi domicilium non habeant.* At sāmē in diversoriis non dico horis, sed etiam ut diebus aliquot negotiantes morentur, sāpe usu venit. Quod omne tempus tamē momenti appellatione a Iurisconsulto censetur, quia id conseruit cum tempore, quo iste habitamus, ubi propriè domicilium habemus, nec hospitio excipimur alieno. Sic Cod. lib. i i i. Tit. x i i. Constantinus ad Elpidium scribit: *Omnis iudices, urbanęq; plebes, & cunctarum artium officia venerabilī die solis quiescant. Rurī tamen positi, agrorum culturę liberē licenterq; inserviant, quoniam frequenter evenit, ut non aptius alio die frumenta fulcis, aut vinee & serobibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas cœlesti provisōne concessa.* Vbi momentum pro diēi Dominicæ tempore dici, etiam Accursius observat. Nempe de brevi momento, longoque tempore verum est, quod de magno & parvo, multo & paucō Philosophus dicit lib. Categor. cap. vi. ubi ea contraria esse negat, quando ad diversa sit relatio: quomodo (ut Philosophi ipsius utar exemplis) mons parvus, milium magnum nominatur: atque Athenis pauci, in ædibus multi esse dicuntur. Similiter Vir Amplifimus, cūm brevi momento Christi mortem perfectam dixit, locutus est comparatè ad vitam, quam

quam constat plusquam triginta fuisse annorum. Nam trigesimo quinto aetatis sue anno, qui etate Dionysianae est tertius supra trigesimum, passus servator noster fuit. Imo si vel soli anni prædicationis Christi sumantur, merito mors eius, etiam sumpta cum omnibus regnadiis, momenti viceni obtinebit: quippe cum inter coenam & exspirationem dies unus civilis minimè intercesserit. Quare absit, ut vir Ampl. pretium mortis Christi extenuet, cuius dignitatem fortiter asserit. Sed vere contra Socinum (cui rursum optulatur Censor) dicit, vitæ, quam mortis à vitâ distinctæ, aptius & convenientius fieri mentionem, ubi agitur de exemplis sanctimoniarum, cum haec per omnia se officiorum, quæ Deo hominibusque debentur, genera extendat. Adde jam, quod totum illud spatium, quod post coenam exspirationem Christi antecessit, sicut ~~et non missus~~ mortis nomine appellatur, ita propriè ad vitam pertinet.

CAP. XXI.

Notatur error Censoris, concedentis Socino in loco Petri 1.ep. 11.24. *ἀναφίην* interpretandum auferre, atque ita insigne Catholice veritatis testimonium eripientis pugnaturis adversus Socinum.

Accedo ad locum Petri 1. epist. 11, 24. "Ος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀτίναγκει ἢ τῷ σωματὶ "αὐτὸς δὲ τῷ ξύλῳ, Vbi τὸ *ἀτίναγκει* vel est perferre, quomodo *ἀτίναγκει* κατέντει legitimus apud Thucydidem: vel in propriâ notione accipitur, ut *ἀτίναγκει* sit *κατὰ οἴκον*, quod est sursum *ferre*, atque,

que, ut Catullus & alij veterum loquuntur, sustollere: unde Theodorus Beza, Nicholaus Socinus, atque alii, verti posse aiunt, *Qui in corpore suo peccata nostra sustulit in lignum: Socinus tamen part. II. de Christo salvat. cap. vi. pertinet, anhuius omnino abstulit verti debere: uti factum in illis verbis Hebr. ix. 28. "Omnis ergo Christus a deo sustinuit nos in ligno: amus igitur eum deo et nos. Quae sic translata Erasmus & Beza: Ita ergo Christus semel oblatus, ut multorum peccata tolleret; rursum (sive altera vice) absque peccato conspicetur ius, qui ipsum expectant. Vbi tolleret, explicat auferret. Morte autem Christi peccata nostra auferri, ubique agnoscit: non quidem, quod est pro peccatis nostris penas solverit, Deoque satisfecerit; sed quia, (ut passim in libro declarat) maximopere nos de veritate doctrinæ Evangelicæ id ipsum confirmet, quod ad testimonium ei perhibendum non recusaverit mori: quod item morte suâ nobis patientia & obedientia præbuerit exemplum: tum autem, quod moriendo sit consecutus remittendi nobis peccata potestatem: ac denique quia mors, quatenus eam consecuta est resurreccio & in celum ascensus, veritatem doctrinæ ab eo prædicatæ testatur facit, ac quale pietatem & sanctimoniam maneat præmium clarè ob oculos ponit. Concludit igitur Socinus (ut eius ex argumento capitinis verba retineam) in loco Petri nec verbis, nec sententiæ dici, *Christum suo corpore peccatorum nostrorum penas sustinuisse*. Similiter interpretatur Socini discipulus, Valentinus Smalcius, lib. quem de divinitate Christi inscripsit cap. x. *Christus moriens abstulit in corpore suo peccata**

peccata nostra in lignum: quia scilicet ex ipsa Christi morte, & eā interveniente ex potestate, quam per mortem suam Christus consecutus est, colligimus, nos peccatorum nostrorum pœnas nullas luituros: sed tandem eorum remissionem plenè & re ipsa consecuturos. Quomodo autem hoc ex Christi morte colligatur, dixerat paulò ante. Summa cōredit, cūm Catholicis auferre peccata sit peccati meritum sive reatum tollere pœnas ferendo; Socino, & sibi auferre peccata nihil esse aliud, quām retrahere à peccatis, atq; ita reatum auferre. Ad huius interpretationis suæ confirmationem, illud etiam adfert Socinus, quod Petrus, in loco ante citato, propositum non habeat, commendare satisfactionem Christi, sed virtutes eius, ac patientiam imprimis, unde exemplum capere omnes possimus.

Sed cuncta hæc Grotius umbone fortiter repellit. Primum ait *αὐτοῖς* nusquam accipi pro auferre: cuius verba, si & *Ἄσπετος* sibi esse negat; sancè nec nudam suam affirmationem folium Sybillæ esse nobis sciatur. Ergo æquum est laborem probandi sumat, sic ab idoneo quoquam scriptore usurpari. Præterea de Petri loco respondeat Grotius, non agi de ablatione pœnæ simpliciter, sed de ablatione per modum satisfactionis. Quod ita esse, inde colligit, quia sermo est de patientia: hæc autem in ferendo, non vero immediate auferendo ostenditur. Quare Apostoli mens erit, Christum peccatorum nostrorum onus bæculasse: atq; ita propriè & per se non liberationem ipsam tradet, sed liberationis causam, hoc est satisfactionem sive solutionem pro peccatis, cuius fractus est ablatio peccati. Porro apud divinum scriptorem ad Hebreos *ἀπεστάτη*

q̄d non pro auferre, sed sursum ferre, usurpari, eo evincit, quia *avilior* instituat inter primum Christi adventum & secundum, ac disertum dicat, adventurum Christum *xe'e' e aupti'ō*; ubi si *ab-
stulit* veritas, nulla erit oppositio, quae manifesta
erit, si hunc in modum exponas, Qui prius pecca-
ta nostra in crucem tulit, sive in corpore suo ba-
julavit.

Hæc cùm Petri locum non solum vindicent ab interpretamento Socini, sed etiam non posse aliter accipi ostendant: tamen perfunditorie à Grotio refutari *Socinum*, bis ait Ravenspergerus. Et hæc is dicit, qui ipse *Socinum* non refutat, sed refutantibus arma clipit. Cùm enim in eo cardo rei vertatur, an cùm Christus Petro dicitur *an-
uxi' nostra peccata, ea vox ferre significet, an
auferre: Socinus interpretatur auferre: atque in
hoc ei Censor accedit, cùm tamen interpretatio
ea non lædat *Socinum*. Nam ablata esse à Christo peccata, sèpius agnoscit. Negat autem, fe-
rendo abstulisse. Atqui hoc est, quod nos docet
Petrus. Ergo, cùm à Grotio sit verbi proprietas
Socinus, & qui manibus pedibusq; in ejus sen-
tentiam discessit, Ravenspergerus, probare ut
que debuerunt, sic unquam hoc verbum usurpari.
At, inquit Censor, *Etsi Petrus respectu effectu
verbo utatur removendi aut auferendi, nullam
tamen hinc contra nos proferre poterit Socinus de-
monstrationem. Constituto enim effectu, nulla sit
abnegatio causæ; sed necessariò planè subintelli-
gitur.* Hæc verè quidem à Censore dicuntur, sed
hoc loco (quod p̄ce eius dixerim) insulsè adfe-
runtur. Non enim *Socinus* Petri verbis contra
nos pugnat primariò, sed nos contra *Socinum*.
Prior enim *Covetus* produxerat, atque in eo (ut
initio*

initio capituli Socinus ait) posuerat maximum sue sententiae fundamentum. Ita vero Petri locum citat: *Eadem ratione dicit Petrus Prioris 31. Christum passum esse pro nobis, & peccata nostra in corpore suo super lignum pertulisse.* Socinus hoc in Petro haberi negat. Abstulisse enim Christum peccata, non pertulisse dici ait, lib. 11. cap. vi. Hoc Socino concedit Ravenspergerus: quod qui facit, nonne præclarum testimonium eripit firmandæ veritati? sed si is tam liberalis est, nos sanè non erimus. Nam quid opus, cum doceri non possit, eam esse, quam Socinus vult, & Censor concedit, vocis *ἀπόλησης* significationem? Hæc cum per se clara sint apertæq; , tamen quærit ab Amplissimo viro: ut sanè *ἀπόλησης* significaret ferre, an quia Christus tulerit peccata, consequi puter, non abstulisse? Hoc scilicet rogandus erat, qui toto opere docet, Christum & tulisse peccata, & ferendo abstulisse. Aut id ostendendum fuit, ablita esse à Christo peccata, quasi id quisquam, aut etiam Socinus neget. Et tamen Censor hoc comprobandi suscipit laborem: quod quid aliud est, quam *τούτος ἡ μονή βίης αὐτούς*, inanique verba funditare, ut mortuaria glossaria, quemadmodum de Philosophis M. Cato aiebat? Nempe non rem negat Grotius, sed hoc negat ista voce significari: quod si concedamus cum Censore, jam non recte eo loco pugnabimus. Nam quod dicit, *nisi Christus peccata nostra in se recepisset, non abstulisset*: id nullam contra Socinum vim habet. Est enim petitio eius, quod in principio est. Quare ex vocis significatione, non ex tali præsuppositione, (quæ vera quidem est, sed ab ipso non agnoscitur) convincendus est adversarius. Qui ita Socinum refutat, non perfunditorum

refutat, ut Grotium agere falso ait, sed planè nihil agit. At, inquit, dictum à Grotio oportuit, non si Petrus dicat, Christi mortem præbere nobis patientiæ exemplum, consequi inde, non alios eius mortis fructus esse. Sæpius enim plures esse unius rei fines: atq; illud locum hic habere, quia mors Christi non tantum sit imitationis exemplum, ut Petrus testatur: sed etiam satisfactio pro peccatis, unde redēptionis p̄c̄tūm dicitur, Matth. xx. 28. & sacrificium expiationis, Hebr. 9. 26. 28. & x. 10. 14. Atque isthōc quia non dixit hoc loco Grotius, in acutos reprehensoris mures incurrit. Sed vidit vir ille acutissimus, hoc qui dicat, respondere Socino, non Socinum argumentis urgere, quod hic faciendum est. Noster enim est locus ille, à Coveto & nostris in Socinum tortus. Eſcī vero plures fines & ſcit, & agnoscit, & ostendit Grotius, tum hic, tum p. 142. ubi apertissimè explicatur, quomodo ſatisfactio non excludatur patientiæ exemplo.

CAP. XXII.

*Cur probato opus sit, pœnam in bestias cadere,
vera contra Censorem cauſa adſertur.*

Nec in hoc uno, sed subinde accidit Censori, ut argumentantis & respondentis partes non discernat: quemadmodum ex istis etiam plānum fieri, quæ nunc dicemus. Ferre peccata esse pœnam ferre, multis scripturæ locis Catholici evincunt. Sed negat Socinus, hanc esse perpetuam eius locutionis significationem. Profert locum de hirco expiatorio ex Levit. xv. 22. ubi is dicitur peccata populi ferre: quæ, si Censorem audiamus,

dimus, non perferat, sed auferat duntaxat. Hic negat Grotius, à receptâ verborum interpretatione recedi debere. Cùm verò objici possit, pœnam in bestiis locum non habere: ut huic argumento obviam iretur, ostendi opus fuit, falso id sumi. Est ergo hic ~~adversus~~, nón autem ratiocinatio huiusmodi, qualem sibi singit Censor: Si pœna generatim sumta etiam in bestias cadit, utiq; hircus expiatorius verè pertulit peccata populi. Mox idem cum Grotio fatetur, hircum peccata populi, hoc est, peccatorum pœnas pertulisse: sed negat, fundamentum eius rei esse, quod etiam bestiæ puniantur. Nos contrà dicimus, hoc fundamen-
tum poni debere, non quidem, ut eo alterum probetur, sed ne improbetur. Quemadmodum enim non siquid sentiat, siccirco homo erit; sed tamen, nisi sentiat, homo non erit: ita non si in bestia pœna habeat locum, eò pœnam hominis perferat, sed tamen, nisi illa in eas cadat, jam pœnas perferre non possit. Quod verò subjungit, hircum illum expiatorium, de quo Levit, xv. 1. agi-
tur, typum ac figuram fuisse Christi, pœnas fer-
rentis peccatorum nostrorum: id etiam Grotius fatetur: sed, quod Censor non attendit, argu-
mento ex isto Levitici loco pugnare contra So-
cinum non licet. Nec enim ille figuram hujus-
modi agnoscit. Aliis igitur scripturæ testimoniis probari illud debet, quæ pag. xiv. & deinceps à Grotio adferuntur.

CAP. XXIII.

*Ostenditur Vetus Testamentum propriè & direc-
tè, carnalia ac temporalia, sed in figurā pro-
mittere spiritualia ac æterna.*

Hinc illa aggreditur, quæ disputaverat Grotius de *œræs/ia* inter *œteris* Testamenti victimas, & sacrificium Iesu Christi. Habet ea res disquisitionem non utilem minus, quam jucundam: sed profectò palato Censoris nihil sapit, quod antea sibi appositum non meminit. Videamus tamen, an hac etiam parte *œp̄ez*, illi facere possinius. Veteri populo, si custodire Dei statuta, nec in gentium viis ambulare vellet, carnalia ac temporalia promitti, multa scripturarum loca ostendunt. Ut Levit. xx. 24. *Utrum hereditate possi-
deatis illam terram fluentem lacu & melle.* Et xxvi. 3. *Si in decretis meis ambulaveritis, & precepta mea servaveritis, & feceritis ea, dabo pluvias vestras tempore suo, dabitq; terra fru-
ctus suum, & arbores agrorum dabunt fructum suum, apprehenderé vobis tritura vindemiam:* & quæ deinceps sequuntur. Item Exod. xiiii. 26. Deuter. iv. 5. 22. 26. 40. & vii. 13. 14. 15. 16. 23. xi. 8. 9. 10. Is. 1. 19. Agg. 11. 20. Malach. iii. 10. &c. Quamquam verò hæc rei temporalis & caducæ promissio foret; non tamen existimare oportet, Iudeos ad terrestrem duntaxat vi-
tam fuisse saginatos, grundilis instar pecoris, cui animam pro sale datam esse, Chrysippus, & ex eo Varro, dicebant. Nam sancti, ut optimè inquit Radulphus, per spiritum edocti, hanc vitam ad terram viventium in cœlis referebant: uti ille,

qui canebat *Credo videre bona in terra viventium.* Et Tobias cap. 11. 18. *Fili⁹ sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus datus⁹ est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.* Terrestria igitur promittebantur: sed per ea significabantur æterna ac cœlestia. Quid pertinet illud effatum divini scriptoris ad Hebr. x. 1. *Lex umbram habuit futurorum bonorum.* Item quæ de spe meliori facta per Christum, deque Christo, melioris testamenti sponsore, dicuntur ejusdem epist. cap. viii. 19. 21. Nempe lex divina bisariam spectatur, carnaliter & spiritualiter: carnaliter quidem, quæ instrumentum erat carnali populo ordinatum ad temporale bonum: spiritualiter autem, quatenus spiritu Dei præditis, sub carnalium rerum typis, cœlestia promittebat. Hæc ipsius Augustini sententia fuit. quod quia parum verisimile iis videtur, qui juniores eius mentem semper assecutos putant; luculentius hujus scriptoris pluscula concessimus. Sic igitur ille T. 2. epist. cxx. ad Honoratum: *Volens Deus ostendere, etiam terrenam temporalemq; felicitatem suum donum esse, nec aliunde, nisi ab ipso, sperari oportere, præ omnibus seculi temporibus dispensandum iudicavit Testamentum vetus,* quod pertineret ad hominem veterem, à quo ista vita necessaria est incipiat. Sed illæ felicitates patrum, Dei beneficio concessæ predicanter, quamvis ad istam vitam transitoriam pertinentes, Illa quippe terrena munera in manifesto promittebantur, & tribuebantur. In occulto autem illis omnibus rebus Novum Testamentum figuratè prænunciabatur, & capiebatur intelligentia paucorum, quos eadem gratia prophetæ munere dignos fecerat. Nam & quando temporalem felicitatem

tatem agebant; & eternam, veram & praes-
tendam intelligebant: & istam ministrabant in
mysterio, ut illam consequerentur in praemio.

Idem T.4. quæst. super Exodum, qu. xcii:

Quamvis istæ promissiones possint & spirituali-
ter intelligi, tamen cum secundum temporalem
hominum felicitatem intelliguntur, ad vetus Te-
stamentum pertinent: ubi quamquam præcepta,
exceptis his, quæ in sacramento aliquid signifi-
cant, eadem ad mores bonos pertinentia reperian-
tur, promissiones tamen carnales atq; terrene
sunt. Vnde in Psal. LXXII. penè lapsos & effu-
sos gressus suos homo Dei dicit, cum zelaret in
peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Ea quip-
pe cernebat abundare impiis, quæ ipse secundum
Testamentum vetus exspectabat à Domino Deo,
cui hæc mercede serviebat. Et cum hinc ei sub-
repere copisset sensus impius, quod Deum non cu-
rare existimaret humana, correptum se dicit, dum
auctoritatem sanctorum non est ausus improbare,
& incepit cognoscere, & ait: Hoc labor estante
me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intel-
ligam in novissima. Ibi enim præmia dabuntur ad
nouam pertinentia Testamentum, quæ impij non
accipient: & paucæ tunc future sunt impiorum,
quas nullus piorum sensurus est.

Idem Augustinus T.4. expos. epist. ad Gal.
cap. IIII. Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea,
vivet in illis. Non ait, qui fecerit eam, vivet in
eâ: ut intelligas legem in hoc loco pro ipsis operi-
bus positam. Qui autem vivebant in his operi-
bus, timebant utiq; , ne, si non ea fecissent, lapi-
dationem, vel crucem, vel aliquid huiusmodi pa-
zerentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, vivet in il-
lis: id est habebit præmium, ne in ista morte pu-
niatur.

niatur: Et post aliqua: *Qui omenino non iustificatur, nec illa servat, quæ tempore habent premium; nec illa, quæ aeternum.* Qui autem in operibus legis justificatur, non apud Deum iustificatur, quia tempore inde expectat visibilem mercedem. Sed tamen est etiam ista, ut dixi, quædam, ut sic dicam, terrena carnalissimæ iustitia: nam & ipse Apostolus eam iustitiam vocat, cum alibi dicit: *Secundum iustitiam, quæ in lege est, conversatus, qui fuerim sine querela.*

Idem in ejusdem epist. expos. cap. vi. Manifestum est etiam illam scripturam, quæ priori populo data est, legem Christi fuisse, quam venit implere charitate, quæ non implebatur timore. Eadem igitur scriptura, & idem mandatum, cum bonis terrenis in hibantes premit servos, Testamentum vetus: cum in bona aetate flagrantes erigit liberos, Testamentum novum vocatur.

Idem lib. x. de Civ. Dei c. xv. *Hæc lex cum distributione temporum data est, quæ prius habebat promissa terrena, quibus certè significantur aeterna, quæ visibilibus sacramentis celebrarent multi, intelligerent pauci.*

Idem lib. xxi. de C. D. cap. xi. *Educto populo in monte Sina (Moses) divinitus acceptans tradidit legem: quod Vetus dicitur Testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum novum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Hunc enim ordinem servari oportebat, sicut in unoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, ut non sit prius quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale, quoniam sicut dixit, & verum est: primus homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cœlestis.*

Idem T. 6. lib. iv. contra Faustum Manich. cap. 11. Temporatum quidem rerum promissiones Testamento veteri contineri, & ideo vetus Testamentum appellari, nemo nostrum ambigit, & quod aeternae vita promissio, regnumque celorum ad novum pertinet Testamentum: sed in ipsis temporalibus figurae fuisse futurorum, que implerentur in nobis, in quos finis seculorum obvenit, non suspicio mea, sed Apostolicus intellectus est, dicens Paulo, cum de talibus loqueretur, hec omnia figurae nostri fuerunt. &c. Et post pauca: Non itaque spes nostra in temporalium rerum promissione defixa est, quandoquidem nec ipsis illis temporis sanctos & spirituales viros, Patriarchas, & Prophetas, his terrenis rebus fuisse deditos credimus, intelligebant enim, revelante sibi spiritu Dei, quid tempori illi congrueret, & quibus modis Deus per illas omnes res gestas & dictas futura figuranda & prænuncianda decerneret, magisque de siderium eorum de novo Testamento erat, sed præsens functio corporalis ad significanda nova futura pollicitationibus veteribus prebebatur. Ita illorum hominum non tantum lingua, sed & vita prophetica fuit. Carnalis autem populus promissis vita præsentis inhærebat. De quo tamen etiam populo nihilominus significabantur futura.

Idem contra eundem lib. xix. cap. ult. Denique quod non temere dixerim, nescio utrum quisquam in illis libris invenit nomen regni celorum, quod tam crebro nominat Dominus. Dicit quidem ibi, Diligite sapientiam, ut in aeternum regnetis. Et ipsa vita aeterna, si non illic in manifesto predicaretur, non diceret Dominus etiam malis Iudeis, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vi-

tam

tan aeternam habere, ipse testimonium perhibent de me. Quod enim nisi ad hoc pertinet, quod ibi scriptum est, non moriar, sed vivam, & enarrabo opera Domini, & illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: & Iustorum anime in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum? &c. Preinde testimonio vita aeterna, & resurrectionis mortuorum abundat illa scriptura: sed hoc nomen, id est regnum caelorum, de nullo inde loco mihi occurrit. Hoc enim propriè pertinet ad revelationem novi Testamenti quia ea corpora, quæ terrena fuerant, mutatione illa, quam Paulus apertius commemorat, in resurrectione sicut spiritu-alis, ac per hoc cœlestia, in quibus possideamus regnum caelorum.

Idem T. 6. contra advers. Legis & Prophet. lib. 1. c. xvii: Quamvis in Vetus Test. propter temporalium honorum promissionem, malorumq; combinationem, servos pariat temporalis Hierusalem: in novo autem, ubi fides impetrat charitatem, quâ lex possit impleri, non magis timore pene, quam dilectione iustitiae liberos pariat aeterna Hierusalem: tamen & illis temporibus fuerunt iusti spirituales, quos non occidebat litera iubens, sed vivificabit spiritus iuvans.

Idem T. 7. lib. 1. de baptismo contra Donatistas cap. xv. Ex ipso animali sensu; quia homo animalis non percipit, que sunt spiritus Dei, omnes dissensiones & schismata generantur. In quo sensu perseverantes Apostolus dicit ad Vetus Testamentum pertinere, id est, ad terrenorum promissorum cupiditatem, in quibus quidem spiritu-alia significantur, sed animalis homo non percipit, que sunt spiritus Dei. Quocunq; ergo tempore tales homines esse cooperint in hac vita, iam divinis

pro seculorum distributione sacramentis imbuti, si
ad huc tamen carnaliter sapient, & carnalia de
Deo, sive in hac vita, sive post hanc vitam, spe-
rent atq; desiderent, animales sunt. Ecclesia vero,
quod est populus Dei, etiam in istius vita pere-
grinatione, antiqua res est, in aliis hominibus ha-
bens animalem portionem, in aliis autem spiritua-
lem. Ad animales pertinet vetus Testamentum,
ad spirituales novum. Sed primis temporibus u-
trumq; occultum fuit, ab Adam usq; ad Mosem.
A Mose autem manifestum est vetus, & in eo ip-
so occultabatur novum, quia occulte significaba-
tur. Postea vero quam in carne Dominus venit,
revelatum est novum: veteris autem sacramenta
cessarunt, sed concupiscentie tales non cessaver-
unt. In illis enim sunt, quos Apostolus iam per
sacramentum novi Testamenti natos, ad huc tam-
en dicit, animales non posse percipere, que sunt
spiritus Dei. Sicut enim in Sacramentis Veteris
Test. vivebant quidam spirituales, ad novum sci-
licet Testamentum, quod tunc occultabatur, oc-
culte pertinentes: sic & nunc in sacramento novi
Testamenti, quod jam revelatum est, pleriq; vi-
vunt animales. Qui proficere si nolunt ad perci-
pienda que sunt spiritus Dei, quod eos hortatur
sermo Apostolicus, ad vetus Testamentum perti-
nebunt. Si autem proficiunt, & antequam capi-
ant, ipso profectu & accessu ad novum pertinent.
Et si prius quam spirituales siant, ex hac vita
rapiantur; custoditi per sacramenti sanctitatem
in terra viventium computantur, ubi est spes no-
stra & portio Dominus.

Idem T.7. contra duas Pelagianorum episto-
las lib. iv, ad Bonifacium cap.v. Qui fecerit ea
vivet in illis. Quod ex lege testimonium com-
munitur

moratum ab Apostolo propter vitam temporalem intelligitur, propter cuius amittendae timorem, faciebant homines legi opera non ex fide, quae transgressores legi eadem lege a populo iubebant occidi. Aut si altius intelligendum est, propter vitam aeternam scriptum esse, qui fecerit ea, vivet in illis, ideo sic expressum est legis imperium, ut infirmitas hominis in se ipsa deficiens ad facienda, que lex imperat, de gratia Dei potius ex fide quereret adiutorium, cuius misericordia etiam si es ipsa donatur.

Idem T. 8. in Psal. lxxiiii. cum, secundum promissa Dei ad vetus Testamentum pertinentia, expectaret felicitatem terrenam; animadvertisit eam abundare apud impios &c. Et post aliqua: Sed ne quisquam putaret, ab alio factum esse hominem terrenum, ab alio celestem; ideo Deus ostendens se esse utriusque creatorem, etiam utriusque Testimenti se voluit esse auctiorem: ut et terrena promitteret in veteri Testamento, et celestia in N. T.

Idem T. 9. super Iohannem tract. xxv. Aliiquid plus iste (Christus) promittebat, quam Moses. Per Mosen quippe promittebatur regnum et terra fluxens lac et mel, temporalis pax, abundans filiorum, salus corporis, et cetera omnia, temporalia quidem, in figura ransen spiritualia: quia veteri homini in veteri Testamento promittebantur. Attendebat ergo promissa per Mosen, attendebat promissa per Christum. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibo qui periret promittebat cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.

Nec solus ita credidit Augustinus: sed eadem aliorum Patrum sententia fuit. Vnum, alterum, ex ingenti turbâ producens. Hieronymus lib.

11. comm. in epist. ad Gal. ad illa verba cap. v. Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet &c. Ex eo tempore, quo Evangelium in toto orbe radiavit, superflua est circumcisio in Iuris. Quae tunc, ut cetera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servaribus spondebantur: quod scilicet, si implerent eam, benedicti essent in civitate, benedicti in agro, plena haberent horrea, & multa alia, que in re promissionibus continentur. Nos autem in Christo Iesu valere volumus, confortari, id est in vera circumcisione &c. Idem lib. 1. Dialog. contra Pelag. Perspicuum est, regnum celorum primum in Evangelio predicari per Ioannem Baptistam, & Dominum salvatorem, & Apostolos. Haec ille adversus Pelagium, qui dixerat, regnum celorum in veteri Testamento re promitti: ubi ibidem ait Hieronimus. Iunilius Africanus episc. lib. de partibus divinae legis ad Primasium cap. xvi. Veteris Testamenti figurae ad Novum intentione respiciunt. Novum autem future vite beatitudinem re promittit: & sic omnia ad futuri seculi spem ex ipsa intentione currunt. Isidorus Hispalensis lib. 11. de differentiis spiritualibus dist. xvi. 11. Inter legem & Evangelium hoc invenit, quod in lego litera, in Evangelio gratia: illa habet umbram, ista imaginem: illuc Chanitatis regnum & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita eterna regnumq; celorum promittitur.

Etiamne Scholasticorum de hoc iudicium deiderat quisquam? En ipsum Lombardum lib. 111. sentent. dist. iv. lit. B. Distat Evangelij litera & legis litera, quia diversa sunt promissa: ibi terrena, hic celestia promittuntur. Similiter Thomas

Thomas Aqu. t. 2. qu. 91. art. 5. *Lex vetus directe ordinabat ad bonum sensible & terrenum: lex nova ad bonum intelligibile est & cælestis. Biel in lib. 111. sent. diff. xl. q. un. Cæterna bona in nova lege manifeste promittuntur: in veteri, non nisi sub quibuscum figuris.*

Trecenta hujusmodi non ex Scholasticis modo, sed etiam Patribus antiquis, adferre possum; quæ clarè ostendant, existimâsse eos, Deum veteri populo, Mosaicæ legis observanti, promittere vitam longævam, & felicitatem temporalem: atque egredienti legem comminari omnis generis calamitates, & mortem violentam: & licet merè carnales ultra ista non assurgerent, tamen qui spiritum Dei haberent, intellexisse, per hujus vitæ conservationem signari vitam æternam: & per deletionem è numero viventium scissæ indicari deletionem è libro electorum ad vitam æternam.

CAP. XXIV.

Exponitur, quid temporale illud sit in victimis veteris Testamenti, quore representent spiritualem effectum à Christi sacrificio promanantem.

Quæ autem universè hactenus de lege diximus: eadem distinctè etiam in sacrificiis considerare oportet. Nam Catholici consentiunt, ea esse typos crucis ac passionis Dominicæ: in qua omnia recapitulantur: ut ait Hieronymus in cap. 1. ad Ephes. & cap. v. ad Matthæum. Atq; , ut Augustinus ait lib. xx. adversus Faustum cap. xviii. *Offerentes Deo in victimis pecorum celebrabant iuram victimam, quam Christus obtulit:*

lit: quibus gemina habet lib. x. de Civit. D. cap. xx. & lib. i. contra adversarium Legis & Prophet. cap. xviii. & in Psal. 1. atque alibi. Quare si lex universa promittit carnalia, sed quibus spiritualia designentur; etiam in victimis carnalis effectus distingui debet ab eo, quod spiritualiter adumbrant. Spiritualis autem effectus est, solutio a reatu aeterno & poenis infernalibus: quam sacrificia adumbrant, non praestant. Vnde Augustinus lib. xviii. contra Faustum cap. vi. *In sacrificiis figura nostra fuerunt, quia nostra mundatio & Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est: sed illarum figurarum veritas Christus est, cuius sanguine redempti & mundati sumus.* Et epist. l. ix. ad Paulinum. *Dimissionem peccatorum (nempe quod ad reatum aeternum) cinis vacca, & ad spersio sanguinis, & cruentarum multiplicatio victimarum significabat, non efficiebat.* Ideo deinceps dicit, *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, id est illorum sacrificiorum, quae immolabantur in figura sanguinis Christi.* Sed si sacrificia adumbrant ac significant ablationem reatus aeterni: necesse est substernatur effectus temporalis, per quem spiritualis ille effectus representetur. Is vero est ablacio reatus ratione poenitentiae temporalis. Quod ita esse, non difficulter probatur. Nam lex, quatenus est instrumentum civilis societatis, ad beatitudinem ordinatum, longeavam iis vitam pollicetur, qui secundum legem vivunt: ut Levit. xvi. 11. 5. ubi temporalem vitam directe signari, veteres arbitrantur, juxta illud Rom. xi. 11. 3. *Vix non timere potestatem? quod bonum est facito.* Et sane etiana Chaldaeus Paraphrastes Levitici locum vertit, *Quod faciens homo vivet in eius vita seculi, hoc est longa.*

ḡvā. Quamquam pro eo in Complutensibus ac
 Regiis Bibliis transferatur, *Vivet vitâ sempiter-
 nâ*. Ut autem vitam diuturnam legis observanti-
 bus Deus promittit, ita violentam eius transgres-
 soribus mortem minatur: ut cognoscimus ex Ex-
 od. xx. 7. Verū misericors Deus, summus n̄mu-
 ñs, ne peccantium suppliciū paullatim popu-
 lis omnis deleretur, statuit, ut atrociora quidem
 delicta non nisi morte ex piarentur, sed pro ho-
 minibus carne immundis, vel minori peccato
 contaminatis, victimæ maſtarentur: unde pro ta-
 libus Levit. xvi. 1. 1. dicitur *sanguinem animalis
 esse, qui homini pro piaculo est*: ex quo colligit
 Eusebius lib. 1. de demonstratione Evangelicâ
 cap. x. loco hominis, mortem merentis, animal
 illud offerri, quod sacrificatur. Verba eius sunt,
 Σαράς γὰρ αὐτὸν τὸν αὐθαδυνάτον τὸν σφαγια-
 χόμφων ζεύς ἀμφὶ φοίνικας ἐγένετο. Et mox αὐτὸν
 φυχα τὸν αὐτὸν φυχής οὐσίας τὸν ζεύς οὐκέπει. Sed
 uti antea monebam, hæc carnalis λαλύτρωσι minimè in quibusvis delictis locum habeat; quod
 clare nos docet antiquus scriptor quæst. & re-
 spons. ad Orthodoxos, quæ Iustino Martyri tribuuntur. Eius verba ex respons. xcvii. quia
 Græcè adduxit Grotius, Latinè nunc solū
 apponam. Ceterū, inquit, in delictis aliis, quæ
 vite aut consuetudini civili hominum dam-
 num adferunt, veniam non dat, neq; per ba-
 ptismos, neq; per irrationalium victimarum obla-
 tiones: sed iustam atq; dignam per ius æquum ta-
 litionis (διὰ τὸ ιουτὸν τὸν αὐτοτάξιον) delinquentibus re-
 fert compensationem: Animam, inquit pro anima,
 oculum pro oculo, dentem pro dente. Vbi vero
 quæcum retributionis ius minus convenienter ad-
 ministratur, ibi peccantibus igne, vel saxo, vel
 ferro

ferro mortis infertur supplicium. Nam filiam sacerdotis fornicantem, igne comburit: laici autem, lapidibus enecat: coniugem vero (υπαρχοντα) gladio percutit. Neque aliquam habet lex potestatem, ut eiusmodi criminis reum quemquam per benignitatem, baptismorum lustrationibus & rebus divinis faciendis salvet. Gratiae autem permagna est adversa delinquentes vis & potentia. Hec namque lege adhuc dominante, nisi regem Davidem duplii capitali peccato implicatum exceperisset, eique penitentiae fores aperuisset, non inuenisset ille apud legem, quae peccatores servare posset, humanitatem. Ceterum quod carnalem mundiciem & salutem in delictis quibusdam victimae praestarent: hoc, uti dicebamus, illud est, quo mundationem spiritus, & salutem eternam adumbrabant. Audianus divinum scriptorem ad Hebr. c. ix. 13. 14. Nam si sanguis taurorum hircorumque, & cini iuvente adspergens inquinatos, sanctificat eos ad carnis puritatem: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum se ipsius obtulit inculpatum Deo, purgaturus est ab operibus mortuis conscientiam vestram ad serviendum Deo vivum? Quem in locum sic scribit Franciscus Iunius Parall. lib. III. Apostolus, inquit, per comparationem minoris confirmat hoc suum dictum de eternitate redencionis Christi, elegantissimo δε χρηματιστη: cuius quidem prophylogismus, evidentiae causam, ponendus est ab oratione, in hunc modum: Quaum rerum institutio est orationes, quamvis in diverso genere, earum vis & efficacitas, pro ratione generalis sui, maior aut minor dicenda est. Sanguinis taurorum hircorumque cineris, & ceterorum expiacionum legitimatum ritus est orationes cuius

asperzione sanguinis Christi. Ergo pro ratione virtutis generis aliae est huius, quam illius efficienza. Ex hoc prosylogismo conficitur argumentatio, quam his constituit Apostolus: Infinitè major est rei spiritualis & æterna efficientia, quam rei carnalis, quamvis cum alterâ habentis analogiam. Sanguis taurorum hircorumq; & cinis juvencæ, quibus inquinati ex lege aspergebantur, sanctificavit ad carnis puritatem. Iusinitè igitur major est efficacitas sanguinis Christi. Hujusmodi cum divini ad Hebræos scriptoris mens sit, satis pater, aliam esse efficaciam, quam rufæ vaccæ cinis aquæ lustrali inspersus præstaret carnalitè: aliam vero, quam significaret spiritualitè. Carnalitè consideratus Iudeos secundum carnem sanctificabat, cum ob contactum cadaveris, vel ullius rei impuræ, judicabantur immundi, cōq; à sacro cœtu excludebantur: spiritualitè autem spectans denotabat per sanguinem Christi animas hominum purgari, ne excluderetur, è regno cœlorum. Neque est quod aliquis dicat, solum hoc victimis tribui, quod instituto divino tollere possint immunditiam carnis ceremoniam, qualis illa quæ ex rei inmundæ contactu proveniebat. Nam etiam per victimam expiabantur, qui dissimulâsent blasphemiam, aut temerè jurâsent, aut fidem depositi refelliâsent, aut furtum fecissent: ut liquet ex Levit. cap. v. ubi de istis dicitur: *Expiabit eos sacerdos, & remittetur eis.* Quod ipsum firmatur ex Levit. xvi 1, 11. vbi tria hæc distinctè docemur, animam seu vitam pecoris esse in sanguine; ipsum illum sanguinem, in quo vita esse dicitur, vim habere expiandi animas; atq; iccirco sanguinem pecoris poni debuisse super altare, ut ibi combureretur ad expiationem animarum. Itaq; non tantum

tantum carnis mundationem, sed etiam mortali-
um delictorum remissionem, victimarum esse ef-
fectum statuit Nicolaus Lyranus in cap. ix. Nu-
mer. ubi sic scribit: *In lege erant due purificatio-
nes. Una ab immunditia spirituali: que contingit
ex peccatis: & ista, que erat gravior, purificabat-
ur per oblationes & sacrificia: ut habetur Levit-
tici iv. & v. Alia autem erat ab immunditia corporali,
que contingit ex tactu alicuius rei im-
mundae, vel alia immunditia corporali, per
quam efficiabatur homo ineptus ad ingredi-
endum locum cultus divini. ita quod tales
immunditiae erant, quasi quedam irregulari-
tates impedientes accedere ad locum divini cul-
tus, quamdiu manebant tales. Et purificabantur
per aspersionem aquæ lustrationis, in qua commis-
cebantur cineres vacce combustæ. Aperte victi-
mis duplē tribuit efficaciam, purgandi carnem
ab immunditia ceremoniali, & expiandi reatum
delicti moralis. Quemadmodum igitur carnem
mundandi, ita & moralem culpam expiandi com-
munis est victimis effectus cum Christo; sed &
modoque longè præstabiliori competens
antitypo, quam typo. Typo enim carnis munda-
tio, que præsentem spectat vitam, tribuitur, sed
antitypon præstat mundationem conscientiæ. Si-
militer igitur typo non alia conveniet expia-
tio moralis delicti, quam corpus spectans, in quod
terrenus judex habet potestatem: non item illa,
que tollit reatum æternum, quo (nisi per satisfa-
ctionem Christi liberemur) animæ vnâ cum
corpore conjiciendæ sint in gehennam. Interim
quomodo scriptor ad Hebræos docet, per mun-
dationem carnis signati mundationem conscienc-
iæ: sic per vitæ præsentis conservationem ad-
unbratur*

umbratur consecutio vitæ æternæ: atque ita, quemadmodum Hieronymus scribit in Zachar. cap. xiiii. *De lege transeuntibus ad Evangelium, de umbra ad veritatem, pro brevibus & presen- tibus futura & æterna succedunt.* Quod etiam voluit scriptor commentariorum in Epistolas Paulinas, quæ etsi Ambrosio tribuuntur quoque in actis synodi Aquisgranensis, anni Iccclxxii: tamen ejus esse non poslunt, sed potius Hilarii sunt diaconi, qui B. Hieronymi tempore vixit: ut alibi ostendimus. *Eius hæc verba sunt in epist. ad Gal. cap. xiiii. Omnia legis manifesta sunt, ut servans legem vivat. Si quo minus, neesse est plectatur, quia, quod scivit vitandum, admisit.* Et mox: *Verum est, quia nemo per legem iustificatur, sed apud Deum. Iustificatur autem apud mundum ut securus sit in vita praesenti. Si autem apud Deum iustificari vult, sequatur fidem. Alioquin sic securus, reus erit in futurum.* Atque idem voluit videtur in cap. ix. ad Hebr. *Omnia permutata sunt: ibi sanguis hincorum diluit peccata carnis, hic sanguis Christi abluit peccata spiritus: quia aeterna redemtione inventa, ostendit in prioribus sacrificiis & legalibus ceremoniis, non esse aeternam retributionem.* Et post aliqua: *Quod vero ait, Sine sanguinis effusione non fit remissio: quare hoc dixit? quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena in minima parte.* Et mox: *Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris Testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designarent, per quod vera est remissio peccatorum, & mundatio anime in aeternum.*

Etiam Augustinus, cum totius legis Mosaicæ promissiones & minas respicere hanc vitam dixisset: convenienter sibi docet, sacrificiis veteris populi

populi auferri poenam, quam terrenus judex infligit: passione vero Dominicā, quæ per victimas adumbratur, tolli reatum æternum. Cognoscere hoc est ex ipsis verbis in Numeros, qu. **xxxiiii.** **Eadem** sunt in vetere & novo Testamento, ibi obumbrata, hic revelata: ibi præfigurata, hic manifestata. Nam non solum sacramenta diversa sunt: verum etiam promissa. Ibi videntur temporalia proponi, quibus spirituale præmium occulte significatur. Hic autem manifestissime spiritualia promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atque carnalium, & spiritualium atque æternorum, quæ clarior certiorque distinctio est, quam passio Domini nostri Iesu Christi in cuius morte satis constitit, non istam terrenam transitoriam felicitatem à Domino Deo pro magno munere sperrandam & optandam; quandoquidem in unigenito Filio suo, quem tanta ille perpeti voluit, longè aliud à se peti expectarique oportere declaravit. Quæ verba citat etiam Beda Collectaneis ex Augustino in cap. ix. ad Hebr. Nec est quod dicat aliquis, de sacramentis solis hic agi. nam, ut à junioribus Herbrandus, & ex eo Osiander ad cap. vi. Levitici, optimè scribunt, *sacrificia ratione effectus* simul etiam fuere sacramenta, hoc est signa veræ expiationis peccatorum coram Deo, quatenus sacrificia Christum respiciebant. *Vnde* in Apocalypsi cap. **xiiii.** dicitur, *agnum esse occisum ab origine mundi: nimis typicè, & ratione effectus.* Augustino consentit Sedulius Scotus, Collectaneis in cap. x. ad Hebr. in illud, *Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem: Vmbra, inquit, fuit, non veritas.* Nam quietebebant peccata ad tempus, non remittebantur. Quibus verbis non aliud voluit, quam victimam

pro peccato offerentes temporalem pœnam effusisse: cæterum, nisi fide & pœnitentiâ prædictus quis esset, fuisse remissionem non remissionem, hoc est dilationem pœnae verius, quam ablutionem. Eademque mens fuit Brunonis, qui ante annos vixit quingentos, in cap. **xx**. ad Hebr. *Serviebant in iustitiis, sed carnis, quia carnales sunt iustitiae, corpus quidem à pœna legi liberantes, sed animam in vinculis peccati deserentes.* Et ibidem: *Probat hoc Apostolus à minori, dicens, Verè per sanguinem Christi inventa est redemptio: quia si sanguis hircorum & taurorum, & si civis vitule combustæ aspersus super populum sanctificat inquinatos, id est mundat pollutiones peccatorum: sanctificat, dico, valens ad emundationem, non utique animæ, sed carnis tantum, quia carnem liberat à pœna legi, anima polluta remanet: si, inquam, sanguis illorum animalium aliquo modo sanctificat, quanto magis sanguis Christi emundabit nos?* Quæ postrema Brunonis verba, similiter atque illa Scđulii interpretamur.

Nec antiquiores solum, sed etiam juniorum plerique sic senserunt. Vnum alterumque ad partes adducemus. Philippus Melanthon Loc. com. cap. de *Sacrificiis*. *Dicebantur quedam ex lege propitiatoria sacrificia propter significationem seu similitudinem, non quod mererentur peccatorum remissionem coram Deo, sed quia significabant futurum sacrificium. Cæterum ibi merebantur remissionem peccatorum in EXTERNA CONVERSATIONE, ne illi excluderentur ex Politia Mosis. Similiter in loc. comm. Erasmus Sarcerius, *Sacrificium propitiatorium coram politia Mosis valens, est opus, quod redimebat iustitiam legi, hoc est, ne is qui peccaverat, excluderetur**

zur è Rep: Mosaica: & est typus veri propitiatorij
 sacrificij pro peccatis coram Deo. Et post aliqua:
Effectus propitiatorij sacrificij Mosaici sunt.
 1. Redimere iustitiam legis, 11. Reconciliare poli-
 tie Mosaice, & Iudaico populo. Hi effectus certi
 sunt exemplis illorum, qui his sacrificiis reconcili-
 ati sunt reip. Mosaicce. Item quia epistola ad
 Hebr. adimit illis sacrificiis expiationem peccato-
 rum coram Deo, reliquit illis redemtionem iustitiae
 coram politia Mosis. 111. Sanctificare ad carnis
 purgationem ad Hebr. c. ix. Nam si sanguis tau-
 rorum &c. iv. Esse typica veri propitiatorij sa-
 crificij. ad Hebr. c. ix. Nam lex umbram obtinens
 futurorum honorum, &c. Idem: Duo sunt sacri-
 ficia propitiatoria pro peccatis: alterum Mosai-
 cum, alterum Christi: sed hoc discrimine, quod
 Mosaica propitiatoria tantum steterint pro pecca-
 tis coram iudicibus Mosaicis, & pro redimendâ iu-
 stitiae coram Rep. Israelis. Propitiatorium autem
 sacrificium Christi stetit semper, & alhuc stat
 pro peccatis coram Deo, & pro verâ iustitiae, quâ
 placatur ira Dei. Idem voluit Brentius, & ex eo
 Andreas Osiander, notis in cap. iv. Levitici: Non
 in institutum fuit hoc sacrificium, ut expiat peccata
 coram Deo. Ex epistola enim ad Hebraos notum
 est, quod nec sanguis taurorum, nec cinis vitulorum
 possint auferre peccata. Sed in institutum fuit, par-
 tim ut esset externa & politica reconciliatio eo-
 rum, qui errore quodam peccaverant, partim ac
 maximè omnium, ut esset typus eius reconciliatio-
 nis, quam Christus erat praestiturus.

Nec in Mosaico solum sacrificio hæc ~~admodum~~
 cernitur, sed etiam illo Abrahami, loco Isaaci sa-
 crificantis arietem. Nam cum Christus nos libe-
 ret à morte æterna, aries iste divinitus in vepri-
 bus

bus monstratus, qui, vt Eusebius Emissenus, sive
 Eucherius potius, pro Iсаaco, occultā mysterij di-
 spensatione, supponitur, non liberavit Isaacum,
 nisi à morte temporali: quod apertè ab antiquis
 dicitur, & clarius est, quam vt probato sit opus.
 Hinc Ambrosius de fide Resurr.orat. 11. *Ovens*
pro homine demonstravit, ut & filiam patri red-
deret, nec periret hostia sacerdoti. Arietem verò
 istum typum fuisse Christi, non Martyr solum, &
 plerique juniorum fatentur, sed etiam afferit
 Chylostomus in Genes.homil. xlvi. *Quomodo*
 vidit Abraham Christum, qui temporibus præces-
 sit? Per figuram, per umbram. *Sicut enim hic*
 ovis oblata est pro Iсаac, ita & rationalis agnus
 oblatus est pro mundo. *Oportebat enim in umbra*
 describi & præsignari antea veritatem. Item
 Augustinus lib. xvi. de Civ. Dei cap. xxxii. *Quis*
 erat ille aries, quo immolato impletum est signifi-
 cativo sanguine sacrificium? *Quis illo figuraba-*
 tur, nisi Iesus Christus? Similiter idem lib. xii.
 aduersus Faustum, & serm. lxxi. de tempore.
 Item Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. viii.
 Præterea Origenes, Procopius, Eucherius, Ru-
 pertus, alii. Itaque in hoc quoque typo videmus
 communam esse effectum typi & antitypi, sed
 arioso, ariete quidem liberationem præstante à
 morte temporali; Christo autem, qui agnus est
 tollens peccata mundi, liberationem ab æterna
 morte promerente: vt illustriori modo effectus
 iste competit Christo, quia, vt Hieronymus ait
 T. 2. lib. 11. *Comment. in cap. xii. Osee, Typus*
 partem indicat: *quod si totum præcedat in typo,*
jam non est typus, sed historie veritas appellanda.

CAP. XXV.

Respondetur ijs, quæ à Censore dicuntur aduersus ista, quæ Grotius docuit de analogia inter victimas Veteris Testamenti, & sacrificium Iesu Christi.

Quæ fūsē hactenūs attulimus de effectu analogo victimarum & sacrificii Dominicī: ea, tanquam ventus farfari folia, longissimè discutunt ac dissunt, quæcunq; aduersus Grotium de sacrificiorum efficaciā obiicit Censor. Primum obducit, quod *λατρεῖον αἵρεσις* per victimas significetur. Verū quis Catholicus hoc in dubium vocat? Et tamen de Grotio Censor anceps hæret *κατά την ιερότηταν θυμίσθεαν*: cūm is non solum dissentim idem dicat, sed divinis etiam testimoniis confirmet. Non igitur hoc queritur: sed, quod Censor aut non vidit, aut dissimulavit, longè aliud est, de quo controversia sit nobis. Quale illud sit cognoscemus, si audierimus, quid Catholicis objectet Socinus lib. 1. de Servat. cap. x. & apertius etiam in Prælect. cap. 22. ubi in hunc dissenserit modum: *Aut volumus in victimis illis antiquis vim aliquam satisfaciendi peccatis fuisse*, unde per collationem argumentari liceat, hanc eandem vim in Christi morte fuisse: *aut concedimus in illis victimis reverā vim istam non fuisse*: sed tamen contendimus ea dicta de illis esse, que satisfaciōnem istam significant, quam necesse fit, cūm in re adumbrante non fuerit, in re adumbratā reperiri, & sic ex ipsā tantum adumbratione argumentari volumus. Postea subjungit: *In eo valde peccatur, quod pro concessō sumitur, rem adumbrantem ei qualitate*

qualitate penitus carere posse, quam in re adumbratā præfigurat. Quamvis id eiusmodi sit, ut si cum eo, quod præfigurat, comparetur, imago quædam veritati opposita esse videatur. Post, exemplis hoc declarat: ut illo ab æneo serpente, qui ita exaltatus fuit, sicut Christus: ubi utrobique intuitus, utrobique salus fuit: item ab arca Noæ, quæ antypon fuit baptismi Christi: ubi utrobique est salus, illic ingredientium arcam; hic accipientium baptismum. Tandem ita concludit: Opportet igitur, si in victimis illis antiquis aliqua adumbratio fuit satisfactionis pro peccatis per Christi mortem, in iis deinde quoque victimis aliquam satisfactionem pro peccatis fuisse. Sed nulla prorsus fuit. Ergo neque ullam etiam satisfactionis istius adumbrationem in ipsis fuisse dicendum est, quicquid de illis dictum fuerit, quod (si ipsa verba spectemus) satisfactionem illis tribuere videatur. Huic argumento ita in suâ Sacrificiorum scholâ Disputat. xv. occurrit doctissimus Wolfgangus Franzius, S. Theol. in Witebergensi Academia professor: Malè nostras Ecclesias accusat Socinus, quasi pro concessu sumant id, quod p' anē falsum est; nimirum quod in sacrificiis pecoribus nulla fuerit satisfactione pro peccatis. Præsupponimus enim id, quod est verissimum, & quod a Spiritu S. affirmatur Levitici xvi. 11. Animæ carnis in sanguine est: & ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietur pro animabus vestris, & sanguinis pro animæ piaculo sit. Ex divinâ igitur misericordia, divina voluntate, divinâ institutione, in pecore puniuntur peccata hominum. Hæc Franzius. Sed cum poena alia sit temporalis, alia æterna: quæstio est, utrum pro peccatis per victimas hæc, an illâ poena satis fiat.

Pro æternis poenit solus satisfecit Christus : ergo victimæ non præstant liberationem , nisi à reatu temporali : neq; hoc faciunt vi sua , sed ex instituto divino. Atque hæc satisfactio pro poena corporis temporali est illud , quod adiunbrat satisfactionem Christi pro reatu æterno. Hæc satis ostendunt, non illud esse in controversiâ , quod Censor putavit, sed, cum passim vrgeat Socinus , figuram tanquam imâginem respondere veritati , eò quæri, num victimæ solâ perspectione Christum figuraverint , an verò aliquo etiam effectu perspectionis istius. Nos arbitramur cum Grotio , vt plena sit figuræ ratio, hoc etiam requiri , vt tale aliquid citra figuram promissum sit morti victimæ , quale id sit , quod ob Christi mortem contingat: ita tamen, vt effectus mortis Christi tango sit maior , quanto Christus victimas illis antecellit. Hanc non nostram primitus fuisse sententiam, sed Christianismi veteris, atque etiam plerorumque è junioribus, ostendunt ea, quæ superius adduximus. Imò vbiunque aliqua persona autres (puta serpens in deserto) dicitur Christi typus fuisse, ibi inveniemus aliquod bonum temporale, aut mali alicujus aversionem, personæ aut rei adhæsisse, quæ æterno bono , aut æterni mali aversioni per Christum præstandæ responderet. Videat ergo Censor, qua fiducia neget , victimæ per se ullam præstissime sanctificationem , aut Deum, ex fædere legali , movisse ad carnalem peccatum remittendam. Contrarium enim evincunt exempla, quæ in hanc sententiam adduxit Grotius pag. 185. & 186. &c. Certè hæc qui tollit, & comparationem in epist ad Hebr. obscurat, & ab antiquitatis judicio recedit, & sine justa causa Socinogradificatur.

CAP. XXVI.

Refelluntur longè plurimi errores Censoris in istis quibus probare conatur, Deum in satis actionis negotio considerandum esse, ut creditorem & judicem.

Alculenta illa quæstione de analogo sacrificiorum effectu de ventum nunc ad nobilem illam controversiam de partibus, quibus fungitur Deus in exigenda à Christo peccatorum pœna, nobisque emitenda. Ostendit Grotius cum hoc loco considerandum esse, ut rectorem summum. Sed neque hic satis facere potuit Censori. *De rectore*, inquit, *res clara est*: sed nimis licenter *D. Grotium* considerationem *Dei*, ut creditoris & judicis, ab hoc negotio removet. Non uno, sed tribus illis modis Deus est considerandus, quia $\chi\sigma\tau\alpha$ in hoc actu triplicem scriptura Deo tribuit: vide. licet, ut rector, et creditor, et judici. Sed non uno nomine peccat Censor. Neque enim $\chi\sigma\tau\alpha$ judicis removet Grotius, cum rector omnis, quæ rector est, judicet: coque rectorem qui dicit, judicem includat. Solam igitur à Deo removet $\chi\sigma\tau\alpha$ judicis *varius*, ac formulæ adstricti: quales sunt in regno magistratus infra regem positi: aut in Rep: consules & praetores. Verba Grotii ipsius sunt: *Damus* hoc postulanti Socino, *Deum* non esse hic spectandum, ut judicem sub legi constitutum. *Nam* talis qui sit judex, *is* nocentem non possit à pœna liberare, etiam pœnam in alterum transferendo: non quia id per se iniustum sit, sed quia legi non congruat, cuius ipse minister electus est. *Æquitas* enim est adstricti formulæ judicis: ut clementia

mentia propriè ita dicta non est, nisi summi in
quaq; communitate Rectoris. Agnovit hoc discrimen Augustinus: Iudicibus statutum est, ne liceat
in reum datam sententiam revocare? Nunquid et
ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli li-
cet revocare sententiam, & reum mortis absolve-
re, & ipsi ignorare. Et Symmachus: Alia est
conditio magistrorum, quorum corrupte viden-
tur esse sententiae, si sunt legibus mitiores: alia
Divorum Principum, quos decet acrimoniam seve-
ri juris inflectere. Ex his cum luce ipsa clarius sit,
illud solum Grotium dicere, Deum in hoc negotio
non esse considerandum tanquam judicem sub for-
mula constitutum; miror multumque miror, Cen-
sore sic ejus verba capere potuisse, quasi ~~ex~~ iudi-
cias, citra illa restrictione, ~~ex~~ iudicis Rectoris opponat.

Similiter cum probatuam, Deum fungi parti-
bus creditoris, non quidem à ~~suis~~ reis ~~ca~~is, quod dici solet, sed in tribus videt unum. Nam
aliud longe est querere, an Deus aliqua ratione
creditor noster sit propriè, ut in exigendâ obedi-
entia: aliud item, an in pena exigenda aliquid
habeat creditori simile, atque ideo recte eo quoq;
respectu creditori comparetur (quod lubens lar-
gitur Grotius p. 56. 61. & 69.) aliud deniq; quer-
ere, quo respectu Deo propriè, primò, ac per se
competat punire, aut pena liberare. Hoc dum
non attendit Censor, passim umbram ferit. Videt
à Grotio concedi, Deum peccata condonante
conferri cum creditore; videt item causas, in qui-
bus ea comparatio consistat, ab eo adferri lucu-
lentissimas. Cur ergo, inquit, Deum in satisfacti-
onis negotio considerandum negat, ut creditorem?
Dicam: quia ubi accurate res examinanda est,
utendum est vocibus propriis, non metaphoricis.

Non

Non ergo sic ratiocinatur, ut Censori placet: *Parabola, quâ Deus cum rectore comparatur, prestantior est, quam illa, qua cum creditore conferatur: Ergo Deus non consideratur, ut creditor.* Minimè verò. Sed in illo ponit sententia suæ firmamentum, quod cùm Deus in remissione peccatorum creditor comparatur, parabola est ac similitudo: at cum in eodem actu rector ipse siue summus libertimusq; judex vocatur, non parabola utamur, sed loquimur *et ut auctor.* Sic Grotius in hoc argumento (ut sane retineamus exemplum, quod ~~exemplum~~ huic afferre placuit Censori) propriè est Catholicæ fidei defensor: miles autem, vel advocatus, non nisi tralatitie.

Hinc istiusmodi ratione pugnat Ravenpergerus: *Profectò cùm Jesus Christus appositi simè in satisfactionis negotio dicatur posterioris fœderis sponsor Hebr. viii. 22. sequitur infallibilitèr, Deum appositi simè in eodem satisfactionis negotio creditorem dici, nos verò debitores. Est enim perpetua exiōte inter creditorem, sponsorem & debitorem. Neq; commodior in suis terminis considerata similitudo excogitari potest, quæ in negotio hoc satisfactionis consideretur, quam illa de creditore & debitore, interq; illos interveniente sponsore. At nos ex eo, quod Christus sit fœderis sponsor, negamus directè sequi, Deum esse creditorem. Potest enī sponsor esse, atque etiam rest inter Deum, ex liberali promissione debitoem: & nos, ex eadem promissione credi ores. Sane debitorem hoc sensu Deum vocat Cyprianus lib. de opera & eleemosynis, Augustinus in Psal. xxxii. Lxxx: 11. c. ix. Paulinus epist. ad Victoricum, Fulgentius prologo lib. ad Moninum, atque ipsum concilium Arausicanum 11. cap. xvii. At-*

tamen creditorem quoque esse Deum, fassi sumus. Verum propriè creditorem esse QVA punit, aut pœnam remittit, dici non potest. Nam quod alicui coavenit ~~et~~ a' nō (hujusmodi autem signat particula QVA, cum dicitur creditor quā punit) id omni convenit & soli. At neque omnis creditor jus habet puniendi, neque solus. Reatores autem & soli, & omnes (semotu impedimento juris positivi) punire homines possunt.

Postea reprehendit Censor, quod Grotius dicat, nunquam cum justitia pugnare, ut quis de jure crediti cedat. Hoc & alienum esse ait, & falsum: in quo bis peccat. Alienum non esse, in fratre probabimus. Falsum autem non est, *quis haec est natura proprietatis, ut eā tam uti, quā non uti, licet.* Lōquimur autem de credito, quā creditum; quomodo procul dubio intellectus Grotius. Per accidens enim fieri potest, ut id cum justitia pugnet. Expressit hoc ipse pag. 108. cum ait, *suum donare, creditum remittere nunquam non per se honestum est.* Per se cum dicitur, ea que ad sunt *της ευθυγαστρας excludimus: qualis est ipsius donantis indigentia.* Quare frustra est Censor, cūm probare nititur, ut debitum remittatur (rectius creditum dixisset: quia & pœna debetur) interdum cum justitia pugnare. Id enim ex crediti ipsius naturā non contingit. Causa est, quia creditum quā creditum ita est proprium creditoris, ut disponere de eo, quā creditum est, possit absolute, quod de arbitrio rectoris in pœnam dici non potest: quia pœna, quā pœna est, relationem habet ad bonum aliquod commune. Vide quæ hac de re dixit Grotius p. 108. & antea p. 62. ac 63. Nec firmo satis nititur fundamento, quod ait, si debitum lèdat honorem creditoris, non posse credito-

tem

rem de jure crediti cedere. Nam quid si is qui læsit, factum nolit, ac seriam poenitentiam testetur: non suus læso honos redditur? Vti enim facto læditur honor, ita contrario eius reparatur. Quamquam, quid est lædere honorem creditoris, quâ talis? Num convitio maculam honesto ejus nomini adsperrgere, vel aliud quid facere, quo famæ floris cacumen, vt Laberius loquitur, frangatur? Sanè non alia quâ moralis læsio intelligi hic potest. At verò tantum abest, vt hunc in modum Iesus poenam à lædente exigere debeat, vt à Christo jubeatur convitia ferre, offensam condonare, & iis, qui læserant, benè precari. Et ratio cur id facere jubeatur, in mundo est, quia nos non fungamur partibus rectoris: contrâ quâm in Deo se res habet. Alia igitur creditoris, alia rectoris ratio est: in illo, si ea separe, quæ *sup̄p̄. 6. 6. 6. 6.* fiunt, nunquam iniquum est, creditum remittere: in rectore verò injustitia esse potest, si poenas non exigat. Mox cum honore conjungit naturam Dei, qui si hæc tantundem valeant: cum honos Dei extrinsecus ei proveniat à creaturis, eoque citra eum salva permaneat natura sive essentia divina. Sed neque ad rem facit, quod ait, peccatum naturæ & gloriæ Dei adversari. Neque enim hic agitur de peccato, quæ est actio à lege exorbitans; sed de obligatione ad poenam. Quod autem de penali hac obligatione non possit absolutè disponi, hoc neutiquam inde provenit, quia Dei naturæ & gloriæ repugnet: (quod de peccato rectè dicitur, de reatu non item) sed inde, quia ordo univerſi sæpè exigat, vt peccata puniantur: & quia id ordo requirit, iſcirco à poena omnino abstinere, sæpe pugnaret cum naturâ gloriâque divinâ. Nam natura Dei illam in se reſtitudinem complectitur,

ex qua oriuntur retributio[n]es justæ, quibus deinde patet gloria divina.

Post ista scribit Censor in hunc modum: *Non sine gravi p[re]iudicio fidei Catholice Dr. Grotius pro equipollentibus accipit jus offendere partis, jus credit[us] partis, jus crediti & jus dominij.* Sanè hoc si quis faceret, erraret quidem: non tamen, ut Censor sine causa statuit, cum p[re]iudicio Catholice veritatis erraret. Grotium verò sic sentire, falsò ait idem. Nam *ius absoluti dominii & jus crediti* apertè distinguit: ut p. 62. *Nam ius absoluti dominij, ut & ius crediti, comparatum est eius gratiæ, qui id ius habet.* Quare vbi ponuntur hæc voces, *ius dominij* aut *ius crediti*, ponuntur disjunctivæ, non æquipollenter, quamquam interim verum est, & in usu communi, & in jure, voce dominii interdum creditum, & voce domini creditorum intelligi, sicut s[ecundu]s genus innominatum nomen à specie nobiliore accipit, aut generis nomen speciei adhæret. Genus utriusque est *ius proprium, sive suum*: sicut *juris consulti* meorum ac tuorum appellatione aiunt etiam actiones contineri. *I. xc i. de Verb. signif.* Hujus ergo generis species sunt dominium, quod respicit res, & creditum, quod actiones. Inter species crediti est *ius illud, quod offendere parti competit adversus eam, quæ offendit, ad damni restitutionem.* Aut Grotium non legit, aut non intelligit, qui misceri hæc ab eo putat. Neque video, quo tendant, tria illa argumenta, quæ Censor subjungit. Primum est, *Et si punire non est actus competens parti offendere, quæ tali, potest tamen competere vi contractus creditori, quæ tali.* Illud quæ tali, verum non est. Nam si *ius puniendi* per contractum creditori tribuatur, prius est, ut per talem contractum creditori tribuatur

atut

atur ἀφορᾷ, regimen atque judicium in debitorem, ac proinde & jus puniendi non competit illici ut creditori, sed quatenus superior est constitutus. Deus autem, ut jus regiminis (cui jus puniendi inest) pacto ullo quereret, necesse nihil fuit: quandoquidem ex naturae lux præstantia ac relatione ad res creatas intellectu utentes necessariò id ipsum habet. Planè nescio, quem scopum sibi Censor hic proponat. Alterum eius argumentum est: *Et si naturaliter pars offensa, qua talis, ius nullum habet in pœna* (quod Grotius assertit) *poteſt tamen habere creditor, qua talis, & habet revera dominus, qua talis.* Multa hic sunt errata. Nam pars offensa, si ius spectetur, quod contra offendentem habet, nihil aliud est, nisi creditrix. quare quod creditori qua tali competit, etiam parti offensæ, qua creditrix est, competit. At jus puniendi certum est non competere creditori, qua tali. Neq; enim omni, neq; soli competit. Idem autem est dicere competere qua tali, aut tali omni foliq; competere. Quod ait dominum, qua talis est, jus in pœna habere, concedi non potest, si vox domini accipiatur propriè. Alioqui sequitur, jus puniendi etiam in rebus inanimis locum habere. At si domini voce rectorem intelligit, impropriè loquitur: neq; enim omnis dominus est: rector, ut qui res inanimis possideat: neq; rector omnis dominus, ut in civili regimine appareret: ac præterea idem dicit impropriè, quod propriè Grotius dicit: *nempe punire aut à pœna liberare esse rectoris, qua talis.* Accidit quidem domino propriè dicto, ut & rector sit, si id, quod in domino habet, obiectum sit passiuè regiminis capax: sed, si accurate loqui volumus, dominus servum quoque non qua dominus est, panit, pri-

mò, inquam, per se ac proximè, sed quà rector Ministerio servi unitur, ut dominus: punit autem non ut dominus, ideoq; nec pro arbitrio, sed ut rector, atq; siccirco pro modo culpæ.

Adst

*Regula, peccatis quæ pœnas irrogat aequas:
Nec scuticâ dignū horribili settore flagello.*

Tertium, quod addit Censor hoc est, *Etsi ius puniendi in rectore non est ius crediti, aut dominij: ius tamen puniendi in absoluto domino est ius absoluti dominij.* Si hoc voluit, ut quia ineſt aliquid absoluto domino, eò jus fit dominij absoluti; multū fallitur. Nec enim hoc magis sequitur, quàm si contendat regi aliquid competere quàm rati, quia incit regi. Sane Alexander M. historiam naturæ & rerum causas noverat; sed ut philosophus, non ut rex. Neq; probatio ista solùm est infirma, sed assertio planè falsa. Etsi enim idem esse possit & absolutus dominus & rector; idem quoque actus possit peragi tum ex yi dominij, tum ex iure puniendi: tamen actus talis, si pœna est, ei qua pœna est, non ex jure absoluti dominii, sed ex jure regio proficiscitur. Si verò ratione absoluti dominii exerceatur, iam eatenus pœnæ gationem non habet. Absolutum enim dominium neq; peccatum exigit, neq; relationem mali inficti ad malum patratum: at punitio utrumq; requiriit. Non ergo est idem, ius absoluti dominii, & ius puniendi: et si ista quosdam possunt habere effectus aut similes, aut etiam communes. Ministræ ergo ostendit, quod intendit Censor, Deum in negotio satisfactionis (pœnalis puta, de qua agimus) considerari ut creditorem; propriè nempe: nam per similitudinem ita dici, cum Giotto agoscimus. Sed in disputationibus adhibenda est

argem

ἀπεισόδοτι. Non esse autem *alienum*, ut Censor vult, quod creditoris propriè dicti σχέτικα à ἀρχέσαι rectoris Grotius distinguat, quilibet videt, qui Socinianum argumentum à credito petitum intelligit. Creditor enim nihil contra officium facit, etiamsi de maximo credito nullam exigat satisfactionem, quod in Censore circa pœnam alter se habet, fatente Censori.

Post hæc redit eò Ravenspergerus, ut σχέτικη iudicis in hoc negotio Deo ascribat: quod, ut dixi, volente & fatente Grotio facit. Rector enim iudicem includit, si non addatur iudici restitutio potestatis ad legem positivam. At inquit, *sic scribit Socinus: quid aliud Grotius?* Ingens sanè facinus, aliquid dicere, quod vi veritatis victus fati cogatur Socinus. Et tu Censor, nonne cum Socino idem hic dicas? Hac ipsa Socini confessione cum utatur Grotius, ut neget Deum propriè tanquam creditorem considerari oportere, tu hoc quoq; ipsum frustrà, & cum bona causa detimento Socino largiris: quanto in Socinum benignior, ne usquam tua in Grotium malignitas elaudicaret? At inquit idem, *Certum est Deum in negotio satisfactionis considerari, ut principes & dominum, cuius non est lex lata, sed cuius voluntas ei pro lege est, inde tamen non rectè colligitur, Deum non considerari, ut iudicem.* *Vnum enim horum alterum non tollit, aut perimit.* Atq; tanrum abest, ut hoc Grotius neget, ut amplius etiam Censore ipso dicat. Nam ex eo, quod ut rector spectatur, necessariò sequitur, ut iudicem considerari. Rectoris tamen nomen usurpare Grotius maluit, quam judicis, quia actus liberandi peccatorem à pœna, non tam rectè tribuitur iudici, quam actus puniendi. Quare vocem eam

prætulit, quæ utrumq; comprehendat. Adjungit istis, *Certum est Deum patim in scriptura comparari cum iudice, qui mundum iudicet in iustitia, qui iudicet vivos & mortuos, qui iudicet unumquemque secundum opera sua.* Imò non judici mundi, aut vivorum mortuorumq; comparatur: sed ipse justus mundi iudex futurus, & vivos mortuosq; judicaturus dicitur. Nec si judici comparetur, eo intelligi oporteat ~~modum~~ ac delegatum; sed supremum, qui legibus non subiaceat alienis: quod discrimen mox ipse agnoscere cogitur Censor. Quod ergo hic colligit, rectè considerari Deum in puniendis ac remittendis delictis, ut iudicem: id nisi de judice ~~modum~~ intelligatur, quod nunquam dicit, neutquam Grotio adversatur; quia supremus iudex in summo rectore includitur: ut antea diximus.

CAP. XXVII.

Diluuntur ea quæ dixit Censor de actu Dei in negotio satisfactionis, & quid inter dispensationem & legis executionem: quid inter derogationem, abrogationem, subrogationem, & obrogationem: quidque inter dispensationem & legis interpretationem rite inveniatur inter sependitur.

Hinc transit Censor ad quæstionem illam accurate, ut omnia, à Grotio pertractatam, Qualis sit Dei actus in hoc negotio. Dixerat Grotius, actum illum esse legis relaxationem sive dispensationem: non autem vel executionem legis, vel abrogationem, vel interpretationem ~~et~~ ameicias. Vbi tria isti oppositè intelligi, quatenus dispensationi opponuntur, res ipsa loquitur.

Cen.

Censor tamen, *Quæ hæc, inquit, est subtilitas?*
Cujusmodi cùm lego, cogito subinde necum:

O frater, frater, quæ te dementia cepit?

Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.

Nisi frondes meras aut labruscas exspectare
nos vis ab ingenio tuo, quod amamus, ætatem
cogita tuam, & illud *Coi vatus, μερετικην.* No-
li damnare, quæ non intelligis: noli ridere, quæ
discere adhuc debes: noli sic placere tibi, ut etiam
in istis, quæ ex juris scientia dependent (huius-
modi enim quæstio est ista, de qua hoc capite a-
gendum est nobis) acutius videre te credas, quam
ipse ille, quem præfatione illa tuæ eminentissi-
mum Iurisconsultum appellas, & inferius, Iuris-
consultum magni apud omnes nominis haberi
agnoscis. Scis enim, opinor, illud quod Stagirita
philosophus primo Nicomac. dicebat, *"Εναγος
τελειοι καθαροι, οι γνωστοι εισι, αγαθοι νοεται.*

Hinc subiungit Censor: *Dei in postulatione
satisfactionis actio, est penæ peccatis promeritæ
exactio: quæ si Imperitorialiter consideretur, cur
peccator puniendus sit, finis eius est divine iusti-
tie demonstratio: si vero Personaliter, cur Christi
punitus sit, finis eius est, ut per Christi puni-
tionem nos impunitatem consequamur.* Hæc ve-
rissimè ab Censore dicuntur: interim candorem
eius requiro, quod, cùm hæc iisdem penè verbis
apud Grotium legerit p. g. 32. unde ea hauserit,
dissimulet: nec dissimulet tantum, sed Grotio
ipso, quasi ista docendus esset, obducat.

Sequitur paulò post apud Censorem: *Frustra
est, quod D: Grotius ait, aitum illum Dei non
esse legis executionem, nec abrogationem, nec in-
terpretationem per omelias: sed legis relaxatio-
nem, seu dispensationem. Est enim hæc omnia En-
pende-*

110 R E S P O N S I O A D

pendemus singula. Ac primū malè ait Censor, esse executionem legis, quæ verius est gratiosi decreti executio. Nec enim dispensatio illa lege continetur, sed Evangelio. Quod qui negat, Veteris & Novum Testamentum, sive legem & gratiam confundit. Error Censoris ex eo profluxit, quod non cogitavit, quando executio legis dispensationi opponitur, totius legis executionem intelligi: quod Grotius additâ voce **OMNINO** explicuit. *Si Deus, inquit, legem omnino exequatur: Ergo cum dispensatione exequi, est pars* legis exequi, non legem totam, *de cuius*. Hoc vellicare, quid aliud est, quām cavillari? Exinde reprehendit Grotium, quod neget esse abrogationem. Atqui solidè hoc eo evicit Grotius, quia lege abrogatâ nemo tenetur: infideles autem adhuc obnoxij sunt legi. Tamen noster egregius Censor. *Quæ hæc, inquit, est sequela, si lex infidelibus non est abrogata, ergo lex infidelibus non est abrogata?* Quasi summus vir ita stulte sapiat, ut sic argumentetur. Eo ineptiarum rededit Censorem, quod de abrogatione ausit dissertere, cùm ne quidem quid abrogatio sit intelligat. Patiatur igitur se hoc doceri à nobis: vel potius ab antiquis Grammaticis ac Iurisconsultis, è quibus nos ista hausimus. Apud Romanos idem in tollendis, quod in ferendis legibus solempne erat: quia seu ferenda esset lex, populus rogabatur, an ferri vellet; seu tollenda, rogabatur, an tolli eam placeret. Hinc rogari lex dicebatur, quæ ferebatur: quia magistratu interrogante ferebatur: ut dicit Vlp. Tit. I. Regul. Eademque de causa abrogari dicebatur, cùm antiquaretur: quod Græcis est *καταβολη* & *ἀρρεν*. Ab eadem causa legi dicebatur derogari, cuius pars tollere-

tur. Paulus Diaconus ex Festo: *Derogare propriè est, cùm quid ex lege vetere: quo minus fiat, sancitur lege novâ. Derogare ergo detrahere est.* Græci id παρεισφέρει dicunt: hoc est, ut Budæus exponit, παρεισφέρειν νόμον φέρει: quasi legem cum lege, & rogationem cum rogatione conferre. Hoc abrogationis & derogationis discrimen, etiam nos docet Modestinus in Tit. de Verb. & Rer. signif. leg. c. 11. *Derogatur legi, aut abrogatur: derogatur legi, cùm pars detrahitur: abrogatur legi, cùm prorsus tollitur.* Subrogationem verò ab utroque istorum, & obrogationem ab omnibus his differre, indicat Vlpianus Tit. 1. Reg. *Lex aut Rogatur, id est fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut Derogatur, id est, pars prime tollitur: aut Subrogatur, id est, adjicitur aliquid prime legi: aut Obrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege.* Hinc Cicero lib. 111. de Rep. apud Lactantium lib. vi. cap. viii. *Huic legi nec obrogari fas est, neq; derogari ex hac aliquil licet, neq; tota abrogari potest.* Ita enim in Basileensi Bætulei edit. optimè expressum: pro quo, unius literæ errore, in antiquo Thomasi codice legebatur, *Huic legi nec abrogari fas est.* Tria etiam ista conjunxit Tullius epist. 1. lib. 111. ad Att. Atq; ex his satis liquet, in satisfactionis negotio actum Dei judicis non abrogationem esse, sed obrogationem: nec enim lex tota tollitur, quæ abrogatio fore; sed manet lex, quod ad quosdam; quod verò ad alios, tollitur eius effectus: eoq; dispensatio, relaxatio, obrogatio hic locum habet. Spissus etiam ille est error, cùm, nec sibi quidem constans, eundem actum dicit esse legis executionem & abrogationem: quo nihil dici potuit magis sic ueretur. Audiat Ciceronem.

ceronem epist. 1. lib. 111. ad Att. *Vides nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogantur?*

Præterea negat Grotius, dispensationem illam esse interpretationem legis *κατ' ὅμειξεσσα*. *Siquidem ea interpretatio ostendit aliquod factum, aut personam sub legis obligatione nunquam suisse comprehensam*. Hic iterum Censor: *Quæ hæc, inquit, argutia est?* Evidem discriben inter dispensationem & interpretationem legis *κατ' ὅμειξεσσα* non intelligi a censore, minimè miror, ut pote in ipsis rebus neutiquam versato: neque etiam hoc in eo culpo: sed illud non solum miror, verùm etiam vehementer reprehendo, quod quæ non didicit, tanto cum supercilioso attingit. Sed quod factum est infectum fieri non potest. Quod verò potest, saltem ne gravetur nunc,

Aures vacivæ si sunt, animum advertere.

Dupliciter fit, ut aliquis, verbis legis non exmitus, effectui eximatur per interpretationem *κατ' ὅμειξεσσα*, & per relaxationem vinculi legalis. Imperitiores confundere ista solent, quæ tamen & à Iurisconsultis politioribus, & à Thoma Aquinato, ac Scholasticis, optimâ ratione, nec sine usu discriminantur. Actus *ὅμειξεσσα* est correctio legis, quæ aliquid ei deest, propterea quod generatim loquitur: *ἴτινά δοκεῖ τοιούτοις οὐδὲν*: ut optimè explicat Aristoteles lib. v. Nicomachiorum cap. xv. Leges enim ob *τὸν αἴστον τὸν ὅμηρον* universalibus verbis concipiuntur: atque inde evenerit, ut sæpe occurrat ea rerum *αἴστας*, quam certum sit, utcumque verba latè patent; mente legis primitivâ non contineri. Declarat hoc Grotius apposito exemplo ex sacris *liberis de lege*, quæ Sabbaro operari verat. Quam-

vis enim lex ista religionis ac misericordiæ opera verbis non excipit; ea ipsa tamen mente ac proposito excludit: ita ut ab initio latæ legis cuiuslibet æquo æstimatori liquere potuerit, legem minus latè, quām verba præ se ferunt, intelligi oportere. At aliter cum eo comparatum est, qui lege solvitur, sive à legis vinculo relaxatur. Is enim ab initio & verbis & sententiâ legis fuit comprehensus. Sanè ~~debet~~ adhibere cuiusvis est: at lege solvere solius est legislatoris, aut cui ~~rebus~~ id ipsum concessit. Rectè igitur à Grotio dictum fuit, relaxationem sive dispensationem, hoc est, solutionem aliquorum à lege, locum hic habere: non autem interpretationem per æquitatem. Nam apertum est, agere eum de liberatione nostri à poenit, quos lex puniri præcipiebat. Quibus poenis quod liberamur, non inde est, quod legis generalitas non æque nos ac cæteros comprehendat: sed quia Deus legis vinculum, quod ad nos, relaxet. Nihil his clarus, nihil certius, nedum reprehendi mercantur. At, inquit Censor, *Interpretatio per debet non necessariò ostendit factum aut personam sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam: sed hoc ostendit, legis obligationem, quæ erat ad mortem, ab omnibus hominibus Dei filiis adoptivis, in unam personam, puta in filium Dei unigenitum Iesum Christum, fuisse translatam.* Sed iterum immane quantum errat. Neq; enim interpretatio legis potest esse poenæ tralatio: neq; interpretatio legis primitivæ potest ostendere poenæ tralationem. Siquidem legis huius interpres talem eius sententiam esse monstrat, ut omnes nos comprehendat: at non ostendit, quid postea facturus sit legislator.

Novum deinde argumentum ponit, quo *Grotius* adseritionem perire confidenter jactat. Ostendit inquit, dispensatio divina personam Iesu Christi, qui sub obligatione legis ad mortem sive personam non fuit comprehensus, quia ipse legem non est transgressus: nostri autem causa, qui sub legis obligatione eramus, legi factus est obnoxius. Quid hoc ad rem? Christus enim lege illa, quæ peccatorem subjiciebat penitentiam, neque secundum mentem, neque secundum verba, tenebatur: ita ut interpretatio *nat. theologiae*, quæ generalitatem *propter* restringit *ad fiducias*, in ipso locum habere non possit. Quod igitur ipse pro nobis subiit legis penitentiam, mutationem à legislatore circa legem esse factam ostendit: non autem arguit verborum legis interpretationem. Aliud nempe est ostendere *interpretatio*, personam sub legis obligatione non comprehendendi: aliud, ostendere id per interpretationem, quæ fiat *reg. theologiae*. Pergens ille, *Dispensatio* inquit, quid est, nisi legis per *theologiam* *interpretatio*, abrogatio, executio? Imò vero dispensatio (ut recte *eam* *Grotius* definit pag. 71.) est actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur. Si legis manentis, non ergo abrogatæ, hoc est in totum abolitæ. Si item obligatio tollitur, non contingit executio legis *ut in d.* Adhæc si ea tollitur, prius obligationem fuisse necesse est: quod in interpretatione *reg. theologiae* locum non habet: quandoquidem ibi ab initio nulla fuit obligatio, et si id verba legis præ se ferre videbantur. Nec diffitemur, *interpretatio* etiam latius sumi, ut clementiam quoque illam, ex quâ dispensationes oriuntur, includat. Hoc enim ostendit iste Sopatri locus, quem adduxit *Grotius*.

pag. 77. Sed in disputationibus ~~æx~~ loquendum est. Propriè autem, quid ~~immissa~~ sit, diximus ex Aristotele, quem cæteri sequuntur. Præterea non de quavis ~~immissa~~ hic agimus, sed ~~ea~~, quæ consistit in verbis legis interpretandis: quæ circa eundem actum cum dispensatione ~~orum~~ nequit, non magis sanè, quām fieri potest, ut ingenuus qui sit, is jure manumittatur.

CAP. XXVIII.

Probatur multos & veteris & recentis ecclesiæ doctores, non aliam satisfactionis necessitatem agnovisse, quam ratione decreti divini.

Perduxit nos series nunc ad quæstionem ultimam, An lex pœnalis sit relaxabilis. Quod cùm affirmat Grotius, apertum est loqui eum de lege illâ, quam his verbis expressit: *Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ. Legem istam potuisse relaxari, argumento invicto est, quod fuit relaxata. Sed objici potuit ex lege 'os καὶ agi oportuisse, tum quia naturale sit puniri eum, qui deliquit: tum quia veracitas Dei exigere hoc videatur, ut comminatio, ita uti pronunciata est, adimpleatur.* At utrumq; ita respondeat Grotius, ut neutrum impugnet censor. Sed aliam hic quæstionem admisceret: An Deus, non acceptâ satisfactione, fontes potuerit dimittere impunitos. Hoc contendere Grotium sibi persuadet, & quasi ea sententia nova sit in Ecclesia Dei, non dubitat hoc nomine indignè atq; illiberaliter admodum increpare virum illum, ad cuius laudes non suscepit, præcipuum sanè inter eruditos non sive modò Bataviæ, sed totius Belgicæ ornamētum. Sed audiamus censorię vera

bera lingue: Hic inquit, nisi me fallit coniectura, in gravem apud Theologos bonos reprehensionem incurret Dn. Grotius, quod ipse Iurisconsultus magni apud omnes nominis, advocatum auctus fidei Catholice, illud adversario suo Socino largiatur, quod hactenū sincerorum Theologorum largitus est nemo. Liberalis sit Dn. Grotius erga adversarios suos in causis forensibus: in causis Theologicis, ultraquam iustum & rectum est, liberalem esse, est veritatis causam prodere. Nempe magis asseverat nunc promit, quod cum conditione dixerat in præfatione, si Socino iterum iterumq[ue] sciens suppetias ferat, videri imitari eum, qui osculo os veritatis prodidit. Sed si Servator noster Christus, cum dæmonia ejiceret, per Beelzebub ea ejicere dicebatur: æquum sanè est, ut (cum discipulus non sit supra magistrum) etiam Grotius patienter ferat, sibi fortiter Christi causam tenui, obiectari, quasi Iudæ Iscariotæ similis sit, qui, diabolo instigante, prodidit Salvatorem. Nec magis illo Censoris schemate moveri oportet, cum Theologis bonis opponit fidei advocatum: eumque, quasi ultra peram sapiat, in forensibus, non Theologicis causis liberalem esse jubet. Sanè verum est eum, qui nunc Reip. Roterodamensi est à consiliis, & in Collegio delegatorum ab Ill. Hollandiæ & Westfrisiæ Ordinibus Senator: hunc antea ob eximiam juris scientiam Hollandici fisci advocatum ab iisdem Ill. Ordinibus fuisse constitutum. Sed nec fons gloria, nec civiles ulli honores, ita ingenij magnitudinem, aut eruditionem eius omnigenam attingerunt, ut non idem in rerum sacrarum intelligentiâ credatur à summis viris longè amplius Deo debere, quam multi, qui unum hoc agunt, ac docendo

cendo scribendoq; normen prouident suum.
 Quod cum dico, animus non est vel urbanatim,
 vel rusticatim, ut loquitur ille, tangere Censo-
 rem: qui quantus sit, alii judicandum relinquo,
 qui illum melius nō int: ipse interim facile con-
 cedo, esse vitum maiorem, quam eum meti-
 remur ex hac Censura: ubi ille, seu affectus aci-
 em ingenij præstrinxerit, seu, ut morem gereret
 amicis nimium in scribendo festinārit, seu aliis
 casus tantopere præcipitem egerit: (mille enim
 modis humanus animus de gradu suo labefacta-
 tur) censuram adeò infelicitè exercet, ut non ar-
 bitrer quemquam controversiæ huius intelligen-
 tem, & æquum Grotianorum verborum inter-
 pretem, repertorum unum aliquid, ubi is sum-
 mum vicum jure reprehenderit. Est hæc res nova
 & insolens planè: quando, ut in lege Mænia di-
 cebat Varro: *Neq; in bona segete nullum est spic-
 cum nequam, neq; in malâ non aliquid bonum.* Sed,
 his missis, rem ipsam videamus.

Primum illud miror, quod dicat sincerorum
 Theologorum largiri hoc neminem, quod mox
 fatetur sensisse Wolfgangum Musculum, virum,
 ut ipse appellat, summæ & eruditionis & autho-
 ritatis, & verè magnum. Sed magis etiam miror,
 quod de omnibus hoc pronunciet, cùni tam mul-
 ti & antiquæ & recentis Ecclesiæ doctores repe-
 riuntur, qui illud quod Censor ut falsum & in-
 solens aversatur, pro compertissimâ habuerint
 veritate. Quod ne facilius quam verius dixisse
 videar, en testes locupletes.

Cyprianus, vel alias potius probus & antiquus
 scriptor lib. de Cardinalibus Christi operibus,
 serm. x iv. qui est de Passione Christi: *Hoc vis
 intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus; ut
 utraq;*

utramque cognitam peccatum appareat et gratia; et quanti ponderis sit, utrumque rerum probet effectus: cum originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium; nec reconciliare Deo potuerit exules et damnatos quilibet oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrificium. Et sinc hoc holocausto poterat Deus tantum condonasse peccatum; sed facilitas veniae laxaret habendas peccatis effrenibus, que etiam Christi uxor cohibent passiones, que vix sceleratos animos a voluptatum fece avellunt.

Athanasius Tom. I. serm. 3. contra Arianae p. 239. edit. Commel. Hoc uero non potest dici deus immutans nos a uero proprio eternitate dei, sed a nostra natura regens auctoritate suae non potest nos a redemptio nostro liberare, sed ut in eternitate dei permaneant nos deus auctoritate suae. Poterat sine ullo adventu Christi solummodo loqui Deus, et solvere maledictionem. Ceterum spectandum est istuc, quid hominibus sit utile, non quid si uero sit in viribus Dei.

Augustinus lib. xiiii. de Trinit. c. x. Eos itaque qui dicunt, Ita ne defuit Deo modus alius, quo liberaret homines a miseria mortalitatis huius, ut unigenitum filium Deum sibi coeternum, hominem fieri vellet, induendo humanam animam et carnem, mortalemque factum mortem perpetui: parvum est sic resellere, ut ipsum modum, quo nos per mediatorem Dei et hominum hominem Christum Iesum Deus liberare dignatus, afferamus bonum et divinæ congruum dignitati: verum etiam ut ostendamus, non alium modum possibilem Deo defuisse, cuius potestatis cuncta et qualiter subjacent, sed sanande nostræ misericordie, convenientiorem modum alium non suisse, nec esse oportuisse.

Et cap. xvi. ejusdem lib. Cur ergo non fieret

mers Christi? In modo cur non pretermis sit innumerabilius modis, quibus ad nos liberandos uti posset omnipotens, potissimum eligeretur ut fieret, ubi nec de divinitate eius aliquid imminutum est aut mutatum, & de humanitate suscepta tantum beneficij collatum est hominibus.

Idem August. libr. de Agone Christiano cap. xi. Sunt autem stulti, qui dicunt: Non poterat aliter sapientia Dei, homines liberare, nisi susciperet hominem, & nasceretur ex feminâ, & à peccatoribus anima illa pateretur? quibus dicimus: poterat omnino: sed si aliter faceret, similiter vestre stultitiae displiceret.

Leo M. sermone de natuitate Christi: Verax namq[ue] misericordia Dei, cum ad reparandum humatum genus ineffabiliter et multa supplicent, hanc potissimum consulendi viam elegit, quam ad destruendum opus d'aboli non virtute uteretur potentiae, sed iatione justitiae.

Gregorius M. lib. xx. Moral. cap. xxvi. Tunc plena est cordis nostri compassio, cum malum iuipie pro maximo suscipere non metuimus, ut illum à passione liberemus. Quam videlicet passionis formam mediator nobis Dei & hominum dedit. **Qui CVM POSSET NOBIS ETIAM NON MORIENDO SVCCVRRERE**, subvenire tamen moriendo hominibus voluit. Quia nos videlicet minus amissus, nisi & vulnera nostra susciperet; nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. Ex mox: *An non IN DIVINITATIS SVÆ DIVITIIS nobis invisibilis permanens, MIRIS NOS POTVIT VIRTUTIBVS DITARE? Sedut ad internas divitias rediret homo, foras apparere dignatus pauper Deus.*

Etiam

Etiam Bernardus Clarævallensis liberaitonis modum per satisfactionem magis fuisse convenientem ait, quæm si absq; ea Deus remisisset homini peccata: *Hoc, inquit, fuit de misericordia liberantis, ut quod congruebat remediis liberandi, iustitiæ magis contra invasorem, quæm potentia uteretur.* Interea agnoscit, potuisti etiam libera ri non interveniente satisfactione. Sic enim ibidem, hoc est, epist. c x c. ad Innocentium scribit aduersus Petrum Abailardum, cuius dogma ab Orco revocavit Socinus: *Deinde (Abailardus) laborans docere & persuadere, quod sine injuria diaboli, jure Deus profugum suum, si vellet, misereri, repetere, & solo verbo eripere, posset (QVASI HOC QVIS DIFFITATVR) post multa aliquando insert.* Quæ itaq; necessitas, aut quæ ratio, aut quod opus fuit, cùm solâ iussione suâ divina miseratione liberare hominem à peccato posset; propter redemtionem nostram, Filium Dei carne susceptâ tot & tantas inedias, opprobria, flagella, spura, deniq; ipsam crucis ignominias & asperrimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret? Ad quæ Abailardi verba ita responderet Bernardus: *Ratio huius facti fuit dignatio facientis. QVIS NEGAT omnipotenti ad manum fuisse ALIOS ET ALIOS modos nostræ redemtionis, iustificationis, liberationis? Verum hoc non præiudicat huius, QVEM E MVLTIS ELEGIT, efficacie. ET FORTASSE IS PRÆSTAT, per quem in terra oblitio is, græedinis, lapsus nostri, tot & tantis gravaminibus reparatoris fortius, & vivacius admoneremur. Alia autem nemo hominum novit, nec noscere ad plenum potest, quid boni ad gratiæ, quid CONGRVENTIAE ad sapienti-*

am, quid decoris ad gloriam, quia commodi ad salutem, penes se ipsam contineat huius venerandi mystery inscrutabilis altitudine. Post aliqua hæc Abailardi verba adducit: *cur per sanguinem, quod potuit facere per sermonem?* Respondet Bernardus: *Ipsum interroga. Mibi scire licet, quod ita: cur ita, non licet.*

Item permultorum nostri seculi doctorum sententia fuit. Afferam è plurimis paucos. Calvinus Institutionis Christianæ lib. 11. cap. xii. §. 1. *Iam magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem, qui mediator noster iuturus esset. De necessitate si queritur, non simplex quidem, ut v'go loquuntur, vel absolute fuit: sed manavit ex cœlesti decreto, unde pendebat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum est, statuit clementissimus pater.*

Idem Comment. in Ioh. c. xv. 13. *Poterat nos Deus verbo aut nutu redimere, nisi aliter nostra causa risum esset, ut proprio & unigenito filio non parcens, testatum faceret in eius persona, quantam habeat salutis nostræ curam.*

Similiter Wolfgangus Musculus in Loc. Comm. loco de Iustific. cap. 111. *Sed quia de Musculo Censor fatetur, vel bæ eius non apponemus.*

Hier. Zanchius lib. 11. de incarnatione cap. 111. quæst. 1. *Et si verò Deus servare nos poterat solo suo imperio, peccata simpliciter ex sua misericordia condonando: noluit tamen, sed sapientissime constituit, sicut iustitia ipsius exigebat, peccata non condonare, nisi vere per effusionem sanguinis humani prius piarentur.*

Daniel Tilenus, Theologus Sedanensis, Disp. de Incarnatione Filij Dei: *Restituere frue recreare hominem non minus liberum fuit Deo.*

quām creare. Nulla enim actionum transeuntium necessaria est in Deo, nisi ex hypothesiratione decreti. Cumq; visum fuerit ipsi, peccatum, quod quidem solo imperio, tanquam nubem tollere poterat (Ies. XLIV. 22.) non nisi perfecte & adequate satisfactionis interventu expiatum delere: hanc longè sapientissimam invenit rationem, quā & iustitiam suam in repetenda pœna, & misericordiam in submittendo vade, luculentissimè demonstraret. Otto Casmanus Anti-Socini sui part 11. cap. 1. Liceat concedamus iustitiam punientem peccata, & misericordiam ea condonantem, utramq; scilicet esse liberrimè Dei voluntatis effectum: tamen satisfactionem pro peccatis ad condonanda ea non esse **ULLO MODO** necessariam, non concedimus. Necesitas enim satisfactionis, de quā hic agimus, est **HYPOTHETICA**, propter immutabile decretum Dei.

Wolfgangus Franzius, SS. Theologiae Doct. & Profess. in Academia Witebergensi, disput. de Sacraficiis xiv. Thesi LXIII. & LXIV.: Queritur, utrum non Deus potuerit primos parentes & omnes homines ex mortis imperio eximere & in gratiam recipere, sed sola voluntate, citra Mediatoris satisfactionem ullam. Et respondetur, **OMNINO POTVISSET**, nisi prius & ante a protulisset **DECRETVM SVVM** communitorium. Ut igitur iustitiae suæ prolate, cùm tantum in maiestate tandem plus satisficeret, tum non amplius ex sola voluntate suâ illud voluit & potuit facere. Et quod hæc omnino vera sint, inde constat, quia se se ita revelavit, quod tunc omnivò citra satisfactionem promissam hoc non fecerit. Simul etiam voluit ostendere, quantopere irascatur peccatis, & quantopere toti generi humano utanda

randa sint peccata, ut etiam viceversa, quanta
sit ipius erga homines creature suas delectio,
quod nec proprio Filio voluit parcere, sed tradidit
illum pro nobis inimicis suis, cum primis ne diabo-
lus haberet ansam calumniandi sine intermissione
Deum, quasi tam facilis fuisset, antea severus
erga se ipsum, sed iam & sui ipsius & sue iu-
sticie ac etiam comminatoij decreti ita oblitus
fuisset.

Huc etiam inclinat non obscurè Iacobus ad
Portum, S. Theologiæ Professor in Academia
Reipublicæ Bernensis, qui ante quatuor hos an-
nos, hoc est biennio post luculentas Sibrandi
Lubberti commentationes adversus Socinum e-
ditas in lucem, ipse etiam fidei catholicæ defen-
sionem adversus Socinianas Ostorrodij Institu-
tiones Genevæ divulgavit. Ipsum audi cap. xxxv.
sic scribentem: *Cùm ipsa Scriptura sacra totum re-
demptionis mysterium, & universam eius admini-
strationem, ac salutis tum dispensationem,
tum fundamentum, principium, medium, ac
finem in liberrimam Dei voluntatem & do-
cim, tanquam primam ac supremam cau-
sam transiribat: ideo hic pedem fist, & in hoc
speculum fidei meæ ad speculum de figo, ne altius
quam fas est, evolando in profundiorem, quam
me & aliorum saluti conducat, labyrinthum se
demergat: ac proinde questionem illam contro-
versam. An, videlicet, satisfactio pro peccatis
nostris sit absolutè necessaria, & dependeat non
tantum à necessitate & infallibili certitudine
decreti divini, ac liberæ ordinationis, verum eti-
am à necessitate naturæ divine, sic ut Deus nul-
lum peccatum condonare possit ulli, nisi plena sa-
tisfactione pro eo à Christo accepta: aliis, quibus*

124. **RESPONSIO AD**

überior Sp̄ritus S. revelatio contigit, trattan-
dam & explicandam relinquo. Ego in libero illo
decreto Dei & gratuita executione ipsius tan-
tam opulentiam opulentiam, tantumq; misericor-
diae & gratiae divinae thesaurum invenio, ut ha-
beat fides mea quod contempletur, quod miretur,
& in quo acquiescat, nec penetrare altius de fide-
ret: quod tamen absq; preiudicio dictum, neq; de-
rogatum quicquam velim iis, que à præstantissi-
mis atq; clarissimis Viris hac de re scripta ex-
stant. Atq; hi quidem sententiam suam monu-
mentis publicis consignarunt. Adjungam etiam
unum alterum, qui judicium suum literis per-
scripterunt.

Reverendissimus Ioannes, Coventrensis &
Lichfieldensis episcopus, epistolâ suâ ad Ampl.
Grotium: Quæsivit à me D.N. aliquid de hu-
iustiæ satisfactionis & redemtionis nostræ ne-
cessitate: de quâ nos in sententia Augustini ac-
quiescimus, non desuisse Deo pro suâ omnipoten-
tia & sapientia alios modos possibles: sed hunc
convenientissimum esse visum.

Cl. V. Antonius Tysius literis ad amplissi-
mum Sandium: Cūm rectorem hunc Deum, ut
iustitiae & convenientissimè agentem (Grotius)
inducat: idque forte secundum B. Augustinum
lib. xiiii. cap. x. de Trinit. qui convenienti-
rem alium modum nec fuisse, nec esse oportuisse
asserit: sane & hoc principio firmiter reverti So-
cinianam b. alphemiam arbitror.

Atque hæc judicia tum antiquorum Patrum,
tum reformatæ Ecclesiæ Clarissimorum lumi-
num satis ostendunt: longissimè à vero abesse,
quod Censor contendit, Theologum sincerum
neminem istud concedere, Deum extra satisfacti-
onem

onem condonare peccata potuisse. Nam impudens sit qui neget, a Socini dogmate alienos fuisse tot veteris Ecclesiæ doctores, etiam magna Athanasium & Augustinum: tot nostri seculi præclarè de Ecclesia partim meritos viros, etiam magnum Calvinum, partim adhuc merentes. Atqui plerique omnes docont, quod neminem dicere Censor putavit: & qui minimum ex iis dicunt, satis ostendunt, in hanc se magis inclinare sententiam, aut saltem existimare, absque dogmate de absolutâ satisfactionis necessitate, sufficienter defendi Catholicam fidem adversus Socinum. Quid quod, ut in magis hoc dicamus, etiam in Ecclesia Romanâ, idem Scholastici senserunt? Vt Thomas p. 3. qu. 46. art. 2. *Quod Deus possetire satisfactione hominis, remittere peccata, cum non habeat aliquem superores.* Biel. 3. sentent. dist. 20. qu. un. *Quod posset Deus remittere peccatum per solam non imputationem: ac proinde rationes Anselmi in libris, Cur Deus homo, nihil probare, nisi presuppositâ divinâ ordinatione.* Similiter Petrus Tataretus in 14 sentent. dist. xv. fol. 524. Nostroque seculo non solum Antonius Possevinus lib. x. biblioth. selectæ cap. ix. atque alij extra ordinem, sed illi ipsi, qui contra ~~orthodoxos~~, Socini, Abailardum, vel ipsum Socinum atque eius asseclas, eruditos commentarios edolarunt, nullam de hoc vel Abailardo, vel Socinianis controversiam movent, sed in Augustini sententia acquiescunt. Audiamus Ioannem Driedonem, qui libro de captivitate & redemptione genetis humani, Abailardi sententiam ex Bernardo exponit, quæ pro eo dici poterant, opponit, solidèq; omnibus occurrit. Verba eius inter alia hæc

sunt, Tract. 111. fol. 69. *Quamvis aliis modus liberandi genus humanum Deo fuerat possibilis, non tamen inde consequens est, quod iste fuerit aut irrationabilis, aut supervacuus.* Continuò quatuor causas adjungit, cur modus iste divinæ sapientiæ maximè fuerit consentaneus. Atq; inter alia Augustini hæc verba adducit : *Alius modus liberandi possibilis Deo non defuit, sed sanandæ nostræ miserie convenientior modus non fuit, quædam iste, in quo nobis contulit & remedium, as bumilitatis, patientiæ & dilectionis præbuit exemplum.* Et aliquibus interiectis ait idem Driedo: *Dens (ut inquiunt Augustinus & Bernardus) quanquam secundum suam benitatem, sapientiam, & iustitiam potuisset opus istud redemtionis aliter, sicuti placuisset, perficere: placuit tamen ei potius hominem sibi reconciliare eo modo & ordine, quo noverat illum cecidisse, ut quemadmodum Adam in mortem cecidit per Eman feminam; ita rursus spem vite accipiat per feminam Mariam.* Et post aliqua multa : *Si roges, cur hoc modo potius quam modis aliis voluerit sapientiam suam, iustitiam & misericordiam declarare, cum aliis modis hec eadem declarandi possibilis illi non defuerit: Respondet Bervardus: Mibi, inquit, scire licet, quod ita fecerit: sed cur hoc modo, & non aliter fecerit, mibi curiosè scrutari non licet. Quomodocumq; aliter fecisset, inquit Augustinus, semper stulta creatura diceret, Cur isto modo, & non aliter fecit, qui innumeros apud se modos tenet? O homo, tu quis es, qui contrari respondeas Deo? Et post nonnulla: Convenientius erat divinæ sapientie ita misericorditer hominem à potestate diaboli liberare, ut in ipsa liberatione servaretur iustitia quædam sapienter*

in puniendo peccatum, quantum satis est Deo irato, secundum ordinem sue iustitiae peccatum non dimittentis inultum: divina tamen iustitia non ita absolute erat ad hunc faciendi modum coarctata: quia & ipsa manente salvâ, Deus si secundum suam benignitatem aliter & absq; satisfactione hominem liberare voluisset, decenter utique & iuste fecisset, ex suâ misericordia pronibili, id est, absque pretio sanguinis omnia peccata delens, & hominem in priorem statum constitutens. Exinde occurrit iis, quæ adversus hanc sententiam objici solent. Inter alia ad illud, quod si peccatum dimitteretur impunitum, Deus foret injustus, respondet hoc pacto: *Deus cum sit iudex & dominus omnium, non est intelligendus quemadmodum alius quispiam iudex, qui seruus est, atq; subiectus iustitiae, sed est ipsa iustitia, & fons ac plenitudo, consummatio & finis omnis iustitiae: & sic circò ipse non est in ullam aliam iustitiam ordinabilis. Quamobrem neq; potest, aut esse, aut fieri debitor ulli iustitiae, sed creaturæ universæ debitores sunt ipsi. Proinde & ipse, si iniuriam in se commissam absq; satisfactione sibi facta remittat, non facit neq; contra ullam iustitiam, neq; ulli alteri iniuriam.* Plura ibidem in hanc mentem legere est.

Similiter Martinus Smiglicius lib. de Christi satisfactione scripti adversus Valentimum Smalcium cap. x. Poterat Deus nobis clementiam suam aliâ ratione, hoc est sine ullâ redemtione ostendere: at statuit, eam potius in redemtione exhibere: tali inquam redemtione, quæ esset divinæ in nos charitatis & gratiæ plenissima. Et ibidem: *Veruq; Deus poruit, & absq; ullâ satisfactione & cum satisfactione peccata nobis remittere.*

De facto tamen elegit hoc posterius, ut non nisi accepta satisfactione peccata hominibus remitteret: ut eâ ratione & iustitiam suam in peccatis vindicandis, & charitatem in remittendis per tale medium, quo in immensam Dei charitatem continet, declararet. Maioris, inquit, clementie fuisse sine satisfactione remittere. At non minoris clementie erat, talem redemtionem summâ charitate plenam charitate procurare, & simul iustitiam clementiamq; demonstrare. Etsi enim in Deo talis iustitia non sit, quâ teneatur absolute peccata vindicare: (potest enim tanquam Dominus, iure suo cedere, & offensas voluntate suâ simplici remittere:) tamen si ius suum, ut potest, exigere velit, certum est talem iustitiam in Deo esse, quâ possit peccatis reddere pœnam, quæ illis iuste debetur. Huic iustitie satisfieri non nisi Christi sanguine potuit, cùm nullus alias sanguis vim habuerit ullam ad tollendam peccata, & entundandas conscientias nostras: ut probat Paulus in epist. ad Hebreos. Ut igitur intelligerent homines, peccati gravitatem esse tantam, ut non possit, nisi sanguine filij Dei, redimi; nec ulla satisfactione alia par ei esse possit: exegit à Christo satisfactionem, ut ita & peccata in punita non essent, & homines à peccatis tanto magis deterrentur.

Ex his constare omnibus potest, etiamsi id Grotius dixisset, quod Censor putavit, nihil tamen causæ fuisse, cur tantopere ei insultaret: nunc vero ne id quidem dixit: sed cum pro utraque opinione rationes non adspersandas adferri videret; utrimq; item viros magnos stare animadverteret: sententiam privatam communis catholicæ fidei permiscere nec voluit, nec debuit.

Non

Non benè castra sua tutatur, qui ex tali præsidio dimicat. Ut verum maximè est, tamen consultum non est, eo, quod tantos viros dissentientes habet, hostes aggredi argumento. Audiamus quid hac de re literis suis judicarit Clarissimus Sandius, cuius superiùs etiam fecimus mentionem: *O-
pinor*, inquit, *quod tandem inter nostræ Ecclesiae
doctores sit prævalitura hypothesis, quæ statuit,
ante decretum maximam convenientiam, in decer-
nendo libertatem ac sapientiam, ac post decretum,
necessitatem reiectâ receptione nostrorum docto-
rum sententia de necessitate iustitiae divine, quæ
sit prior decreto; quæ sane hypothesis in hac Soci-
niana controversia nimis periculose pro statum in-
nanda opere inducitur.* Censor tamen, quia Grotius hoc sententiaz suæ fundamentum non ponit, eò Socino ait largiri, quod non oportet, atq; ad eam causam prodere veritatis. Atqui nihil is adversario largitur, qui illa, de quibus adhuc disputatur inter Catholicos, in medio relinquit. Sed qui præclarum fidei nostræ dogma positionibus superstruit vel non satis firmis, vel saltem non evidenter satis: is potius, quod falso in Grotio accusat Censor, causam prodit veritatis.

C A P. XXIX.

*Exponitur cuiusmodi lex relaxabilis sit, cuiusmo-
di non sit: quantum item diffet inter ea, que
Grotius, & que Musculus dixit: præterea
quantum inter Grotij & Gittichij verba in-
terfert. Quæ omnia Censor confundit.*

Sed videamus, quid moveret Censorem, ut hoc Grotium dixisse putarer, quod non dixit. *Grotius*, inquit, *legem Dei positivam & panalem, ab-
solutæ*

solutè esse relaxabilem dicit, pag. 73 74. Dicit fā-
 nē: sed id cūm facit, non hoc vult, omni ex parte
 esse relaxabilem: verū illud *absolutè* opponit
 considerationi hypotheticæ decreti definiti: ut sen-
 tentia eius hæc sit: Si decretum de non revocan-
 do, quod statuerat, removeatur (quale decretum
 de quibusdam legibus non mutandis Deus fecit)
 leges positivæ, quæ positivæ, sunt relaxabiles. Et
 hoc quidem universè dicit. Nec enim in specie
 agit Grotius de lege tali, *Peccata puniantur*, nisi
 intercedat *satisfactione*: sed de lege hac: *Omnis ho-*
mo peccans pœnam ferat mortis æternæ. Locus ip-
 se, quem Censor citat ex pag. 74. clare hoc ex-
 pressit: *Obijci potest, iustum esse naturaliter*, IPS-
 SOS SONTES PVNIRI pœnā tali, quæ deli-
 etio respondeat: ac proinde id non subjacere libero
 arbitrio, neq; ESSE RELAXABILE. Respon-
 det deinde Grotius per explicationem vocis *na-*
turalis, ac concludit; ut puniatur QVIVIS.
 PECCATOR pœnā TALI, quæ culpæ respon-
 deat, non est necessarium simpliciter & universa-
 liter: neq; propriè naturale, sed naturæ satis con-
 veniens. unde sequitur nihil obstat, quo minùs
 lex HOC IPSVM imperans sit relaxabilis.
 Hæc lex, quæ in omnium peccatorum personas
 directa est (de hac enim Grotius agit) quin relax-
 abilis sit, dubitare minimè possumus, cūm fuerit
 relaxata. Neque item potest negari, à liberissimo
 Dei arbitrio proficiisci, quodam tam relaxarit, hoc est
 quod cūm punire nos posset, sapientissimo modo
 à pœnā nos liberarit. Quare & certum est, hoc
 ipsum eidem subjectum fuisse arbitrio ante fa-
 tum decretum. Musculum excusat Censor istuc
 dicentem, quod Grotius nec ait, nec negat. Et
 Grotium tamen accusare non veretur: quæ si
 non iniquissima est ~~agere~~ *ampliæ*, quid nomen hoc
 mereatur,

mereatur, fateor me non intelligere. Atque hoc ipsum magis elucebit, si in cæteris etiam, quantum intersit, videamus. Musculus enim creditoris similitudine suam stabilit sententiam; quod atripie Socinus. Grotius vero, non posse similitudinem illam eò usque extendi, ut peccata punire & non punire sit auctoritas, & dixit saepè, & argumentis ^{pag 60.} evicit. Grotius etiam causam gravissimam & iu- ^{74. 106.} stissimam, cur Deus satisfactionem exegerit, fuisse agnoscit: addit, nullum dari potuisse modum convenientiorem: quod Musculus non dicit. Et tamen vapulat. Atqui, inquit Censor, *Dn. Grotius, cum irrelaxabile dixisset esse, vel absolutè, vel ex hypothesi, neutro modo legem pœnalem irrelaxabilem dici posse statuit.* Ita tamen, illam legem quæ pœnam in omnes dirigit peccatores. Nam ea absolute irrelaxabilis non est, quia alioqui ex vi materiæ impossibile esset, peccatori cuiquam contingere liberationem. neq; irrelaxabilis dici potest hypothesi sive ex vi decreti irrevocabilis: quia tum sequeretur, Deum, liberando nos, revocasse decretum irrevocabile: quod mutationi & inconstantiæ Deum faceret obnoxium. De lege vero satisfactionem aliquam sive commutationem requirente, Grotius hoc loco non agit. Nam decretum de hac satisfactione certum & irrevocabile esse, vel cœco liquet: ac disertim id agnoscit Grotius p. 122. Ex isto igitur decreto sequitur necessitas: quia quæ Deus definitè decernit, ea relaxari non possunt, vel ~~negat~~ loquendo, nunquam relaxantur. Nam decretum Dei non quidem tollit potentias rerum, sed tamen actum removet: eoque non facit, ut lex in se irrelaxabilis fiat; facit tamen, ut ne relaxetur unquam. Sed de loquendi ratione, dum de sententiâ constet, non controversabimur. Grotium ergo calumniatur

Censor

Censor, dum decretum, quo Deus aut simpliciter, aut dignissimè sibi per Christum satisficeri voluit, vel malignè, vel temerè confundit cum lege illâ, quæ in personas peccatorum dirigitur, & quam non indefinite, aut irrevocabiliter in omnes latam esse, ex ipso constat eventu. Sed quomodo Censor nescio quid perturbationis, judicium expectaverit, vel id quod sequitur ostendit: *Scire ego velim, quid hoc sit aliud, quam quod Gittichius Socini discipulus scribit, sat satisfactionem pro peccatis nostris per paenarum in se derivatarum solutionem respectu Dei impossibilem fuisse. Certe fuit impossibilis, si lex paenalis absolute, ut inquis Dn. Grotius, fuit relaxabilis.* Primum hinc apparet, derivationem paenarum à Socinianis negari: eoq; nec agnoscere eos, Christum pro nobis paenas tulisse; quod tamen Socino Censor adscribit. Deinde loquitur Grotius de ISTA lege paenali, quæ peccatorem ad paenam designat. Pronomen n. ISTA addiderat, vt quasi *autem nos/ius* indicaret legem ita conceptam: *Omnis peccator paenam ferat mortis æternæ.* Hanc igitur legem tum absolute sive quod ad materiam: tum ex hypothesi decreti divini, relaxabilem fuisse ait: minimè vero agit de exigendæ satisfactionis decreto: quod ipsum lex propriè dici non potest, cum sit dispensatio legis. Adde quod ordo scriptoris Grotianæ clarè ista separat. Num enim lex ista relaxabilis fuerit, tractat cap. 111. An vero causa fuerit exigendæ satisfactionis, & quæ fuerit, exponit ca. v. Sed pone dixisse Grotium, quod planè non dixit: Deum, nullâ satisfactione accepta, potuisse nobis peccata nostra condonare: (pro quo Censor à Grotio positum ait, legem paenalem fuisse relaxabilem, quæ duo plurimum differre jam vidimus) eonec sequetur, idem hoc esse ac quod Gittichius scripto

scripsit, Satisfactionem esse impossibilem? Henc, inquam, enunciations idem valent?

Possibile Deo fuit satisfactionem non accipere:

Et,

Impossibile Deo fuit accipere satisfactionem. Planè hoc tale est, ac si dicat, idem esse, Potuit à Deo mundus non condit: quod Dei indicat libertatem, Et, Non potuit à Deo mundus condit. Quod Deum arguit impotentiæ. Vel, ut Augustinus ait, lib. xx. de Civ. Dei cap. xxx. *Liberum arbitrium, quod homini datum est, quando primum creatus est, potuit non creare.* Et, Non potuit Deus hominem creare liberi arbitrij. Quod qui Augustinum dixisse dicat, quia prius illud dixit, atrocem sanctissimo episcopo injuriam facit. Item: Possum non ambulare, non mentiri, non navare operam studii s. Et, Non possum horum facere quicquam, Ovum enim ovo similius non est, quam his sunt ista. Potuit Deus non liberare nos per satisfactionem, Et, Deus non potuit nos per satisfactionem liberare. Quæ tamen Ravenspergero tantundem valent. Ut alius, cui cum Censore negotium esset, genuinum in illo frangeret, spissi ad eò erroris istic convicto, ubi atrocissime summum virum accusabat! Vnquamne tam infrunitum atque invenustum hominem reperiet Censor, cui solidi aliquid crepare hoc argumentum suum persuadeat? Non dixerat Grotius, Potuisse nos à Deo liberari citra satisfactionem. Censor zama dixisse comminiscitur. Hoc satis non est. Minime inde colligit illud, quod nullo in gradu cum eo habeat affinitatem. Tantundem, inquit, hoc est, ac si cum Sociniano illo Gittichio dicat, non potuisse nos à Deo liberari per satisfactionem: quod impium dogma à Grotio solidè refellitur, & ab eo quod dixit, vel etiam dixisse dicitur, amplius dicitur,

134 **RESPONSIO AD VI**

stat, quām Sarmatiæ juga ab insulā Batavorum
Si porrò hunc in modum indicta pro dictis habe-
re, & quidvis è quovis colligere licebit: quis in po-
sterum tam cautè sapiet, vt in Socinianorum gre-
gem conjiciendus non sit? Et tamen serpit indi-
es hæc gangræna, magno cum dolore eorum,
quibus vnicè cordi est pax Ecclesiæ. Neq; enim
talibus non potest non ægre esse, quæd homines
in tantum fraternæ charitatis obliuisci vident, vt
*Tros Rutulusve fiat, nullo discrimine agentes, etiam Catholicæ fidei retinentissimos, immo defen-
sores acerrimos. & sermonibus, & libris suis Soci-
nianismi suspectos reddere adlaborent: tantum
quia non in omnia illorum verba jurent, aut fer-
taſſe studiis eorum, Ecclesiæ Reipublicæque in-
terdum damnosis, vel tantillum incommodare
credantur.*

C A P. XXX.

*Expenditur argumentum, quo Censor probat, satis-
factionis necessitatem fluere ex naturâ divinâ:
¶ quædam adseruntur, quibus verisimile fiat,
pendere eam potius à decreto divino.*

Posteà ad Musculum redit Censor: *Missam*
inquit, faciam controversiam hanc, ubi de sen-
tentia Musculi pauca monuero. *Musculus vir*
*magnus fuit, ab omni tamen errore, non magis ac-
cili viri pīj, liber aut immunis.* Necessestam satis-
factionis Christi pro peccatis ipse sancte credidit:
eam tamen non ex absolutâ Dei naturâ, sed libero
decreto pendere existimavit. *Qui error tolerabilis*
est. Si Musculus tolerabilitè erravit, Grotiusne
tolerabilitè, qui ne hoc quidem dixit; sed totum
istud reliquit indefinitum? Cæterum si sufficit
cum Musculo affirmare necessitatem ex decreto,
plane eam plenèque statuit Grotius. Credit enim
omnino

omnino certo & irrevocabili decreto statuisse Deum, non remittere peccata, nisi acceptâ satisfactio-
ne: addit, ut ita decerneret, convenientissimum
fuisse & Deo, & nobis. Quod si etiam necessita-
tem absolutam ex Dei naturâ ante decretum,
probare Censor possit, facile Grotium habiturus
est assensorem. Argumentum unicum adferri ab
eo video, his verbis: *Quod si Deus minus haberet
libertatis in peccatorum remissione, quam creditor
in remittendo debito, propterea quod peccata sine
iustitiae sue offensione condonare nequeat: sanè et
in eo minus liber erit, qui, bonus & verax exi-
stens, nullo pacto sine natura sue lesione possit
esse malus & mendax. Causa hac est, quia in va-
troq; est eadem similitudo. Nam qualis in peccato-
rum remissione absq; iustitiae Dei lesions impossi-
bilitas est, talis etiam planè Deo inest in conversio-
ne bonitatis veritatisq; ipsius in malitiam & men-
daciūm. Quibus in verbis duo facit. Primum sibi
objicit istud argumentum Socini: Nisi Deus pec-
cata possit remittere sine offensione iustitiae, mi-
nus Deo libertatis fore in remittendis peccatis,
quam creditori est in creditis exigendis. Sed istud
sane argumentum facile ex eo solvitur, quod (uti
Grotius non frustra ostendit) Deus ratione pœ-
ne creditor non est. Nam inde liquet, longè gra-
viores Deo fuisse exigendæ pœnæ causas, quam
credit exigendi est creditoribus. Atque hoc con-
tra Socinum satis est, nec necesse fuit ultra proce-
dere. At Censor, mirum, cum absolutam exigen-
dæ satisfactionis causam adstruat, simul tamen
spectare in hoc ipso Deum iubet, ut creditorem:
quod cum natura crediti consistere non potest.
Præterea in iisdem verbis Censor tale pro sen-
tentia suâ adfert argumentum: quod quemadmo-
dum Deus per naturam nequit esse mendax aut
malus*

malus, ita nec peccata queat remittere, nisi satisfactione adhibita: nam alioqui, inquit, remissio iustitiam læseret. Sed hoc est quod queritur, non an iustum sit satisfactionem accipi, sed an iniustum sit non accipi. Non enim sequitur, si misericors est Deus hoc vel illud agendo, eo immisericordem fore non agendo. Sæpè enim inter ista est medium aliquod. Parentes certè & Reges minimè se obstricatos putant, vi pro omnibus delictis satisfactionem accipiunt. Scio quanto perfectior sit Dei iustitia quam hominum: attamen mens humana impressas habet notitias, divine naturæ imagines. Præterea omne agens, quod agit naturaliter, agit in objectum suæ actionis naturaliter receptivum: quare si punire esset naturale (illâ nimirum acceptione, quæ secum fert necessitatem) non possit actio talis de personâ peccatoris in personam alteram transire. Neque etiam sapientia Dei, quæ in hoc negotio maximè elucet, locum habitura videtur, si per naturam nequissiter Deus aliter agere. Sapientia enim est electrix mediorum. Maximè autem miror eos, qui jus libertatemque divinam eo usque extendunt, ut decernere potuerit homini pœnas æternas, & gravissimas, etiam circa peccati rationem; eisdem Deo in partem alteram tantum libertatis non concedere, ut culpam ullam circa satisfactionem posset condonare: cum tamen hoc non tam clarè pugnet cum iustitia, quam illud pugnare videtur cum bonitate divina. Ego hæc non dico, ut quicquam adseram: sed si quis id, quod Grotius decidere ausus non est, cum Censore voluerit definire: ei cogitandum censeo, quomodo quæ contra objecimus, solvi possint, & quibus id argumentis probetur, quod veteris Ecclesiæ doctores, multi etiam præstantes seculi nostri scriptores, aut ignoraverunt, aut etiam negarunt.

FINIS.

atif-
flio
non
ultu
tors
em
di-
è se
sfa-
Dei
ana
nes.
ngit
um:
ep-
ossit
al-
puz
vi-
tre,
mē
am
hini
cati
til-
ci-
nen
llud
hæc
id,
en-
uo-
qui-
ele-
ostri
nt,
6'

et mi oratore et

{ 1. gauentionem
2. dispositiōē
3. eloquitionē
4. memoria
5. dispositiōē
quātū ab oratore
poterimus.

ut in sex orationis
conveniēt.

{ 1. exordiū
gunt et

2. Narratio
nisi quā
gentrea

lum est exponens etiam
lum est causam probabilem reddant
meritum est modo et distributio rerum
est quibus in locis sit collocandus
meritum est idoneous vocabularia et gen-
erale et accommodatio.
causa est prima et rerum ac
sibi propriae.

aliqua est vocis et vultus et gestus in
veritate. haec omnia ritebuntur et
est quae est praecognitione quae dat et
idem ratione dicendi
mitatione qua misericordia et
ratione et aliquorum frustis et
cando velut in rebus est
exortatione quae est affidans
rebus huiusmodi dicendi.

duo 1 principia quae cognoscuntur
et 2 appellata
et 3 insinuatio quae est
modus quae velut ritebuntur
rebus et velut ritebuntur causam
bonum.
2 est ergo auditoris
et videtur ab ipsis qui
conceduntur et
3 est defensio est et
modo qui audiuntur dixerunt

meritum quo exponiuntur et
et ratione dicendi et ratione
et ratione dicendi et ratione
et ratione dicendi et ratione